This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

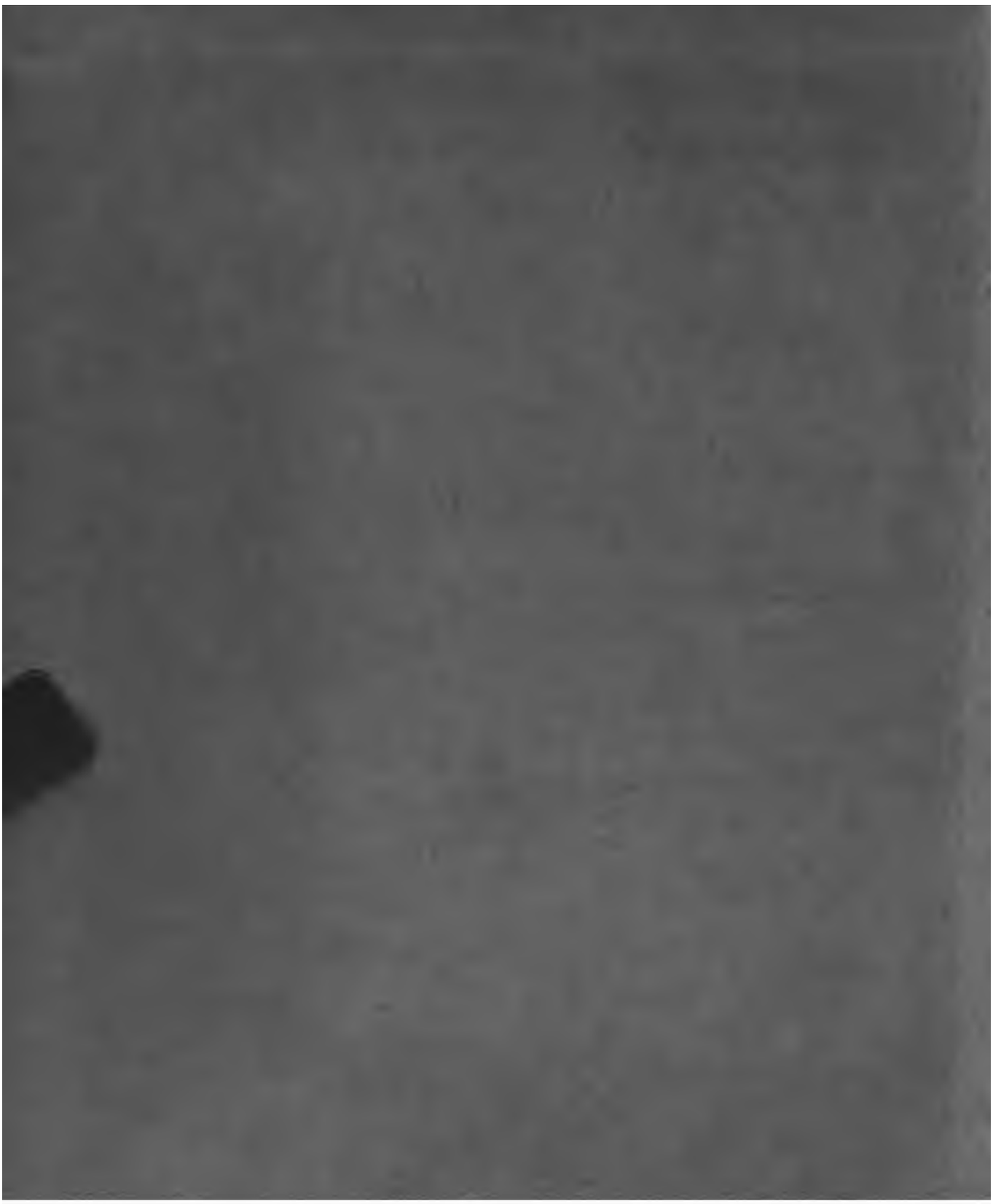

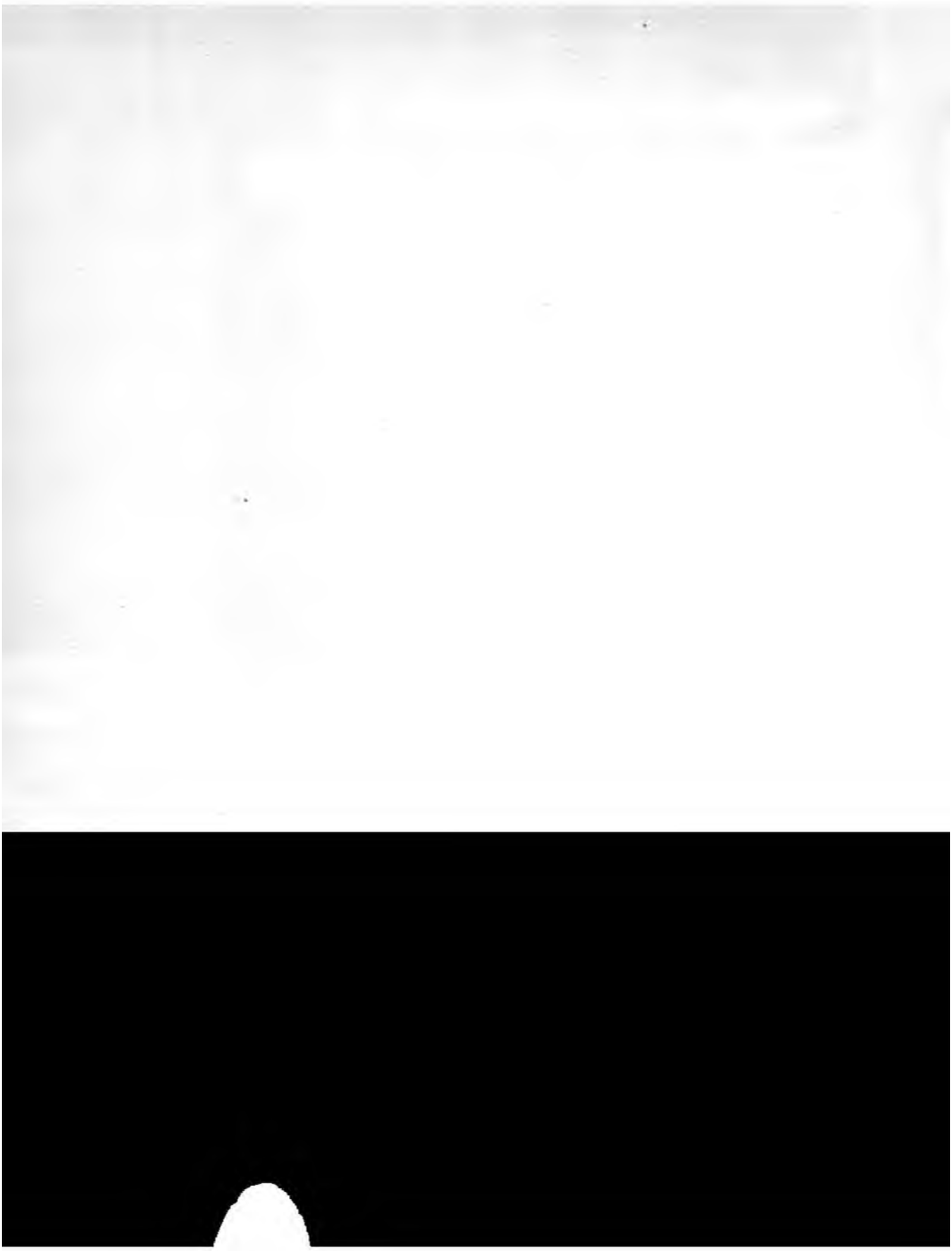

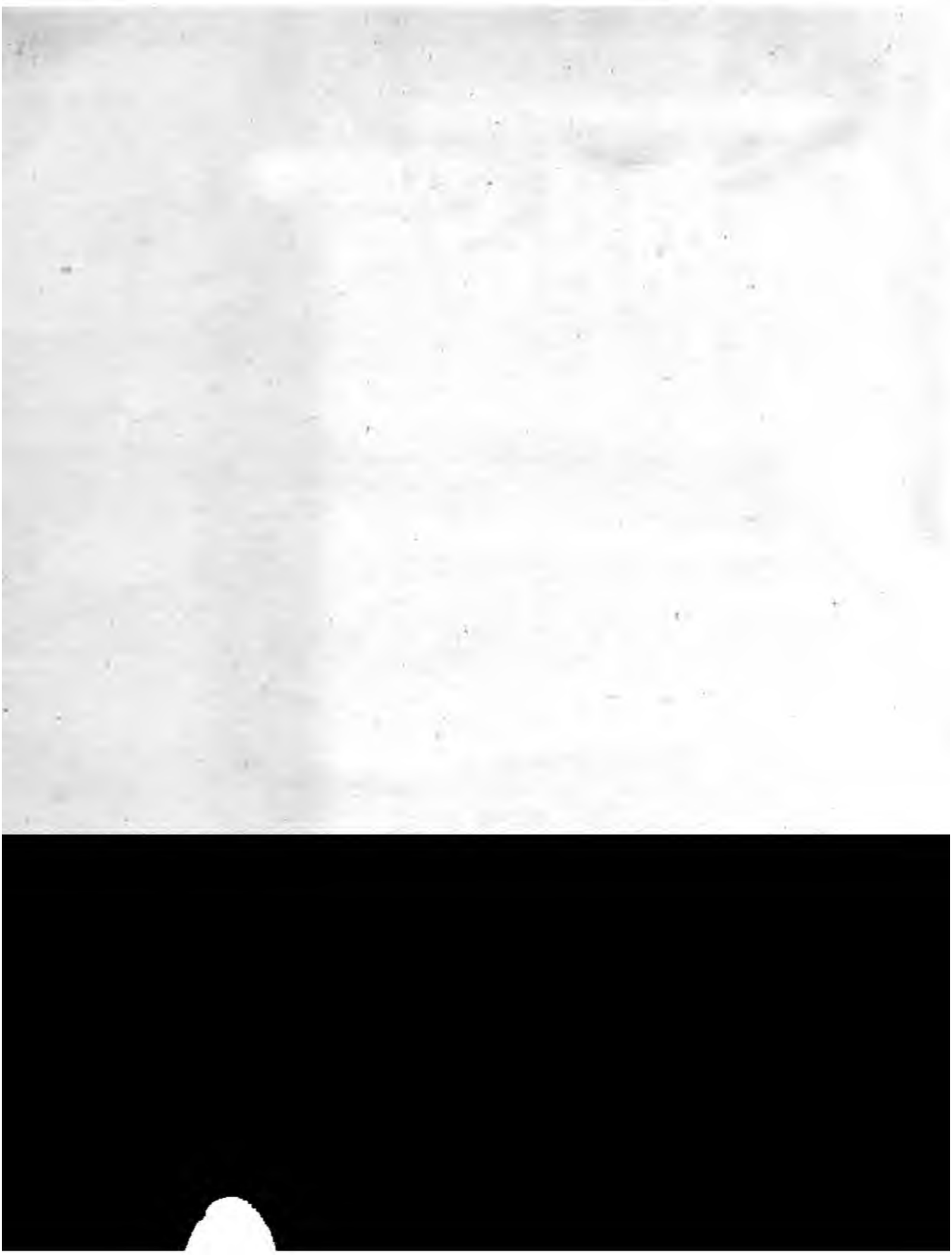

VERHANDELINGEN,

RAAKENDE DEN

NATUURLYKEN EN *GEOPENBAARDEN*

GODSDIENST,

UITGEGEEVEN DOOR

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

XIII. DEEL.

TE HAARLEM
by JOH. ENSCHEDÉ en Zoonen
en J. VAN WALRÉ,
MDCCXCIII.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

VOORREDEN.

Offchoon alle *Zedelyke Waarheden*, *byzonderlyk zodanigen*, *welker invloeden enen meer uitgeſtrekten omvang bevatten*, *en in welker regt verſtand en juiste bevatting*, *niet ſlegts het belang en welzyn van elk afzonderlyk Mensch*, *maar het geluk*, *de order en zamenſtemming der Menſchelyke Maatſchappye in 't algemeen*, *en van alle onderſcheidene Burgerlyke Gemeenſchappen in dezelve*, *onmiddelyk betrokken is*; *alhoewel alle zulke Waarheden*, *in* alle *tyden*, *en by* alle *gelegenheden*, *de ernſtige overweging en onzydige naſporing van enen Wysgerigen beſchouwer verdienen*, *en* nooit genoeg, *nog* te dikwyls, *ontvouwd*, *opgehelderd en aangedrongen kunnen worden* —— *doen zig*, *nogthans*, *nu en dan*, byzondere *tyden en omſtandigheden op*, *welke die naſporing*, *opheldering en ontvouwing*, *boven anderen*, *vorderen*, *en*, *in welken*, *dezen*, *op eene meer uitſtekende wyze*, *hare gepastheid en nuttigheid kunnen hebben*: *'t zy dan*, *in gevallen en gelegenheden*, *in en by welken*, *de regte kundigheden en zuivere begrippen dier*

 Waar-

waarheden, door onkunde of agteloosheid verwaarloosd, of door list, bedrog en geweld, ten groten dele, zo niet geheel, verloren geraakt zyn, en voor hoogstſchadelyke dolingen plaats gemaakt hebben; 't zy ook, wanneer, na enen langen nagt van onkunde en dwaling, het licht der Waarheid op nieuw, meer algemeen, beginne door te breken; ſchoon al, voor eerst, met gene genoegzame klaarheid en kragt, om alle misvattingen of verkeerde uitleggingen, by min oplettende, en door drift of eigenbaat te zeer benevelde, gemoederen, voor te komen.

Daar nu, aan den enen kant, der Menſchen oorſprongelyke Gelykheid, *nevens de* Rechten *en* Pligten, *daar aan verknogt en daar uit voortvloeijende, zo wel in de Staat- als Zedenkunde, zo wezenlyke, heilige, en onſchendbare, als algemeen belangryke, voorwerpen zyn, welker beſtaan, waardy en gewigt, immer, wel niet geheel kunnen vernietigd worden, door onderdrukking, misbruik, of overdrevene denkbeelden: eenen weinig, als die der afkomſtelyke deugden van Spaarzaamheid, Matigheid en Dapperheid, door de tegenoverſtaande gebreken en ondeugden van Gierigheid, Verkwis-*

zer Gelykheid, na dat de grote menigte in enen langduri-gen ſtaat van ſluimering, als 't ware, hier omtrent, gezonken lag, eensklaps op nieuw wederom meer algemeen was levendig geworden, en, ſedert enen geruimen tyd, de byzondere aandacht, zo der Wysgeren, als zelfs van het gros der Ongeletterden, in genoegzaam de gehele beſchaafde waereld, hadde gaande gehouden, ja, byna het enig onderwerp der dagelykſche Geſprekken, en druk uitkomende Geſchriften, was geworden; doch, ondertusſchen, by Sprekers en Schryvers, de Toepaſſing *van dit beginzel, voornamelyk op de* BURGERLYKE VRYHEID, *en de afleiding der daar in opgeſlotene* Rechten *en* Pligten, *op zo verſchillende en wyd uit elkanderen lopende wyze, begon begrepen en voorgedragen te worden, en, langs hoe meer, aanleiding te geven tot het bot vieren van hevige driften en hartstogten, naar mate men, in het verdedigen of beſtryden van deze of gene daar omtrent aangenomene begrippen, door min edele, zuivre, en belangloze beweegredenen, gedreven wierd —— daar, en in zodanige tydsomſtandigheden, (die ook tot heden toe nog by aanhoudenheid voortduren, en alrede ene grote verſcheidenheid en verbazende afwisſeling van de ſchoonſte en verrukkelykſte, zo wel als van de ſchandelykſte en afſchuwelykſte, tonelen voor het oog des regtſchapen Menſchenvriends hebben opgeleverd) begrepen de Leden van* TEYLERS Godgeleerd Genootſchap, *dat 'er zig nimmer ene meer gepaste gelegenheid konde opdoen, om ene regtſtreekſche Prysvraag over*

het onderwerp in geſchil uit te ſchryven, en om aan het bedaard en oordeelkundig onderzoek van geoeffende, doorzigtige, koelzinnige, en menschlievende Verſtanden op te dragen eene naauwkeurige, duidelyke en volledige, bepaling en ontvouwing van

„ *den zin, in welken de Menſchen kunnen gezegd*
„ *worden*, Gelyk *te zyn*; *als mede van de* Rech-
„ ten *en* Pligten, *die uit deze Gelykheid voort-*
„ *vloeijen.*"

Zy oordeelden, in de opgave van dit Vraagſtuk, niettegenſtaande deszelfs meer Staat- *en* Rechtskundig *voorkomen, geenzins aftewyken van de oorſpronglyk bedoelde inrigting hunnes Genootſchaps, welke, door den Inſteller, wel, in 't algemeen, tot de behandeling van* Godsdienſtige *en* Zedelyke *Onderwerpen bepaald was, (gelyk zy, tot dus verre, alleen de zodanigen, in den meer regtſtreekſchen, of althans meer oogſchynlyken zin, hadden opgegeven) doch welke hen ook tevens, volgens den uitdrukkelyken wil des Stigters, ter opheldering verpligt van alle zulke Waarheden, als tot de* Godsdienſtige Vryheid in den Burgerſtaat, *welker over-*

welken zin de menſchen ook kunnen en mogen geoordeeld worden, elkanderen Gelyk te zyn, de Gelykheid, hier bedoeld, zonder de grootſte ongerymdheid en buitenſporigheid, tot gene andere, dan ene Zedelyke, *ene Gelykheid, alleen in* Rechten *en* Pligten, *konne bepaald worden? Behalven dat ook het gehele denkbeeld van* Pligten *altyd iets* regtſtreeks zedelyks *inſluit.*

Daar, ondertusſchen, de Leden, van den aanvang des Genootſchaps af, ſteeds menen, getoond te hebben, dat zy zig geenzins tot Keurmeesters *van Waar en Valsch tragten optewerpen, hadden zy zig ook, in dezen, volgens hunnen eenmaal aangenomen grondregel, vast voorgeſteld, om, by de beöordeling der inkomende Antwoorden of Verhandelingen over dit, in vele opzigten, thans zo kiesch geworden, onderwerp, minder het oog te ſlaan op enig byzonder gevoelen, aangaande het zelve, dan wel op de doorgaande manier van behandeling der Schryveren; gelyk zy dan menen, zulks, by hunne gedane en reeds opentlyk bekend gemaakte uitſpraak over de Verhandelingen, welken zy thans in 't licht geven, ſtiptelyk in agt genomen te hebben. En deze onzydigheid ſcheen hun toe, in het tegenwoordig geval, des te nuttiger en noodzakelyker te zyn, niet alleen voor hun zelven, en om allen vermoeden afteweren, als of zy meer Partyzugt in dezen zogten te voeden, dan de ontdekking der Waarheid te bevorderen, maar ook voor de zodanigen hunner Natuur- en Landgenoten, welken*

de uitkomende Antwoorden mogten in handen krygen, ten einde, ook onder dezen, de verdedigers van verſchillende gevoelens en meningen te gereder tot een, en ene minnelyke overeenkomst, ware zulks mogelyk, mogten gebragt, of althans, onder alle mogelyke gevolgen, en den eindelyken uitſlag van het zo ernſtig geworden geſchil, tot die gematigdheid en inſchikkelykheid omtrent elkanderen aangeſpoord, worden, welke ene ſtrydigheid van beſpiegelende begrippen, by kortzigtige en feilbare wezens, altyd vordert, en waar voor, in zaken van praktyk, de rust, vrede, en welvaart des Menschdoms allenthalven pleit.

Gaarne, om deze redenen, hadden zy gewenscht, zig in ſtaat gevonden te hebben, om het weetgierig en onderzoeklievend Algemeen, over dit belangryk onderwerp, boven de Twee volgende, nog ene, of meer andere, Verhandelingen te kunnen aanbieden; waar by, hoe zeer de Schryvers van dezen ook in gevoelens en behandeling onderſcheiden zyn, nog meer tegen overſtaande, en ſterker afſtekende, beſchouwingen, van den enen en anderen kant, (indien ſlegts met de vereiſchte bondigheid, bedaardheid en beſcheidenheid, voorgedragen) zig mogten opgedaan hebben.

Wel is waar, een vry aanmerkelyk aantal van Geſchriften kwam het Genootſchap, in beäntwoordinge van deszelfs Vraag, van tyd tot tyd, ter hand. Dan hoe

veel

veel goeds ook het merendeel derzelven behelsde, werd, egter, algemeen, in de eerſte plaats, geöordeeld, dat, van alle de ingekomene Stukken, niet meer dan ſlegts Twee *Verhandelingen naar den Prys konden dingen, of ook ter openbare gemeenmaking in aanmerking komen.*

Dezen waren, 1. *ene* Latynſche *Verhandeling, welken ten Zinſpreuke voerde:*

Quem te Deus eſſe
Jusſit, ex humana qua parte locatus es in re
Disce!

PERSIUS.

En 2. *ene Proeve, in de* Engelſche *Tale geſchreven, met het Byſchrift:*

Semper aliquod ad communem utilitatem afferendum.

CICERO.

Vervolgens werd, by nadere vergelyking van deze beiden Goſchriften, en na rype overweging, aan het eerst genoemde, met eenparige ſtemmen, zo van de Leden des Genootſchaps, als van Heren Direkteuren der Stigting, den voorrang toegewezen, en, in gevolge daar van, de beloofde Gouden Eerpenning aan deszelfs Schryver, die, by het openen van zyn bygevoegd verzegeld Briefje, bleek te zyn, de Wel Edele Hooggeleerde Heer en Mr. HENDRIK CONSTANTYN CRAS, Hoogleeraar der Rechten, aan de Doorlugtige Schoole, te Amſterdam; *terwyl, in de twede plaats, met gelyke eenparigheid der*

Le-

Leden, beſloten werd, om ook het twede Stuk door den Druk gemeen te maken, en, by wyze van Accesſit, *op de Bekroonde toe te voegen: waar op de Heren Direkteuren wyders goedvonden, om aan den Opſteller van dit laatſte Antwoord ene Zilvren Eerpenning, op den Stempel der Gouden geſchroefd, aantebieden. Sedert, heeft de Wel Eerwaarde en Hooggeleerde Heer,* W. L. BROWN, D. D. Hoogleeraar in de Zedelyke Wysbegeerte en Kerkelyke Geſchiedenis, nevens Predikant by de Engelſche Gemeente, te Utrecht, *zig by het Genootſchap als Schryver bekend gemaakt; 't welk overeenkomſtig bleek te zyn, met deszelfs Naamtekening, in het daar op geöpend verzegeld Briefje, tot dat Antwoord behorende.*

Van de overige Geſchriften heeft het Genootſchap geen van zo byzondere waarde geöordeeld, om, daar mede, dit Deel harer uitgegeven Verhandelingen te vergroten; hoe zeer ook zommigen niet van alle verdienſten ontbloot waren, en de Leden van den loflyken yver en algemene welwillenheid van derzelver Schryveren, ter bevorderíng van het doel der opgegevene Prysvrage, zig verpligt agten. Alleen zoude een inderdaad fraai Latynsch *Dichtſtuk, met de Spreuk:*

Est unum jus, quo devincta est hominum Societas,
& quod lex conſtituit una, &c.

CICERO, *de Legibus* I. 15.

recht

recht gehad hebben op ene billyke uitzondering en onderſcheiding, in dezen, indien het beöordelen en gebruik maken van Dichtkundigen arbeid zo wel met den aart van dit ons Eerſte, *als met de taak van* TEYLERS Twede, *Genootſchap hadde kunnen overeenſtemmen; en men, buiten dat, volgens den wil des Stigters, niet ware gehouden geweest tot de uitgave van* Nederduitſche *Stukken: in welk geval, dit* Poëma, *als een* Accesſit, *mede gemeen gemaakt, door de vertaling, deszelfs oorſprongelyk ſchoon en waarde, zo niet geheel, immers ten groten dele, moest verloren hebben.*

Wy bieden dan hier, wederom, den Letterlievenden, en Waarheidzoekenden, Lezer, een Twetal van Verhandelingen aan over een Onderwerp, 't welk, door de byzondere bykomende omſtandigheden van tyd, zyne oplettendheid, meer dan ooit, geſchikt is tot zig te trekken. Hebben wy, aan de Eerſte dier Verhandelingen, den voorrang gegeven, en haren kundigen Schryver den Zegepalm toegewezen; men trekke daar uit, ten onzen opzigte, geen gevolg, als of wy, ten aanziene van het daar by geſtelde en beweerde, in alle *opzigten, met hem eens waren: even min als wy gehouden willen worden, door onze agterſtelling van de Twede, enige afkeuring aanteduiden, van 't geen, daar in, ſtrydigs met den inhoud der eerſte mogte voorkomen. Alle verſchillende of overeenkomende beſchouwingen en beweringen in beiden geheel voor rekening en verantwoording van derzelver*

Schryveren overlatende, is ons enig doel, in deze gemeenmaking, om de beste ophelderingen hieromtrent aan de hand te geven, waar toe wy ons in ſtaat geſteld vonden. —— Dat elk lezer zelve oordele, wie van beiden het naaste aan de waarheid komt! gelyk wy hem tevens volkomene vryheid laten, om zig, ook zelfs met betrekking tot de beste of min betere manier van beider behandeling, aan onze rangſchikking niet of al te houden.

Wat ons betreft, wy menen goede redenen gehad te hebben, om, met opzigt tot de beärbeiding, de voorkeuze aan het Opſtel van den Hoogl. CRAS *te geven.*

Hoe men ook over de zaak in geſchil denke, men zal dezen Schryver niet wel den lof kunnen ontzeggen, dat hy het onderwerp diep doordagt heeft, en in de bearbeiding van het zelve niet ongelukkig geſlaagd is. By ene zeer naauwkeurige onderſcheiding, en ongemeen juiste bepalingen, weet hy zyne gedagten naar eisch uit elkanderen te zetten, en dezelve met de nodige klaarheid, bondigheid, en ene aangename bevalligheid van ſtyl en taal, voortedragen; terwyl hy zyne gevoelens met ene zedige beſcheidenheid, en te gelyk met ene edele rondborſtigheid bepleit en verdedigd, en, over 't geheel, naar het ons toeſchynt, enen verſtandigen middelweg tusſchen de beiden uiterſten inſlaat, en ten einde toe betreedt.

De bepaling van den Hoogl. BROWN, *in zyne beant-*

woor-

woording van het eerſte *lid der vrage, kwam ons min juist en min volledig voor, als ſlegts den ontkennenden zin (waar naar eigenlyk niet gevraagd was) aanwyzende en opheldérende; terwyl hy, in 't algemeen, niet meer dan gedeeltelyk de Vraag, volgens haar uitgedrukt doel, onzes eragtens, beantwoordt, en voorts, in zyne uitweidingen over de door hem aangewezene Gelykheid, als mede over de door hem daar uit afgeleide Rechten, niet overal zo openhartig en duidelyk zyne gevoelens aan den dag ſchynt te leggen, of 'er blyft, hier en daar, plaats over, om naar enige nadere verklaring te verlangen. — Ondanks dit alles, twyfelen wy geenzins, of de kundige en onzydige lezer zal met ons, ook in deze Verhandeling, zeer vele ſchone gedagten, uitmuntende gezegden (waar van 'er als gulde Spreuken mogen aangemerkt worden) en bondige redeneringen, vinden; en den meesterlyken ſtyl en ſchryfwyze, welke ons meer dan eens, onder het doorbladeren, verrukte, bewonderen. Byzonder munt ook deze Verhandeling uit, door ene zo uitvoerige als fraaie uitweiding over 's Menſchen* Pligten: *welke met des te meer oplettenheid verdiend gelezen te worden, naar mate ons de ondervinding van alle tyden leert, dat het gros der menſchen ruim zo veel agt ſlaat op hunne wezenlyke of vermeende* Rechten *en derzelver gronden, dan op hunne tegenoverſtaande* Pligten, *en de laatſten dikwerf het meeste uit het oog verliezen, wanneer zy het ſterkſte voor de laatſten yveren, of 'er onderling over twisten.*

Voor het overige agten wy het niet onvoeglyk, om den lezer, ten aanzien der eerſte en bekroonde Verhandeling, ook nog te berigten, dat hare verdienſtelyke Schryver de moeite der Nederduitſche vertaling van 't oorſprongelyke ('t geen hier, volgens gewoonte by de overzetting gevoegd is) wel heeft gelieven op zig te nemen, waar door men meer verzekerd kan zyn, dat de zin en mening van den gehelen inhoud wel getroffen en naar behoren uitgedrukt is. Langs dezen weg heeft het oorſprongelyke niet alleen byna niets verloren, maar veel eer gewonnen; daar het, in een niet onbevallig Nederlands kleed, ook nog met enig bykomend en toegevoegd çieraad mag pronken, door de in Nederduitſche Dichtmaat overgebragte Engelſche aanhalingen van den Schryver uit het wysgerig Dichtſtuk van POPE's Proeve over den Mensch: *welke Dichterlyke overzetting de Hoogl.* CRAS, *in ene Aantekening op bl.* 155 *en* 156. *verklaard heeft verſchuldigd te zyn aan de vriendelykheid en konst van den Heer* P. V. WINTER, N. Z.

Wy voegen 'er niets meer by, dan onzen opregten wensch, dat de uitgave van deze Verhandelingen over de Gelykheid der Menſchen, beneffens hare Rechten en Pligten, ter bevordering mag ſtrekken, zo van de regte kundigheid aangaande dezelven, als van derzelver ſtipte inagtneming en getrouwe betragting, en, langs dien weg, tot herſtelling en handhaving van goede orde, onderlinge rust, vrede en welvaart by de menſchen!

HAARLEM,
den 10. *van Sprokkelmaand*, 1793.

AAN-

AANWYZING

DER

VERHANDELINGEN

IN DIT DERTIENDE DEEL.

OVER DE VRAAG:

IN WELKEN ZIN KUNNEN DE MENSCHEN GEZEGD WORDEN GELYK TE ZYN; EN WELKE ZYN DE REGTEN EN PLIGTEN, DIE UIT DEZE GELYKHEID VOORTVLOEIJEN.

I. Verhandeling van den Wel Ed. Hooggel. Heer en Mr. HENRIK CONSTANTYN CRAS, J. U. D. *Hoogleeraar in het Natuur- Volkeren- Romeinsch en Hedendaagsch Burgerregt, aan het Athenaeum Illuſtre te Amſterdam*; onder de Zinſpreuk:

— — — — — — *Quem te Deus eſſe*
Juſſit, & humana qua parte locatus es in re,
Disce!

PERSIUS. Bladz. 1

II. Proeve van den Hoog Eerw. Hooggel. Heer L. W. BROWN, D. D. *Hoogleeraar in de Zedelyke Wysbegeerte en Kerkelyke Geſchiedenisſen, benevens Predikant by de Engelſche Gemeente te Utrecht*; onder de Zinſpreuk:

Semper aliquod ad communem utilitatem afferendum.

CICERO. 171

Agter deeze volgt ook nog de *Oorſprongelyke Latynſche Verhandeling* van den Hooggel. H. C. CRAS.

VERHANDELING

OVER DE

GELYKHEID DER MENSCHEN,

EN

DE REGTEN EN PLIGTEN, WELKEN UIT DIE GELYKHEID VOORTVLOEIJEN:

DOOR

HENRIK CONSTANTYN CRAS, J.U.D.

Hoogleeraar in 't Natuur- Volkeren- Romeinsch en Hedendaagsch Burgerregt aan het Athenaeum Illuſtre te Amſterdam.

ONDER DE ZINSPREUK:

— — — — — *Quem te Deus eſſe*
Juſſit, & humana qua parte locatus es in re,
Diſce!

PERSIUS.

Aan welke Verhandeling, door TEYLER'S GODGELEERD GENOOTSCHAP, op den 6. April 1792, de GOUDEN EERPRYS is toegeweezen.

VERDELING DER VERHANDELING.

INLEIDING. - - - - - Bladz. 1

EERSTE DEEL.

Eerſte Hoofdſtuk: *Over het denkbeeld van Gelykheid in 't gemeen.* 7

Twede Hoofdſtuk: *Over den Natuurlyken Mensch van* ROUSSEAU. 14

Derde Hoofdſtuk: *Over den Natuurlyken Mensch naar waarheid geſchetst, en welke Gelykheid daar uit voortvloeit.* - - - - - - 27

Vierde Hoofdſtuk: *Over den ongelyken ſtaat van 't Menschdom; en wel vooreerst in den ſtaat der Natuur.* - - 46

Vyfde Hoofdſtuk: *Over den ongelyken ſtaat van 't Menschdom in de Burgermaatſchappy.* - - - - - 71

TWEDE DEEL.

Eerſte Hoofdſtuk: *Welke eigenlyke Regten en Pligten, uit de Gelykheid der menſchen voortvloeijende, in den ſtaat der Natuur plaats hebben.* - - - 94

Twede Hoofdſtuk: *Welke eigenlyke Regten en Pligten, uit de Natuurlyke Gelykheid der menſchen voortvloeijende, in de Burger-maatſchappyen zelve nog ſtand grypen.* - - - - - 115

BESLUIT. - - - - - 161

VERHANDELING

TER BEANTWOORDING DER

VRAAG:

IN WELKEN ZIN KUNNEN DE MENSCHEN GEZEGD WORDEN GELYK TE ZYN; EN WELKE ZYN DE REGTEN EN PLIGTEN, DIE UIT DEZE GELYKHEID VOORTVLOEIJEN.

INLEIDING.

Hoe zeer ik my verzekerd houde, myne Heren! dat het niet ontbreken zal aan bekwame mannen, die en geneigdheid zullen hebben om de Vraag, door U omtrend DE GELYKHEID DER MENSCHEN en DE REGTEN EN PLIGTEN DIER GELYKHEID voorgeſteld, te onderzoeken, en my, zo wel in uitſtekendheid van vernuft als uitgebreide geleerdheid ver overtreffen; zo heeft nogtans het gewigt der Vraag ook mynen yver ontvonkt, om in het oplosſen van een zo gewigtig voorſtel myne kragten te beproeven. Want het zy ik overwege, dat ene naſporing van de GELYKHEID der menſchen door U gevorderd wordt; wat is aan-

INLEIDING.

namer, om te onderzoeken? 't Zy ik myne aandagt vestige op de REGTEN en PLIGTEN uit die gelykheid voortvloeijende, welker ontvouwing geëischt wordt; wat is voortreffelyker, om de vryheid van den mensch te verdedigen en zyne waardigheid in helder dagligt te ſtellen? 't Zy ik ook eindelyk alleen overdenke, dat het de MENSCH is, welke het onderwerp uwer Vraag is; wat is 'er dan op den ganſchen aarbodem, 't welk den mensch overtreft en te boven gaat?

In de daad, het Heelal is onmeetbaar in grootheid, ſchitterende in luister, onbegrypelyk in verſcheidenheid, en in ſchoonheid allervoortreffelykst. Heerlyk glinſteren de hemelſche lichamen, de zon, maan, planeten en overige ontelbare lichten, met al den cieraad en agtbaren luister van den uitgeſtrekten hemel. Beſchouwen wy onzen aardbol (op welken de bekrompenheid van onze zielvermogens ons wel dra noodzaakt van de hoge vlugt en beſchouwing der hemelſche lichamen neder te dalen); overdenken wy de hoogtens der hangende bergen, de dieptens der valyen, de onmetelyke ruimtens der zeën, de kruinen der lomryke bosſchen, de menigte van ſtroomende wateren, de groene boorden van rivieren en beken, de duizende kruiden, planten, bloemen, vrugten; alle de verſchillende ſoorten van gedierten, viervoetigen, vogels, visſchen, en ook kruipende wormen; wanneer

neer wy dan die talloze veelheid, die verwonderlyke zamenſtemming, die uitſtekende agtbaarheid en luister met onze gedagten nagaan en overwegen, dan worden wy door al die grootheid zo gevoelig getroffen, dat wy ras in onze nietigheid nederzinken, en de magt en wysheid van dien eerſten oorſprong, ſchepper, onderhouder en regeerder van alle die grootheid in verrukking eerbiedigen en met ontzag aanbidden. En nogtans in alle die veelheid en voortreffelykheid van geſchapene wezens, althans voor zo ver wy die kennen, ontmoeten wy niets, 't welk den mensch even-aart, veel minder, hem overtreft. INLEIDING.

Over dezen MENSCH, over dit alles overtreffend wezen, myne Heren! moet de naſporing gaan, welke gy vordert. Dog, wanneer wy den mensch noemen, dan denken wy niet zo zeer aan zyn menſchelyk lichaam, niet aan zyne geſtalte en houding, nog aan de vlugheid zijner voeten, bekwaamheid zyner handen, het helder geluid zyner ſtem, nog aan de ſchoonheid van zyn gelaad, of de bevalligheid van geheel zyne gedaante, welke de oude wysgeeren egter zo voortreffelyk agtten, dat zy geen' betere dan ene menſchelyke gedaante konden uitdenken, om aan hunne goden en godinnen toetekennen. Neen! wanneer wy den mensch noemen, dan duiden wy niet zo zeer de geſtalte, de bekwaamheden en werkingen van zyn lichaam, aan, maar iets, dat het lichaam oneindig te

INLEIDING. boven gaat; het is DE ZIEL van den mensch, welke aan onze gedagten tegenwoordig is; die ziel, welker uitmuntendheid zo groot is, dat, zo de mensch iets met de Godheid zoû kunnen gemeen hebben, het alleen die ziel kan zyn; welke even daarom, door zommige Wysgéren der oudheid, voor een klein deeltje, voor een uitvloeizel, der Godheid zelve is gehouden. In deze ziel huisvest kragt van vernuft, vlugheid in kennen en bevatten; begrip van ene grote menigte van zaken; herinnering en geheugen van 't voorledene; 't vermogen om de gevolgen met derzelver eigen' oorzaken te vereenigen; vaardigheid om elk gewrogt in deszelfs oorzaak nateſporen, en eindelyk bekwaamheid om de byzondere voorwerpen te beſchryven en in die beſchryving alle de ondergeſchikte ſoorten naaukeurig te bevatten: uit welke bekwaamheid de opſporing en kennis ook van zeer duistere en verborgene zaken, en dus de wysgeerte, is geboren. En alle deze zielsvermogens zyn in het enkel woord VERSTAND opgeſloten. Dog hoe voortreffelyk de verſtandsvermogens ook zyn, zo is het nogtans ontwyffelbaar, dat de goede hoedanigheden van den WIL, voorzigtig-

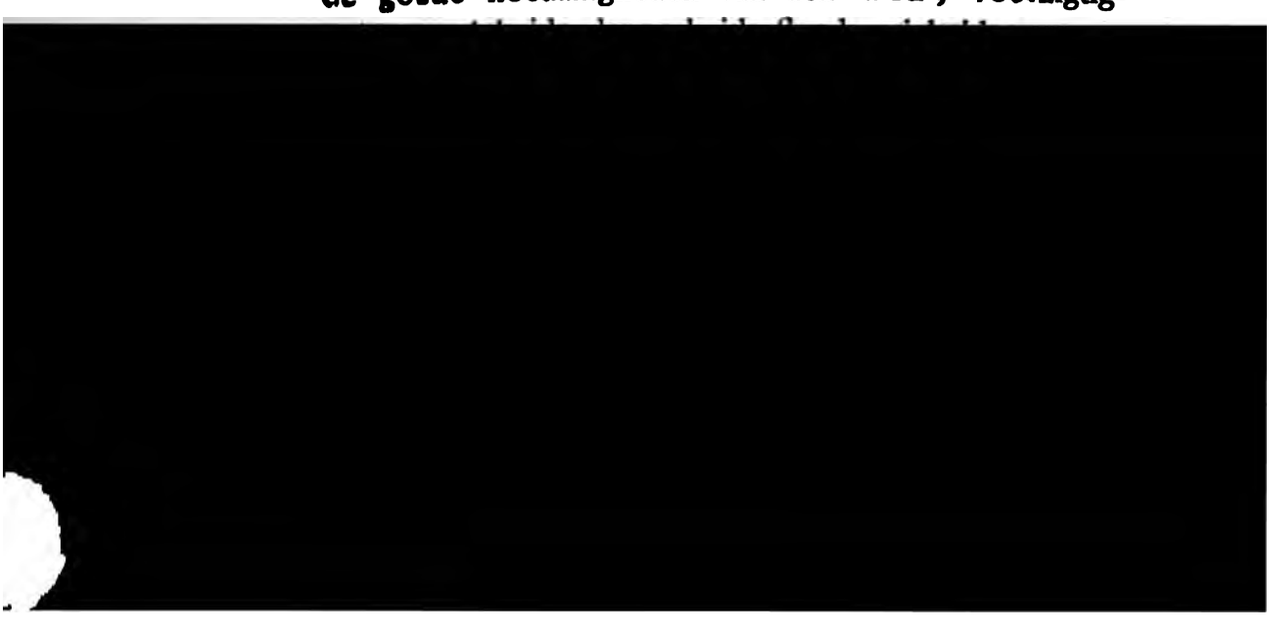

Vele vragen zyn 'er dan wel door U, myne Heren! ter oplosſing voorgeſteld; maar nooit ene frayer, nog belangryker voor het heil en de waardigheid van het menſchelyk geſlagt, dan deze vraag, die een onderzoek en naſporing van de GELYKHEID der menſchen vordert. Daar Gy dus, myne Heren! van uwe zyde, niet minder uwen yver voor het geluk en welzyn van 't menschdom, dan uw doorzigt in 't naukeurig voorſtellen dezer gewigtige Vraag hebt betoond, zo bezef ik, dat nu van mynen kant de eerſte zorg en pligt moet zyn, om te verhoeden, dat ik, in 't beantwoorden dier grote Vraag, ene onbedagtzame roekeloosheid aan den dag legge. Maar de taak nu eens ondernomen zynde, ſchiet my niets meer over, dan dat ik alle myne kragten by een zamele, myne vermogens inſpanne, en den ingeſlagen weg rustig vervolge, in deze hoop, dat ik, ten minſten in enigen opzigte, ook aan uwe verwagting zal mogen beantwoorden. INLEIDING.

De Maatſchappy der weetenſchappen te Dyon hadt eens de vraag voorgeſteld: „ Welke de oorſprong „ was van de ongelykheid der menſchen, en of die „ ongelykheid overeenkomſtig, dan wel tegenſtrydig, „ was met de wetten der natuur?" Deze vraag is vooral door het merkwaardig en byzonder antwoord van den vernuftigen ROUSSEAU vermaard geworden. Veel gewigtiger nochtans en voor de waardigheid van

INLEIDING. den mensch belanglyker is die, welke thans moet onderzogt worden: IN WELKEN ZIN KUNNEN DE MENSCHEN GEZEGD WORDEN GELYK TE ZYN? EN WELKEN REGTEN EN PLIGTEN VLOEIJEN UIT DIE GELYKHEID VOORT? Welke vraag gelyk zy twe zaken ter oplosſing voorſteld, zo verdeelt zy daar door als van zelve onze verhandeling in twe délen. In het eerſte deel moet de ſtaat der menſchen, en byzonder de gelykheid van dien ſtaat, worden nageſpoord. In het twéde deel moeten de regten en pligten der menſchen worden onderzogt, dog niet alle regten en pligten, welken de natuur, in welke opzigten ook, den mensch of geſchonken heeft, of opgelegd, of immer door iemant zouden kunnen worden uitgedagt, ('t welk, waarlyk, ene overbodige langwyligheid zoude zyn); maar alleen de eigenlyke pligten en regten, welken uit die gelykheid, als uit hunne enige en eigenaardige bronwel ontſpringen, en niet alleen in den ſtaat der natuur ſtandgrypen, (hoewel zy in dien oorſprongelyken ſtaat zuiverer en uitgeſtrekter waren), maar ook hedendaags nog voor een groot gedeelte in de burgermaatſchappyen overig zyn, en byzonderlyk om die reden en oorzaak

[redacted]

EERSTE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER HET DENKBEELD VAN GELYKHEID IN 'T GEMEEN.

Over DE GELYKHEID der menſchen zullende handelen, dienen wy eerst den letterkundigen, vervolgens den wysgérigen, zin en kragt van dit woord in 't algemeen te verklaren. Wat den letterkundigen zin aangaat, dusdanig onderzoek is doorgaans dor, ſchraal en vervélend. Zal ik zeggen, dat de woorden, *gelyk*, *gelykmatig*, *gelykvormig*, omtrend gelykluidende en van de zelfde betekenis zyn, en dat het met de woorden *ongelyk*, *ongelykmatig*, *ongelykvormig* even zo gelegen is (*)? Zullen wy bewyzen, dat die woorden tot ontelbaare ſoorten van zaken behoren, zo wel lichamelyke als onlichamelyke; en vooral van getallen, grootheden, wyzen van beſtaan, en overeenkomst of tegenſtrydigheid der délen gebruikt worden (†)? Dat die woorden van lichamelyke zaken tot alle andere

(*) In 't Latyn vloeit dit beter met de woorden *aequale*, *par*, *ſimile*, en de tegenovergeſtelde woorden *inaequale*, *diſpar*, *diſſimile*. Men zie CICERO *in Orat.* 36. *in Partit. Orat.* 6. *de Nat. Deor.* II. 91.

(†) SUETON. *in Tiber.* 68. CICER. *Verr.* V. 70.

EERSTE HOOFDSTUK.

re zyn overgebragt; tot de gelykheid en ongelykheid in betekenis van woorden (*); tot deugden en ondeugden (†); vooral tot den leeftyd, verſtandvermogens, rykdommen, magt, eer en aanzien, en tot den ſtaat en ſtand van ons leven, ook byzonder tot de maat van pligten en regten? Immers zo gewaagt CICERO (**) van ene *broederlyke* GELYKHEID; zo zegt VELLEJUS PATERCULUS (††), dat het enen vorst betaamt, *veel eer enen* GELYKEN *burger, dan enen uitſtekenden vorst te vertonen*, en dezelfde CICERO ſpreekt elders (§) van GELYKHEID *in jaren, in eer en aanzien.* Zoude ik hier over breed uitweiden? Geenzins: ik zou ten hoogſten vrezen, dat die letterkundige uitpluizing wel dra zo wel den lezer als my zelven zou verdrieten. Wel aan dan, dat wy veel eer de wysgerige kragt en betekenis van het woord GELYKHEID tragten te ontwikkelen, hoewel ſlegts met weinige woorden, alzo die betekenis niet zo duister is, nog moeilyk om te verklaren.

GELYKHEID, zo wel als GELYKENIS (§§) zyn woorden, die ene vergelyking van ene zaak, met ene

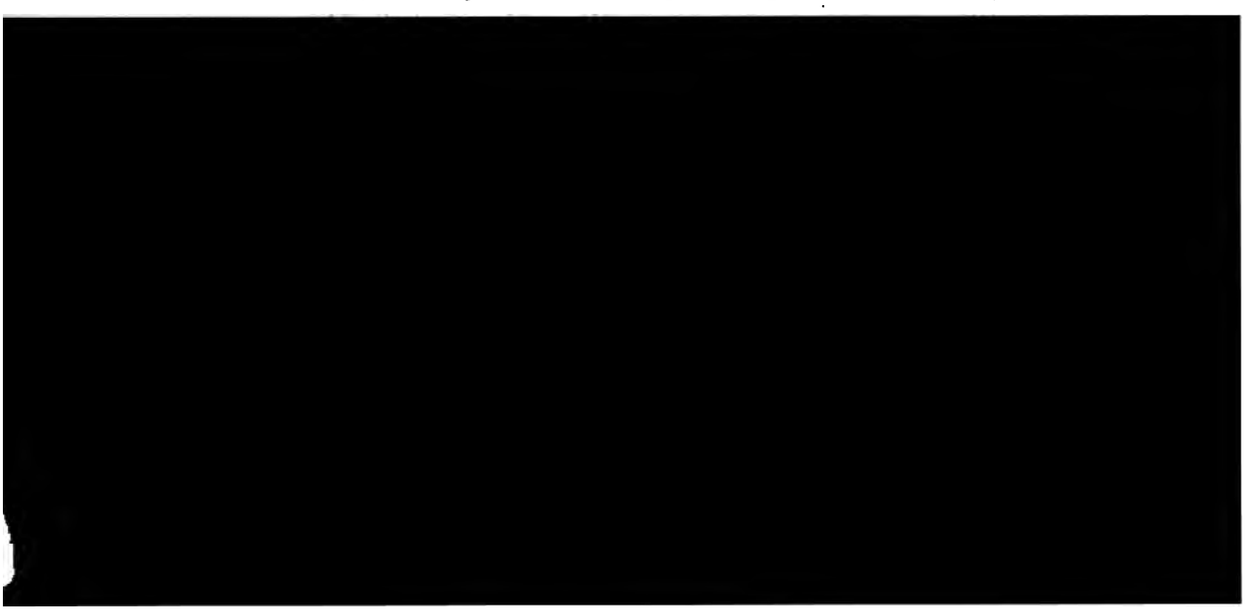

andere aanduiden en teffens ene zekere overeenkomst dier zaamvergelekene zaken te kennen geven, zo dat van 't geen in éne derzelver bevonden wordt, ook iets, 't zy meer, 't zy min, in de andere beſpeurd wordt: 't welk dan de reden oplevert, waarom deze zaken gezegd worden aan elkanderen gelyk, of ook overëenſtemmende te zyn (*). Zullen, derhalven, enige menſchen geoordeeld kunnen worden met elkanderen onderling gelyk te zyn, zo worden noodzakelyk zodanige eigenſchappen vereischt, die onder hen allen gemeen zyn, en niet minder in dezen, dan in genen, ſtand grypen; en naar de mate of het getal van die eigenſchappen zal dan noodzakelyk ook die gelykheid meerder of minder aanmerkelyk of van minder belang zyn: maar zyn die gemene eigenſchappen geheel weggenomen, dan kan 'er gene gelykheid hoe genaamd meer overig zyn. EERSTE HOOFDSTUK.

Uit het gezegde blykt dan, dat alle GELYKHEID enige eigenſchappen of hoedanigheden vereischt, welke aan die gelyke voorwerpen onderling gemeen zyn, en naar welker verſchillenden aart ook verſchillende ſoorten van GELYKHEID ontſtaan. Dus kan de GELYKHEID van die zaken, welke in getal overeenkomen, de REKENKUNDIGE, en die in grootheid overeenſtemmen, de MEETKUNDIGE, GELYKHEID genaamd wor-

(*) In 't Latyn *ſimilis, par aut aequalis.*

EERSTE HOOFDSTUK.

worden. Daarenboven is de gelykheid of NATUURLYK of ZEDELYK. De NATUURLYKE GELYKHEID beſtaat in de overeenkomst van die eigenſchappen, die van gene keuze of vryheid van wil van een denkend wezen afhangen, en daarom aan geen gebod van enige wet onderworpen kunnen zyn: hoedanig in de eerſte plaats is de GELYKHEID van levenloze zaken en voorwerpen; en vervolgends ook die van de menſchen zelve, voor zo verre men hunne lichaamskragten, gedaante en ſchoonheid, ook vlugheid van geest, denkensvermogen, vrugtbaarheid van vernuft, of rykdommen, aanzienlykheid van geſlagt en andere hoedanigheden, die geheel van het geval afhangen, in aanſchouw neemt: want, voor zo verre de menſchen in deze opzigten of overeenkomen of verſchillen, is de gelykheid of ongelykheid enkel NATUURLYK en PHYSIECQ. Maar de ZEDELYKE GELYKHEID beſtaat in ene overeenkomst van regten, die de wetten ons vergunnen; of van pligten, welken zy ons gebieden: zo dat de menſchen in enen zedelyken zin niet wel anders kunnen GELYK zyn, dan voor zo ver hunne regten en pligten dezelfde zyn. En ook deze ZEDELYKE GELYKHEID is niet enkelvoudig. Geenzins! Want vooreerst is zy of VOLSTREKT en op haar zelve beſtaande, of zy is BETREKKELYK. De VOLSTREKTE *zedelyke Gelykheid* is, waar door iemant in alle opzigten, en met wien hy ook moge vergeleken worden, altyd met hem gelyk is. Maar de

BE-

BETREKKELYKE *zedelyke gelykheid* treffen wy alleen aan in die menſchen, die met dezen gelyk, met genen ongelyk zyn; of ook zelfs, met de zelfde menſchen vergeleken wordende, in dezen opzigte gelyk, in anderen opzigte ongelyk zyn, aangezien zy met hen in zommige regten en pligten overeenſtemmen, en wederom in andere regten en pligten van hen verſchillen. Ten anderen, deze ZEDELYKE GELYKHEID is of *natuurlyk* of *burgerlyk*, naar dat de pligten of regten van de natuurlyke of burgerlyke wetten afkomſtig zyn. Het verſtaat zig van zelve, dat de ONGELYKHEID dezelfde verdélingen heeft, welken het dus overbodig is op te noemen. Eindelyk, zy, die onderling gelyk zyn, dat is, die onder elkanderen en dus wederkerig de zelfde regten genieten, en aan de zelfde pligten verbonden zyn, dezen zyn ook noodzakelyk van elkanderen onafhangelyk, en dus onderling volkomen VRY: waar uit dan teffens blykt, dat de VRYHEID als de dogter is, die hare geboorte aan de GELYKHEID, even als aan hare regte moeder verſchuldigd is, en dat de opgenoemde verdélingen der GELYKHEID, namenlyk dat zy of *natuurlyk* of *zedelyk* is, en deze wederom of *eigenlyk natuurlyk* of *burgerlyk*, en verders of *volſtrekt* of *betrekkelyk* is, dat die verdélingen even zeer op de VRYHEID toepaſſelyk zyn. Dog de ongelykheid brengt doorgaans de magt van te gebieden mede, zodat van hen, die onderling ongelyk zyn, dezen, 't zy dan meer, 't zy dan

EERSTE HOOFD-STUK.

minder, over genen gebieden; en genen aan dat gebod moeten gehoorzamen. Deze ontwikkeling, deze onderſcheidingen zullen veel ligt aan iemant enigzins te afgetrokken en te fyn voorkomen, maar de waarheid en vooral het gewigt van het onderwerp ſcheen mij toe, deze verdelingen en bepalingen noodzakelyk te vorderen (*).

Uit dit verhandelde kan nu, als van zelve, de ware zin en mening van het eerſte gedeelte der voorgeſtelde Vraag worden opgemaakt. Namenlyk, wanneer aldaar gevraagd wordt: IN WELKEN ZIN KUNNEN DE MENSCHEN GEZEGD WORDEN GELYK TE ZYN, dan wordt blykbaar het navolgende gevraagd:

Voor eerst: „ Welke gelykheid tuſſchen de men„ ſchen plaats heeft?" dat is, welke die hoedanigheden, eigenſchappen, en betrekkingen zyn, die aan de menſchen onderling gemeen zyn; die in allen even zeer plaats hebben; die dus niet meer aan dezen dan aan genen kunnen worden toegeſchreven; en welker overeenſtemming te wege brengt, dat de menſchen kunnen gezegd worden GELYK te zyn? Op dat wy dan die GELYKHEID-, naar welke gevraagd wordt, mogen vinden, zal dit nu onze voorname taak zyn, dat wy, met ter zydeſtelling van al wat wy in deze

(*) Enige aanmerkingen, in 't vervolg, tegen den Heer NECKER zullen deze noodzakelykheid bevestigen.

deze of gene byzondere perſonen mogen aantreffen, die hoedanigheden alleen opſporen en vlytig opzamelen, welken aan alle menſchen gemeen zyn, dat is, in allen even zeer gevonden worden, en welke hoedanigheden allen te zamen genomen eigenlyk de menſchelyke natuur uitmaken; zodat wy dan hier hoofdzakelyk de menſchelyke natuur moeten tragten na te ſporen. EERSTE HOOFDSTUK.

Ten tweden: 'er wordt niet ſlegts algemeen gevraagd, wat die GELYKHEID *der* MENSCHEN eigenlyk is? maar uitdrukkelyk en bepaald: „ In WELKEN ZIN „ kunnen de menſchen gezegd worden gelyk te zyn?" dat is, in welken zin die veronderſtelde gelykheid plaats heeft? zodat vooral ook dient onderzogt te worden, welken die regten en pligten zyn, waar in de menſchen overeenſtemmen, en welke die, waar in zy van elkanderen verſchillen. Daar dus die ZIN, in welken de menſchen kunnen gelyk zyn, moet verklaard worden, en daar de tegenovergeſtelde zaken het volledigst uit wederzydſche vergelyking van elkanderen worden opgehelderd, zo zal het niet genoeg zyn, over de GELYKHEID te handelen, maar ook hoogst noodzakelyk de tegenovergeſtelde ONGELYKHEID, zo wel in den ſtaat der natuur, als in den burgerſtaat, op te ſporen. En, wanneer wy dit al, voor zo veel ons mogelyk is, zullen ontvouwd hebben; dan, en dan eerst, zullen wy in ſtaat zyn, het eerſte gedeelte der vraag naaukeurig en op die wyze te be-

EERSTE HOOFDSTUK.

antwoorden, dat daar door te gelyk de weg gebaand worde, om ook het twede gedeelte dier Vraag op te losſen, dat is, om aan te tonen, welke de PLIGTEN EN REGTEN zyn, die uit deze te voren ontwikkelde en naukeurig bepaalde GELYKHEID, als van zelve, voortvloeijen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DEN NATUURLYKEN MENSCH VAN ROUSSEAU.

De GELYKHEID der menſchen, die wy moeten tragten te ontdekken, zagen wy, dat alleen uit de onderling gemene natuur van den mensch ontſta, dat is, dat zy uit die hoedanigheden voortvloeit, welke, met ter zydeſtelling van alle byzondere eigenſchappen, aan alle menſchen gemeen zyn, en onder hen alſen, genen uitgezonderd, even zeer plaats hebben. Maar, vrage ik, waar kan men die algemene hoedanigheden der menſchen, die door gene bykomende omſtandigheden beneveld, verduisterd, en als onderdrukt zyn, waar kan men die anders, dan in den ſtaat der natuur zelve opſporen, en waar tog in hare oorſprongelyke zuiverheid, dan alleen in den natuurlyken mensch, aantreffen? In de daad nergens! Wy moeten dan vooral den ſtaat der natuur, den natuurlyken mensch, tragten op te ſporen en te vinden.

Maar,

Maar, zeggen zommigen, (en waarlyk zy zeggen dit niet zonder grond), hoe is het mogelyk, in den tegenwoordigen levensſtand en beſchaafdheid der menſchen; in deze tyden, zeden, gewoontens en gebruiken, die ons omringen; in zo enen klenen, geringen, lagen en byna onmerkbaren ſtaat van velen; en, in tegendeel, in zo groten luister, magt, pragt, praal en aanzien van anderen; hoe is het mogelyk, aldaar, thans nog den natuurlyken mensch, vooral, het waar beeld, de zuivere gedaante, van den oorſprongelyken, eenvoudigen en onvervalschten mensch op te ſporen en te ontmoeten? Immers, al treden wy eens te rug, al klimmen wy met onze overdenkingen tot de onmeetbare ruimtens der voorledene eeuwen, zelfs tot de gryze oudheid op, de oorſprongelyk natuurlyke mensch ontvlugt ſteeds ons zoekend oog, en de van alle kanten ons omringende en ons rondſtaarend gezicht benevelende donkerheden verhinderen ons door zo grote en dikke duisternis heen enig ligt te ontwaren, en, in de eerſte kindsheid der waereld, den oorſprongelyken mensch te aanſchouwen. Dog deze ontzettende hindernis heeft ROUSSEAU niet afgeſchrikt, of liever, zy heeft hem dermate afgeſchrikt, dat hy, door de onoverkomelyke zwarigheid verbaasd en mismoedig, het beſluit nam, om den moeilyken knoop, niet door bedaarde naſporingen voorzigtig los te maken, maar door ene ſtoute verçiering van zyne vurige verbeelding in eens door te hakken. Door zyn weel-

TWEDE HOOFDSTUK.

de-

TWEDE HOOFDSTUK.

derig vernuft, door welks vuur en leven dit byzonder mensch alle zyne tydgenoten overtrof, geholpen, ondernam hy alle hindernisſen en tegenſtand ylings op te ruimen en ter zyde te werpen, en door vlugge verçiering zich in eens den weg tot den oorſprongelyken mensch te banen; een middel egter, 't welk meer de kentekenen van ſtoutheid, dan die van omzigtigheid en beleid vertoont; een middel, waar door ons ROUSSEAU de oorſprongelyke gedaante van den natuurlyken mensch niet naar waarheid, maar enkel naar zyne willekeurige invallen en levendige verbeelding, kon vertonen; een middel derhalven, het welk ons tot het bekomen van zékere kennis en grondige wetenſchap weinig kan baten. Ik bewonder het groot vernuft van dien zonderlingen man; ik bewonder zyne vlugge verbeelding, en de betoverende kragt zyner welſprekendheid. Maar gy, Myne Heren! die, door het opgeven van deze gewigtige vraag, zelven getoond hebt, hoe hoog by U ene zekere GELYKHEID der menſchen, en de daar aan noodzakelyk verknogte vryheid, geſchat wordt; Gy, Myne Heren! zult my ligtelyk verlof vergunnen, dat, hoe zeer ik my in vernuft, geleerdheid en welſprekendheid, zeer ongelyk aan

[redacted]

meer ROUSSEAU in gezag uitmunt, ik zo veel meer gevaar van zyne dwaling vreze, en hem dus met even zo veel meerdere ſtoutmoedigheid te keer ga.

Wanneer ROUSSEAU de aardſche zaken en voorwerpen, die hier beneden rondsom hem wemelden, beſchouwde; wanneer hy zyne aandagt vestigde op dit geheel leven, op de zugt, verlangens, yver, pogingen, arbeid, bemoeijingen en zeden der menſchen; wanneer hy de verſchillende burgerſtaten, de verſcheidene volkeren, de veelvuldige ryken, en derzelver geheel onderſcheidene regeeringsvormen overwoog; wanneer hy vooral op de pragt en praal van dit leven, op de rykdommen, magt en aanzien, hier op overvloed, daar op gebrek en armoede, zyn oog liet gaan; en bezefde, hoe men goud en zilver uit de diepſte holen der aarde opdelfde tot voedzel voor gierigheid; hoe men pragtige huizen tot verzadiging van hoogmoed bouwde; hoe men allerlye ſoorten van kostbaar huisraad tot gemak, genoegtens en çieraad, uitdagt, en overdadige maaltyden aanrigtte voor de wellustigheid; wanneer hy op al die grootſche gewrogten, pragtigen toeſtel en overdaad onder de menſchen aandagtig ſtaroogde; —— toen oordeelde hy, en oordeelde te regt en naar waarheid, dat 'er zo groote afſtand was tusſchen den beſchaafden, of (zo hy liever meende) den bedorven, mensch, en dien natuurlyken mensch, welken hy met zo veel yver zogt, als tusſchen het ligt en de

TWEDE HOOFD-STUK.

duisternis, als tusschen enen opgeschikten en met allerlye bloempjens verçierden hof en ene onbewoonde wildernis, die door geen oog der menschen nog immer is aanschouwd geworden. Wat bestondt dan ROUSSEAU? Hy verlangde en brandde schier van verlangen, om den eenvouwdigen, den natuurlyken, den oorsprongelyken mensch, hoedanig de Natuur zelve hem gevormd hadt, te aanschouwen; maar dien natuurlyken mensch vondt hy nergens meer aanwezig. Hy nam dan, gelyk wel eens meer by andere gelegenheden, zo ook nu zyn toevlugt tot de overvloeijende vrugtbaarheid van zyn weelderig vernuft, bekwaam om aan zyne hete verbeelding allerleye voorwerpen te vertonen. Gansch anders, dan wel een beeldhouwer gewoon is, die aan het ruwe stuk marmer zo veel stofs en ongeschikte brokken afbytelt, tot dat eindelyk een schone Apollo, of bevallige Venus, te voorschyn treedt; ontnam in tegendeel ROUSSEAU met zyne gedagten en verbeelding aan den beschaafden mensch alle zyne beschaafdheid, alle *zyne* çieraad en bevalligheid van zeden, alle zyne rykdommen, pragt, luister, magt, aanzien, gezag, alle letterkunde, wetenschappen en geleerdheid, en vormde zig een mensch, veel woester dan Achimenides by den digter Virgilius wordt afgeschilderd (*). En tot dus ver niet ten onregte, in-

(*) *Aeneid.* Lib. III. vs. 590 & seqq.
Cum subito e silvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri miserandaque cultu

Pro-

indien de vernuftige man hier was blyven ſtilſtaan. Maar eens den losſen teugel aan zyne brandende verbeelding gevierd hebbende, overſchreedde hy alle maat en perk van wysgerige omzigtigheid, en ontnam den mensch tegelyk alle verſtand, alle oordeel en reden; hy ontnam hem alle zugt tot gezelligheid, en zelfs het groot hulpmiddel dier gezelligheid, de ſpraak: met één woord, hy ontkleedde den mensch geheel, zo dat hy (om zo te ſpreken) bloot en naakt ſtondt, even als een dier, en 'er niets meer van den gehelen mensch, niets, dan alleén een woest ſchepzel, een onmensch overig was (*).

Waarlyk, indien deze wyze, om tot kennis van den natuurlyken mensch te komen, enigzins gegrond konde geagt worden, of het minſte gezag verdienen; dan zien

Procedit ſupplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus. Dira illuvies immiſſaque barba,
Conſertum tegumen ſpinis.
— — — — — — — — —
Cum vitam in ſilvis inter deſerta ferarum
Luſtra domosque traho, vaſtosque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremeſco,
Victum infelicem, baccas lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbae.

(*) „ J'oſe presqu'aſſurer," zegt hy, in zyn werkje, *Over den oorſprong der ongelykheid onder de menſchen*, bl. 14. „ que l'etat de reflexion eſt un etat contre nature, & que l'homme, qui medite, eſt un animal deprávé." En bl. 16. noemt hy den ſtaat van den mensch, hoedanig hy dien beſchreven hadt, „ un etat d'animalité."

TWEDE HOOFDSTUK.

zien wy niet, wat ROUSSEAU zoude kunnen wederhouden hebben, om nog enige weinige treden verder te gaan, en, met de zelfde ſtoutheid van verbeelding, den naaulyks of liever geheel niet meer overgeblevenen mensch ook van alle die eigenſchappen te ontkleden, welken tot de natuur en 't wezen van een dier behoren, en op deze wyze, gelyk hy den mensch uit zynen hogeren ſtand van mensch tot dien van het gedierte hadt vernederd, zo ook nu verder hem uit den ſtand der dieren tot dien van bomen en planten te verlagen? Ja, wat zou hem verhinderen, van, met die zelfde verbeeldingsdrift voortgaande, deze nog overgeblevene plant wederom van alle de eigenſchappen der planten te ontbloten, en hem, dien hy eerst van een mensch tot een dier, van een dier tot ene plant, hadt gemaakt, nu ook eindelyk wederom van ene plant tot enen ſteen of bergſtoffe te maken, en in dezer voege, al voortgaande, eindelyk zo ver te komen, dat al het overige ook naar willekeur, en denkbeeldige invallen, zynde weggenomen, nu *niets* meer van den mensch, van het dier, van de plant, van de bergſtoffe, gevonden werde, maar het gehele wezen in een louter niet verdwyne. Hoe veel verſchilt daarentegen van den natuurlyken ſtaat des menschen, hoedanig ROUSSEAU ons denzelven ſchetst, die, welken POPE ons ſchildert in zyne voortreffelyke *Proeve over den Mensch*, III. Brief, vs. 147 – 160.

Natuur,

Natuur, uw' heerſchappy was die van 't Opperwezen! TWEDE HOOFD-STUK.
De menſch hadt in uw' ſtaat geen blinde paân te vrezen.
Toen bragt hem d'Eigenmin tot zucht voor 't algemeen,
En door dien Eendragts band met alles overeen.
Hy hadt geen hoogmoed nog geen kunſten en geen kommer,
En wand'lend naast het dier, als leenman van één lommer,
Was d'aarde beider disch, en d'aarde beider bed:
Zyn voedzel, zyn kleedy, was door geen moord beſmet.
In 't wedergalmend woud, in groeib're tempelboogen,
Hief, al wat klanken vormde, één lofzang naar den Hoogen.
Bebloed nog omgekogt voor 't onbeſmeurd autaar,
Door goud niet overkleed, ſtond ſchuld'loos d'offeraar.
Des Hemels kenmerk was aan allen gunst te toonen,
En 's menſchen voorrecht was, te heerſchen, te verſchoonen (*).

En

(*) Nor think, in Nature's ſtate, they blindly trod.
The ſtate of NATURE was the Reign of God.
Self-love, and ſocial, at her birth, began
Union, the bond of all things, and of man.
Pride then was not; nor arts, that pride to aid.
Man walk'd with beast, joint, tenant of the ſhade,
The ſame his table, and the ſame his bed;
No murder cloath'd him, and no murder fed.
In the ſame temple, the reſounding wood,
All vocal beings hymn'd their equal God:
The ſhrine with gore unſtain'd, with gold undreſt,
Unbrib'd, unbloody, ſtood the blameleſs Priest.
Heav'ns attribute was univerſal care,
And man's prerogative to rule, but ſpare.

POPE *Eſſay on man*, Ep. III. vs. 147—160.

TWEDE HOOFDSTUK.

En deze gehele naſporing van den oorſprongelyken Mensch heeft de vernuftige ROUSSEAU met dien vloed van woorden, en dat vermogen van betoverenden ſtyl voorgeſteld, dat hy daar door meer de weelderigheid van zyn vernuft en de kragt zyner verrukkende welſprekendheid ten toon ſpreidde, dan wel de ingetogene omzigtigheid van enen wysgeer in 't oog hieldt. En niet alleen heeft deze wyze van onderzoek, deze ſtoutheid van verbeelding, aan ROUSSEAU genen weg hoe genaamd tot het vinden van de ware gedaante van den zuiver oorſprongelyken Mensch geopend, maar heeft hem in tegendeel in zo vele ſtrikken van onoverkomelyke zwarigheden verward, dat hy geen uitweg meer konde vinden, en in zyne andere geſchriften wederom genoodzaakt was, zyne eigene denkbeelden en verçieringen te laten varen. Immers, welken grond heeft tog, het geen hy ſchryft, dat de natuurlyke menſchen zig in 't geheel niet, of nauwlyks, tot het edel vermogen en het onontbeerlyk gebruik van de ſpraak konden verheffen (*)? 't Is waar, paarden, oſſen, wolven, beren en diergelyke redenloze dieren (tot welker lagen ſtand ROUSSEAU den Mensch onbedagtzaam vernederd hadt), die konden tot dat uitſtekend vermogen niet

(*) *Sur l'orig. de l'Inegal.* p. 31 & 35. „ Mais lorsque par des moyens, „ que je ne conçois pas" &c. En p. 36. „ Convaincu de l'impossibilité pres„ que demontrée, que les langues ayent pu naitre &c."

niet opklimmen; maar gene reden ter waereld mag ons doen twyffelen, of de edele Mensch was tot zo groten ſtap volkomen bekwaam: vooreerst om zyne voortreffelykheid boven het gedierte; ten anderen, om dat het ene grote onbedagtzaamheid is, de mogelykheid te ontkennen van 't geen wy dadelyk ondervinden geſchied te zyn. Overfraai zyn de digtregels, in welke de digter LUCRETIUS over den oorſprong der ſpraak zig uitdrukt (*). Ik ſta nogthans geredelyk toe (op dat ik niet ſchyne, omtrend enen man, in zo vele andere opzigten verdienſtelyk, te min gunſtig te gevoelen), ik beken dan, zeg ik, geredelyk, dat ROUSSEAU zelve toegeeft, dat zodanige gedaante en ſtaat van den natuurlyken mensch, zo als hy ons die beſchryft, nimmer beſtaan heeft (†); dat zyn geheel ver- TWEDE HOOFDSTUK.

(*) Libr. V. vs. 1045.

Poſtremo, quid in hac mirabile tantopere eſt re,
Si genus humanum, cui vox & lingua vigeret,
Pro vario ſenſu varias res voce notaret:
Cum pecudes mutae, cum denique ſecla ferarum
Diſſimiles ſoleant voces variasque ciere,
Cum metus aut dolor eſt, & cum jam gaudia gliſcunt.

Ondertuſſchen is ons voorniemen niet, ons thans in 't geſchil over den oorſprong der ſpraak in te laten; omtrend welken ene vraag door de Academie der wetenſchappen te Berlyn is voorgeſteld en de prys weggedragen door den geleerden J. G. HERDER. Men zie de *Memoir. de l'Acad. Roy. de Berlin* Tom. X. pag. 350. Ook Tom. XIV. pag. 367. en *Nouv. Memoir.* Tom. XII. pag. 379. en Tom. XIV. pag. 511.

(†) Pref. pag. XXXVI.

TWEDE HOOFDSTUK.

vertoog deswege, niet dan ene veronderſtelling (*), niet dan een louter verdigtzel is (†); maar met dat al, hoe zeer wy niet het geheel vermogen van verbeelding, niet al het gebruik van veronderſtellingen, afkeuren, zo past in dat gebruik, vooral enen wysgeer, ene zekere ingetogenheid. Want mag men alles maar naar zyne verbeelding en hersſenſchimmige invallen verçieren, dan is het te vrezen, dat ligtelyk valſche grondbeginzels gelegd worden, uit welken zeer zeker niet dan valſche gevolgen kunnen worden afgeleid: en het gevaar van mis te tasten is hier zo veel groter, als de lezers dikwyls onagtzaam zyn en vergeten, dat het ſlegts veronderſtellingen, dat het onbewezene, of ook valſche ſtellingen waren, welke de Schryver in den aanvang ſlegts willekeurig heeft uitgedagt en onbewezen aangenomen.

Ik geef ook ROUSSEAU volvaardig toe, dat zy zeer ver van den weg zyn afgedwaald, die, uit onzen beſchaafden levensſtand, onbedagtelyk den natuurlyken mensch tragtten op te ſporen: maar hy moest de beide uiterſtens, hy moest zo wel Scylla als Charybdis, vermyd hebben, en voor den beſchaafden mensch wel den natuurlyken mensch, maar geenzins een redenloos dier, hebben in de plaats geſteld. Want waren

(*) Pag. 4.
(†) Pag. 6.

ren de menſchen oorſprongelyk niets anders dan woeste dieren geweest, dan immers hadden zy gene regten of pligten kunnen hebben, dan kon gene oorſprongelyke, gene eigenlyke, GELYKHEID of ONGELYKHEID (in welker onderzoek wy thans onze kragten beproeven) hebben plaats gehad. Ja, men ſtelle eens voor een ogenblik, dat de menſchen eertyds niet dan woeste en redenloze dieren waren, van dat ſlag, als wy die thans noemen; moet men dan nog evenwel niet toeſtemmen, dat de overige dieren, behalven den mensch, tot op den huidigen dag de zelfde redenloze dieren zyn gebleven, die zy reeds voor vele eeuwen waren? En mogen wy dan niet vragen, wat tog de oorzaak zy, dat de menſchen, die, immers volgens die ſtelling, niet dan woeste dieren waren, nogthans tot die fyne beſchaafdheid van verſtand, tot die ryke vrugtbaarheid van vernuft, en, in 't algemeen, tot dien hogen trap van volkomenheid zyn opgeklommen, dat wy onder hen enen HOMERUS, enen PYTHAGORAS, enen SOCRATES, enen PLATO, ARISTOTELES, EURIPIDES, DEMOSTHENES, CICERO, en zo vele andere uitſtekende vernuften der oudheid eerbiedigen; en, in latere tyden, enen DES CARTES, enen HUYGENS, enen DE GROOT, NEWTON, LEIBNITZ, en andere grote mannen, voortreffelyke ſieraden onzer eeuwe, bewonderen? Is dit geen onbetwistbaar bewys, dat, hoedanig men dan ook den natuurlyken Mensch ge-

TWEDE HOOFDSTUK.

lieve te ſchetzen, dat hy, ten minſten hier in, van het dom Vé altyd moet verſchild hebben, dat in den mensch ſteeds zodanige natuur, aart, kragt, of hoe men het ook anders gelieve te noemen, heeft plaats gehad, waar uit met 'er tyd die uitſtekende volkomenheid van 'smenſchen geest, die rykheid van vernuft, konde ontwikkeld worden? Ja zelfs, indien wy enkel en alleen dat vermogen der menſchen om te vorderen, en zig meer en meer te volmaken, overdenken, dan worden wy terſtond overtuigd, dat het een geheel valsch denkbeeld, en ydele waan of ophef van zommigen is, die gaarn willen ſtaande houden, dat de afſtand tuſchen NEWTON en enen ongeöeffenden dagloner veel groter, dan tuſchen dien onbeſchaafden en onkundigen dagloner en enen baviaan, zoude zyn. Veel gegronder zyn de fraye gedagten van den ſchranderen digter JUVENALIS, welken hy in zyn XV. *Hekeldigt* vs 142 en volgende regels voorſtelt (*), en welke wy gaarn in het Nederduitsch hier zouden mededelen, ware het ons mogelyk, het ſchoon dier gedagten en uitdrukkingen, in ene vertaling, ſlegts flauwelyk, te doen gevoelen.

DERDE HOOFDSTUK.

DE NATUURLYKE MENSCH NAAR WAARHEID GESCHETST, EN WELKE GELYKHEID DAAR UIT VOORTVLOEIT.

De kragt van het menſchelyk vernuft heft ons niet tot zo hoog een gezigtspunt, dat wy van het zelve, door alle de dikke nevelen van duizende verlopene eeuwen, zouden mogen heen dringen, en den eerſten aanvang der dingen aanſchouwen. De moeite dan, die men zig geeft, om de reeds lang uitgewischte voetſtappen van de eerſte en oorſprongelyke menſchen op te ſporen, en hunnen waren ſtaat en levensſtand met de juiste naauwkeurigheid ener geſchiedkundige zekerheid te ontdekken, al die moeite en arbeid is vergeefsch, is ydel en vol van losſe en eigendunkelyke verbeelding. Laten wy dan liever enen anderen en veiliger weg zoeken, die ons egter tot die hoogte kan opvoeren, van welke wy, niet enen ligtvaardig uitgedagten ſchyn, gene los verçierde gedaante, maar het DERDE HOOFD-STUK.

Principio indulſit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & praeſtare juberet,
Diſperſos trahere in populum, migrare vetuſto
De nemore & proavis habitatas linquere ſilvas,
Aedificare domos &c.

DERDE HOOFD-STUK.

het waar afbeeldzel van den natuurlyken en met zyne overige natuurgenoten gelykſtaande mensch mogen aanſchouwen.

Zo dikwyls wy onze aandagt op den Mensch vestigen, bevroeden wy ras, dat alle die eigenſchappen, welken wy in hem ontdekken, bekwamelyk in twé delen kunnen verdeeld worden: want zomigen dier egienſchappen behoren zo noodzakelyk tot de menſchelyke natuur, dat de mensch dezelven nimmer kan ontberen, ja, dat men den mensch uit den mensch zelven ogenblikkelyk zou wegnemen, zo dra men hem van deze eigenſchappen zou willen beroven; even als het geheel denkbeeld van een driehoek verdwynt, zō haast men ſlegts enen der hoeken wegneemt. Men ontmoet dan die eigenſchappen noodzakelyk in alle menſchen: zy zyn ook even daarom beſtendig, onveranderlyk, en aan allen gemeen. Tot deze ſoort breng ik de gedaante van een menſchelyk lichaam, zonder welke de mensch geen mensch, maar een monſter zou zyn (*): hier tōe breng ik vooral 's menſchen geest, en deszelfs hoofdvermogens, die wel in trappen en wyzingen kunnen verſchillen, maar niet geheel en al ont-

brengen die eerſte zaden, die eerſte grondbeginzels der natuur, zo als de oude wysgeren die noemden, die eerſte natuurdriften, welken de hand der Natuur zelve in alle menſchen even zeer heeft geplant en ingedrukt (*). DERDE HOOFDSTUK.

Maar aan den anderen kant ontmoeten wy teffens in den Mensch ook vele zodanige eigenſchappen, of hoedanigheden, die, wel is waar, zomtyds, of ook meestäl, den mensch verzellen, maar die hy ook dikwyls ontbeert en kan ontberen, zonder dat hy daarom ophoudt een mensch te zyn. Gelyk deze dan enkel bykomende, en als 't ware toevallige, hoedanigheden zyn, kunnen zy geenzins voor noodzakelyke en beſtendige, maar enkel voor wisſelvallige; niet voor eenvormige, maar ſlegts voor verſchillende; niet voor algemene, die in alle menſchen worden gevonden, maar voor byzondere en aan zommigen alleen eigene, hoedanigheden gehouden worden. Van deze ſoort van eigenſchappen treffen wy voorbeelden aan in de ſchoonheid van HELENA, in de loosheid van ULYSSES, de voorzigtigheid van NESTOR, de dapperheid van ACHILLES, het geheugen van THEMISTOCLES, de rykdommen van CROESUS, en wat dies

(*) Met regt brengt ROUSSEAU ook hier toe de Vryheid, in zyn *Contr. Soc.* L. I. ch. 4. alwaar hy zegt: „ Renoncer à ſa liberté, c'eſt, „ renoncer à ſa qualité d'homme."

DERDE HOOFDSTUK.

dies meer is; dusdanig zyn ook de verſchillende levensſtanden der menſchen, als huwelyken, huisgezinnen, bloedverwantſchap, verſcheiden betrekkingen en andere menigvuldige voorbeelden van deze ſoort, die een iegelyk zig zelven gemakkelyk kan voorſtellen.

Indien wy dan, deze bedenkingen aandagtig overwegende en naauwkeurig wikkende, de laatstgenoemde eigenſchappen, deze bykomende, wisſelvallige, onbeſtendige, en even daaröm byzondere zaken en toevalligheden, die den mensch wel zomtyds verzellen, maar zomtyds ook niet by hem gevonden worden; wanneer wy die allen, door hulp van afrekking, in de ſchool der wysgeerte niet ongewoon, in onze gedagten, van de eerstgenoemde afzonderen, en voor een wyl tyds ter zyde ſtellen; dan zien wy in den mensch niets meer overig, dan alleen die ſtandvastige, en beſtendige eigenſchappen, en hoedanigheden, welken aan alle menſchen, als menſchen beſchouwd, noodzakelyk gemeen zyn. En in deze beſtendige, noodzakelyke, algemene hoedanigheden, legt eigenlyk de algemene menſchelyke natuur als bedolven en opgeſloten. 't Is dan nu eerst, dat wy, door de beſchouwing dier algemene eigenſchappen, de menſchelyke natuur kunnen ontdekken. 't Is nu eerst, dat wy den natuurlyken mensch, die uit de menſchelyke natuur alleen kan worden opgemaakt, mogen aanſchouwen. 't Is nu eerst, dat wy die

die GELYKHEID kunnen ontwaren, die nergens anders, dan onder de zuiver oorſprongelyke en natuurlyke Menſchen kan gevonden worden. DERDE HOOFDSTUK.

Wel aan dan, dewyl het oogmerk van dit geheel ons onderzoek is, dat kleed, het welk DE GELYKHEID DER MENSCHEN overdekt, en voor ons oog verſchuilt, op te ligten, laten wy dan in 't kort, maar duidelyk en naauwkeurig, met ter zyde ſtelling van alle verſcheidenheid, en wisſelvallige byzonderheden, alleenlyk die hoedanigheden, die aan alle menſchen gemeen zyn, die dus noodzakelyk en beſtendig in een ieder mensch gevonden worden, opzamelen, opgezameld by een brengen, by een gebragt, als in een tafereel bevatten, en dit tafereel voor het oog van hen, die daar in lust hebben en belang ſtellen, ophangen.

't Geen CICERO eens aanmerkte in zyn I. Boek *over de Wetten*, het 10. hoofdſtuk, *dat geen twé zaken in de natuur zo gelyk aan elkanderen zyn, als de ene mensch aan den anderen is*; van dat zeggen wordt de waarheid nooit kragtiger gevoeld, dan, wanneer wy de algemene natuur der menſchen met ingeſpannen aandagt overwegen.

Want voor eerst, wat het menſchelyk LICHAAM betreft, het zy wy de geſtalte van geheel dat lichaam, 't zy wy deszelfs byzondere deelen, getal van ledematen,

DERDE HOOFDSTUK.

ten, derzelver zamenſtel, werkingen, diensten en verrigtingen in aanſchouw nemen; daaromtrend heeft de grootſte GELYKHEID en treffendſte overeenkomst plaats. Wat behoeve ik hier van het wezen te gewagen, of 't geen men eigenlyk het aangezigt noemt, uit welks trekken men vaak de geheimſte bewegingen en neigingen kan ontdekken of vermoeden? Wat te zeggen van de ogen, die tolken der gemoedsgeſteltenisſen, veranderingen, en binnenſte aandoeningen der ziel? Wat heb ik nodig te herinneren, dat het Opperwezen het overig gedierte verlaagd heeft, om tot de aarde nedergebogen zyn voedzel te zoeken, en in tegendeel de menſchen allen op gelyke wyze heeft verheven, om met opgerigte hoofden den hemel, de maan, zon, ſterren, en al den luister der Goddelyke grootheid te aanſchouwen (*)? Waaröm zal ik onze zintuigen optellen, die wagters en onderrigters van al wat buiten ons omgaat? Waaröm zal ik de overige bekwaamheden en vermogens van het menſchelyk lichaam, het geluid en de leiding der ſtem, het vermogen der ſpraak en andere ontelbare gaven, opnoemen, welken in alle menſchen zo gelyk, zo overeenkomſtig, en zo geheel dezelfde zyn, dat gene grotere overeenkomst, gene treffender GELYKHEID kan worden uitgedagt.

Maar

(*) *Pronaque cum ſpectent animantia cetera terram,*
Os homini ſublime dedit, coelumque tueri
Juſſit & erectos ad ſidera tollere vultus.
OVIDIUS.

Maar de Godheid heeft, daarenboven, alle menſchen eenpariglyk met een nog veel groter geſchenk verçierd, te weten met ene ZIEL, die in twe hoofdvermogens uitmunt, VERSTAND en WIL, van welken de eerſte gebiedt, de twede gehoorzaamt. De gaven van het VERSTAND, aan alle menſchen onderling gemeen, zyn vatbaarheid, geheugen, oordeel, en reden, met welker hulp en byſtand de menſchen allen enige kennis van zaken bekomen; allen op ene, hoewel dikwyls min geoeffende, wyze redeneren; allen het een of ander voorſtellen, beweren, wederleggen, en beſluiten. En, ſchoon deze algemene verſtandsvermogens door het verloop der eeuwen, door de ondervinding, en den zamenloop van vele toevallige zaken, vooral ook door den nood, dien ſtrengen leermeester, geöeffend en beſchaafd zyn, moeten nogthans oudstyds de oorſprongelyke en natuurlyke menſchen reeds zekere ruwe denkbeelden, en, als 't ware, pas ontlokene en flauwe begrippen, mitsgaders enige min beſchaafde zielsvermogens gehad hebben. Immers, waren 'er die zielsvermogens in de natuurlyke menſchen eertyds geheel niet geweest, dan konden dezelven ook by vervolg van tyd nimmer geöeffend en beſchaafd zyn geworden; en de mensch was in zynen eerſten ruwen en redenlozen ſtaat gebleven: zo dat SENECA, in zynen XXXXIX. Brief, te regt deze aanmerking maakt; *De Natuur* (zegt hy) *heeft ons voortgebragt, bekwaam om te leren: zy heeft ons*

DERDE HOOFD-STUK.

ene onvolkomene reden gegeven; dog, die volkomen kon worden.

Niet minder blykt het, hoe de Natuur de menſchen oorſprongelyk aan elkanderen onderling gelyk heeft voortgebragt, indien wy die eigenſchappen, welken tot den WIL behoren, indien wy de algemene verlangens en neigingen der menſchen overwegen. Allen begeren zy even zeer iets te vernemen, te kennen, te onderzoeken; in alle menſchen verwekt het tegenwoordig goed geneugte; het nog niet verkregen goed verlangen; het voorleden en verloren goed leedwezen: en, in tegenoverſtelling, het tegenwoordig kwaad baart aan allen ſmert en hartzeer; het aanſtaande en dreigende kwaad, vrees; het voorleden en afgewend kwaad, blydſchap. Dus woelen verdriet, verheuging, verlangens, hoop, vrees, en andere aandoeningen op gelyke wyze in de gemoederen van alle menſchen. Allen vrezen en vlieden den dood, als ene ontbinding der natuur, en beminnen het leven, 't welk zy op alle mogelyke wyzen verdedigen; allen worden door zekere zugt tot lof gedreven, en niemant is 'er, die gaarn wil veragt zyn. Ja, de menſchen gevoelen niet alleen hunne eigene moeitens en ſmert, maar ook die van anderen, waar uit de heilzaamſte gemoedsaandoeningen, die aan alle menſchen even zeer gemeen zyn, geboren worden, als medelyden, milddadigheid, menſchenliefde, goedwil-

willigheid. Wat zal ik zeggen van die overeenſtemming van alle menſchen in het pryzen van het eerlyke, en 't laken van het aanſtotelyke en ergerlyke (*)? Van het algemeen gevoel, en de goedkeuring van al wat goed, regtmatig, ſchoon en welgevoegelyk (†), en van den algemenen haat en afkeer van al wat kwaad, lelyk, ondeugend, onregtmatig, ſchandelyk is? Het welk zo ver gaat, dat 'er geen Volk op den gehelen aardbodem is, 't welk niet de vriendelykheid, goedhartigheid, en dankbaarheid goedkeurt en hoogſchat; geen Volk, in tegendeel, 't welk den trots, euvelmoed en ondankbaarheid niet haat en veragt? Waar uit wy noodzakelyk moeten opmaken, dat de Natuur in alle menſchen enige, 't zy ſterkere, 't zy flauwere, denkbeelden van die gemoedsaandoeningen moet hebben ingeprent, en zulks niet alleen van deugden, maar ook van ondeugden en kwade begeerlykheden: en, indien deze begeerlykheden eens de ziel zo zeer beroerd hebben, dat de menſchen, of door kwade lusten vervoerd, of door onvoorzigtigheid verdoold, tot wandaden vervallen, dan gevoelen zy allen, vroeg of laat, de kragt van ſchaamte; dan proeven zy het bitter van het naberouw; dan worſtelen zy vaak met de ondragelykſte angſten van een norsch, een beſchuldigend, een knagend geweten. Ook

(*) CICER. *de N. D.* III. 35.

(†) ROUSSEAU, *ſur l'Orig. de l'Inegal.* ſchynt, p. 3. en doorgaans, zynennatuurl yken mensch, als van alle denkbeelden van regt en onregt ontbloot te agten. Mogelyk ſpreekt by zig zelve egter tegen op bl. 41 en volg. Verg. CICERO *ad Div.* IX. Ep. 22.

DERDE HOOFDSTUK.

Ook heeft de Natuur algemeen aan alle menſchen ene drift ingeſchapen tot voortplanting van hun geſlagt, en vooral ene tedere liefde tot hun kroost (*), en ſpoort hen dus aan, om al dat geen te verkrygen, 't welk tot onderſtand des levens niet alleen voor hen zelven, maar ook voor egtgenoten, voor kinderen, voor alle anderen, die hen dierbaar zyn, nodig is (†). Boven al is aan alle menſchen gemeen ene zekere zugt tot gezelligheid, welks groot vermogen ook zelfs die voetſtappen, die wy van die zelfde gezelligheid byna in alle dieren ingedrukt ontmoeten, overvloedig bewyzen; en welke POPE, in zynen III. Brief vs. 109. en enige volgende, aldus kragtig ſtaaft:

God

(*) „Ik verblyde my," ſchryft CICERO aan zynen vriend *Atticus*, VII. B. 2, br. „ dat gy u zo zeer vermaakt met uw dogtertje, 't welk u tot een bewys verſtrekt, hoe natuurlyk de zucht tot kinderen is; want is dit geene nauwe betrekking, dan is 'er gene hoe genaamd; en neemt men dit weg, „ dan houdt alle gezelligheid des levens op."

(†) *'t Is niet de Mensch alleen, 't zyn al die 't woud bevolken,*
Zich rollen door den ſtroom, zich heffen naar de wolken;
Die zich beminnen, dog zich zelven niet alleen:
De drift der kunne brengt twee wezens ras tot een.
Die ſtoute ombelzing ſteld geen einde aan hun vermaaken,
Wyl ze in hun kroost op nieuw in eigenliefde blaaken (*).
POPE *Proeve over den Mensch* III. Br. vs. 119—124.

(*) Not man alone, but all that roam the wood,
Or wingh the sky, or roll along the flood,
Each loves it ſelf but not it ſelf alone
Each ſex defires alike, till two are one.
Nor ends the pleaſure with the fierce embrace,
They love themſelves, a third time, in their race.

God vestigde in den aart der wezens, in elk ſoort,
't Geen tot de juiſte maat van elks geluk behoort;
En daar by alles vormde om 't al met heil te kroonen,
Wil by in elks behoefte ons aller heilſtaat toonen.
De duurzaamſte orde ging van jongs af voort naar wench,
En ſchakelt ſchepſel dus aan ſchepſel, Mensch aan Mensch (*).

En deze gezelligheid is niet alleen uit hoofde der zwakke kindsheid, maar ook wegens ziektens, en andere tegenſpoeden van dit wisſelvallig leven, vooral ook uit hoofde des zwakken en bevenden ouderdoms, ten hoogſten noozakelyk; zo dat alle menſchen even zeer door dezelfde neiging worden gedreven, om hunne zielskwellingen en lichaamsſmerten, en alle moeitens en rampen van dit hobbelend leven, door hulp, raad en daad van anderen te verzagten; ook zelfs, door de enkele verkwikking van opbeurende vertroostingen, en door het aangenaam gevoel van medelyden van anderen met ons, van goedhartigheid, en zagtgeäarde vriendſchap, te lenigen. En wie zal het ten

(*) God in the nature of each being, founds
Its proper bliſs, and ſets its proper bounds:
But as he fram'd a whole, the whole to bleſs
On mutuals wants built mutual happineſs.
So from the first eternal order ran
And creature link'd to creature, man to man.

DERDE HOOFDSTUK.

ten onpas oordelen, dat ik ook hier deze ſchone regels uit POPE's III. Br. vs. 141 — 166. laat volgen:

De Jong'ling, naauw gerypt tot mannelyken ſtaat,
Ziet reeds verwelking op het ouderlyk gelaat:
Herinn'ring wyst hem naar de hulp door hem ervaren,
En klaar vooruitzigt, naar den last der laat're jaaren;
Terwyl vermaak, met hoop en dankbaarheid, zich paart,
En 't algemeen belang 't geſlacht in ſtand bewaart (*).

Indien wy nu verders onze aandagt van de beſchouwing van 's menſchen lichaam, ook van zyne ziel en hare geneigdheden, afwenden, en op den ſtaat en ſtand der menſchen vestigen, dan komen wy allengskens, van de gelykheid der natuur, nader tot die GELYKHEID, aan welke in enen meer eigenlyken zin die benaming kan worden toegekend.

Om nogthans maar kort te zyn, hoe GELYK is niet, in 't algemeen, het lot der menſchen? Worden zy niet allen op dezelfde wyze geboren en gevoed, en ademen zy niet allen dezelfde lugt onder denzelf-

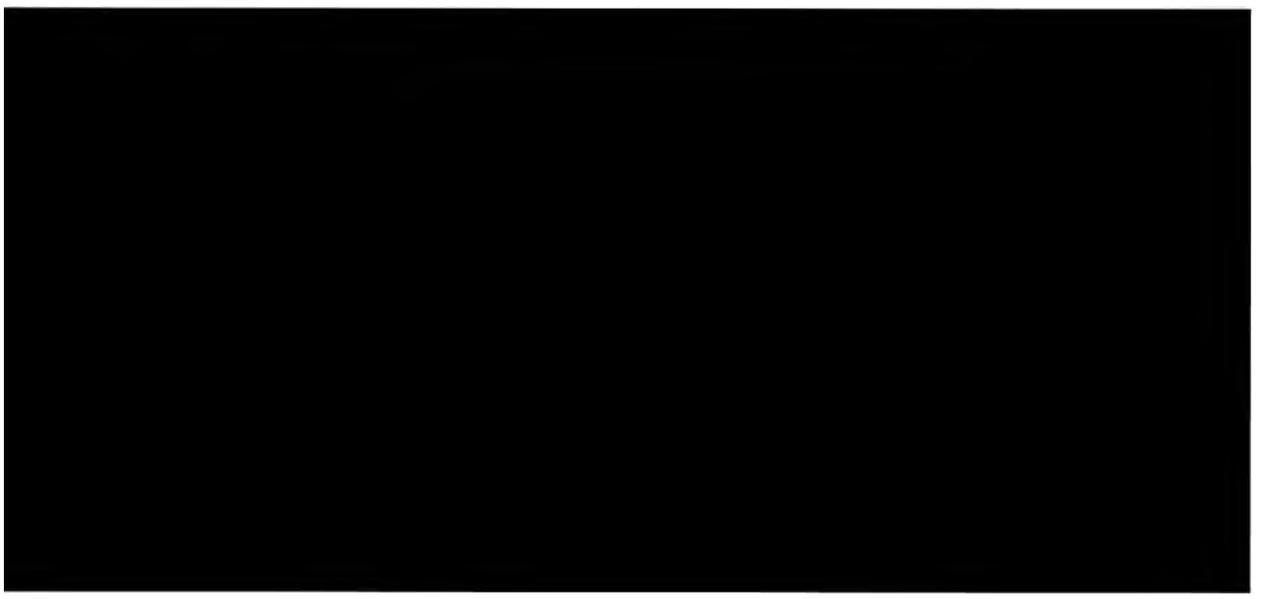

den hemel in? Hoe broos en vergangelyk is hun aller leven, welks eerſte voetſtappen de vergetelheid uitwischt, en welks gehelen togt vele ſtormen en onweders, vele toevallen, gevaren en rampen beroeren? Worden zy, welken het leven in 't midden dier gevaren behouden, niet allen oud, betalen, volgens de algemene broosheid, eenpariglyk den laatſten tol aan de natuur, en zinken eindelyk in het ſtille graf neder? Zo lang zy leven, bewonen zy ook dezen zelfden aardbodem, zo dat zy allen maar, als 't ware, in énen Burgerſtaat ſchynen te leven (*), wiens voornaamſte grondſlag is die algemene betrekking en verwantſchap, welke alle menſchen, als ener én derzelfder natuur deelagtig, ook onderling met elkanderen ten naauwſten verbindt. En deze grote burgerſtaat, in welken de menſchen als burgers leven, wordt beſtierd door de wysheid en magt van dien God, aan wiens gebied zy allen even zeer moeten gehoorzamen, en naar wiens heilige wetten zy, met gelyken eerbied, verpligt zyn te leven.

Daar 'er dan ene zo grote overeenkomst plaats heeft in 's menſchen lot en leven, ene zo grote overeenſtemming in de menſchelyke natuur; wie ziet dan niet terſtond, hoe groot ene GELYKHEID uit die beſtendige overeenſtemming noodzakelyk moet voortvloeijen?

(*) CICERO *de Finib. bon. & mal.* Lib. III. c. 19.

DERDE HOOFDSTUK.

jen (*)? Wie twyffelt dan nog, of die regten en pligten, welken uit de algemene natuur van het menschdom ontſtaan, moeten noodzakelyk tot alle menſchen even zeer behoren; zo dat, al wie een mensch ſtelt, noodwendig aan dien mensch alle die regten en pligten moet toekennen, die uit de eenparige menſchelykheid voortvloeijen; en, in tegendeel, al wie deze pligten en regten wegneemt, daar door ogenblikkelyk den gehelen mensch en menſchelykheid doet verdwynen. Waaröm dan ook, by noodzakelyk gevolg, geen één van die regten kan worden opgenoemd, welken iemant regtmatig

(*) Na dat deze verhandeling reeds was afgewerkt, kwam my het werkje onder 't oog van den Heer NECKER *ſur l'adminiſtration* Amſt. 1791. Deze, in vele opzigten, loſwaardige man berispt aldaar, de ſtellingen der Franſchen omtrend DE REGTEN VAN DEN MENSCH. Maar die berisping zelve bewyst, hoe min naauwkeurig het denkbeeld is, 't welk de Heer NECKER zig van de GELYKHEID der menſchen vormt. Vooreerst verwart hy de ZEDELYKE *gelykheid*, dat is, de gelykheid van regten en pligten, (welke de Franſchen in hunne RECHTEN VAN DEN MENSCH alleen beogen) doorgaans met de NATUURLYKE *gelykheid*, p. 207 en 208. Ten anderen ſchryft hy p. 207. aldus: „ Les hommes ne ſont egaux en droits, „ que par le deſir & le ſentiment du bonheur." Hy ſtelt dus de menſchen niet gelyk, dan enkel in de zugt of 't gevoel van geluk: welke zugt en gevoel hy aanmerkt, dat den mensch met de beesten gemeen is, en waarin

matig zig kan toeëigenen, of alle anderen kunnen zig dat zelfde regt even zeer aanmatigen: en, op gelyke wyze, 'er kan geen een van die pligten worden opgeteld, aan welken iemand moet geägt worden verbonden te zyn, of alle andere menſchen zyn even naauw aan dien zelfden pligt gehouden. Op deze wyze en in dit opzigt wordt geen mensch gevonden, aan welken enig gebied over anderen; geen mensch, aan wien de pligt van aan anderen te gehoorzamen, kan worden toegekend. Met één woord, indien de menſchen alleen naar hunne louter algemene natuur beſchouwd en geſchat worden, dan zyn zy onderling geheel en al GELYK. En het is deze overeenkomst, deze eenparigheid van regten en pligten, die de eigenlyk genaamde GELYKHEID, dat is, DE ZEDELYKE GELYKKEID, uitmaakt; op dat zy onderkend worde van de overeenkomst en gelykenis van lichaam en geest, welke gene ZEDELYKE, maar ſlegts ene NATUURLYKE (phyſicque) GELYKHEID is en genaamd kan worden (*): hoewel deze twé ſoorten zo naauw aan elkan-

(*) Voor alle zaken dient men onderſcheid te maken tusſchen GELYKHEID en ONGELYKHEID van rechten en pligten, en tusſchen die van rykdommen, vermogens van geest, en andere zaken, die alleen van 't geval afhangen. De laatſte is ene *Natuurlyke* (phyſicque), de eerſte ene *Zedelyke, gelykheid.* Deze *zedelyke gelykheid* beögen de Franſchen, wanneer zy in hunne ſtellingen wegens DE REGTEN VAN DEN MENSCH aldus aanvangen: „ De menſchen zyn IN REGTEN gelyk." Dit wordt dan door den Heer NECKER *ſur l'adminiſtration*, p. 207. ten onregte aldus berispt: „ Les

DERDE HOOFDSTUK.

elkanderen verknogt zyn, dat, gelyk de algemene regten en pligten der menſchen uit de gehele menſchelyke natuur ontſtaan, zo ook noodzakelyk de ZEDELYKE GELYKHEID uit de NATUURLYKE GELYKHEID voortvloeije. Zo zeer hebben die wysgeren misgetast, die ligtvaardig durfden beweren, dat van ene *natuurlyke* (phyſicquè) oorzaak of hoedanigheid geen *zedelyk* gevolg of uitwerkzel kan voorkomen: over welke dwaling wy ſtraks nog nader zullen ſpreken.

Zie daar dan de algemene natuur der menschheid! Zie daar dan de ZEDELYKE GELYKHEID der menſchen,

„ Les hommes ne naiſſent point eganx en droits, quoiqu'ils arrivent dans „ le monde avec des titres diſtinćts, & ces titres ſont les degrés de force, „ d'eſprit, & de talens, dont ils ſont diverſement doués. Ils ont chacun „ leur part faite; ils ont chacun leur meſure determinée ſur L'ECHELLE IM„ MENSE des facultés morales & phyſiques, & c'eſt, pour ainſi dire, avec „ une PATENTE particuliere, SCELLÉE DU GRAND SCEAU de la nature, qu'ils „ ſortent des tenébres du neant." Ik laat anderen beöordelen, of dit de ware welſprekendheid is: voor my, ik erken hier gene naauwkeurige onderſcheiding, nog zodanig oordeel, als men van enen Wysgeer mag en moet verwagten. Op zyn hoogst hadt de Heer NECKER kunnen zeggen, dat de menſchen in vele opzigten oorſprongelyk *gelyk* zyn; dat zy ook in andere opzigten met *ongelyke* vermogens in de waereld komen; dat het wel waar

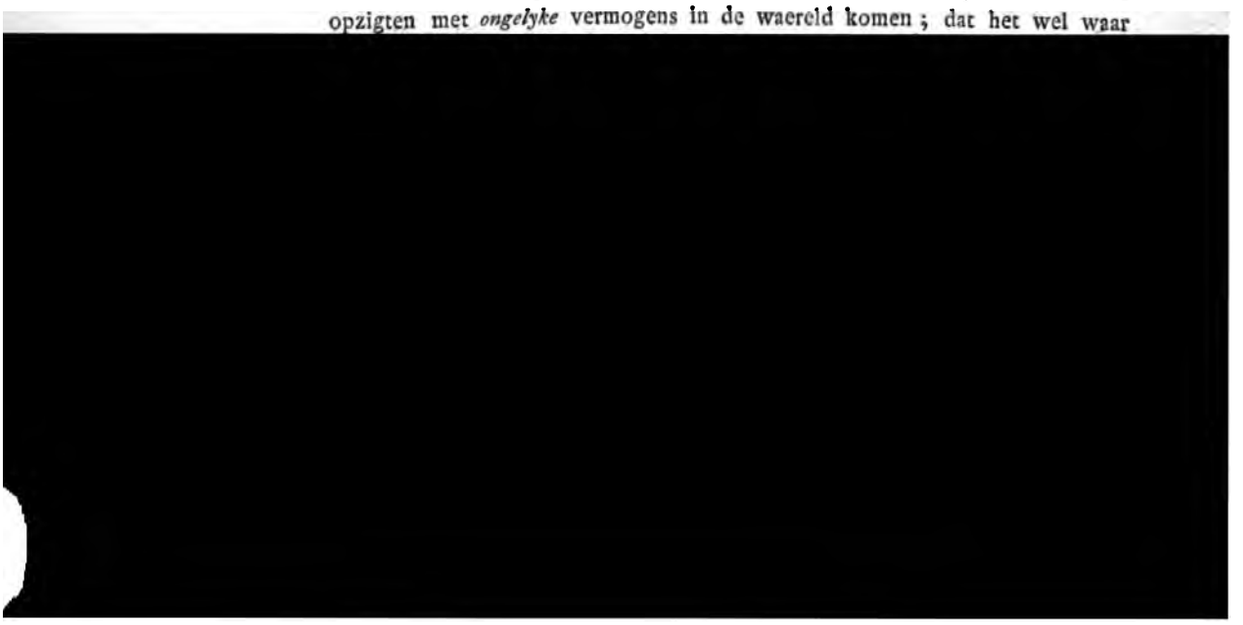

ſchen, uit die algemene menſchelyke natuur voortvloeijende! En, byaldien iemant nog deze GELYKHEID mogt berispen, als ydel, nietig en nutteloos, en welke niet door voorbeelden van het dagelyks leven is aangetoond, maar ſlegts, naar den trant der wysgeren, door afgetrokkene denkbeelden gevormd en opgemaakt; zulk een berisper zou daar door zyn mangel aan oordeel aan het ligt brengen. Want *vooreerst*, aan wien tog is het hulpmiddel, en noodzakelyk gebruik, van afgetrokkene denkbeelden onbekend, zonder welken gene wetenſchappen, hoe genaamd, ooit beſtaan kunnen? En wie kan ons beſchuldigen, dat wy, in 't vormen van een afgetrokken en algemeen denkbeeld van den mensch, de maat zyn te buiten gegaan; daar wy den mensch behouden hebben, en niet, gelyk ROUSSEAU, een woest dier in zyne plaats geſteld? Wie kan onkundig zyn, dat wy in de byzondere verënigingen der menſchen, in de huwelyken, namaagſchappen, zwagerſchap, tusſchen ouders en kinderen, onder vrienden, en in diergelyke byzondere betrekkingen van dit leven, met gene mogelykheid, de algemene menſchelyke natuur, de ware GELYKHEID der menſchen, konden aantreffen? Maar *ten tweden*, die GELYKHEID, welke wy by de algemene menſchelyke natuur hebben opgeſpoord, is geen louter verdigtzel, geen eigendunkelyke verçiering. Zy hadt oudtyds dadelyk plaats in den ſtaat der natuur, onder de volwasſene menſchen, die reeds tot ryp ver-

DERDE HOOFDSTUK.

ſtand waren gevorderd, en ook tusſchen de verſchillende huisvaders: zy geldt nog huidendaags onder die menſchen, die in ene woestyn, of in de grote zé, elkanderen ontmoeten: zy geldt ook nog heden ten dage tusſchen burgers niet alleen van verſchillende ryken en gemeenebesten, maar ook van den zelfden burgerſtaat, zo dra eens de kragt van het burgerlyk opperbewind ongelukkiglyk mogt verbroken zyn (*); of, al is dat ſtaatsbewind nog in volle kragt, die GELYKHEID geldt niet te min onder de burgers, voor zo ver zy alleen burgers zyn, en, buiten en behalven die algemene betrekking van burgers, door genen anderen band van betrekking, dan enkel en alleen door dien van de algemene menschheid, zyn verbonden. Eindelyk, zy geldt tusſchen vrye volkeren, die het één aan des anders gebied niet onderworpen zyn, en van welke het één aan het ander door gene bedingen en overeenkomſten enige byzondere regten opgedragen, of enige byzondere pligten aanvaard heeft.

Dit aldus afgehandeld en betoogd zynde, zyn wy

„ De menſchen zyn in dien zin met elkanderen DERDE
„ gelyk; *vooreerst:* dat zy, wat het lichaam, HOOFD-STUK.
„ wat de ziel, wat de natuurdriften en ver-
„ langens, wat het lot van geboren te wor-
„ den, en te ſterven, aangaat, met elkande-
„ ren ten enenmale overeenkomen: dat is,
„ dat zy allen ene en dezelfde natuur met
„ elkanderen gemeen hebben. *Ten tweden:*
„ dat, uit hoofde van die gemeenſchap aan
„ dezelfde natuur, noodzakelyk ook de regten
„ en pligten, welken uit die gemene natuur
„ der menſchen alleen voortvloeijen, even
„ zeer, en gelykelyk, tot alle menſchen be-
„ horen; en dat die gelykheid van regten en
„ pligten nog ſtand grypt onder verſcheidene
„ menſchen, en ook onder de vrye volkeren,
„ die door genen anderen band van betrek-
„ king, dan alleen door dien van de algeme-
„ ne menſchelyke natuur, onderling verbon-
„ den zyn."

Om echter deze GELYKHEID des te naauwkeuriger te kunnen verſtaan, zullen wy thans over de ONGELYKHEID moeten handelen. Immers is het zeker, dat die zaken, welken alleen in ENEN ZEKEREN EN BEPAALDEN ZIN waar zyn, het allernaauwkeurigst uit het tegenovergeſtelde gekend, bepaald, en verklaard worden. Dus, zo iemant de ONGELYKHEID der

menſchen zou willen ter zyde ſtellen, dan kan hy wel betogen, dat de menſchen gelyk zyn; maar geenzins, IN WELKEN ZIN zy gelyk zyn: 't welk nogthans opzettelyk gevraagd is geworden.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONGELYKHEID DER MENSCHEN: EN WEL VOOREERST IN DEN STAAT DER NATUUR.

VIERDE HOOFDSTUK.

Niemant kan twyffelen aan de noodzakelykheid, het nut en de voortreffelykheid, van agetrokkene denkbeelden in de wetenſchappen. Maar de voortreffelykſte zaken hebben zomwylen hare nadelen, en kunnen dikwyls ſchadelyk zyn, niet zo zeer, door enig gebrek in die zaken zelven, dan veel eer door de ſchuld der menſchen. Laten wy dan dien gevaarlyken klip zorgvuldig vermyden, en die bedaarde omzigtigheid in agt nemen, dat wy ons niet inbeelden, dat de menſchen, even als wy ons dezelven by wyze van aftrekking kunnen voorſtellen, dat is, als menſchen, van

nigen, natuuronderzoeker baten, alleen de ſtoffe, den vorm, de breedte, hoogte, lengte, diepte der lichamen in aanſchouw te nemen, zonder zig der zwaarte, der beweging, of der andere eigenſchappen dier ſtoffe, te bekreunen. 't Is waar, wy ontmoeten wel in dit Heeläl ene zekere overeenkomst, gelykenis of gelykheid, der menigvuldige voorwerpen; maar, aan den anderen kant, word ons oplettend oog niet minder getroffen, door een zo aanmerkelyk verſchil en grote ongelykheid der ontelbare zaken, welken ons omringen, dat 'er wysgeren geweest zyn, die als zeker ſtelden, dat 'er in de ganſche natuur gene twé wezens gevonden worden, welken aan elkanderen volkomen gelyk zyn. En dit is geen zo nieuw gevoelen, nog eerst van den groten LEIBNITS uitgedagt (*); maar in tegendeel ene gehele oude ſtelling. CICERO ſpreekt reeds van de leer der kundigſte Natuurkenners, volgens welke ene iedere zaak hare byzondere eigenſchappen heeft; en, dit onderwerp uitvoerig verhandelende, verhaalt hy zeer geestig, ſchoon de gelykheid van eijeren by de Latynen tot een ſpreekwoord was geworden, dat 'er nogthans te Delos lieden hadden gewoond, die hun kost wonnen met het houden en verkopen van hoenders, welke lieden zo afgerigt waren op het onderkennen der eijeren, dat zy, op het eerſte aanſchouwen, dade-

(*) LEIBNITS *Oper.* Tom. IV. p. 233. Vergel. KAHI IUS *in der Vergleichung der Leibnitziſchen, und Newtoniſchen Metaphyſic*, hoofdſt. 64. MERIAN Tom. X. *des Memoir. de l'Academ. Roy. de Berlin*, p. 383.

VIERDE HOOFDSTUK.

dadelyk konden beſlisſen, door welk hoen ieder ey gelegd was (*).

Daar is dan ene ongelooflyke verſcheidenheid en ONGELYKHEID tusſchen de geſchapene wezens, welke de aandagt van enen Wysgeer niet mag ontſlippen. Niet alleen verſchillen de zon, de planeten en andere geſtarntens, in grootte, in ſnelheid of traagheid van opkomen en ondergaan, in ſtrekking van loop; maar zelfs zyn op onzen aardbol zommige landſchappen bewoond, anderen wederom woest en onbewoonbaar, door dien zy, of door de regtſtreeks nedervallende zonneſtralen verbrand, of door de tegengeſtelde rigting of ontbering dier ſtralen koud, met ſneeuw en ys bedekt zyn. Daarenboven zyn de ſoorten van gediertens, van bomen, ſtruiken, planten, bloemen, en vrugten; van metalen, ſtenen, en ontelbare andere zaken, zo verſchillende, dat niemant, zelfs niet het ſcherpziendst vernuft, in ſtaat is, die oneindige verſcheidenheid met zyne enkele gedagten na te gaan, ik laat ſtaan, met woorden uit te drukken. Nogthans heeft de Schepper aan alle die ontelbare, byzondere,

dat, uit die oneindige verſcheidenheid, de allerverwonderingswaardigſte overeenſtemming, en uit die overeenſtemming wederom, orde, ſtatigheid, ſchoonheid, en de uitnemendſte volmaaktheid van het Geheel geboren wordt (*). VIERDE HOOFDSTUK.

Maar, in ons tegenwoordig onderzoek, past ons voornamenlyk na te ſporen, welke ongelykheid, welk verſchil van ſtaat en ſtand byzonder onder de Menſchen plaats heeft. In de verdigtzelen der oudheid lezen wy, dat Cadmus, de zoon van Agenor, die, niet ver van den berg Parnasſus, de ſtad Thebe gebouwd heeft, wanneer hy enigen van zyne medemakkers door enen draak vermoord zag, dien draak nedervelde, hem de tanden uitrukte, en die tanden zaaide, uit welken wederom zo vele gewapende menſchen ten voorſchyn kwamen, als 'er tanden gezaaid waren. Wierden de Menſchen even zo geboren, als in dat verdigtzel gemeld wordt, dan was het mogelyk, dat zy allen in alle opzigten volkomen onderling gelyk waren. Maar nu is het met deze zaak gansch anders gelegen. Immers heeft de Natuur aan het menschdom die wyze, dien loop, die eeuwige orde, van geboren worden, van leven en van zyn, voorgeſchreven, dat zy of mannen of vrouwen, of voorttelers, of voortgeteelden;

(*) Men leze de ſchone gedagten van POPE *Eſſay on Man*, Ep. I. vs. 199 en volgg.

VIERDE HOOFDSTUK.

den; dat zy of kleine kinderen, of knaapjens, of jongelingen, of van mannelyke jaren, of oude lieden zyn: voorts ouders, grootouders, zoons en dogters, kleinkinderen, broeders, zusters, en welke andere namen nog meer mogen zyn uitgedagt, om de byzondere en verschillende betrekkingen van bloedverwantschap, zwagerschap en diergelyke meer, onderscheidenlyk aantetuiden. Indien wy nu hier nog byvoegen die veelvuldige betrekkingen, die, of by toeval, of door uitdrukkelyke overeenkomst en verdrag, geboren worden; gemeenzamen omgang, vriendschap, ontvangene weldaden; wanneer wij alle die byzonderheden aandagtig overwegen; dan worden wy ten duidelykste overtuigd, dat zig, te midden in de grootste overeenkomst, ook de grootste verscheidenheid, te midden in de grootste gelykheid, ook teffens de grootste ongelykheid, vertoont. Gelyk wy dan, in het voorgaand Hoofdstuk, uit de menschelyke natuur, zo als die aan alle menschen gemeen is, ene zekere GELYKHEID der menschen hebben afgeleid, zo laten wy nu, by tegenoverstelling, uit de verscheidenheid der menschen, ene zekere ONGELYKHEID on-

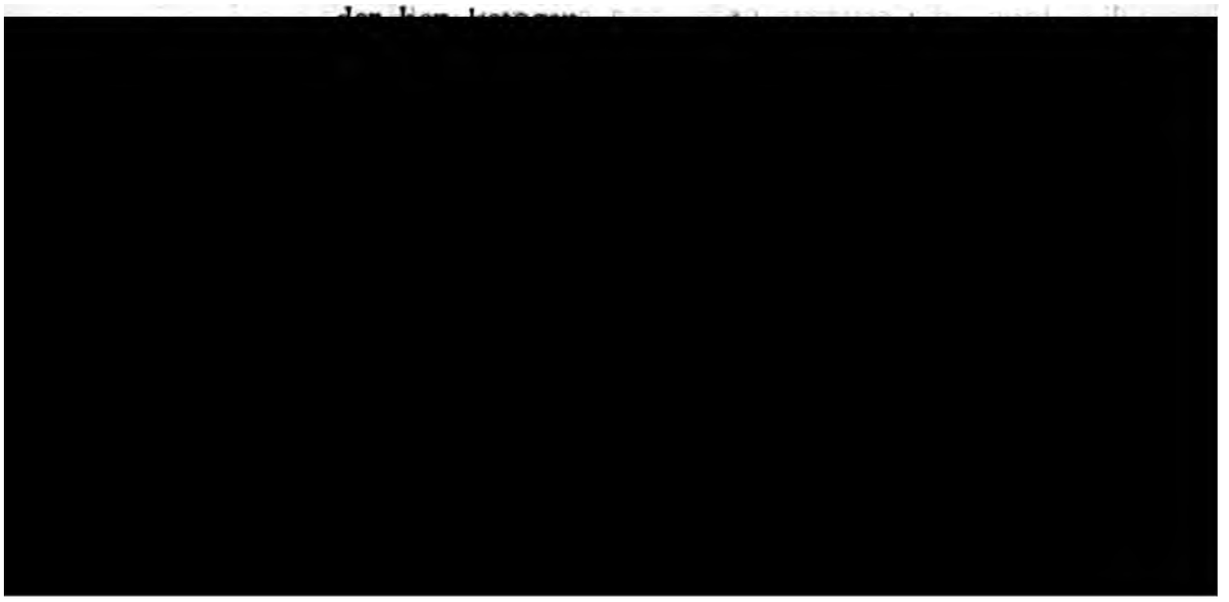

welke verſcheidenheid van lichaam, vooral wat het hoofd en den vorm van aangezigt betreft, langzamerhand en als trapsgewyze toeneemt. Dezen zyn zwartkleurig, genen bruin of koperkleurig, anderen blank. Zommigen hebben wel zwart, maar ſluik en regt nederhangend, anderen wederom gekroest hair, gelyk aan wol. Wat behoeve ik van de inwoners van het ryk des groten Mogols, van de Aethiopiers of bewoners der heetſte gedeelten van Afrika; wat van de oorſprongelyke volkeren van Amerika, en van de Eilanders in de Zuidzé, te gewagen? Zyn niet de volkeren, die het zelfde Europa bewonen, zo zeer onderling verſchillende, zo zeer ongelyk aan elkanderen, dat nu een Italiaan van enen Spanjaard, een Spanjaard van enen Franschman, een Franschman weder van enen Brit kan onderſcheiden worden; en wyders de Duitſchers, Zweden, Polakken, Rusſen, ligt van elkanderen te onderkennen zyn (*)? Zyn niet zelfs die genen, welke met ons in het zelfde land, ſtad, dorp, buurtſchap wonen, ja van het zelfde geſlagt en huisgezin zyn, zo zeer in gelaat, geſtalte, houding, en ſpraak verſchillende, dat wy uit honderde medeburgers,

VIERDE HOOFDSTUK.

(*) Men leze ook, 't geen DE SAUSSURE, *Voyage dans les Alpes*, Tom. II. ch. 47. en R. CLAYTON, *Memoirs of the Litterary and Philoſophical Society of Manchester*, Vol. III. verhalen. Het geen de Heer DE SAUSSURE omtrend de zogenaamde *Cretins*, ongelukkige en byna onnoozele menſchen, opmerkt, leest men ook in het geagt Weekblad, *de Algemene Konst- en Letterbode*, VI. D. bl. 91 en volg. en bl. 99 en volg.

VIERDE HOOFD-STUK.

gers, buren, bloetverwanten, vrienden en bekenden, den énen van den anderen ogenblikkelyk onderſcheiden, en énen iegelyk ras erkennen?

Niet minder verſchillen de Menſchen ten aanzien van hunne zielshoedanigheden, in geäardheid, vernuft, en neigingen: welke verſcheidenheden wy niet dan ſlegts met enen vinger kunnen aanroeren. ALEXANDER DE GROTE munte uit in een ongelooflyk geheugen; HOMERUS in vermogen en rykheid van vinding; SOCRATES in vernuftige ſcherts; PLATO verenigde de vrugtbaarheid van het verhevendſte vernuft en der zoetvloeijendſte welſprekendheid met de diepſte kennis en doordenkendſte wysgeerte; DEMOSTHENES was een heftig redenaar; CATO was ernſtig en ingetogen in 't pryzen, en ſcherp in 't berispen.

En niet alleen verſchillen de byzondere menſchen in zo grote maat, maar ook zelfs gehele volkeren, zo dat zy, of los en wispelturig, of bezadigd en ſtandvastig zyn; dezen ongevoelig, genen aandoenlyk en teder van aart; zommigen droefgeestig, anderen vrolyk en lugthartig: welk onderſcheid VOLTAIRE deedt zeggen, dat de Duitſchers om hunne deftigheid, en zelfs zekere ſtroefheid, de oude lieden van Europa; de Britten, lieden van mannelyke jaren; en de Franſchen, de kinderen van Europa waren; dat hy zig nogthans met die kinderen en hunne vrolyke luimen en klug-

klugtige invallen ten hoogſten vermaakte. Zag onder- tusſchen deze VOLTAIRE nu eens uit zyne graffiede op, hy zou mogelyk erkennen, dat de Franſchen hunne kindsheid reeds ontwaſſen zyn. Voor het overige kunnen wy geenzins aan ROUSSEAU, zo maar op zyn enkel zeggen, toegeven, dat alle die verſcheidenheid van geäardheid, vernuft en zeden, ſlegts de enkele gevolgen van verſchillende opvoeding zouden zyn (*). VIERDE HOOFDSTUK.

Gaan wy vervolgens over tot de beſchouwing van den ſtaat en levensſtand der menſchen, dan ontmoeten wy geen minder verſchil en ongelykheid. Immers een kind treedt zo naakt, weerloos, zwak, nooddruftig, en der hulp van anderen zo noodzakelyk behoevende, deze waereld en dit leven in, dat het wigtjen, zonder moeders en vaders zorg en byſtand, zo ras voor dit levenslicht zyne oogjens zou ſluiten, als hy het zelven aanſchouwd hadt. Hoe groot een affland is 'er dan niet van dit week en zwak ſchepzeltjen, tot dien van zyne ouders en andere, tot mannelyke kragten gevorderde, menſchen? Egter was het oogmerk der weldadige Natuur niet, dat de moeder het kindje, zo dra zy het zelve zou hebben ter waereld gebragt, onmedogend zou laten verſmagten en omkomen. En daarom ontſtaat uit dezen natuurlyken (phyſique) toeſtand,

(*) ROUSSEAU *ſur l'Inegal.* p. 53.

VIERDE HOOFDSTUK.

stand, (indien men denzelven zo mag noemen) een zedelyk gevolg, een byzondere pligt allereerst van de moeder, vervolgens ook van den vader, om beiden, met verenigde pogingen, hunne kinderen te voeden, op te kweken, en met alle zorg op te trekken, tot dat dezen in staat zyn, zelven zig te redden, te beheren en te beſtieren. En uit dezen pligt van opvoeding ontſtaat noodzakelyk wederom ene zekere magt, gezag en gebied der ouderen over hunne kinderen; en een wederkerige pligt der kinderen, om hunne ouderen te gehoorzamen; zonder welke magt, aan de ene, en pligt, aan de andere zyde, de opvoeding ene onmoogelyke zaak zoude zyn. Dus ontſpruit hier uit dan wederom tuſſchen ouders en kinderen niet alleen ene *natuurlyke*, maar zelfs ook ene *zedelyke*, ONGELYKHEID, welke haren oorſprong aan geen verdrag of overeenkomst, hoe genaamd, zelfs aan gene ſtilzwygende of vermoedelyke overeenkomst (*), maar enkel aan de zorgende, de weldadige en met zig zelve overeenſtemmende Natuur verſchuldigd is. In de daad, men ſtelle eens voor een ogenblik, dat naaste bloedverwantſchap, of zwagerſchap, als zynde enkel

[redacted]

zou het dan mogelyk zyn, dat zonder een bykomend gezag van burgerwetten (welke burgerwetten nogthans niet anders moeten, nog anders kunnen zyn, dan de natuurwetten zelven, ſlegts op voorkomende zaken en voorvallen wyzelyk toegepast, en met burgerlyk gezag geſtaafd) (*); hoe zou het dan mogelyk zyn, dat de euveldaad van ene onmenſchelyke moeder, die haar eigen kroost met onbermhartige en wrede handen verſtoort; of van enen zoon, die zig zo zeer vergeet, dat hy zig aan het leven van zynen eigen vader vergrypt, geagt zoude kunnen worden, veel grover misdryf, dan eenige andere manſlag, te zyn? En nogthans is het de ſtem, niet zo zeer van den welſprekenden CICERO, maar veel eer van de Natuur zelve, wanneer hy, willende aantonen, dat een Vadermoorder vele ſnode wandaden te gelyk begaat; zig aldus kragtig uitdrukt: *Hy vergrypt zig aan hem, die hem geteeld heeft, aan die hem heeft opgekweekt, die hem heeft onderwezen, die hem in enen ſtaat, ſtand, huisgezin en in 't Gemeenebest, heeft gevestigd* (†). VIERDE HOOFDSTUK.

En deze aanmerking herinnert ons die dwaling, welke doorgaans begaan wordt, van welke ook ROUSSEAU

(*) MONTESQ. *l'Eſpr. des Loix*, Liv. I. ch. 3. „ Les loix politiques „ & civiles de chaque Nation, ne doivent être, que les cas particuliers, „ ou s'applique la raiſon humaine."

(†) „ Violatur is, qui procreavit; is qui aluit; is, qui erudivit; is, qui „ in fede ac domo atque in republica collocavit." CICERO *Parad.* III. c. 2.

VIERDE HOOFD-STUK.

SEAU zig niet gewagt heeft (*), en welker gewigt ons opwekt, om ze by deze gelegenheid te wederleggen. De meeste Zedeleraars geven immers met veel vertrouwen en opheft voor, dat uit enen enkel *natuurlyken* ſtand of betrekking der dingen, dat uit *phyſique* oorzaken, gene *zedelyke* voorſchriften of regels van doen en laten, gene regten of pligten, kunnen voortvloeijen: welk voorgeven egter, zo rauwelyk en onbepaald aangedrongen, geenzins het zegel der waarheid heeft. Ik ſta gaarne toe, dat hy, die my in lichaams kragten overtreft, nog even daarom het minſte regt niet heeft, om my aan zyn gebied te onderwerpen. Maar hebben niet de wysgeren van alle tyden die ſchone les voorgeſchreven, dat men den ouden van jaren moet toegeven en eerbiedigen? En zouden die Zedenmeesters het onderſcheid van jaren en onderdom niet voor ene *phyſique*, ene *natuurlyke*, eigenſchap en hoedanigheid gehouden hebben? Of zouden zy hebben kunnen of willen ontkennen, dat uit die *natuurlyke* en *phyſique* eigenſchap en verſchil van jaren de *zedelyke* pligt van eerbied en toegevendheid voortvloeit? Hoe dan? Is niet het onderſcheid van kunne ge-

[redacted]

ten aan de vrouwen op? Dat de Natuur niet den vader, maar alleen de moeder, met zog heeft voorzien, is dat niet een lichamelyk, een *phyſicq* onderſcheid? En nogthans is het uit hoofde van dit *natuurlyk* onderſcheid, dat de Natuur aan de moeder, niet aan den vader, den post en pligt heeft opgelegd, om haar pas geboren kind te zogen. En gaan wy eens enen ſtap verder. Zyn de Zedenmeesters het niet volkomen eens, dat de regten en pligten der menſchen, uit de menſchelyke natuur voortvloeijen; en is deze menſchelyke natuur niet zo wel *phyſicq* of *natuurlyk*, als *moreel* en *zedelyk*? Wy willen egter geenzins ontkennen, maar geven geredelyk toe, dat ook dikwyls ene ONGELYKHEID van ſtaat, onder de menſchen, uit uitdrukkelyke, of ſtilzwygende bedingen en overeenkomſten, by verſchillende omſtandigheden, tyden en gelegenheden aangegaan, voortvloeit: waar van wy nu nog met een woord moeten ſpreken.

Vooreerst, naar het groot verſchil van geäardheid der menſchen, naar meerderen of minderen trap van yver, behendigheid, ſchranderheid, vlugge vinding, lichaamskragten, moed, dapperheid, ſtoutheid, welſprekendheid, bejaardheid, beleid en ondervinding, welke doorgaans by meer gevorderde jaren meer gevonden wordt, nevens andere deugden en bekwaamheden, hebben de menſchen, van alle tyden af, den een boven den anderen, ver uitgeblonken. Al wat uitſte-

VIERDE HOOFDSTUK.

kend is, verwekt zekere agting en eerbied. De deugden derhalven en hoedanigheden, door welke zommigen boven anderen uitblonken, veroorzaakten hogere gedagten van bekwaamheid, en groteren naam; en deze hogere gedagten en groter naam gaf hen, ook zelfs in den zuiveren natuurſtaat, ongevoelig groter gezag en invloed, en bragt dus, als van zelv', ene zekere ONGELYKHEID te wege. Waarom POPE te regt zong:

Voortreff'lykheid alleen in vrede of krygsbedryven,
Die onheil weeren kan en voorſpoed doen beklyven,
De deugd, waarom het kroost den Vader eerbied toont,
Wierd, in den Vader van het Volk, tot Vorst gekroond (*).

Immers dat men aan meerdere jaren al oudstyds meerder vertrouwen en gezag toekende, bewyzen de namen γέροντες, *ſeniores*, *ſenatus*, de *ouden* of *oudſten des volks*, en dergelyken, met welken zo wel de Hebreërs, als Grieken en Romeinen, doorgaans hunne overheden aanwezen. Daarenboven zyn 'er ook veelvuldige andere oorzaken, welken ene zekere ongelykheid onder de menſchen of hebben voortgebragt, of die ten min-

ſten hebben vermeerderd. Uit enen overvloedigen of VIERDE
ſchaarſchen oogst; uit ongunſtige jaargetyden, ſtrenge HOOFD-
winters en ook zomerhitten, die de vrugten verſchroe- STUK.
den; uit vrugtbare afwisſeling van warmte en regens, of verwoestende onweders, alles vernielende overſtromingen, en diergelyken voorſpoed, of ook rampen en tegenſpoed; gelyk mede uit meerdere of mindere naarſtigheid of traagheid, ſpaarzaamheid of verkwisting; moest noodzakelyk in den ſtaat der natuur zelven, een groot onderſcheid van rykommen en bezittingen geboren worden (*). Waar uit dan onvermydelyk volgde, dat zy, die, door tegenſpoed, armoede, honger en kommer verduurden, hunnen arbeid gaarne aan ryke lieden voor mondkost en andere behoeftens toezeiden: het geen dan noodwendig de dienstbaarheid voortbragt, niet die geweldige dienstbaarheid, welke ene volkomene ſlaverny kan genaamd worden; niet, die in ene gehele onderwerping van ene vernederde en verlaagde ziel gelegen is; niet zodanig ene dienstbaarheid, waar door, gelyk CICERO ergens zegt, een ſlaaf, al wat de meester eischt, moet geven; van waar hy hem ook roept,

(*) „ La Force des choſes tend toujours à detruire l'egalité." ROUSSEAU *Contr. Soc.* Liv. II. ch. II. Dus heeft de Heer NECKER *ſur l'adminiſtrat.* p. 208. wel te regt aangemerkt: „ Les uns ſont condamnés à un „ travail continuel, & les autres vivent dans l'oiſivité: les uns n'ont aucune „ part aux dispenſions agreable de la fortune, & les autres en epuiſent „ toutes les douceurs & tout les plaiſirs." Maar de Heer NECKER hadt deze *phyſique* ongelykheid met de *morele* of *zedelyke* niet moeten verwarren; nog deze *phyſique* ongelykheid aan de Franſchen tegenwerpen, die uitdrukkelyk gezegd hebben: „ De menſchen zyn IN REGTEN gelyk."

VIERDE HOOFDSTUK.

roept, terſtond moet komen; werwaards hy hem zendt, fluks derwaards moet ſnellen; wat hy ook dreigt, terſtond moet zidderen en beven: geenzins! maar dien ſtaat, waar in een dienstbare niet dan eerlyken arbeid op betamelyke en gematigde voorwaarden verſchuldigd is, en daarom alleen verſchuldigd is, om dat hy dien pligt of met vryen wil en toeſtemming heeft op zig genomen, of door ene andere wettige oorzaak daar toe verbonden is (*). Dit is ene gematigde, dit kan ook eene regtvaardige dienstbaarheid zyn; hoe zeer het waar is, dat geweld, vrees, overmagt, oorlog, overmatige trotsheid, en onverzadelyke heerschzugt, reeds lang de benamingen van *dienstbaarheid* en *ſlaverny* hatelyk hebben gemaakt, en aan dezelve enen afſchuwelyken zin gehegt.

Wy menen dan uit al het verhandelde wettig te mogen

(*) Houdt men deze bepalingen in 't oog, dan bevindt men ras, dat het verſchil, aan de ene zyde tusſchen DE GROOT en PUFENDORF, en aan de andere zyde tusſchen MONTESQUIEU en ROUSSEAU *contr. Soc.* Liv. I. ch. 4, niet zo groot is. De eerſten hebben het gematigde goedgekeurd, en de laatſten de misbruiken veroordeeld. ROUSSEAU *ſur l'Inegal.*

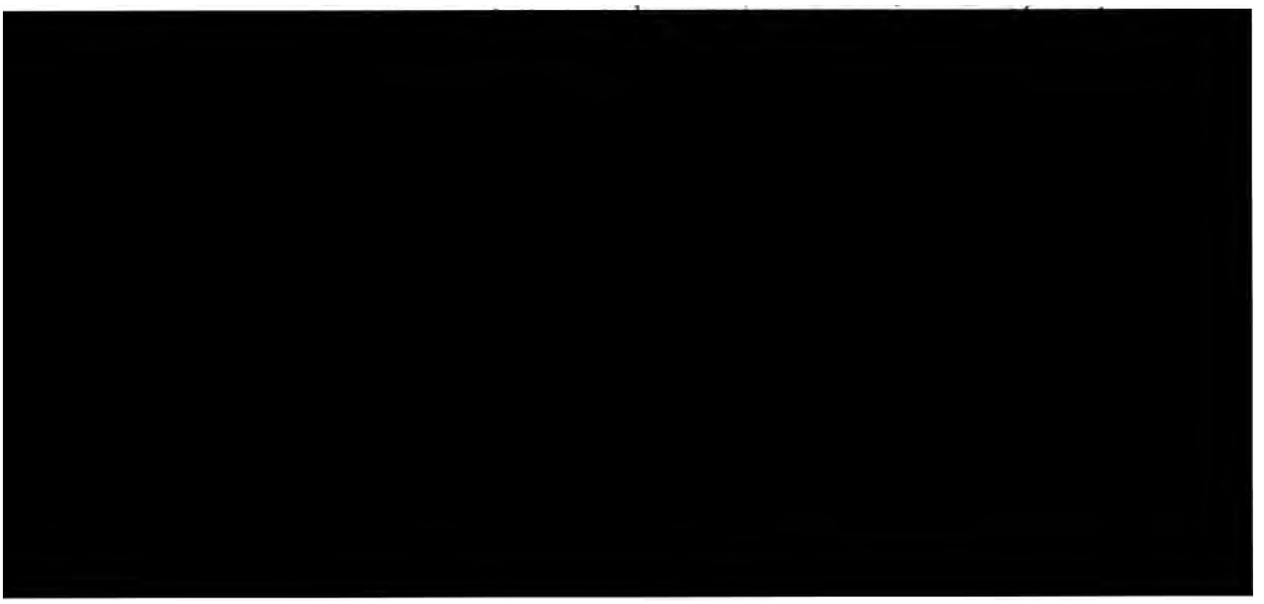

gen beſluiten, dat, hoe zeer de menſchen aan den enen kant, volgens de enkele beſchouwing der menſchelyke natuur alleen, in vele opzigten aan elkanderen gelykende en met elkanderen GELYK zyn, zy niet te min, aan de andere zyde, in kunne, in orde van geboren worden, in vernuft, verſtand, geneigdheden, deugden, magt, rykdommen, naam, agting, roem, gezag, ook in zeer vele betrekkingen, die zo wel uit de natuur zelve voortvloeijen, als door overeenkomſten zyn te wege gebragt, zo zeer verſchillen en ONGELYK zyn, dat vele menſchen een aantal van byzondere regten hebben, of ook aan ene menigte byzondere pligten verbonden zyn, die zig geenzins tot alle anderen uitſtrekken: zo dat velen het regt hebben van te gebieden, en vele anderen verpligt zyn, aan dat gebied te gehoorzamen. Met één woord, wy oordelen, dat ook zelfs in den zuiveren natuurſtaat gene geringe ZEDELYKE ONGELYKHEID tuſchen de menſchen plaats heeft: en zulks niet alleen tuſchen de byzondere menſchen, maar ook tuſchen gehele Volkeren, die, even als zy elkanderen in vrugtbaarheid van oord, gunſtige ligging, bloei van koophandel, in yver, noesten vlyt, naarſtigheid, ſnedigheid, rykdommen, vernuft, geleerdheid, konſten, magt en aanzien overtreffen, of ook niet zelden ongelykmatige bedingen met elkanderen hebben aangegaan, zo ook ten hoogſten van elkanderen verſchillen en zeer ONGELYK zyn.

VIERDE HOOFDSTUK.

En deze ONGELYKHEID, die zo wel hare voordelen als nadelen heeft, mogen wy, nog onopletend verwaarloozen, nog ligtvaardig berispen. Vooreerst, wy mogen haar niet verwaarlozen, indien wy den ſtaat der menſchen en hunne regten en pligten, volgens een naauwkeurig oordeel, en veilige beſlisſing, en niet uit onbezonnene en eigendunkelyke verbeeldingen, willen opſporen (*). Ten anderen, wy mogen die ONGELYKHEID niet ligtvaardig berispen, even als of zy onbillyk, hard, drukkende en wreed ware: hoedanig zy vaak, zo als ik gaarne toeſta, door 's menſchen ſchuld, maar niet door hare eigene natuur, zyn kan. Waarlyk, hebben wy dan niet gezien, dat de Natuur zelve de kinderen onder de magt en 't gebied hunner ouderen heeft geſteld? Al wie derhalven deze verorde-

(*) Men kan dan niet ontkennen, dat, in den aanvang van de REGTEN VAN DEN MENSCH, de Franſche volksvergadering zig te algemeen en te onbepaald aldus heeft uitgedrukt: „ Dat de menſchen in regten met „ elkanderen gelyk worden geboren, en ook gelyk BLYVEN." Uit een te algemeen geſteld grondbeginzel kunnen niet dan te algemene en dus valſche beſluiten worden opmaakt. 't Is waar, de regten van geringere lieden moeten, niet minder dan die van magtige en aanzienelyke menſchen, heilig en ongeſchonden bewaard en gehandhaafd worden. Maar men moet de minkundige, en, hoewel buiten ſchuld, egter min kundige en vaak onbedagte menigte, gene oorzaak tot dwaling en misdryf geven. Vooral moest dat eerſte en voornaam grondbeginzel, uit welk, als uit enen ryken bron, de overige regten en pligten moeten worden afgeleid, allernaauwkeurigſt bepaald en geſteld zyn. En, zo wy ons niet bedriegen, hebben de Heren Leden van TEYLERS Genootſchap dit doorzien, en daarom deze Vraag opgegeven: *In* WELKEN ZIN *kunnen de menſchen gezegd worden gelyk te zyn?*

dening en ongelykheid zou willen berispen, die zou de wyze Natuur zelve bedillen. Zo dra wy liever onze aandagt van de bedilzugt afkeren, en op de beſchouwing van het grootsch en verwonderlyk gewrogt van dit Heelal vestigen; dan moet terſtond die ongelooflyke verſcheidenheid der voorwerpen, welke wy overal ontmoeten, ons volkomen overtuigen, dat niet alle ONGELYKHEID te laken, maar in tegendeel, vele ONGELYKHEID, als ene wenſchelyke zaak, goed te keuren is. Immers zou een hof wel ſchoner zyn, indien hy met bloemen, allen geheel van dezelfde ſoort, gedaante en kleur, verçierd ware? Zou een huis voor het oog behagelyker, of voor het gebruik gemakkelyker zyn, indien alle hare verdelingen volkomen gelyk, alle kamers en vertrekken even groot, van dezelfde vorm en gedaante waren? In tegendeel, is door verſtandige lieden opgemerkt, dat de gelykheid de moeder is der verzadiging. Zou dan ook een werktuig nuttiger en kragtiger zyn, wanneer alle deszelfs delen even groot, even zwaar, even rond of vierkant, waren, en allen niet dan ſlegts éne en dezelfde beweging en werking verrigtten? Ging dit door, dan zou men wel haast met even veel regt mogen eisſchen, dat alle de delen ook op dezelfde plaats moesten ſtaan, het welk de dwaasheid zelve zoude zyn. En wat zou my verhinderen, hier wederom de doordagte regels van POPE by te brengen: VIERDE HOOFDSTUK.

Wat

VIERDE HOOFD-STUK.

Wat dunkt u als de voet, geſchikt om 't ſtof te treên,
Als de arbeidzame Hand, het Hoofd wil zyn der leên?
Als hoofd, en oog, en oor niet langer willen letten,
Op 't geen de ziel beveelt, naar wys bepaalde wetten?
Zo ongerymd is 't ook, dat een byzonder deel
Een ander eischt te zyn, in 't welgeſchikt geheel.
Zo ongerymd is 't ook, dat we over lasten klaagen,
Ons door den grooten Geest van alles opgedragen (*).

In tegendeel, uit die verſcheidendheid, uit die ongelykheid, waar door ieder deel tot zyne eigene en byzondere beweging, kragt en werking, bekwamer is, daar uit ſpruit ene verwonderenswaardige overeenſtemming en volmaaktheid van het gehele werktuig.

't Gaat vast: „ *al't* onderſcheid *der wetten in Natuur*
„ *Werkt tot* één zelfde *doel door't Goddelyk beſtuur* (†)."

Zo

(*) What if the foot, ordain'd the dust to tread,
Or hand to toil, aspir'd to be the head?
What if the head, the eije or ear repin'd'
To ſerve mere engines to the ruling mind?
Just as absurd for any part to claim

Zo zingt POPE, en wy kunnen ons niet wederhouden, van ook deze ſchone digtregels hier by te voegen: VIERDE HOOFD-STUK.

Zie heel de waereld rond, alom zult gy 'er vinden
Den band dier liefde, die het alles moet verbinden;
De alvormende Natuur volgt ſteeds dit doelwit na:
Elk deeltje van de ſtof neigt tot zyn wedergâ;
Weet, aangetrokken, zich aan 't naaſte deel te hechten,
Gevormd en voortgeſtuwd om zich te ſaam' te vlechten:
Of is 'er eenig' ſoort van leven aan vergund,
't Helt naar 't gemeenebeſte, als naar een middenpunt.
Zie, hoe het groeib're ſterft tot onderhoud van 't leven,
't Ontbonden leven weêr aan 't groeib're voedzel geven;
De levensaâm verkrygt, verliest men keer op keer;
Daar de eene vorm verdwynt, verſchynt een' and're weer.
Als waterbellen op de zee der ſtof geboren,
Daar uit gerezen gaan zy weer daar in verlooren.
Niets is 'er vreemd, elk deel ſtaat in een juist verband;
Het aluitſpreidend, albewarend, hoogſt verſtand
Verbind het grootſt en kleinſt, 't een wezen aan het ander:
Vormt menſchen, dieren, als behulpzaam voor elkander;
Niets ſtaat als op zich zelve; gediend op dat het dien',
Strekt zich een keten uit, welks eind' wy nimmer zien (*).

En

(*) Look round our world: behold the chain of love
Combining all below, and all above
See, plaſtic Nature working to this end,
The ſingle atome each to other tend,

Attract

VIERDE HOOFD-STUK.

En wy hebben gene reden om te vermoeden, dat deze ONGELYKHEID der menſchen, hen, die in hogeren ſtand zyn, altyd gelukkiger, en die in lageren ſtand zyn, altyd ongelukkiger zou maken. Zyn dan de kinderen ongelukkig, om dat zy ongelyk en onderworpen zyn aan hunne ouders, die hen tederlyk beminnen, hen opkweken, voeden, en verzorgen? Zyn niet de rykere en vermogender' menſchen vaak door dat vermogen zelven, door die meerdere rykdommen, in ſtaat om den behoeftigen byſtand te bieden, hen te vertroosten, en hunne noden en kommer te verzagten? Immers moeten wy bekennen, indien de deugd waarlyk gelukkig maakt (*), en de geringheid van

Attract attracted to, the next in place,
Form'd and impell'd, its neighbour to embrace.
See matter next, with various life endu'd,
Preſs to one centre ſtill, the gen'ral good.
See dying vegetables life ſuſtain,
See life diſſolving, vegetate again.
All forms, that periſh, other form ſupply,
By turns they catch the vital breath, and die;
Like bubbels on the ſea of matter born,
They riſe, they break, and to that ſea return

[redacted]

van staat of stand geenzins de kragt en voortreffelykheid der deugd verlamt, ja in tegendeel die dikwerf zelfs vermeerdert, styft en sterkt; —— dan is 'er ook gene reden, om de geringere lieden steeds ongelukkiger en de magtigen en ryken altyd gelukkiger te agten. VIERDE HOOFDSTUK.

De groote Hemelwet is orde in alle dingen.
Die wet verneêrt, verhoogt, naar eisch de stervelingen;
Deelt rykdom aan den een, aan d' ander wysheid uit,
Dog zonder dat die gift in zig 't geluk besluit.
En de onpartydigheid des Hemels kan ons blyken,
Wyl niemant in geluk zyn naasten heeft te wyken;
Daar elks vervuld gebrek te meer genoegen baart,
Blyft heel Natuur in rust door elks verscheiden aart.
Hier, waar geen rang beslist, nog uiterlyke gaaven,
Is 't heil der Koningen gelyk aan dat der slaaven.
't Is heil in die beschermt, in die beschermers vind,
In hem die vrienden kiest, in hem die strekt tot vrind.
De Hemel heeft voor elk by de intrede in het leven
Gelyken staat van heil, gelyke ziel gegeven;
Maar hadt het blind geval de gaven min verkwist,
En elk daarmeê bedeeld, dan ware 'er eindloos twist.
De Godheid kon 't geluk der menschen nooit volmaaken,
Zo zy 't genoegen hechtte aan uiterlyke zaaken. (*).

In

(*) Order is Heav'n's great law: and this confest,
Some are and must be greater than the rest,

More

VIERDE HOOFDSTUK.

In tegendeel, hoe dikwyls zyn deze ryken zelven niet ongelukkig? Aan hoe vele zorgen, tegenſpoeden, kommer en wisſelvalligheden der ligtvaardige fortuin niet onderworpen?

Dat dan Geſchiedkunde U dit alles leer' veragten:
Dat ze U in Schat en Eer, in Magt en Roem al't ſchoon,
De volle heerlykheid van't valsch geluk vertoon'.
Dan ziet ge't heil van hun, die gunsten van Vorſtinnen
Of Vorſten tot hun ſchande of hun bederf inwinnen.
Hun glorie ſtygt allengs door eerloosheid in top.
(Zo rees Venetien uit wier en zeeſtyk op!)
Gy ziet allengs hunn' magt, maar ook hun ſchuld vergrooten,

De

More riche, more wiſe: but who infers from hence
That ſuch are happier, ſchocks all common ſenſe.
Heav'n to mankind impartial we confeſs
If all are equal in their happineſs:
But mutual wants this happineſs increaſe,
All Nature's diff'rence keeps all Nature's peace.
Condition, circumſtance is not the thing:
Bliſs is the ſame, in ſubject or in king;
In who obtain defence or who defend,

De waardigheid van Held die van den Menſch verſlooten;
Of lauw'ren door Europe op 't hoofd des Helds gedrukt,
Maar met zyn bloed beverwd, of hem voor goud ontrukt.
Gy ziet hem, zat en mat, door weelde en werk bezwyken;
En door zyn plonderzucht een vloek voor koningryken.
Noodlottige overvloed! die door geen braave daân,
Geheiligd aan de deugd, de ſchande kunt ontgaan!
Geen ſtandbeeld, zegeboog, nog trots bemaalde zaalen,
Niets kàn de ontruſte ſlaap in 't rust'loos brein bepaalen,
Door ſnoode laagen van een gunſteling ontſteld,
Of door een trotſche Vrouw in d' ouden dag gekweld.
Ligt zou de middagglans der Grooten U behaagen,
Maar zie ook d'avondſtond en d'ochtend hunner dagen.
Dan ziet ge in 't grootsch geheel van dien vermaarden ſtand,
Een warrig ſchildery van glorie en van ſchand' (*)!

In-

(*) There in the rich, the honour'd, fam'd, and great
See the falſe ſcale of happineſs compleat!
In hearts of Kings, or arms of Queen who 'ay,
(How Happy!) thoſe to ruin, theſe betray:
Mark by what wretched ſteps their glory grows,
From dirt and ſea-weed as proud Venice roſe;
In each, how guilt and greatneſs equal ran,
And all that rais'd the Hero ſunck the Man.
Now Europe's laurels on their brows behold.
But ſtain'd with blood, or ill exchang'd for gold:
Then ſee them broke with toils, or ſunk in eaſe,
Or infamous for plunder'd provinces.
Oh wealth ill-fated! wich no act of fame

E 'er

VYFDE HOOFDSTUK.

der de menſchen, welken reeds in den zuiveren natuurſtaat plaats hadden, door de burgermaatſchappyen nog merkelyk vermeerderd zyn, en toegenomen.

'Er moet noodzakelyk ene zekere natuurſtaat voor de burgermaatſchappyen plaats gehad hebben. Men vraagt, men zoekt dan naar den eerſten oorſprong, aanvang, beginzels, en beweegöorzaken, om zodanige burgermaatſchappyen aan te gaan. In de oplosſing dezer vraag heeft geen klein verſchil van gevoelens onder de geleerdſte mannen plaats gehad: welk verſchil en verdeeldheid ik wel ten dele toeſchryf aan de duisterheid der zaak zelve, dog ten dele ook aan de misvattingen van die genen, die in dit onderwerp verzuimd hebben, de zaken en gebeurtenisſen, dat is de geſchiedkundige oorzaken en gelegenheden, van de zedelyke en wysgerige oorzaken en beweegmiddelen, te onderſcheiden.

Wat dan vooreerst de hiſtoriſche gebeurtenisſen, de vroege geſchiedenisſen van den aanvang en ſtigting der eerſte burgermaatſchappyen aangaat; waarlyk, al de moeite, welke men zig zelven geeft, om die te

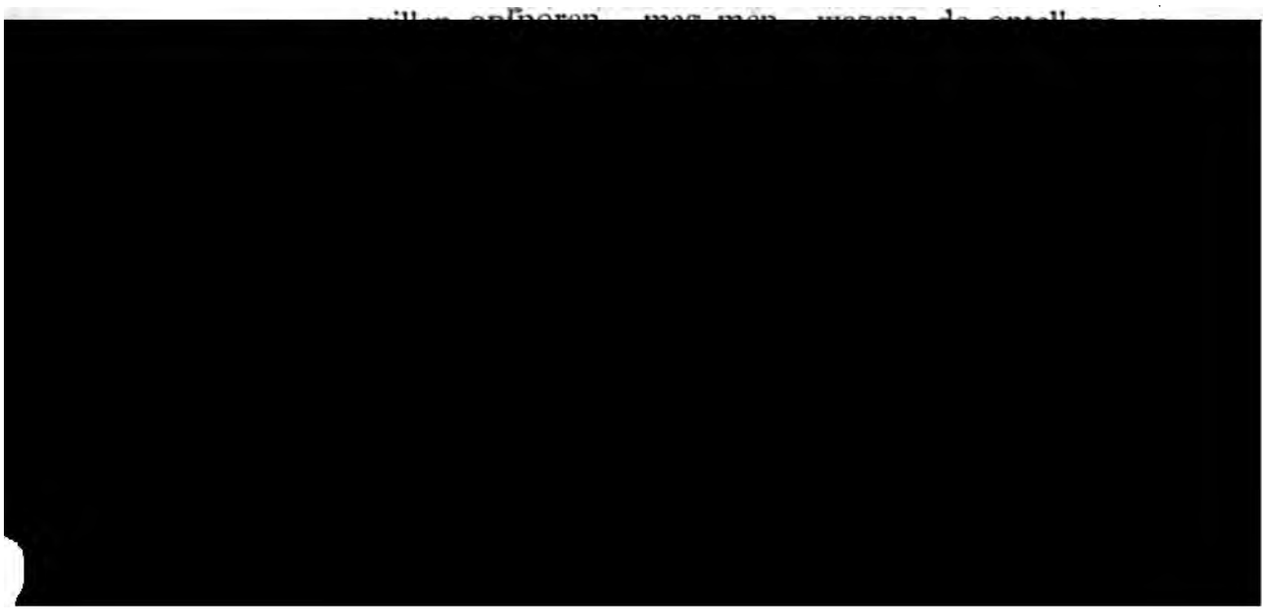

den vroegen aanvang van het menschdom buiten het gezag der gewyde bladeren weten? Zien wy niet, hoe alle die fraaije verhalen der Geſchiedſchryvers, wegens de opkomst, en ſtigting van deze of gene Burgerſtaten of geheel valsch, of met verdigtzels zodanig opgevuld en verdorven zyn, dat wy, door zo dikke duisternis heen, zelfs gene flaauwe flikkering van ſchemerligt kunnen ontwaren? Dit blykt overtuigend uit de verhalen, welken wy omtrend den aanvang en opkomst, zo wel van vele andere volkeren, als voornamenlyk ook der Romeinen, geboekt vinden (*). En dit moet ons zo veel minder bevreemden, als wy over het tegendeel ons ten hoogſten zouden moeten verwonderen. Want het is buiten kyf, dat die oudſte tyden geheel barbaarsch, die vroegſte burgerſtaten woest, die eerſte burgers ruwe en onbeſchaafde menſchen, zonder letterkunde, zonder geleerdheid, moeten geweest zyn, en dus verſtoken van alle die hulpmiddelen, om de opkomst, ſtigting, en lotgevallen der volkeren voor den nakomeling te boeken; hoedanige hulpmiddelen niet dan na verloop van eeuwen zyn uitgevonden, toen de eerſte zaden, de jongſte aanvang, de vroege ſtigtingen der burgermaatſchappyen reeds voor lang door de tyden verzwolgen, en in de vergetelheid bedolven waren.

Dog

(*) Men zie *Diſſ. ſur les origines fabuleuſes des Nations*, Tom. XXVIII. *de l'Hiſtoir. & des Memoir. de l'Academ. Roy. des Inſcript. & Bell. Lettr.* pag. 34.

VYFDE HOOFDSTUK.

Dog geheel anders is het gelegen met de zedelyke oorzaken van de ſtigting der burgermaatſchappyen, dat is, met die roerzels en dryfvederen, welken in de menſchelyke natuur zelve als zo vele vonkjens liggen opgeſloten, en welken, eens ontvlamd zynde, het eerſt de menſchen genoopt hebben, om zig zaam te verenigen, en het gezellig en maatſchappelyk leven, boven het eenzaam en woest omdolen in de bosſchen, te verkiezen. Ik beken het r ook zelfs omtrend deze zedelyke oorzaken, zyn het de Geleerden oneens, van welken zommigen zig laten voorſtaan, dat oudstyds de menſchen door die voordelen moeten bewogen, en tot het ſtigten van burgermaatſchappyen zyn aangeſpoord geworden, welken zy thans gevoelen, dat voornamelyk op hun zouden gewerkt hebben; anderen wederom verbeelden zig, dat die eerſte ſtigters zodanige voordelen en nuttigheden van het burgerlyk leven hebben beöogd, welken eerſt daar na de gevolgen van dat burgerlyk leven geweest zyn, en welke gevolgen en nuttigheden die eerſte, die woeste, en onbeſchaafde menſchen, zonder ene byzondere inblazing of prophetiſchen geest, onmogelyk zo vele eeuwen te

kan opmaken omtrend de verſchillende gevoelens van PLATO, ARISTOTELES, en andere Wysgeren der oudheid, ook van HOBBES, PUFENDORF, en meer hedendaagſche Schryveren, die den aanvang en ſtigting van Burgermaatſchappyen, of van de behoeften en nooddruft der menſchen; of van hunne onenigheden, twisten en geſchillen, in den natuurſtaat; dan wederom van de vrees en bekommering voor onderdrukking en andere, eigendunkelyk uitgedagte, oorzaken, getragt hebben af te leiden. Waarlyk, indien deze Wysgeren alle die verſchillende oorzaken, in die éne, in die eenvoudige, in die ware oorzaak, tot welke zy allen kunnen gebragt worden, hadden bevat en opgeſloten, te weten, in die ſterke zugt, aan geheel het menschdom eigen, tot het bekomen van hulp en onderlingen byſtand, en het verkrygen daar door van meerdere veiligheid, (welke zugt niet weinig door den trek en geneigdheid tot het gezellig leven, die de mensch met de dieren gemeen heeft, geſterkt wordt) (*); dan zou men over deze zaak niet zo nutteloos getwist hebben. VYFDE HOOFDSTUK.

Wy houden ons dan aan het gevoelen van den vernuftigen MONTESQUIEU, die het zo zeer overbodig oordeelde, de oorzaken na te vorſchen, waarom toch de menſchen eens in Burgermaatſchappyen zyn verénigd

(*) CICER. V. *de Finib. bon. & mal.* Lib.

VYFDE HOOFDSTUK.

nigd geworden, dat, indien zy zig niet verénigd hadden, maar nog afzonderlyk hier en daar een zwervend leven leidden, men zig deswege veel meer zou moeten verwonderen, en zig over een zo vreemd verſchynzel bekommeren (*). Zagen wy niet te voren, dat de nood, reeds in den Natuurſtaat zelven, de kinderen met hunne ouderen verénigde? Daar de kinderen enigen tyd lang moesten gevoed, opgekweekt en verzorgd worden, tot dat zy zig zelven konden redden; moest dan niet, noodwendig, de lange gewoonte van zamen te leven, die in de daad een zeer groot vermogen heeft, den wil en geneigdheid voortbrengen tot een gezellig leven?. Hoe gepast, hoe kragtig zyn hier dan niet wederom die voortreffelyke gedagten van POPE:

Maar 's menſchen hulp'loosheid gaat meer van moeite zwanger,
En knoopt de banden zyner zorgen dus ook langer:
Hy keurt die zelf voor goed, zyn welbedagt beſluit
Spreidt zyn belangen met zyn' liefde verder uit:
Hy blaakt weérkeerig, wil bepaald een voorwerp

Daar deeze kweekſters zyn, die geenen op doen groeijen,
Zal liefde door Natuur en door Gewoonte bloeijen (*).

Dus zyn dan, als van zelfs, en louter door het beſtier der natuur, eerst huisgezinnen, namaagſchappen, geſlagten; en vervolgens buurtſchappen, dorpen, vlekken, ſteden, en eindelyk gehele burgerſtaten en volkeren ontſtaan. En ook hier kan ik my niet wederhouden de volgende toepaſſelyke digtregels bytebrengen:

't Opmerkzaam Menschdom door deeze inſpraak aangedreeven,
Gehoorzaamde aan Natuur, begon te ſaam te leven:
Hier

(*) A longer care man's helpleſs kind demands;
That longer care contracts more laſting bands:
Reflection, reaſon, ſtill the ties improve,
At once extend the intr'est, and the love:
With choice we fix, with ſympathy we burn;
Each virtue in each Paſſion takes its turn;
And ſtill new needs, new helps, new habits riſe,
That graft benevolence on charities.
Still as one brood, and as another roſe
Theſe nat'ral love maintain'd habitual thoſe;
The last ſcarce ripen'd into perfect man,
Saw helpleſs him from whom their life began:
Mem'ry and forecast, just returns engage
That pointed back to youth, this on to age;
While pleaſure, gratitude, and hope combin'd
Still ſpread the int'rest, and preſerv'd the kind.

POPE *Ep.* III. vs. 131—146.

VYFDE HOOFDSTUK.

De verëniging van 't menschdom in burgermaatſchappyen heeft niet alleen, in 't gemeen, meerdere veiligheid te wege gebragt, maar ook byzonder aan enen iegelyk een ongeſtoord bezit en genot zyner goederen verzekerd. Die meerdere zekerheid, dat veiliger genot der eigendommen, en van al dat geen, 't welk een ieder *het zyne* kan noemen, heeft te gelyk, door dit meerder vermogen van te behouden, ook de pogingen ingeſpannen, om goederen te bekomen en te vermeerderen, en, langs dien weg, de naarſtigheid, yver, vlyt en alle noestheid grotelyks opgeſcherpt. Nu begon men ook de metaal- de goud- de zilver-mynen op te ſporen; nu begon men door de ſcheepvaart van alle kanten overvloed van levensmiddelen aan te voeren. Waarom zal ik hier alle ambagten, handwerken, neringen, konſten, koophandel, het uitzetten van geld op renten, en alle andere ſoorten van winsten optellen? De nu veel gunſtiger gelegenheid van goederen te verkrygen, en van 't verkregene te behouden en te genieten, bragt dan, door de nyverheid, overvloed en rykdommen voort, welken wel dra alle çieraad, pragt, luister en allerlye weelde ten gevolge hadden. Nu

[redacted]

en zilver, de kostbaarheden van Corinthus, allerlye pragtig huisçieraad, grootſche gebouwen, marmeren paleizen begeerd, en den vermogenden, zulks begerende en rykelyk betalende, verſchaft. Nu daagden zulke ryke burgers op, die zig in hunnen overvloed baadden; een CROESUS te Lydie, een CRASSUS te Romen, en elders wederom anderen, die van wege hunne geldvermogens berugt waren: onder welken CRASSUS niemant ryk agtte, dan wiens inkomſten toereikende waren om ene gehele legermagt op den been te houden. Zo dra hadt deze overvloed den ryken geen werkeloòs leven en ruimte van ledigen tyd verſchaft, of deze ledigheid ontvonkte de lust tot velerlye onderzoek, ziels bezigheden en vermaken, en bragt dus niet alleen de kennis der geſchiedenisſen, de wis-, de ſterre-, de natuur-, de zedenkunde, en de gehele wysbegeerte voort, maar ook de zucht tot velerlye geneugtens, de digtkunst, zangkunst, treur-, bly- en allerhande ſoorten van ſchouwſpelen: zo dat zo wel in de ernſtige wetenſchappen, als in de eigenlyk genoemde ſchone kunſten, naar verſchillende maat van gelukkiger vernuft, of ook van groter yver en inſpanning van kragten, de een ver boven den anderen uitſchitterde. Uit alle deze overwegingen ziet een ieder, hoe groot een onderſcheid van bloei, voorſpoed en rykdommen; hoe groot een verſchil van geboorte, opvoeding, en van enen gehelen levensſtand, niet alleen tusſchen de burgers van den zelfden Burgerſtaat, maar

VYFDE HOOFDSTUK.

VYFDE HOOFD-STUK.

ook tusſchen de Volkeren, moest geboren worden. Welk verſchil en ongelykheid van ſtaat en ſtand tusſchen de burgers, LYCURGUS door het vernietigen van alle ſchulden, en ROMULUS door ene gelyke verdeling der landeryen, dog beiden te vergeefsch, hebben getragt of geheel te vereffenen, of ten minſten te matigen (*). Maar vooral komen hier in aanmerking de ziels hoedanigheden van vele uitſtekende mannen, de wysheid van SOLON, de regtvaardigheid van ARISTIDES, de opregtheid van XENOCRATES, het ſtaatsbeleid van NUMA POMPILIUS, de krygskunde van EPAMINONDAS, de vaderlandsliefde van MUCIUS SCAEVOLA, de ingetogenheid van SCIPIO, de deftigheid en ſtandvastige moed van CATO, en andere uitmuntende deugden en bedryven, waar door dezen boven genen uitblonken; waar door als zommigen enen groten naam, lof en roem, verwierven, zo wierdt hun even daarom groter gezag, en vaak het hoogst gebied, opgedragen: zo dat het geenzins te verwonderen zy, dat wy veeltyds in elken burgerſtaat, naar mate het getal van deszelfs burgeren en inwoneren groter is, ook zo veel grotere ONGELYKHEID van ſtaat en ſtand onder dezelven beſpeuren (†).

[redacted]

En zo komen wy ongevoelig en als van zelven reeds tot die ONGELYKHEID van ſtaat en ſtand, welke in enen meer bepaalden zin ene BURGERLYKE ONGELYKHEID kan genaamd worden: want, daar de overige verſchillendheden van ſtand reeds in den natuurſtaat zigtbaar waren, en niet zo zeer door de burgerlyke verënigingen naderhand eerst zyn voortgebragt, als veel eer door dezelven alleenlyk vermeerderd, en ook van dien aart zyn, dat zy ſlegts burgers van burgers, en byzondere lieden van elkanderen, onderſcheiden; zo brengt in tegendeel de eigenlyk genaamde BURGERLYKE ONGELYKHEID, aan den enen kant, de magt van te gebieden, en, aan de andere zyde, de pligt van te gehoorzamen te wege. Immers kan gene Burgermaatſchappy zonder oppergebied, ſtaatsbeſtuur, en gezag van regeerders beſtaan (*): en armere en geringere burgers, die ver het grootst getal uitmaken, met dagelykſchen arbeid en hunne kostwinningen bezig, hebben nog tyd, nog lust, nog vaak de bekwaamheid, om de geſchillen en twisten van hunne medeburgers te horen en te beſliſſen, of het ſchip van ſtaat te helpen ſturen. Daar is dan ene keus nodig, waar door men de regeringsposten aan die genen moet opdragen, aan welken een zekere overvloed van goederen, tyd en lust; aan welken ene ruimere opvoeding en beſchaving der verſtandsvermogens, meerdere kundig-

VYFDE HOOFDSTUK.

(*) CICERO *de Legib.* Lib. III. cap. 2.

VYFDE HOOFD STUK.

digheid; of ook ene uitſtekendheid van deugden, meerdere bekwaamheid tot het beleid van ſtaatszaken heeft aangebragt. Ja, niet ſlegts het Oppergebied in den burgerſtaat, en het gezag der regeerders, brengt de BURGERLYKE ONGELYKHEID voort, maar ook zelfs dat gunſtig vermoeden, die goede gedagten van ene uitmuntender bekwaamheid, van welken geen Staatsbewind, zal het anders kragt hebben, kan ontbloot zyn, en welk gunſtig vermoeden vooral het zo nodig vertrouwen verwekt, en het onontbeerlyk gezag en eerbied ſtyft en verſterkt. Want, hoe zeer ook de regeerders voornamelyk door innerlyke deugd, door wysheid, door ſchrander ſtaatsbeleid, zig die agting, eerbied en dat ontzag, kunnen en ook moeten verwerven; is 'er niet te min een gunſtig denkbeeld, ene uiterlyke eer, enige luister en waardigheid nodig, die men niet alleen als nuttige çieraden der regering kan aanzien, maar ook te gelyk als regtmatige beloningen van hunnen arbeid, zorgen en moeilyke ambten, wanneer die wel worden waargenomen, moet beſchouwen (*).

En dit ons gevoelen wegens de noodzakelykheid

van een gunſtig vermoeden en van voordelige gedagten der menigte, en dus van een zeker aanzien, agting en uitſtekender waardigheid der regeerders boven anderen; dit ons gevoelen wordt geenzins wederlegd door de tegenwerpingen van hun, die ons ſteeds toeroepen, dat de deugd en meerdere bekwaamheid der regenten alleen dat gunſtig gevoelen der menigte kan en moet verwekken, en dat alle uiterlyke tekenen van eerbied en ontzag daar toe zo kragteloos als onnodig zyn. Geenzins! Immers is het niet, van de aloudſte tyden af, het ſtandvastig gevoelen en oordeel der verſtandigſte mannen geweest, (welk oordeel ook het gebruik dadelyk nagevolgd, en de gryze ondervinding bekragtigd heeft,) dat de ernſtigſte zaken, hoe heilig, hoe verheven die ook op zig zelven zyn mogen, hoedanig de eed, de Godsdienſtige verrigtingen, en diergelyke gewigtige zaken meer zyn, dezen nogthans altyd zekere uiterlyke ſtatelykheid en plegtigheden nodig hebben, om derzelver agtbaarheid, om den verſchuldigden eerbied en ontzag by de menigte op te wekken; en wel verſchillende plegtigheden, naar den verſcheiden' aart, zeden en denkwyze der volkeren? Maar dit gevoelen, dit oordeel, dezer grote mannen zou zwak, deze hunne zorg en oplettendheid zou dan eerst geheel overbodig en nutteloos zyn, indien een van beiden waar was; of, dat het grootst gedeelte van den Burgerſtaat (dit zy zonder de minſte minägting gezegd) niet uit de ſimalle gemeente beſtondt; of, dat VYFDE HOOFD-STUK.

VYFDE HOOFDSTUK.

die ſmalle gemeente, het allernuttigſt gedeelte van den burgerſtaat, zo veel wysheid bezat, als in SOCRATES, in PLATO, ARISTOTELES, XENOPHON, PLUTARCHUS, en andere Wysgeren uitſchitterde: welk een en ander nogthans ver van de waarheid af is (*).

Ik ontken egter geenzins, dat die hoogſtnodige goede gevoelens van uitſtekende deugd en bekwaamheid, zonder welken alle regering en hoogſtbewind zwak en zenuuwloos is, het allermeest opgewekt en verkregen, en het beſtendigst bewaard, worden door ſchranderheid, ſtaatsbeleid, grootmoedigheid, ongekreukte trouw, dapperheid, en andere verhevene deugden. Want, worden ooit de goede gevoelens, worden immer die gunſtige vermoedens der menigte omtrend de meerdere voortreffelykheid der Regenten, door gierigheid, door onregtvaardigheid, door allerlye kwade begeerlykheden, vooral door onderdrukking en geweldenary, verlamd, of verdelgd en verwoest; wat kragt kan dan het oppergebied behouden? of wat kunnen uiterlyke, en ontluisterde eertekenen in dat geval nog toebrengen, om de agtbaarheid van een zodanig bezoedeld bewind te ſtutten en te ſchragen?

't Was

(*) Hier omtrend leest men vele goede aanmerkingen by den Heer NECKER *ſur l'adminiſtr.* p. 212 en 213. ook p. 216—220.

't Was voornamelyk om den lof van alle konſten en wetenſchappen te verkleinen, en daar door zo veel meer de burgerlyke zamenleving, die vooral deze konſten en wetenſchappen, en alle beſchaafdheid heeft voortgebragt, te kunnen verlagen en veragten, dat ROUSSEAU, door de kragt en 't vuur zyner welſprekendheid ontvlamd, de nadelen van de burgermaatſchappyen onmatiglyk vergrootte, en de voordelen van een ongezellig, eenzaam en woest leven, ten hoogſten top opvyzelde. Aan den anderen kant hebben HOBBES en zyne navolger PUFENDORF het ongezellig leven in den natuurſtaat en deszelfs ellenden met de akeligſte verwen afgeſchilderd, om de voortreffelykheid en noodzakelykheid der burgermaatſchappyen zo veel hoger te verheffen. Beiden hebben zy, zo wel HOBBES en PUFENDORF, als ROUSSEAU, of ene geheel kwade zaak, of wel ene goede zaak, maar kwalyk, verdedigd; en beiden zyn, of door hunne byzondere oogmerken verleid, of door de aandrift hunner verbitte verbeelding bedrogen, tot ſchadelyke uiterſtens vervallen. VYFDE HOOFDSTUK.

In de daad, de burgerlyke zamenleving en die meerdere ONGELYKHEID onder de menſchen, die daar aan noodzakelyk verknogt is, heeft gene geringe nuttigheid; en ook zelfs de hoogſte noodzakelykheid; zo dat, in alle ongelykheid te willen bedillen en veragten, geen gezond oordeel uitblinke, maar veel eer

de

VYFDE HOOFD-STUK.

de grootſte onbedagtzaamheid doorſtrale. Want, vooreerst, in den natuurſtaat zelven, hadt alreeds ene ONGELYKHEID onder de menſchen plaats, welke dus de burgerlyke zamenleving niet nu eerst voortgebragt, maar op zyn hoogst genomen, alleenlyk vermeerderd heeft en uitgebreid. Ten anderen, het is, zo als wy gezien hebben, de Natuur zelve, die ons tot gezelligheid noopt, en dus tot de burgerlyke zamenleving opleidt: zo dat, al wie deze burgerlyke zamenleving berispt, niet zo zeer de dwalingen der menſchen, als de Natuur zelve, ſchyne te berispen. En zo dra men de noodzakelykheid der burgermaatſchappyen heeft betoogd, moet te gelyk de noodzakelykheid der BURGERLYKE ONGELYKHEID voor bewezen worden gehouden. Want (mogen wy wel vragen), hoedanig zou tog een Burgerſtaat zonder Oppergebied zyn? Hoedanig het Oppergebied zonder gehoorzaamheid en onderwerping? En hoedanig die gehoorzaamheid en onderwerping zonder zekere agting en eerbied voor dat Oppergebied? En eindelyk, welke kan die agting en eerbied voor het Oppergebied zyn, indien de gemoederen van alle Ingezetenen met

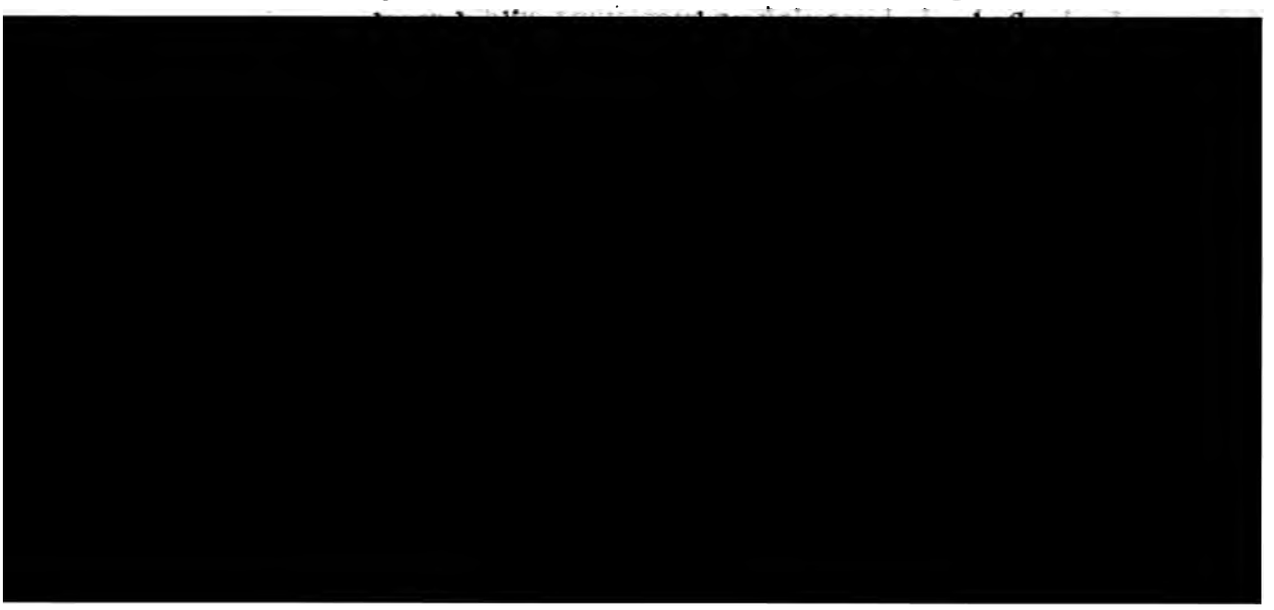

onkundigen; regenten met ambtelozen; ja dat allen met allen en onderling volkomen gelyk zyn, en voor gelyk moeten gehouden en geägt worden? Wat zou men tog van zodanig Krygsleger moeten oordelen, waarby de nieuwelyks aangeworvene en opgeraapte aankomelingen met de door ondervinding en oeffening ervarene en door het oorlogsvuur menigmalen geharde krygslieden; de gemene Soldeniers met Corporaals en Sergeanten; Vaandrigs met Hoplieden; Hoplieden met Overſtens, en Overſtens wederom met den eerſten Veldheer, op gelyken voet wilden gerekend worden, en gelyke magt en gezag wilden voeren? Zou dit een krygsleger, zou dit niet veel eer ene zamengeraapte bende, en ongebonde hoop van gewapende lieden zyn, even daarom meer te dugten en des te gevaarlyker, om dat zy gewapend zyn? Mogelyk zullen deze aanmerkingen aan zommigen al te klaar en te duidelyk voorkomen, om zo breedvoerig behandeld en aangevoerd te worden; maar de overdrevene zucht van zommigen tot ene VOLSTREKTE GELYKHEID, die onmogelyk is, moet deze onze herinnering en tempering verſchonen. Ja, de BURGERLYKE ONGELYKHEID, de Oppermagt, is niet alleen niet ſchadelyk, maar zelfs nuttig, heilzaam, voortreffelyk, noodzakelyk: Zy is het, die de kwade begeertens, de ſnode wellust, de onregtvaardigheden en allerlye uitſpattende ongebondenheden der bozen intoomt en inteugelt; zy is het, die het leven van onſchuldige bur-

VYFDE HOOFDSTUK.

VYFDE HOOFDSTUK.

gers en ingezetenen, die hun lyf, leven, eer, goederen en bezittingen, en al wat enen iegelyk dierbaar is, beſchermt, beſchut en verdedigt; zonder welker behoud en zekerheid geen burgerſtaat meer een burgerſtaat, maar ene hoop bandeloze ſtruikrovers zyn zou. Waarom de ſchrandere MONTESQUIEU te regt oordeelde, dat de ware gelykheid en vryheid der Burgeren door niets meer belaagd en gedrukt wordt, dan door ene overdrevene Gelykheid zelve (*). En hier konnen, zo ik my niet bedrieg, de navolgende regels van POPE ook wel te pas:

Dit 's d'aart der Eigenmin, zy hoort naar recht nog reên;
Wat hebzucht, wellust wenscht, en ſtaatzucht, hoopt ze op een;
Maar een gelyken aart, alom den Mensch gegeven,
Veroorzaakt wetten, die zyn' neigingen weêrſtreeven.
Hoe kan hy dag en nacht behouden 't geen hem ſtreelt,
Wanneer de ſterke rooft, wanneer de zwakke ſteelt?
Kan zyn begeerlykheid die van alle and'ren ſtillen?
Wat baat hem eenen wil in ſpyt van duizend willen?
Hy legg' zyn' vryheid dus om veiligheid aan band;

[redacted]

Sints ſloop ook d'Eigenmin naar and're paden been:
Zy vondt 'er haar belang in dat van 't Algemeen (*).

Dus vindt zich de gelykheid, welke op ene zekere wyze en in zekere mate door het burgerlyk Opperbewind wordt gekrenkt, en als 't ware gedrukt, door het gezach van dat zelfde Opperbewind, door de gelykmatigheid en regtvaardigheid der wetten, wederom voortreffelyk herſteld (†). En, indien al het oppergebied en de ongelykheid in den burgerſtaat enige nadelen heeft,

(*) So drives ſelf-love, thro' just and thro' unjust
To one man's pow'r, ambition, lucre, luſt:
The ſame ſelf-love, in all, becomes the cauſe
Of what reſtrains him gouvern'ment and laws.
For what one likes, if others like as well,
What ſerves one will, when many will's rebel?
How ſhall he keep, what ſleeping or awake
A weaker may ſurprize, a ſtronger take?
His ſafety muſt his liberty reſtrain;
Al join to guard what each deſires to gain.
Forc'd into virtue thus by ſelf-defence,
Ev'n kings learn'd juſtice and benevolence;
Self-love forſook the path it firſt purſu'd,
And found the private in the public good.
POPE *Ep.* III. vs. 269—282.

(†) „ Dans l'etat de la nature, les hommes naiſſent bien dans l'egalité, „ mais ils n'y ſauroient reſter. La Societé la leur fait perdre, & ils ne re„ deviennent egaux, que par les loix." MONTESQ. *l'Eſpr. des Loix* Liv. III. ch. 3. „ C'eſt preciſement parce que la force des choſes tend toujours „ à detruire l'egalité, que la force de la legislation doit toujours tendre à „ la maintenir." ROUSS. *Contr. Soc.* Liv. II. ch. 11.

VYFDE HOOFD-STUK.

heeft, zo als ligtelyk wegens de onvolmaaktheden der menſchelyke zaken gebeuren kan, dan worden die nadelen door zeer vele voordelen rykelyk opgewogen, en byzonderlyk door het regtmatig beleid van enen wyzen Wetgever vergoed en verzagt. Laten wy dus niet alle ONGELYKHEID, maar alleen de onmatige en onregtvaardige ongelykheid; niet alle burgerlyk opergezag, maar alleen de ſchandelyke onderdrukking en ſnode geweldenary, veragten!

Na dit onderwerp op deze wyze onderzogt en nageſpoord, en tot meerdere ontwikkeling van den waren aart en natuur der GELYKHEID, ook teffens die van de natuurlyke en burgerlyke ONGELYKHEID, te hebben nagevorscht en ontvouwd, zyn wy nu in ſtaat nog verder het eerſte gedeelte der voorgeſtelde Vraag aldus te kunnen beantwoorden, namelyk:

„ Dat de menſchen in dien zin met elkanderen
„ gelyk zyn, dat de regten en pligten, welken
„ uit de algemene natuur der menſchen voort-
„ vloeijen, even zeer en gelykelyk tot alle
menſchen behoren: dat de menſchen derhal-
[redacted] in den ſtaat der

„ nog enig regtmatig beding, nog de aart van
„ de burgermaatſchappy en het burgerlyk op-
„ pergebied zelven, aan zommigen boven an-
„ deren, enige byzondere regten heeft gege-
„ ven, of ook enige byzondere pligten op-
„ gelegd."

En deze oplosſing der voorgeſtelde Vrage is niet alleen op zich zelve zeer gewigtig, maar ook vooral nuttig en geſchikt om den waaren aart en de zekere grenspalen van alle Oppermagt, byzonder van het hoogst bewind, in de Burgermaatſchappyen af te bakenen, en daar uit de eerſte grondwetten der Burgermaatſchappyen af te leiden. Dit vleijen wy ons, dat alsdan ten duidelykſten zal blyken, wanneer wy in de oplosſing van het twede gedeelte der Vraag zullen hebben aangetoond, welke de byzondere REGTEN EN PLIGTEN zyn, die uit DE GELYKHEID der menſchen voortvloeijen? Tot welke oplosſing wy thans zullen overgaan.

TWEEDE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE EIGENLYKE REGTEN EN PLIGTEN, DIE UIT DE GELYKHEID DER MENSCHEN VOORTVLOEIJEN, EN IN DEN STAAT DER NATUUR KRAGT HEBBEN.

II. DEEL. EERSTE HOOFDSTUK.

Ons geheel onderzoek wegens DE GELYKHEID DER MENSCHEN is daar toe ondernomen; voor-eerst, op dat de natuur, ſtaat, waardigheid en gelykheid der menſchen, byzonder de ware aart en maat van die gelykheid, in 't algemeen, zou blykbaar zyn: ten anderen, op dat de EIGENLYKE REGTEN EN PLIGTEN duidelyk zouden gekend worden, welken byzonderlyk uit die GELYKHEID voortvloeijen. Daar wy derhalven in de eerſte afdeling, zo naauwkeurig als ons mogelyk was, die GELYKHEID der menſchen

ſchen in beide die ſtanden te ontdekken: welken, naauw opgeſpoord en eens gevonden zynde, zal het gemakkelyk vallen, als van zelven ook die PLIGTEN te kennen, welken tegen die regten zyn overgeſteld en daar aan noodzakelyk beantwoorden.

In de oplosſing van het eerſte gedeelte der gewigtige Vraag vleijen wy ons dit navolgende betoogd te hebben:

„ Dat de menſchen in dien zin met elkanderen
„ gelyk zyn, dat de regten en pligten, welken
„ uit de algemene natuur der menſchen voort-
„ vloeijen, even zeer en eenpariglyk tot alle
„ menſchen behoren: dat de menſchen derhal-
„ ven gelyk zyn, *vooreerst*, in den ſtaat der
„ natuur, voor zo ver gene byzondere natuur-
„ lyke betrekking, nog enig regtmatig beding
„ en overeenkomst; en, *ten anderen*, ook in
„ den burgerſtaat, voor zo ver nog enig regt-
„ matig beding nog de aart van de burgermaat-
„ ſchappy en het burgerlyk oppergebied, aan
„ zommigen boven anderen enige byzondere
„ regten heeft gegeven, of ook enige byzon-
„ dere pligten heeft opgelegd."

Het blykt dus ten duidelykſte, indien men alle byzondere en toevallige betrekkingen en bedingen ter zyde ſtelt, dat de menſchen in den ſtaat der natuur on-

dat, wie van hen, ten enigen tyde, in enen byzonderen ſtaat en omſtandigheden mogt komen, wie van hen of echtgenoot, of vader, of kind mogt zyn, of in enigen anderen toeſtand of betrekking zig mogt bevinden, deze terſtond alle dezelfde regten zal genieten, als mede aan dezelfde pligten zal verbonden zyn, welken de Natuur aan alle echtgenoten, aan alle vaders, aan alle kinderen, en diergelyke betrekkingen meer, toekent of oplegt. Ten twede, gelyk ons geheel onderzoek, even zo, gaat dit REGT van gelykheid, 't welk wy nu ſtaven, en de daar aan beantwoordende verpligting, ook gehele volkeren aan. Uit het welk terſtond voortvloeit, dat geen volk op den aardbodem van een ander volk enige byzondere eerbewyzing kan vorderen, die hem niet vooraf door de ene of andere duidelyke overeenkomst toegezegd, en door de toezegging verkregen is. Waar uit dan teffens kan worden opgemaakt, wat men te denken hebbe aangaande het zogenaamd regt van rang of voorrang onder de Volkeren. Immers die voorrang is niet dan ene ydele hersſenſchim, voor zo ver dezelve niet voormaals, door een uitdrukkelyk of ſtilzwygend beding, was opgedragen en geſtaafd geworden (*). Op dit regt van gelykheid ſteunde ARIOVISTUS, wanneer hy, wel moedig, op hogen toon, en misſchien trotsch, maar met volkomen regt, aan de Gezanten van Ju-

(*) PUFEND. *de Reb. Suec.* Lib. VIII. §. pen.

JULIUS CÆSAR antwoordde: *Dat, indien hy zelve iets van Cæſar te vragen hadde, hy dan tot hem zou komen: maar nu, daar Cæſar iets van hem begeerde, hy den Romeinſchen Veldheer dus by zig zou verwagten* (*). II. DEEL. EERSTE HOOFDSTUK.

II. Met de GELYKHEID der menſchen is ten naauwſten hunne VRYHEID verknogt, welker aart en natuur reeds uit de voorgaande ſtelling ligtelyk wordt gekend, en als van zelven opgemaakt. Want zy, die met elkanderen gelyk zyn, dat is, die door genen anderen band, dan dien der algemene menschheid, onderling verbonden zyn; die dus in gene de minſte byzondere betrekking ſtaan, of enig beding met elkanderen hebben aangegaan, en daarom den enen boven den anderen geen byzonder regt hoe genaamd hebben; die menſchen (zeggen wy) moeten noodzakelyk zo VRY zyn, dat zy aan niemant, dan aan God alleen behoeven te gehoorzamen, en rekenſchap verſchuldigd zyn; dat zy derhalven van genen wenk van een enig mensch afhangen, maar enkel en alleen naar hun eigen goedvinden mogen leven; en daarentegen ten duurſte verpligt zyn, aan elkanderen het volkomen genot dezer vryheid ongeſtoord te laten ſmaken. Uit dit regt van VRYHEID vloeit wyders ook voort het algemeen regt van den mensch, om, zo dra hy tot

ryp-

(*) CÆSAR *de Bell. Gall.* cap. 34.

II DEEL. EERSTE HOOFDSTUK.

rypheid van jaren is gekomen, een ieder voor zig zelven te beslisſen, welken levensſtand hy verkieze; ook het recht, om al wat hy geleerd en uitgedagt mogt hebben, zulks of voor zig te houden, of het geen hy mogt oordelen ook aan anderen nuttig te kunnen zyn, om te weten, dat vryelyk te openbaren, en voor het dagligt te brengen. In de daad, de zugt tot VRYHEID is niet alleen, zo wel aan al het gedierte als aan den mensch, door de hand der Natuur zelve ingeplant; maar zo groot is teffens hare kragt en zedelyk vermogen, dat niemant zig over enen anderen, nog ene ſterkere over enen zwakkeren, nog ene meer doorzigtige over enen min behoedzamen, nog ene rykere over enen armen, nog die in deugd of vermogen mogt uitblinken, over andere minvermogende menſchen, zig enige magt of gebied, onder welk voorwendzel ook, moge aanmatigen. Ten anderen, zo groot, van zo veel vermogen, is de voortreffelykheid der VRYHEID, dat zy nimmer geheel afgeſtaan, en aan eens anders eigendunkelyke heerschzugt kan onderworpen worden, zelfs niet door zodanig enen, die zelve zodanigen gehelen afſtand al eens, hoe on-

den, maar enkel onzinnige dwaasheid, iemant konde gebragt hebben? Ten derden, zo groot is de kragt der VRYHEID, dat, zo zy op ene onregtvaardige en ſnode wyze, door vrees en geweld, ooit mogt ontnomen, bekneld, onderdrukt, of ontrukt zyn, een iegelyk mensch, ook daarom alleen, dat hy mensch is, die Vryheid kan te rug vorderen en weder opëisſchen.

Verders is het tastbaar en van zelve in het oog lopende, dat uit deze VRYHEID, die in den ſtaat der natuur, zo wel aan alle volkeren, als aan alle byzondere menſchen, gemeen is en even gelykelyk toebehoort, noodzakelyk dit regt en deze pligt voortvloeit, dat een ieder vry volk zodanige wyze van regering en ſtaatsbeſtier voor zig mag verkiezen, welke het voor zig het best en heilzaamst oordele, zonder dat enig ander volk of vorst het minſte regt hebbe, zig daaromtrend enig bewind, of gebied, of dwang, aan te matigen. En geſchiedde dit zomtyds eens anders, dan ware zulks het hoogſte onregt, het welk men volkomen bevoegd is met kragt van wapenen en den kans van den oorlog te keer te gaan en af te weren.

Dog het geen wy gezegd hebben, te weten, dat de eigene aart der VRYHEID medebrengt, dat een ieder mensch naar zyn eigen goedvinden leven en, al wat hem oorbaar dunke, doen mag; deze ſtelling

II. DEEL. EERSTE HOOFD-STUK.

kan of mag niet anders verſtaan worden, dan voor zo ver hy niets tegen de wetten bedryve (*); niets tegen de vryheid van anderen onderneme; niets beſta, het welk in eniger maniere enen anderen zou beledigen. Want de VRYHEID is een goed, het welk aan alle menſchen gemeen is, en eenpariglyk toebehoort; zo dat, al wie zig zou onderwinden zyne vryheid zo te misbruiken, dat hy die van anderen daar door tragtte te krenken, de VRYHEID door de VRYHEID zoude verdelgen: 't geen het allertegenſtrydigſte; het

(*) De wetten ſtremmen dan de VRYHEID niet; ja zelfs nemen zy de GELYKHEID niet eens weg: in tegendeel, 't zyn de wetten, die deze beiden op de uitmuntendſte wyze beſchermen. Want de menſchen zyn daarom vooral onderling GELYK, niet om dat zy onder gene wetten ſtaan, maar om dat zy allen aan dezelfde wetten verpligt zyn te gehoorzamen. Zie hier voren N. I. Geheel anders, dan de Heer NECKER, ſchryft MONTESQUIEU, op ene plaats, te voren reeds aangehaald, *Over den aart der wetten* VIII. B. 3. d. *dat het de wetten zyn, die de gelykheid herſtellen.* Hoe onbedagtzaam drukt zig de Heer NECKER dan niet uit, wanneer hy, het Fransch opſtel DER REGTEN VAN DEN MENSCH wilende berispen, in zyn werkje: *Sur l'adminiſtr.* pag. 207. zegt: „ Les hommes ne demeurent point libres, puisqu' après être ſortis de la dependance paternelle, ils paſſent *ſous* „ *l'empire des Loix*, faites avant eux & ſans eux!" Hoe onbedagtzaam gaat hy niet te werk, wanneer hy uit de wetten der natuur, die de eigen-

het ſchadelykſte, en, daar zulks onder den ſchyn van Vryheid zou geſchieden, het ſchandelykſte is, 't welk ooit door iemant kan worden uitgedagt. Waar uit ligtelyk kan worden opgemaakt, hoedanig de gelykheid, het regt en de vryheid, van HOBBES is; namelyk niet anders dan een regt van allen tegen allen: 't welk, waarlyk, gene VRYHEID, maar veel eer ene doemwaardige en zig zelve verwoestende losbandigheid moet genaamd worden, die zo verre van de vryheid af is, dat zy alle ware, en dien voortreffelyken naam alleen waardige, Vryheid krenkt, onderdrukt, overweldigt, verkragt, en onder de willekeurigſte overheerſching van allerlye moedwil en euveldaden en de verfoeilykſte geweldenary der bozen doet zugten.

II. DEEL. EERSTE HOOFDSTUK.

Uit al het geen wy hier aangaande de VRYHEID betoogd hebben, kan nu de daar tegen overgeſtelde PLIGT omtrend dat geheiligd pand van zelven genoeg worden opgemaakt.

III. Is de VRYHEID, welke wy zo even beſchreven hebben, zo voortreffelyk, en ſtrekt zy haar vermogen en heilzamen invloed, door alle de ſtanden van het menſchelyk leven, wyd en zyd uit; niet minder moet zy, in de allergewigtigſte zaak, ik meen, in den Godsdienst, heilig en onkreukbaar zyn. Hoe! Zou iemant niet zelven beſlisſen, hoe hy God zal dienen, aanbidden, en de gevoelige dankbaarheid van zyn hart

aan

II. DEEL. EERSTE HOOFD-STUK.

aan dat hoog, aanbiddelyk en weldadig Wezen uitdrukken! Zal hy zelven niet oordelen, op welke wyze en langs welken weg hy zyn eeuwig heil bevorderen moet; maar ene zo tedere, zo gewigtige, zaak aan de misvattingen van andere even bekrompene wezens moeten onderwerpen! 't Is waar, daar is maar een God, en dus ook maar éne ware en enkelvoudige wyze om dien God te eerbiedigen en te dienen. Maar, hoe zeer dit op zig zelve onbetwistbaar is, hebben niet te min Onkunde, Bygeloof, Dwepery, en ook Staatkunde, uit verſcheidene inzigten, velerlye ſoorten van Godsdienſten uitgedagt en ingevoerd: onder welken zommigen zyn, (en zulks ſmert ons ten hoogſten!) die zo wel met de grootheid, en ons eng begrip overſchrydende voortreffelykheid, des Goddelyken Wezens onbeſtaanbaar, als den redelyken mensch zelven geheel onwaardig zyn. Dog andere ſoorten van Godsdienst zyn wederom zodanig, dat, hoe zeer dezelve in zommige leringen van geen of weinig aanbelang, in ons begrip te bovengaande ſtellingen, of in nietsbeduidende uiterlykheden verſchillen, zy nogthans allen op enen waren en opregten eerbied, ontzag en aanbidding, van het Hoogſte We-

't Is valsch, al wat dit groot, dit enig doelwit wraakt; H. DEEL.
En zeker, 't is uit God, al wat den mensch volmaakt (*). EERSTE HOOFDSTUK.

Maar wat ook de menſchen, een ieder naar mate van zyn begrip en verſtandsvermogens, omtrend de wyze en pligt van God te dienen, mogen oordelen; dit moet onwrikbaar zeker en vast ſtaan, dat een iegelyk mensch het volkomen REGT heeft en moet hebben, om over zo grote en gewigtige zaak zelve vry en onbelemmerd naar zyne eigene gedagten voor zig en zyn geweten te beſlisſen, en dat dus alle Godsdienst geheel vry en onverlet moet zyn, zo lang deszelfs oeffening geen ander mensch beledigt. En deze vryheid om het Opperwezen naar uitſpraak van zyn eigen geweten te dienen, is van zo groot aanbelang, dat, in welken ſtaat of ſtand, in welke byzondere betrekking, of zelfs ook ongelykheid, de mensch mag komen, die VRYHEID VAN GODSDIENST altyd zuiver, ongeſchonden en heilig moet zyn, en op gene de minſte of geringſte wyze mag gekrenkt of bekneld, veel min geheel benomen worden (†).

Voor

(*) For modes of faith let graceleſs Zealots fight,
His can't be wrong, whoſe life is in the right:
All must be falſe, that thwart this one great End,
And all of God, that bleſs mankind, or mend.

POPE *Ep.* III. vs. 303—306.

(†) Zie ook het volgend Hoofdſtuk, N. VIII.

II. DEEL. EERSTE HOOFDSTUK.

Voor het overige, welke hier wederom die pligten zyn, die aan deze onkreukbare vryheid van Godsdienst noodzakelyk beantwoorden, is nu niet moeilyk meer om op te maken.

IV. Gelyk de zugt tot geluk aan alle menſchen eenpariglyk gemeen is, zo moeten zy ook allen gelyk REGT hebben om dat geluk te bekomen, te behouden, te vermeerderen, en zo veel mogelyk uit te breiden. Dit vloeit zo wel uit de GELYKHEID, als uit de VRYHEID, die met de Gelykheid ten nāauwſten verknogt is, als van zelven voort. Immers de Gelykheid vordert ten ſterkſte, dat zodanig regt of aan niemant, of aan allen eenpariglyk worde toegekend; en de Vryheid brengt noodzakelyk mede, dat een ieder mensch over de wyze van zyn levensonderhoud, zyn beſtaan en middelen van zyn geluk, te bevorderen en te bewaren, naar de beſlisſingen van zyn eigen oordeel zig moge gedragen. Maar zodanig is nu de ſtaat van 't Menschdom, dat zy hun leven niet kunnen onderhouden zonder hulp en gebruik van ene menigte noodwendigheden en behoeften, welke door de milde Na-

nog toebehorende zaken, welken een ieder moge oordelen, zo tot de noodwendigheden of 't gemak, als ook tot veraangenaming en verkwikking van dit leven, nodig te hebben, ook zelfs in ene ruime mate en overvloed; om alzo in ſtaat te zyn, van ook anderen te kunnen voorzien en te hulp te komen. Ten anderen, om die zelfde reden hebben alle menſchen EVEN GELYK REGT, om met de wettig verkregene zaken en goederen naar goedvinden te handelen; die te verbruiken, te verhandelen, te verruilen, te ſchenken, te verhuuren of te verkopen, naar dat zulks aan een iegelyk raadzaam toeſchyne (*). Eindelyk hebben alle menſchen een GELYK REGT, om verders ook te doen, al wat niemant beledigt, en al wat een iegelyk voor zig nuttig, heilzaam en wenſchelyk agte. Want hier ter plaatze alle de gelyke regten der menſchen, zo in het aangaan van huwelyken, en in het opvoeden van kinderen, als in het ſluiten van overeenkomſten, en het nakomen van wettige bedingen; in het handhaven van zyne eer en goeden naam, en wat diergelyke duizende zaken meer zyn; die gelyke regten, welken dus in 't oneindige kunnen uitlopen, hier

(*) Hier uit blykt dan wederom, 't geen wy te voren in de aantekening bl. 102. hebben aangemerkt, dat de wetten der natuur, die de eigendommen regelen en bepalen, alle menſchen op enen gelyken voet verbinden; en dat de Heer NECKER dus in zyn boven aangehaald werk, bl. 207 en 208. hier uit gene ONGELYKHEID, maar veel eer ene GELYKHEID, onder de menſchen hadt moeten afleiden.

II.DEEL. EERSTE HOOFD-STUK.

hier allen op te tellen, zou zo overbodig en nutteloos als vervelend zyn.

En ook hier is het niet moeilyk, de tegen overgeſtelde PLIGTEN, uit het betoogde regt, zonder veel omwegen, af te leiden.

Maar mogelyk zal iemant ons hier berispen, omtrend het geen wy wegens de aanvaarding en verkryging van goederen in den ſtaat der natuur heweerd hebben, even als of dat maar zo los en onbedagt, en zonder grond, ware voorgeſteld. Dog het zal ons niet zeer moeilyk vallen, by doorzigtigen dit ons gevoelen te verantwoorden. Immers, wy ſtaan toe, dat ROUSSEAU allen eigendom verwerpt; en dat hy al wat een ieder het zyne kan noemen, uit den ſtaat der natuur als in ballingſchap verjaagt. Dog dit moge die vernuftige man doen; ik betwiste hem deze vryheid niet; maar ik vermag my zelven met geen minder regt even gelyke vryheid toekennen, om die leer van ROUSSEAU voor een roekeloos beſtaan, en meer voor de ydele verbeelding van enen ſlapenden dromer, dan voor

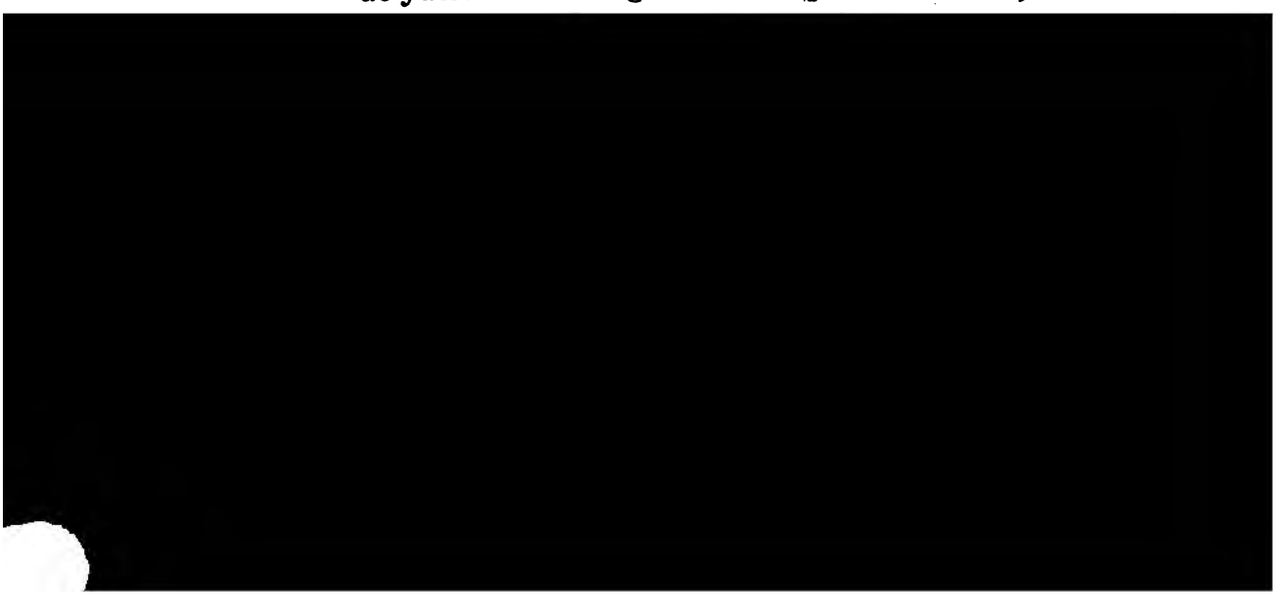

een woest dier, over te laten (*). Maar evenwel, hoe zal iemant, vraag ik, in den natuurſtaat zelven, of enen appel, of enige andere vrugt, van enen boom plukken om die te nuttigen; of, hoe zal hy in dien natuurſtaat den overwonnen leeuw of beer den huit ontrukken, om zig met denzelven tegen de koude te dekken; of hoe zal hy zelfs een onderaardsch hol innemen, om in het zelven voor zig een verblyf te kunnen vinden, indien hy anderen niet vermag daar van af te weren en uit te ſluiten? En evenwel, in dit regt van uitſluiting en afwering van anderen, is eniglyk en

(*) „ Il paroit d'abord, que les hommes dans cet etat n'ayant entre eux „ aucune ſorte de relation morale, ni de devoirs connus, ne pourroient être „ ni bons ni mechans:" zyn de woorden van ROUSSEAU *ſur l'Orig. de l'Inegal.* p, 38. 39. Waar uit teffens blykt, hoe ſchadelyk alle valſche grondſtellingen zyn, uit welken niet dan valſche gevolgen kunnen worden afgeleid. Voor het overige begaat de Heer NECKER *ſur l'adminiſtr.* p. 210. dezelfde dwaling, wanneer hy ſchryft: „ On lui prouveroit d'ailleurs aiſement dans ce „ ſiécle de philoſophie, que la proprieté n'eſt pas un droit naturel, mais un „ droit etabli par la Societé." Ten zy de Heer NECKER mogelyk voorhadde, met de wysgeerte dezer eeuw den ſpot te dryven. Wat ook hier van zy; zou dan in den ſtaat der natuur geen eigendom bekend, of van enige kragt zyn? Zouden dan zy, die elkanderen in den groten oceaan ontmoeten, den een den anderen met goed regt beſtélen en beroven? Zouden dan de volkeren, die immers in den ſtaat der natuur leven, gene goederen nog landſchappen, hen in eigendom toebehorende, kunnen hebben? Welke ene bedriegelyke ſtelling! Welk een ydel denkbeeld en vol van dwaling! Hoe veel beter zou het dan zyn, dat zy, die de leer van den groten HUIG DE GROOT berispen en veragten, liever zyne leerſtellingen in zyn voortreffelyk *Recht van Vrede en Oorlog*, II. B. 3. 6. 7. en 8. hooſdſt. eerst wat overdagten en bepeinsden!

II. DEEL. EERSTE HOOFD-STUK.

en alleen het waar en oorſprongelyk denkbeeld van Eigendom vervat en opgeſloten. Dog deze eigendom, welke eerst maar in weinige zaken, en meestal in roerende goederen en tilbare haven aanvong, ſtrekte zig wel dra tot allerlye zaken, en eindelyk ook tot gehele volken en ſtreken lands uit. 't Geen nu verders uit deze grondſtellingen, nopens het regt der volkeren, om den oceaan te bevaren en te bevisſchen; om onbekende of onbewoonde landen te naasten; om overal enen vryen en onbelemmerde koophandel te dryven, en wat dies meer is, voortvloeit: dit zal niet nodig zyn, hier thans in 't brede te ontvouwen (*).

V. Verders ſpruit ook uit deze GELYKHEID der menſchen een algemeen REGT VAN ZELFSVERDEDIGING, dat is, een regt van te eisſchen, dat niemant ons lyf of leven belage of geweldadig aanrande; dat niemant onze vryheid knelle of overweldige, nog ons onze goederen ontrove: met één woord, dat niemant ons enige verongelyking aandoe; wordt hier tegen aangegaan, dan hebben wy, uit kragt van die zelfsverdediging, het volkomen regt, die verongelyking met allerlye noodweer, ook met geweld, en zelfs, is het nood, met den dood van den belediger, te keer te gaan. Niets is dan zekerer, dan dat, in den ſtaat der natuur, een iegelyk zyn eigen regter en verdediger

(*) Zie DE GROOT's *Vrye Zee.*

ger is. En hier mede is dan ook teffens het regt van den beledigden verknogt, om van enen iegelyk belediger te eisschen, dat hy alle toegebragte schaden vergoede: en de belediger is hier toe volkomen gehouden. En deze leer, hoe zeer hier maar kortelyk aangestipt, wyst ons den egten en eersten bron aan, uit welke alle OORLOGS REGTEN EN PLIGTEN onder de volkeren voortvloeijen. Dit kan hier maar enkel worden aangeroerd; en geenzins breedvoerig ontvouwd en uitgelegd.

VI. Laten wy eindelyk, om alle langwyligheid te vermyden, en den Lezer met de ontvouwing van al dat geen, het welk hy zelve uit het betoogde gemakkelyk kan afleiden, niet te vervélen nog te vermoeijen, de overige REGTEN EN PLIGTEN DER GELYKHEID nu zakelyk by een trekken.

Nimmer kan dan, door enigerhande wyze van onderzoek, duidelyker blyken, wat de natuur aan alle menschen algemeen en eenpariglyk geschonken heeft, dan indien wy de vermaagschap van het menschdom, en zyn deelgenootschap aan ene en dezelfde natuur overwegen: uit welk deelgenootschap aan dezelfde natuur noodzakelyk ene ALGEMENE GELYKHEID van allen, en uit die algemene gelykheid wederom ALGEMENE EN EENPARIGE REGTEN EN PLIGTEN ontspruiten. Op dezen grond zegt iemand by den beroemden Blyspel-

II. DEEL. EERSTE HOOFD-STUK.

ſpelſchryver PLAUTUS (*) niet ten onregte: *Ik ben een mensch, zo wel als gy een mensch zyt; zo waarlyk helpe my de God Jupyn!* Uit deze GELYKHEID volgt ook, dat niemant regt heeft van zig over ſchaden en ongelyk te beklagen, welke hy even daarom lydt, om dat hy aan enen anderen eerst zelve ſchaden heeft toegebragt. Dit is het bekend RECHT VAN WEDERVERGELDING; dit is die maatſtaf, volgens welken, naar het verhaal der Fabeldigters, Radamanthus, in de onderaardſche verblyfplaatſen der afgeſtorvenen, het regt oeffent; dit is die billykheid van het Romeinsch Regt, waar by was vastgeſteld, dat aan enen iegelyk dat zelfde regt zou wedervaren, het welk hy zelve voorheen, of van den Regter geëischt, of als Regter over enen anderen uitgeſproken hadt (†); dit is dat regt, volgens 't welk PHÆDRUS vermaant, *dat enen ieder zig het leed moet getroosten, het welk by enen anderen beeft aangedaan* (**); en volgens het welk men wederom by den zelfden PLAUTUS leest! *Hoe! gy zoudt anderen ſmaadheid willen zeggen, en zelve die niet horen! Ik ben tog zo wel een mensch, als gy* (††). En tegen dit geheel REGT der Gelykheid, ſtaan wederom evenredige en gelykmatige PLIGTEN over, en wel hoofdzakelyk die voorname PLIGT, om dat gezegde regt

(*) *Trin.* Act. II. Sc. 4. vs. 46.
(†) Pandectar. Lib. II. tit. 2.
(**) PHAEDR. Lib. I. Fab. 26.
(††) *Aſin.* Act. II. Sc. 4. vs. 82.

regt aan enen iegelyk ongeſchonden te laten wedervaren. Tegen dezen voornamen PLIGT, tegen dit onbetwistbaar REGT der Gelykheid, ja, tegen de algemene menſchelyke natuur vergrypen zig alle die genen grovelyk, die zig zo ver vergeten, dat zy tegen hunnen evenmensch woeden; alle die genen, welken anderen wreed behandelen; ja ook zy zelfs, welken de zulken, die misdaan hebben, boven mate, te hard, te onmedogend, ſtraffen: hoe veel meer dan zy, die onſchuldige menſchen vermoorden, verminken, die hen ontmannen? Tegen deze Gelykheid hebben de Romeinen grovelyk gezondigd, die de krygsgevangenen onmenſchelyk behandelden, even als of zy ſlegts ene twede en mindere ſoort van menſchen waren (*); hier tegen zondigden vooral en Grieken en Romeinen, die zig laatdunkende verbeeldden, dat aan hun, als zynde meer beſchaafde volkeren, tegen alle andere volkeren, die zy ſlegts barbaren noemden, alles vry ſtondt, en geoorloofd was; hier tegen zondigden eindelyk de Spanjaarden in den hoogſten trap, welken zig op de verfoeilykſte wyze tegen de ſchuldeloze Amerikanen gedroegen: die Spanjaarden (zeggen wy) welker gevoelloze wreedheden en afgryzelykſte onmenſchelykheden tegen die onſchuldige Volkeren tot den hoogſten top klommen; die Spanjaarden, wier ſnode handelwyze nog, daarenboven, te verfoeilyker wierdt door het ſchynheilig voorwendzel, even als of men ſlegts

(*) FLORUS Lib. II. cap. 2.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE EIGENLYKE REGTEN EN PLIGTEN, DIE, UIT DE GELYKHEID DER MENSCHEN VOORTVLOEIJENDE, OOK NOG IN DEN BURGERSTAAT, KRAGT HEBBEN.

Wy hebben tot dus ver de REGTEN en PLIGTEN onderzogt, die, uit de GELYKHEID der Menſchen oorſprongelyk, de duidelykſte voetſtappen, door de gehele menſchelyke natuur uitgedrukt, vertonen, en in den Natuurſtaat nog zuiver en ongekreukt overig zyn. 't Is nu tyd, om die REGTEN en PLIGTEN der GELYKHEID thans te overwegen, welken, ook in de Burgermaatſchappyen zelve, daarom nog in volle kragt zyn, om dat zy, zelfs niet door de burgerlyke heerſchappy, nog verdelgd, nog verdrukt, nog verduisterd, konden worden.

Om dit gewigtig onderwerp dan gepast te kunnen behandelen, zal het nodig zyn, uit het te voren betoogde ons te herinneren:

„ Dat alle menſchen gelyk zyn, en dus gelyke
„ Regten en Pligten hebben; ten zy, of ene
„ byzondere natuurlyke betrekking, of een
„ regtmatig beding (welke, geen van beiden, thans

„ in aanmerking komt); of wel de aart der
„ Burgermaatſchappy aan zommige menſchen
„ byzondere Regten moge hebben gegeven, en
„ anderen wederom onder den band van by-
„ zondere Verpligtingen gebragt."

Uit deze eenmaal betoogde en dus vaste en onwrikbare ſtelling, blykt dan ook verders, dat 'er in den burgerſtaat, uit zynen aart, geen byzondere BURGERLYKE ONGELYKHEID onder de menſchen gevonden wordt, dan eniglyk en alleen zodanige, welke de natuur en het wezen der Burgerlyke Vereniging noodzakelyk medebrengt. Maar de aart, de natuur, het wezen, der Burgermaatſchappy kan gene andere ONGELYKHEID medebrengen, dan alleen zodanige, welke het algemeen welzyn van den Staat, die hoogſte wet en maatſtok van alle burgerlyke inrigtingen, bewind en beſluiten, volſtrekt vordert en vereischt. Waar uit wy dan dit wettig beſluit en dezen gewigtigen regel mogen opmaken: „ Dat ook zelfs in den
„ Burgerſtaat, voor zo ver het algemeen welzyn niet
„ anders gebiedt, de Burgers, enkel onder elkanderen
„ als Burgers beſchouwd, onderling gelyk zyn, en
„ even dezelfde Regten genieten, en door den band
„ van dezelfde Pligten verbonden zyn." Laten wy volgens dezen opgegevenen en gewisſen regel, nu onderzoeken, welken de voornaamſte REGTEN en PLIGTEN zyn, die ook nog in de Burgermaatſchappyen,

pyen, uit de natuurlyke GELYKHEID der Menſchen, overig zyn. II. DEEL. TWEDE HOOFDSTUK.

I. Wy zagen dan, dat de Menſchen in den Natuurſtaat GELYK zyn, voor zo ver, nog enige byzondere betrekking, nog enig verdrag, den enen aan den anderen heeft onderworpen. Allen genieten dan het zelfde REGT, en de zelfde vryheid, om, of in den ſtaat der Natuur te blyven leven, of ene Burgermaatſchappy aan te gaan, en dan nog wel op zulke bedingen en voorwaarden, aan te gaan, als een ieder moge goed en geraden vinden. Indien dit laatſte ſtand grype, en daar door ene Burgermaatſchappy onder gelyke menſchen geſtigt worde; zo moet noodzakelyk by hen allen te zamen even zeer het Burgerlyk Bewind berusten: 't welk zommigen een *oorſprongelyk* Oppergebied noemen, en van een *opgedragen* Opperbewind onderſcheiden: en DE GROOT, in zyn *Regt van Vrede en Oorlog* I. B 3. d. §. 7. leert, dat het algemeen onderwerp (*ſubjectum commune*), of de bezitter van dat oppergebied, het Volk zelve is. Het Burgerlyk opperbewind behoort dan in zynen oorſprong aan niemant, dan aan alle de Burgers te zamen genomen, dat is, berust by de gehele Burgermaatſchappy zelve; en wordt vervolgens, of door de Burgers zelven uitgeoeffend, 't welk men dan ene Volksregering noemt; of wordt door de Burgers aan één mensch, of aan ene vergadering of Raad, 't zy geheel, 't zy gedeel-

II. DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

telyk opgedragen, waar uit de Alleenheerſchingen en de regeringen der Voornaamſten, als ook de gemengde regeerwyzen zyn geboren. Het blykt dan, by ontwikkeling, dat uit de GELYKHEID der menſchen, als uit ene eigene bronwel, alle kragt en vermogen van het burgerlyk oppergebied ontſpringt en voortvloeit, 't welk wy zagen, dat even daarom *het oorſprongelyk opperge-bied* genaamd wordt: in zo ver, dat nog een enig menſch, nog enige vergadering van meer menſchen, zonder 's Volks wil, zig die hoogſte magt met enig regt konne toeëigenen. Maar heeft het Volk zelf, door een regtmatig verdrag, dat oppergebied op enen anderen overgebragt, dan gebiedt de natuurwet de trouw van dat verdrag heilig na te leven en te vervullen. Want het geen de Heer PAINE in zyne *Regten van den mensch, ten antwoorde op den aanval van den Heer* BURKE (*), onlangs heeft beweerd, dit geef ik den ſchranderen Schryver in zo ver toe, dat ik wel erken, dat om grote en gewigtige redenen de ſtaatsgeſteldheid en regeerwyze door een Volk kan worden veranderd; maar geenzins, dat ik die ſtelling zou goedkeuren, dat de nakomelingſchap door geen verdrag der vooroude-

[redacted]

den. Immers, indien men dit dryft, dan zie ik niet, welke kragt de overeenkomſten der Volkeren, welk gezag hunne verbonden, ooit hebben kunnen. Waarlyk, het komt my voor, dat den Heer PAINE hier ontſlipt is, 't geen nogthans zo wel alle Wysgeren als Staatsmannen beſtendig geleerd hebben, dat een iegelyk Volk een ZEDELYKE PERSOON is, welke altyd dezelfde blyft, hoe zeer enigen zyner byzondere Leden en Burgers naar elders vertrekken of ſterven; en hoe zeer daar tegen wederom anderen geboren worden, of van elders by den Burgerſtaat aankomen, en dien worden toegevoegd. Immers dit deedt dien ſchranderen en ſtaatkundigen Geſchiedſchryver TACITUS in het III. B. van zyne *Jaarboeken*, 6. hoofdſt. ſchryven: *dat de regeerders wel ſterfelyk, maar de burgerſtaten eeuwig waren:* welke gewigtige leerſtelling de onſterfelyke HUIG DE GROOT, in zyn meermalen aangehaald *Regt van Vrede en Oorlog*, II. B. 9. d. §. 3. (*) zo wel met dugtige bewyzen geſtaafd, als met het gezag der ſchranderſte mannen der oudheid, bekragtigd heeft.

Maar (om weder op onzen weg te rug te keeren), wat de zulken aangaat, die in eenen reeds gevestigden Burgerſtaat geboren worden, dezen hebben, zo dra zy tot enen rypen ouderdom zyn gevorderd, het REGT om,

of

(*) Vergelyk LEIBNITZ *Oper.* Tom. II. Part. III. p. 86. qu. 13.

of den Regeringsvorm en Staatsgeſteldheid, die zy vinden, goed te keuren, of mishaagt hen die, dan naar elders te verhuizen. Eindelyk moet ook dit geheel onbetwistbaar zyn, dat, de ganſche Burgermaatſchappy ontbonden zynde, 'er geen Burgers meer overig, maar zy allen nu wederom eniglyk en alleen Menſchen zyn, welken thans tot die GELYKHEID van ſtaat zyn wedergekeerd, die wy in 't voorgaand hoofddeel zagen, dat in den ſtaat der Natuur onder de menſchen ſtand grypt. Wat nu de PLIGTEN van de Gelykheid aangaat, die in den burgerſtaat tegen dit betoogde REGT overſtaan, dezen kunnen uit het alhier verhandelde ligtelyk worden afgeleid,

II. Zo dra ene Burgermaatſchappy is aangegaan en gevestigd, dan is het zeker, dat de GELYKHEID onder die genen, welken van Menſchen, hoedanig zy te voren enkel waren, nu ook teffens Burgers zyn geworden, daar door enigzins verminderd is en ingekrompen; alhoewel eniglyk en alleen in die opzigten, in welken zy verminderd en ingetoomd konde worden. Daar zyn tog zodanige eigenſchappen, die zo noodzakelyk, zo onöntbeerlyk en onuitwischbaar tot het wezen van den mensch behoren, en met zynen ſtaat en waardigheid zo onafſcheidelyk verenigd zyn, dat zy nog aan den mensch ten enenmale benomen, of ook zelfs niet in het geringſte gedrukt of gekneld kunnen worden, of de gehele mensch zou daar mede ogenblikkelyk

kelyk zelve verdwynen. Zodanig iets hadt SENECA in 't oog, wanneer hy in zyn I. B. *Over de zagtmoedigheid*, 18. hoofdſt. naar de Romeinſche zeden, wegens enen ſlaaf dit navolgende ſchreef: „*Daar tegen enen* SLAAF *alles geoorloofd is, is 'er nogthans iets, het welk dat regt, 't geen alle levende en gevoelige wezens met elkanderen gemeen hebben, tegen* DEN MENSCH *verbiedt.* Deze zaken zyn het dan, welken zo ver boven het bereik van alle menſchelyke gebied, en dus ook van de burgerlyke oppermagt geſteld zyn, dat zy door gene inſtellingen van menſchen, of ſtaatsbeſluiten van Oppergebieders, kunnen verwrikt of verbogen worden. Hier in zyn dan alle de leden van den Burgerſtaat, zo wel Regeerders, als gemene Burgers en Ingezetenen, met elkanderen volkomen GELYK: by voorbeeld, in de vryheid van Godsdienſt, van welke wy in 't voorgaande hoofdſtuk, N. III. reeds geſproken hebben, en naderhand in dit hoofdſtuk, N. VIII. nog opzettelyk zullen ſpreken. En hier uit volgt dan ook dit noodzakelyk beſluit, dat zodanige burgerwetten, welken tegen de algemene natuur der menſchen aanlopen, geen de minſte kragt kunnen hebben; ja, dat gene andere burgerwetten kunnen gelden, dan die haren oorſprong van die menſchelyke natuur zelve ontlenen. Te regt merkt de wysgerige Staatsman CICERO *Over de Wetten*, I. B. 16. d. aan, dat, *indien enkel de bevelen der volkeren, de geboden der vorſten, en de vonnisſen der regters, in ſtaat waren het regt te doen*

II. DEEL. TWEDE HOOFDSTUK.

geboren worden, het dan regt zou zyn te ſtropen, overſpel te bedryven, enen valſchen uiterſten wil te verligten; zo dra zulke zaken door de ſtemmen en beſliſſingen van ene vergaderde menigte wierden goedgekeurd.

En die zelfde welſprekende Redenaar vermaant in zyn III. B. *Over de Pligten*, 17. d. *dat de burgerwetten moeten ontleend worden uit de beste voorſchriften der natuur en waarheid.*

III. Daarenboven, hoe zeer de Burgers en Ingezetenen verpligt zyn, aan het ſtaatsgezag te gehoorzamen, en zig daar door noodzakelyk met de Overheden en Staatsbeſtierders in enen ONGELYKEN ſtaat geſteld zien, zyn zy nogthans in enen anderen zin en betrekking, namelyk, als gemene Burgers met gemene Burgers vergeleken, in den burgerſtaat onderling met elkanderen GELYK: want gelyk zy als Menſchen in den Natuurſtaat aan dezelfde wetten der Natuur verbonden waren, zyn zy nu in den Burgerſtaat, als Burgers beſchouwd, allen aan dezelfde burgerwetten onderhevig, en dus met elkanderen GELYK. Zy genieten dus allen het zelfde REGT, en liggen allen eenpariglyk onder den zelfden band van burgerlyke VERPLIGTINGEN: en, even als de Burgerwetten alle leden van den burgerſtaat op den zelfden eenparigen voet tot gehoorzaamheid verbinden, zo moeten die zelfde wetten ook alle onſchuldige Burgers en Ingezetenen eenpariglyk verdedigen en beſchermen.

men (*). En deze GELYKHEID der Burgers is dikwyls door het gezag der burgerwetten uitdrukkelyk geſtaafd. Zo was in de wetten der XII Tafelen by de Romeinen geboden, dat gene uitzonderingen of byzondere regten mogten plaats hebben. Niets is hatelyker, ſchryft ergens CICERO, niets onregtmatiger, niets ondragelyker voor enen vryen burgerſtaat. En elders zegt hy: *Onze voorouders hebben niet gewild, dat 'er wetten zouden gemaakt worden tegen enkele menſchen; want dat is ene uitzondering, een byzonder regt: niets is onregtvaardiger, dewyl de aart, eigenſchap en kragt, van ene wet hier in is gelegen, dat zy een bevel voor allen is* (†).

IV. Hier te voren, in den aanvang van dit hoofdſtuk, bl. 115. leiden wy ook nog dezen gewigtigen grondſlag: „Dat de natuurlyke Gelykheid der Menſchen „ nog in alle burgerſtaten ongekrenkt overig is, ten zy „ de aart en eigenſchap van de burgerlyke maatſchap-

„ py

(*) Men vergel. *l'Inſtruction de ſa Majeſté Imperiale Catherine II. pour la commiſſion chargée de dreſſer le projet d'un nouveau Code de loix*, Art. 34. à Petersb. 1770. 4to. Zo zeer is het ongegrond, 't geen de Heer NECKER aandringt in 't aangehaald werkje, bl. 207. dat de menſchen daarom ONGELYK zyn, om dat zy uit de vaderlyke magt overgaan in enen ſtaat, in welken zy aan het gebied der wetten onderworpen zyn. Immers zyn zy, of als Menſchen, of als Burgers, allen eenpariglyk aan het gebied der wetten onderworpen, en dus even daarom onderling niet ONGELYK, maar GELYK.

(†) CICERO *de Legib.* ML. 4 & 15. Vergel. TERRASON *Hiſt. de la Jurisp. Rom.* P. I. §. 3. p. 14.

II DEEL. TWEDE HOOFD STUK.

„ py die Gelykheid noodwendig moet intomen en be-
„ perken." Maar zy, die tot het beſtier van enen burgerſtaat zyn geroepen, zyn dit alleen in zo ver, dat is, zy zyn alleen in zo ver Staatsbeſtierders, Overheden, Oppergebieders, als zy den burgerſtaat beſtieren. Waar uit volgt, dat de Staatsbewindhebbers en alle Overheden, in hunne byzondere zaken, in welken zy gene Overheden, maar niet dan Medeburgers zyn, eenparige REGTEN met en benevens andere Burgers genieten, en geheel aan dezelfde PLIGTEN verbonden zyn. 't Was hierom, dat SENECA in zynen 85. brief aanmerkte: *dat een ſtuurman of ſchipper twé perſonen verbeeldt: enen, dien hy gemeen heeft met allen, die in 't zelfde ſchip zyn, welker reisgenoot hy is; maar ook nog enen tweden byzonderen, namelyk dien van ſchipper of ſtuurman.* En deze twederlye perſoonaadjen heeft DE GROOT, naar de uitſtekendheid van zyn ſcherpzinnig vernuft, naauwkeurig ontwikkeld, en teffens daar uit afgeleid, dat een Vorst of Oppergebieder, enkel als een lid der burgermaatſchappy beſchouwd, even als hare overige leden en burgers, tot het beleven der burgerwetten gehouden is (*). Te regt

(*) *Regt van Vrede en Oorlog*, II. B. 4. d. §. 12. en 14. d. §. 2. ROUSSEAU *ſur l'Inegal.* p. 92 en 93. brengt ene voortreffelyke plaats by uit een geſchrift, op last van Lodewyk XIV. uitgegeven: „ Qu'on ne
„ diſe donc point, que le Souverain ne ſoit pas ſujet aux loix de ſon etat,
„ puisque la propoſition contraire eſt une verité du droit des gens, que la
„ flatterie a quelques fois attaquée, mais que les bons Princes ont toujours
„ de-

regt pryst men dan die Vorſten en Overheden, die, het voorbeeld van Keizer TRAJANUS navolgende, zig zo gedragen, *dat zy tonen wel te weten, dat zy een uit het midden der medeburgers zyn, en dat zy zo veel luisterryker uitſchitteren als zy blykbarer tonen, daar van volledig overreed te zyn* (*). Maar aan den anderen kant zyn de Burgers en Ingezetenen niet alleen verpligt om aan de Overheden te gehoorzamen, maar het betaamt hen ook, dezelven te éren en te beminnen: 't welk de Wetgever CHARONDAS, naar 't getuigenis van CICERO *over de Wetten*, III. B. 2. d. in zyne wetten uitdrukkelyk hadt bevolen: en CICERO voegt 'er by, dat PLATO alle die genen van het weerſpannig geſlagt der Reuzen afkomſtig agtte, die, even gelyk deze Reuzen tegen de hemelſche Oppergebieders, zo ook tegen de aardſche Overheden, onregtvaardig opſtonden. En deze GELYKHEID der Overheden met hunne Medeburgers, in zaken buiten het beſtuur van den Staat, verhindert geenzins, dat zommige Vorſten, Oppergebieders, en andere Overheden in lyfſtraffelyke zaken, ook wel in burgerlyke twistzaken, voor enen tyd buiten bedwang van den dagelykſchen regtbank kunnen geſteld worden; nog, dat hen enſ-

„ defendue, comme une divinité tutelaire de leurs etats. Combien eſt-il „ plus legitime de dire avec le ſage PLATON, que la parfaite felicité d'un „ Royaume eſt, qu'un Prince ſoit obei de ſes ſujets; que le Prince obeiſſe „ à la loi, & que la loi ſoit droite & toujours dirigée au bien public."

(*) PLIN. *Panegyr.* cap. II. n. 4.

II. DEEL. TWEDE HOOFDSTUK.

enige byzondere eer worde bewezen; welke eerbewyzingen niet zo zeer om hunnen wil, als wel, en nog veel meer, tot oorbaar van den Staat zelven geſchieden. Althans het is bekend, dat de Overheden te Romen in dat geheel jaar, waarin zy dienst deden, voor den regtbank niet mogten betrokken worden. En, indien de Vorst, of andere hoogſte bewindvoerder, een regtsgeding moet voeren, dan moet hy, daar niemant een regtvaardige regter in zyne eigene zaak is, met zynen wederparty zyne zaak voor den algemenen regter betwisten en verdedigen. Zo weten wy uit de geſchiedenisſen, dat de magtige Vorst KAREL V. niet alleen een regtsgeding met de Hollanders over ene belasting op het koorn voor den groten Raad van Mechelen gevoerd heeft, maar ook zelfs door den Raad verwezen en hem zynen eisch ontzegd is (*). En dit REGT, uit de natuurlyke GELYKHEID der Menſchen, ook zelfs in den burgerſtaat overig, is niet alleen door dat çieraad der regtsgeleerdheid, Mr. HERMAN NOORDKERK, wel eer beroemd Advocaat te Amſterdam (†); maar

(*) Zie *Handv. van Amſterdam*, I. D. bl. 52 en volg. Ook plegen de Gravelykheids Officieren, in het eisſchen van ſtraffen of boeten en breuken, voor den dagelykſchen regtbank hun eisch te doen. En dit geſchiedt nog heden ten dage op naam van de Gravelykheid, welke door de Staten wordt vertoond. Ook is het uit de Geſchiedverhalen van 't jaar 1777. bekend, dat de Koning van Frankryk, toen ter tyd, voor den Staatsraad regtsgeding heeft gevoerd, en zyne regtszaak verloren heeft.

(†) In eenen brief van Schepenen van Amſterdam aan de Staten van Holland van den 24. November 1756. tegen de Memorie van Gecommitteerde Ra-

maar ook door het Hof van Holland (*), voortreffelyk en mannelyk verdedigd.

V. Het is, gelyk wy te voren in den aanvang van dit Hoofdſtuk, bl. 115. zagen, ene voorname eigenſchap der natuurlyke GELYKHEID, dat de Burgers dezelve in den burgerſtaat niet afſtaan, dan alleen om het algemeen welzyn van den ſtaat: dat is, dat zy zig aan gene onregtvaardige overheerſching, maar alleen aan een wettig en regtmatig gebied onderwerpen. En zodanig Oppergebied is alleen wettig en regtvaardig, 't welk van zynen waren oorſprong is afgedaald, en het algemeen geluk van den gehelen burgerſtaat ten oogmerk heeft. Alle andere oppermagt, die iemant zig zou willen aanmatigen, is geen wettige magt, is geen regtmatig gezag, maar ſlegts eene willekeurige overheerſching, en ſchandelyke geweldenary, tegen welke de Burgers, wel voor enigen tyd met vrees en geweld, maar geenzins met goed regt, kunnen verhinderd worden zig te verzetten. *Want het is de grootſte dwaasheid*, zegt CICERO, (op welken uitmuntenden Staatsman ik my wel dikwyls, maar niet al

Raden, §. 185. Zie *Onderzoek van het Regt der Hollandſche Steden omtrent de Judicature der Bediendens* enz. te Dordrecht by Joh. Nieuwenberg. Ook nog in een Berigt van den Bailluw *Elbert Testart* aan de Staten tegen 't Hof in 't jaar 1768. §. 103 en volg.

(*) In zeker Berigt aan de Staten van Holland tegen Gecommitteerde Raden in de zaak van den Geſchutgieter *Verbruggen*, in 't jaar 1770.

II. DEEL. TWEDE HOOFDSTUK.

al te dikwyls, ook mogelyk niet dikwyls genoeg, heb beroepen), *alles voor regtmatig te agten, wat wy in de voorſchriften en wetten der volkeren geboden vinden. Ook dan, wanneer enige wetten door Tyrannen zyn gemaakt? Ook, indien die dertig Tyrannen den Burgeren van Athenen wetten wilden opleggen? Of, indien al eens alle de Atheners vermaak ſchepten in Tyranniſche wetten, zouden dan even daarom die wetten voor regtvaardig moeten gehouden worden* (*)?

De

(*) Zie CICERO *over de Wetten*, I. B. 15. d. De Heer NECKER *ſur l'adminiſtr.* p. 210, 211. neemt kwalyk, dat de woorden *onderdrukking* en *geweldenary* of *tyranny*, in het Fransch Opſtel van de REGTEN VAN DEN MENSCH, gebezigd worden: vooreerst, om dat die woorden genen bepaalden zin zouden hebben: ten anderen, om dat zy bloot ſtaan voor misbruik. Maar, de Staten der Verënigde Nederlanden hebben wel eer gene zwarigheid gemaakt, in hunne afzwering der Gravelyke Regering, die woorden tegen Philips te bezigen. Hebben, daarenboven, de woorden *dapperheid* en *roekeloosheid*; *mildheid* en *verkwisting*; *ſpaarzaamheid* en *gierigheid*, dan ene meer bepaalde betekenis? Wil dan een gierigaart niet gaarn voor enen zuinigen en ſpaarzamen, en een verkwister voor een edelmoedig en mildadig mensch, gehouden worden? En zou men dan daarom die woorden geheel uit de Zedeleer moeten verbannen? Geven dan de woorden *gehoorzaamheid*, *onderwerping* en *gebied*, alle zulke bepaalde en naauwkeurige denkbeelden te kennen, dat men onder dezelven nimmer iets meer, dan betamelyk is, bevat? Nog meer. Is het genoeg en gepast, om enig misbruik, om enige ſchuld van zommige menſchen, de zaken zelven te laken? Heeft ROUSSEAU niet op deze wyze alle geleerdheid, alle letterkunde, verkleind en verworpen? Kunnen dan de Burgers alleen hun regt misbruiken, en de Oppergebieders zig nimmer te buiten gaan? Die oorlogsvlam (te weten tuſſchen Oostenryk en Rusland aan de ene, en Turkyen aan de andere zyde) welke nu eerst onlangs door

een

De aart, eigenſchap en maat, van een regtvaardig Oppergebied wordt vooral uit die wetten gekend, welke men doorgaans *Grondwetten van Staat* noemt, en welken noodzakelyk de grenzen van alle burgerlyke Oppermagt in diervoege bepalen en afbakenen, dat, zo dra die grondwetten veragt en vertreden worden, het Oppergebied daar door terſtond alle wettigheid, alle regtmatigheid verliest. En deze Grondwetten van Staat zyn van twederlye ſoort. Voor een gedeelte vloeijen zy van zelven voort uit den aart en 't eindoogmerk van alle Burgermaatſchappyen, dat is, uit het algemeen belang en welzyn van alle Burgers, welk immers het hoofdoogmerk van alle Burgerlyke Oppermagt is. Deze Grondwetten van Staat worden daarom *Natuurlyke Grondwetten* genaamd, en zyn zo wezenlyk, en zo nood-

een vredeverdrag is uitgebluscht, heeft die niet meer dan driemaal honderd duizend onſchuldige ſlagtoffers doen ſneven, die niet wisten, waarom zy hunne onſchuldige medemenſchen met geweld van wapenen moesten beſtryden, en wredelyk ten ſlagtbank brengen? Heeft niet in dien oorlog het innemen van éne vesting (Ismael) op énen dag meer dan dertig duizend menſchen doen omkomen? Welke was dan tog de noodzakelykheid van enen zo verdervelyken oorlog? Wat is daar mede voor het menschdom gevorderd, of welk wezenlyk nut is daar van zelfs op de Burgers dier oorlogende Mogendheden afgedaald? En egter hielden de Nederlandſche Staten aan Philips II. voor, dat de Oppermagten om der Burgeren en Ingezetenen wille zyn ingeſteld. En is men niet aan deze handelwyze der Vorſten zo gewoon, dat niemant byna zo grote onregtvaardigheid euvel neemt of verfoeit? Ik ben 'er nogthans ver van af, om een wettig gezag en regtmatig gebied in het minſten te willen verzwakken, krenken of verkleinen; zo als vervolgens duidelyk genoeg zal blyken.

II. DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

noodzakelyk, dat zonder dezelven nog Oppergebied, nog Burgerſtaat kan ſtand grypen, ja zelfs niet gedagt worden: hoedanig by voorbeeld die grondwet is, dat alle Oppermagt is ingeſteld, niet tot oorbaar en om den wille van den Oppergebieder zelven, maar van de Burgers en Ingezetenen, ook niet tot heil van weinigen, maar van het geheel. Te regt zingt dan wederom POPE:

Toen heeft een eed'le Ziel, een Geest niet ligt te blinden,
Een van Gods Volgeren, of een der Menſchenvrinden,
Welligt een Dichter, of een Minnaar van zyn Land,
D'aloude zeên herſtelt, 't aloud geloof herplant,
En 't oud natuurlyk licht met nieuwen glans doenſtraalen.
Hy wist Gods beeld, of eer Gods ſchaduwbeeld, te maalen.
Hy leerde aan Vorst en Volk het recht gebruik der macht,
(Wier teugel glipt, te ſtreng getrokken of te zagt.)
Wees aan, hoe trapsgewyz' zich alles moest verheffen;
Als 't geen den eenen treft, den and'ren ook zal treffen;
En wekt, in eenen Staat, eenſtemmig maatgeluid
Door toonverandering van zelfbelangen uit (*).

Is

(*) 'T was then, the ſtoudious head, or gen'rous mind,
Follo'wer of God, or friend of human kind,
Poet or Patriot, roſe, but to reſtore
The faith and moral Nature gave before;
Relum'd her ancient light, not kindled new;
If not God's image, yet his shadow drew;

Taught

Is dit zo, gelyk niet ontkend kan worden, dan blonk der Nederlanderen grootheid van moed, en ſchranderheid van beleid, ook daar in luisterryk uit, dat zy de Gravelyke regering van Philips op den 26. July 1581. afzwerende, onder vele andere redenen, ook deze uitdrukkingen en ſtaatsregels aanvoerden: „ Dat een Prince van den Lande van Gode geſteld is „ Hooft over ſyne Onderſaten, om deſelven te bewa- „ ren end beſchermen van alle ongelyck, overlast en- „ de geweld, ghelyck een Herder tot bewarenisſe van „ ſyne ſchapen: Ende dat de Onderſaten niet en ſyn „ van Gode geſchapen tot behoef van den Prince, „ om hem in alles, wat hy bevelet, weder het God- „ delick oft ongoddelick, recht oft onrecht is, on- „ derdanich te weſen en als ſlaven te dienen: maar „ den Prince om d'Onderſaten wille, ſonder de welc- „ ke hy egheen Prince en is, om deſelve met recht „ ende redene te regeren, voor te ſtaen en lief te heb- „ ben, als een Vader ſyne kinderen, en een Herder „ ſyne ſchapen, die ſyn lyf ende leven ſettet, om „ deſelve te bewaren. Ende ſo wanneer hy ſulcks niet „ en

II. DEEL. TWEDE HOOFD. STUK.

Taught pow'rs due uſe to people and to kings,
Taught, nor to ſlack nor ſtrain its tender ſtrings;
The leſs and greater ſet ſo juſtly true,
That touching one muſt ſtrike the other too,
'Till jarring int'rests of themſelves create
Th'according- Muſic of a well-mix'd ſtate.

POPE *Ep.* III. *vs.* 283 — 294.

„ en doet, maar in ſtede van ſyne Onderſaten te be-
„ ſchermen, deſelve zoekt te verdrucken, t'overlas-
„ ten, heure oude vryheyt, privilegien en oude her-
„ komen te benemen, ende heur te gebieden ende ge-
„ bruycken als ſlaven; moet gehouden worden niet
„ Prince, maar als een Tyran, en voor ſulcks nae
„ recht ende reden mach, ten minſte van ſyne Onder-
„ ſaten, beſonder by deliberatie van de Staten van den
„ Landen, voor egheen Prince meer bekent, maer
„ verlaten, ende een ander in ſyn ſtede, tot beſcher-
„ menisſe van hen lieden voor Overhooft, ſonder
„ misbruycken, gekoſen werden" (*).

Dog daar zyn ook nog andere Grondwetten van Staat, welken haren oorſprong verſchuldigd zyn aan zodanige overeenkomſten, by welken of de Burgerſtaten eerst nieuwelings zyn opgerigt, of wel het Oppergezag is vastgeſteld en opgedragen: deze laatſte grondwetten worden, ter onderſcheidinge van de vorigen, welke *Natuurlyke grondwetten* zyn en in alle Burgerſtaten moeten plaats hebben, *Bedongene grondwetten* genaamd. Van dusdanige grondwetten zyn veelvuldige voorbeelden by de meeste volkeren voorhanden: men herinnere zig ſlegts het Groot Charter van Engeland; het Beding, of de *Capitulatie*, van het Duitſche Ryk; ook

(*) Dit zyn de woorden van die, door gansch Europa zo beroemde, Afzwering. Zie *Groot Plaatboek van* CAU, I. Deel. bl. 25 en volgg.

ook het Groot Handvest of Privilegie van Vrouw Marie en andere beloften der Graven en Gravinnen van Holland, aan welken gene hulde wierdt gedaan, tenzy zy de voorregten, handvesten en oude herkomſten der Hollanderen bezworen hadden: waarom dan ook de Nederlanders aan Philips vooral de ſchennis van die bezworene handvesten, en dus de kwetſing van zynen eed, hebben voorgeworpen en verweten.

Gelyk nu alle, tegen regt en reden, en tegen de Grondwetten van Staat ſnodelyk aangematigde, en de Burgers onregtvaardig onderdrukkende magt, te regt, met den naam van *Overheerſching* en *Geweldenary* beſtempeld wordt; zo is, daarentegen, niets zo verderflyk, dan zodanig burgerlyk bewind, 't welk wel wettig, maar zo wankelende, zo verlamd, zo zwak en magteloos is, dat de wetten niets meer vermogen; dat de regtbanken zwygen; dat de Overheden niet in ſtaat zyn, de goede, ſchuldeloze, eerlyke Burgers tegen ſnode verongelykingen van dwepers, geestdryvers en boosdoeners te beſchermen; of te beletten, dat de dolle drift ener hollende menigte de muren om ver hale, de huizen uitplundere, of verbrande; dat is, dat 'er gene Oppermagt, of, (het geen het zelfde is) geen Burgerſtaat meer in wezen zy, maar overal ene ſchandelyke *Regeringloosheid* woede, die, zo zy al niet veel verdervelyker is, dan de overheerſching zelve, ten minſten met haar in zo ver gelyk ſtaat, dat zy bei-

II.DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

den, zo wel de ene, als de andere, de vryheid der Burgeren verdrukken en overweldigen; dat beiden het jammerlykst onheil en ramp aanbrengen; dat geen regt en billykheid meer, maar wapenen en geweld, heerſchen; dat ſnoodheid, wraakzugt en allerlye euveldaden den meester ſpelen; en dat niemant veiligheid voor lyf en leven, voor goederen, voor huisgezin, voor kinderen, of voor iets, dat aan enen iegelyk dierbaar is, ergens meer konne vinden. Heeft, derhalven, zodanige *Regeringloosheid* plaats, dat is, ſtaan de raders van het Staatswerktuig geheel ſtil, of zyn die verlamd, zo dat het beſtier zwak, ſlap en onvermogende is, om de verkeerde begeerlykheden te beteugelen en te breidelen; dan worden de brave, de regtvaardige, de eerlyke Burgers en Ingezetenen, door de onſtuimige woede der losbandige menigte, nevens de toomloze boosheid van wrede ſnoodaards, niet minder onder die *regeringloosheid* (anarchie), dan onder ene *overheerſching* (despotisme), door de begeerlykheden en kwade driften van enen magtigen Tyran, onderdrukt, gekweld en vervolgd. Dus brengen dan de uitſpattende woeden en dolligheden van enen CATILINA

Alle Burgers dan, (op dat ons onderzoek derwaarts te rug kere, van waar het begonnen is,) alle Burgers en Ingezetenen zyn, ook in den burgerstaat, dadelyk wederom GELYK en volkomen vry en onafhangelyk, zo dra het opperbestuur blykbaar onregtvaardig is; dat is, indien of een kenlyk onregtvaardig Oppergebieder het bewind voert; of, indien wel een waar en volkomen wettig gekozen Staatsbestuurder gebiedt, maar op eene geheel en openlyk onregtvaardige en snode wyze, en blykbaar, tegen de kenlyke grondwetten van Staat, dat gebied uitoefent. Ten anderen, de Burgers keren ook tot den voorgaanden Natuurstaat en de oorsprongelyke Gelykheid weder, zo dra de springvederen der Oppermagt zo verlamd zyn, en de gehele

ling der Fransche zaken gespeeld heeft, wanneer hy zynen post als Bevelhebber der Nationale Gardes, of Volkswagten te Parys, nederleide; schreef den 8. October dezes jaars 1791. enen brief aan die krygslieden, in welken hy de nadelen ener regeringloosheid aldus nadrukkelyk affchetst: „ Gardez-„ vous cependant de croire Messieurs, que tous les genres de despotisme „ soit detruits, & que la liberté, parce qu'elle est constituée & cherie par-„ mi nous, y soit deja suffisament établie: elle ne le seroit point, si d'un „ bout à l'autre soit ce que la loi ne defend pas, n'etoit pas permis; si la „ circulation des personnes, des substances, du numeraire, eprouvoient quel-„ que resistance; si ceux, qui sont appellés en jugement, pouvoient être „ protegés contre la loi: — — — si des oppositions arbitraires, fruits des „ desordres ou de la mefiance, paralisoient l'action legale des autorités legi-„ times; si le domicile de chaque citoyen ne devenoient pas pour lui un asi-„ le plus inviolable, que la plus inexpugnable forteresse. — — — S'il n'y „ avoit pas dans la voix du magistrat, qui parle en son nom une force tou-„ jours superieure à celle des millions de bras armés pour la defection."

hele burgerlyke Maatſchappy dermate verbroken en ontbonden is, dat geen heil, veiligheid en behoud, om welke te genieten inzonderheid de burgerlyke vereniging wordt aangegaan, meer gevonden, en een iegelyk genoodzaakt wordt, voor zig zelven raad te ſchaffen, en zelve in zyne zekerheid te voorzien.

VI. Dog bovenal, zal men immer dat heil en welzyn, het welk het oogmerk van alle Burgerſtaten is, bereiken, dan heeft men Burgerwetten nodig, die duidelyk verklaren, welken de gepaste middelen zyn, door welken dat heil bereikt, dat welzyn genoten, kan worden: op dat niet, wanneer een ieder Burger daaromtrend naar zyne eigene zinnelykheid, eigendunkelyke opvattingen en begrippen, te werk ga, hy, ook zelfs met den besten wil en mening, den Staat verderve, en in plaats van heil en voorſpoed, tegenſpoed, ramp, en eindelyk deszelfs gehelen ondergang, brouwe.

Ene Burgerwet is niets anders, dan de wil van den gehelen Burgerſtaat, een algemeen voorſchrift, ene algemene overeenſtemming, gelyk de beroem-

Burgers hunnen wil deswege verklaard hebben, het zy in eigen perſoon, gelyk men zomtyds in kleine Staten ziet gebeuren; het zy door Afgevaardigden en Plaatsbeklederſ, het geen voor grote en wyduitgeſtrekte Landſchappen het gevoegelykst en nuttigst wordt geoordeeld (*). Dit is dan wederom een voornaam regt, uit de oorſprongelyke GELYKHEID nog overig, dat de Burgers en Ingezetenen niet verpligt zyn te gehoorzamen, dan aan de wetten, nog aan enige Overheid zyn onderworpen, dan alleen aan zulk ene, en voor zo ver, als deze volgens de wetten gebiedt. Dus drukt zig hieromtrend CICERO *over de Wetten*, III. B. 2. d. in navolging van PLATO (†), wederom kragtig en voortreffelyk uit: *Want, gelyk de wetten boven de Overheden zyn, zo zyn de Overheden boven het Volk: en men kan met grond zeggen, dat de Overheid ene ſprekende wet; en de wet ene ſtomme Overheid is.* Het is thans niet duister, hoedanig de PLIGT is, welke aan dit REGT van Gelykheid beantwoordt.

VII. Maar, de aart van alle Burgerwetten, en van allen burgerlyk Opperbewind, brengt noodzakelyk deze matiging en bepaling mede, dat zy alleen die daden der Burgers en Ingezetenen beſtieren, in wel-

(*) Zie ROUSSEAU *Emile*, Vol. IV. pag. 382 & ſuiv. Edit. d'Amſt. 1762. in 12.

(†) Zie hier te voren bl. 124 en 125. in de aantekening.

welken te gebieden of te verbieden, het kenlyk heil van den Staat betrokken is. Want het is te voren, in den aanvang van dit Hoofdſtuk, bl. 116. betoogd: „ dat de Natuurlyke Gelykheid enkel en „ alleen om het algemeen welzyn, en dus niet ver- „ der, dan dat algemeen nut vordert, voor het bur- „ gerlyk Oppergebied heeft plaats gemaakt." In alle andere zaken dan, die den Staat niet blykbaar aangaan, nog opzigt hebben op het heil en geluk van het algemeen, houdt ook nog, in den Burgerſtaat zelven, de hoogſte VRYHEID en volkomenſte GELYKHEID ſtand, zo dat de Burgers en Ingezetenen, nog de een van den anderen, nog allen van den opperſten Staatsbeſtierder, maar een ieder alleen van zynen eigen wil en goeddunken, afhange. En, daar dit door CATHARINA de II., Keizerin van Rusland, zelve uitdrukkelyk verklaard en bevestigd is (*); wie zou dan daaromtrend nog enige bedenking of twyffeling voeden? Daar is dus, ook in dit opzigt, in de Burgerſtaten zelven, uit de natuurlyke en oorſpronglyke GELYKHEID der Menſchen, ene zekere VRYHEID der Burgers overig: ene Vryheid, die wel enger is en

[redacted]

bepaald en beperkt (*); maar nogthans ene VRYHEID, die genoegzaam is tot een aangenaam genot van dit leven: namelyk, aan enen iegelyk is de VRYHEID overig van al te doen, wat hem goeddunkt, ten zy (gelyk de Keizer JUSTINIAAN 'er wyslyk byvoegde) of enige overmagt en geweld, of, vooral, het regt zulks

(*) Het is onbetwistbaar, dat de Burgerwetten de natuurlyke Vryheid meer of min beſnoeijen, hoe zeer zy zulks tot heil en nut der Burgeren doen. Dus komt ons het voorſtel van ROUSSEAU *Contr. Soc.* L. I. c. 6. onbedagt voor: „Trouver une forme d'aſſociation, qui defende & protege de toute la force „commune la perſonne & les biens de chaque aſſocié, & par la quelle cha„cun s'uniſſant à tous N'OBEISSE POURTANT QU'À LUIMÊME, ET RESTE AUSSI „LIBRE, QU'AUPARAVANT." Ik twyffel, of niet in de woorden, *aan niemant dan aan zig zelven te gehoorzamen*, enige dubbelzinnigheid is gelegen. Verders, het geen ROUSSEAU zegt, dat die geen, wiens Vryheid, behalven door de Natuurwetten, ook daarenboven nog door de Burgerwetten, is ingetoomd geworden, niet te min ook nu nog even zo vry zou zyn, als te voren, is gewis ene wonderſpreuk, die, of zig zelve wederſpreekt, of niet dan door ene gedrongene uitlegging kan worden goedgepleit. Wy verwonderen ons dan ook te minder, dat ROUSSEAU zelve ch. 7. p. 24. ſchryft: „On le FORCERA, d'être libre." Immers, iemant *te dwingen* om vry te zyn, wat is dat anders, dan zyne Vryheid te verminderen en in te tomen, om hem vry te maken, hoe zeer ook zulks tot zyn geluk moge gedyen? Want hoe zyn tog *geweld* en *dwang* met de Vryheid beſtaanbaar? Ware dit anders, dan kon de grootſte geweldenaar zig wel ligt beroemen, door zyn geweld, wapenen, vrees en tyranniſche bevelen, de grootſte voorſtander der vryheid zyner onderdanen te zyn. Zegt niet ROUSSEAU zelve, ch. 8. p. 25: „Ce que l'homme PERD, c'eſt la liberté naturelle?" Zo zeer is het waar, dat de wonderſpreuken, die vernuftige mannen zomtyds ontvallen, en doorgaans hen behagen, ook by hen zelven, op andere tyden, weinig vasten grond en beſtendigheid vinden. Men zie ook *Lettre d'un Anonyme à Monſieur* J. J. ROUSSEAU, à Paris 1766. pag. 64—66.

II.DEEL. TWEDE HOOFD. STUK.

zulks verhindere; dus ene vryheid, om te doen al wat een eerlyk Burger kan verlangen: op dat de Vryheid niet op ene tomeloze losbandigheid uitlope, welke wy te voren (*) gezien hebben, op hoe verren afſtand zy van de ware vryheid is afgelegen. En dit REGT van Vryheid uit de natuurlyke Gelykheid, in den Burgerſtaat overig, veronderſtelt den daar tegen overſtaande PLIGT, om dat regt aan enen iegelyk ongeſchonden te laten wedervaren.

VIII. Het zoet genot en de hoogſte voortreffelykheid der beminnelyke Vryheid ſpreidt zig wel door alle de delen van ons beſtaan en gehelen levensloop wyd en zyd uit; maar doet zig egter vooral gevoelen in die zaken, welken wy hier te voren N. II. bl. 120, aanmerkten van zodanige natuur te zyn, dat niemant, al wilde hy zulks, immer dezelven zou kunnen afſtaan. En hier toe brengen wy voornamelyk de wyzen van Godsdient, welken een iegelyk het naast aan de waarheid, met den Goddelyken wil het meest overeenkomſtig, en der uitſtekendheid van zo groot Wezen het allerwaardigst keurt (†). En deze onge-

gekrenkt overig zyn, voor verr' de gewigtigſte en uitnemendſte te houden, en wel voor zodanig, dat geen Staatsbeſtierder met enig regt die kan benemen, ja zelfs niet zonder verongelyking, kan beſhoeijen en beknellen. Waarlyk, al wat iemant van God en Goddelyke zaken gevoelt en vastſtelt, hangt geheel van zyn verſtand, en niet in het minſte van zynen wil, af: en dwaalt hy, zyne dwalingen kunnen niet met geweld, ſtraffen en bedreigingen, maar alleen met kragt van gezonde en dugtige bewyzen, wederlegd worden. Daarom oordeelde CICERO, dat die van Athenen eertyds Protagoras grotelyks verongelykt hadden, welken dien Wysgeer uit hunne ſtad en land verjaagden, en zyne Geſchriften verbrandden, enkel om dat hy geſchreven hadt: *Omtrend de Goden, of zy 'er zyn, of niet zyn, daaromtrend kan ik nog het een, nog het ander beſliſſen.* Weshalven, (merkt CICERO (*) aan) zelfs de twyffeling iemant van gene ſtraffe kon bevryden. Ja, daar de Godsdienſt van enen allertederſten aart is, waar in een iegelyk zyne eeuwige gelukzaligheid oordeelt gelegen te zyn; zo moet in den Burgerſtaat alle Godsdienſtoeffening vry en onbelemmerd zyn, en niemant mag van wege zyne gevoelens of dwalingen beſchuldigd, bekommerd, of geſtraft worden (†). Het

(*) *De Nat. Deor.* L. I. c. 23.

(†) LOCKE, NOODT, BARBEIRAC hebben voor lang de Vryheid van Godsdienſt gehandhaafd. Hunne geſchriften, hieromtrend, zyn te gelyk met

II. DEEL. TWEDE HOOFDSTUK.

Het welk egter niet verhindert, dat door de burgerlyke Overheid, naar gelang der omſtandigheden, omtrend de plaats en tyd der Godsdienstoeffening, als anderzins, enige bevelen, met regt en uit ene gepaste voorzorg en een wys vooruitzigt, kunnen gegeven worden. Want ik kan niet geheel inſtemmen met den Heer PAINE, die vele zaken wel beredeneert, maar hier in mistast (*), dat hy het tiende Artykel van het Fransch Opſtel van DE REGTEN VAN DEN MENSCH daarom berispt, als of de Godsdienst ene zaak ware, die het geheel burgerlyk Oppergezag zo ver te boven ging, dat deswege in den Burgerſtaat gene bevelen, hoe genaamd ook, zouden mogen gegeven worden. Immers, vooreerst, moet men behoedzaam zyn, dat men den Godsdienst zelve niet met zekere uitwendige plegtigheden, met tyden en plaatſen, verwarre. Ten anderen, dat tiende Artykel beſnoeit geenzins de Vryheid van den Godsdienst, maar beteugelt veel eer de verongelykingen der menſchen, op dat zy niemants Godsdienstoeffening zouden belemmeren; en ſtraft de boosheid van hen, die, onder den dekmantel van Godsdienst, den Burgerſtaat zouden willen beroeren. Immers wy

[redacted]

hebben in het voorgaand Hoofdſtuk, N. III. dezen regel vastgeſteld: „dat alle Godsdienstoeffening onge„ſtoord moet vryſtaan, te weten, *welke niemant* „ *verongelykt.*" En wie zou tog willen beweren, dat men die menſchen niet zou mogen belemmeren of tegengaan, welken de Geſchiedenisſen ons verhalen, dat uit dweepagtige beginzels van zogenaamden Godsdienst voorheen naakt en ergerlyk langs de ſtraten liepen (*)? En dus meten wy, dat de PLIGT der Burgerlyke Overheid en van alle anderen, niet minder dan het REGT van Vryheid, in zaken, welken den Godsdienst aangaan, betoogd en verdedigd is.

VIIII. Met deze Vryheid van Godsdienst is ene andere Vryheid ten nauwſten verknogt, namelyk, die, van

(*) Ik gis, wat mogelyk door hen zal geantwoord worden, die het gevoelen van PAINE niet bnaanhemelyk vinden: te weten, dat van de verkeerdheden van enen Godsdienst geen meer gevaar en wanorde te dugten is, dan van de dwalingen in allerlye andere menſchelyke wetenſchappen en leerſtellingen: en, zo al enig kwaad van enen verkeerden Godsdienst ontſtondt, dat zulks dan kon worden tegengegaan, even als alle andere wanordens en verongelykingen. Maar, *vooreerst*, leren niet de geſchiedenisſen van alle eeuwen en volkeren, dat de Godsdienſten meest al ene byzondere betrekking en verband met het Staatsbeſtier hebben gehad? *Ten anderen*, die zelfde reden, met welke PAINE de XII overige Artykelen van de Franſche REGTEN VAN DEN MENSCH, ſchoon in de vorige begrepen, verſchoont, past ook op dit X. Artykel: „But, zegt hy, in the particular ſituation wich „France then was, havingh to undo what was wrong, as well as to ſet „up, what was right, it was proper to be more particular, than what in „another condition of things would be neceſſary." Zie bl. 75 van de Engelſche, en bl. 102 van de Franſche Uitgeve.

II. DEEL. TWEDE HOOFDSTUK.

van omtrend alle menſchelyke zaken, leerſtellingen, letterkunde en wetenſchappen, zo te gevoelen, en zo te ſchryven, en zyne geſchriften ook in het ligt te geven, als aan enen iegelyk waar, regtvaardig, eerlyk en betamelyk voorkome, en toeſchyne voor het menschdom nuttig te zyn, en dus pligtelyk om aan anderen mede te delen en openbaar te maken. In de daad, het gaat den Burgerſtaat en zyn beſtier even weinig aan, of iemant bewere en ſtaande houde, dat de Zon om de Aarde, dan wel de Aarde om de Zon, als een middelpunt, draaije en omlope. Ook ziet men, dat zelfs de dwalingen door geen gezag van 't Burgerlyk Opperbewind bedwongen, maar veel eer daar door vermeerderd en geſterkt worden, nadien het enig middel, om dezelven te overwinnen, in de kragt van bondige tegenbewyzen gelegen is (*).

Wyslyk hebben nogthans enige Wetgevers zodanige Vryheid der drukperſe uitgezonderd, welke iemant zig tegen de wetten mogt veroorloven (†). Immers heeft de grote menigte, de ſmalle gemeente, hare neigingen, hare begeertens, hare driften en hartstogten,

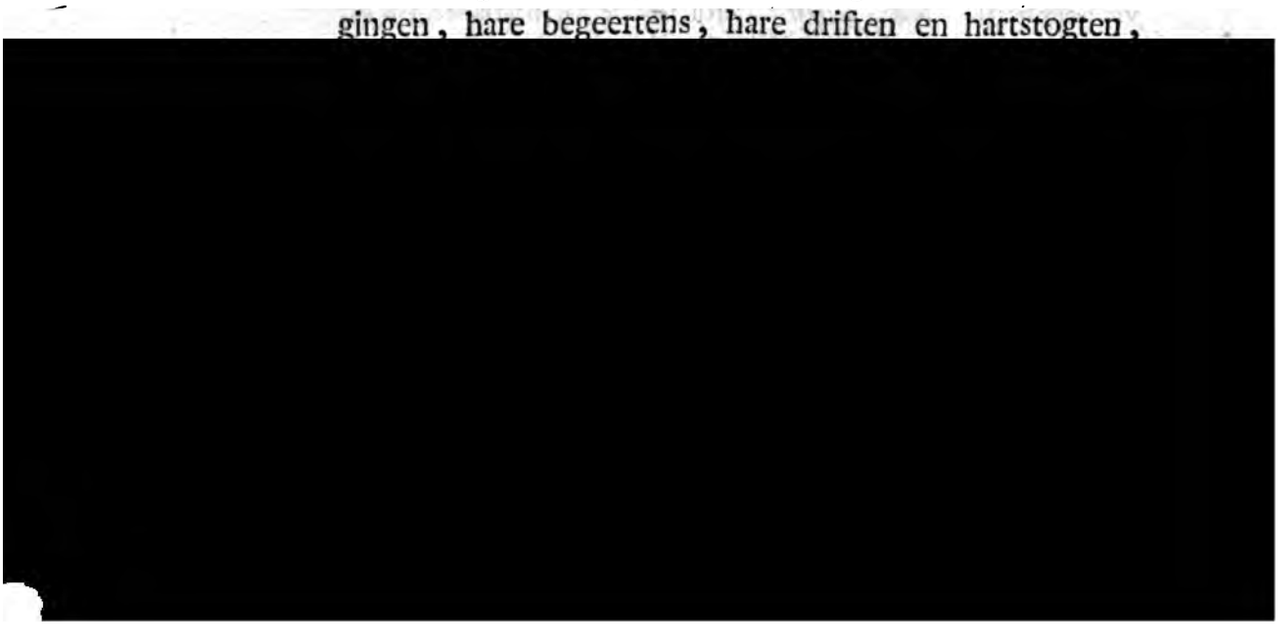

en beteugeld wordt, dan door het vermogen en de kragt van dat Oppergebied zelve, en welke hartstogten der menigte, indien zy niet bedwongen en ingetoomd wierden, den Burgerſtaat met zo veel meer gevaars zouden dreigen, naar mate die menigte, genoodzaakt om zig haar levensonderhoud door dagelykſchen arbeid te verſchaffen, doorgaans meer in lichaamskragten uitmunt, en minder in ſtaat en gelegenheid is, de verſtandelyke zielsvermogens te beſchaven en te volmaken. Indien dan enig vyand van het Vaderland en der algemene rust en veiligheid, agter den ſcherm van enen naamlozen tytel zittende, deze nog bedaarde en rustige hartstogten der menigte met valſche uitſtrooizels, verdigte vermoedens en fyn verzonnen leugens, zogt te verontrusten, te beroeren, te ontvlammen, en de eendragtige Burgers tot twist en twedragt op te ſtoken; dan (zegt VIRGILIUS in zyne *Aeneis*, I. B.)

Dan ontvlamt vaak het oproer;
Dan woedt het laag Gemeen met bitterheid;
Dan vliegen de fakkels en ſtenen; de dolle woede geeft wapenen aan de hand (*).

Nu

(*) De Heer DE LA FAYETTE merkt in zynen boven aangehaalden Brief te regt aan, dat geenzins alle ſoort van overheerſching en onderdrukking is vernietigd, *Si ſurtout l'uſage ſacré de la preſſe pouvoit jamais ſervir de pretexte à des violences.*

Nu valt het moeilyk om de gemoederen langer met zagte vermaningen te beſtieren; nu kan eene Overheid den Burgerſtaat en zyne leden tegen het onſtuimig geweld van oproer, en de jammerlyke rampen van de eens doorgebrokene tweeſpalt niet meer beſchermen, dan een ſchipper zyn ſchip tegen de woede der ongeſtuimige golven, onweders en ſtormen, kan behoeden. Evenwel kan die gemelde bepaling der Franſche Wetgevers in DE REGTEN VAN DEN MENSCH geenzins worden uitgeſtrekt, om die gematigde geſchriften te hinderen, welker Schryvers, door het ligt van hun vernuft, hunne medeburgers, omtrend de ware en zuivere belangens van den Staat, met gepaste zedigheid, onderrigten.

Daarenboven, wy, die zelfde Vryheid nu gebruikende, welke wy zo blymoedig verdedigen, wy beweren, dat ook van de vryheid der drukpers alle die geſchriften moeten worden uitgezonderd, welken of de eerlykheid der zeden verwoesten, of de kuisheid en ſchaamte doen blozen, of den goeden naam en agting van enen onſchuldigen Ingezeten, Medeburger, of Overheid, zonder welks behoud en zuiverheid hy geen Medeburger of Overheid kan zyn en blyven, met ſchandelyken laster bevlekken. Immers, het valt niet zo gemakkelyk, de kladden van allerlye valſche aantygingen der ſnoodaards uit te wisſchen: en even deze moeilykheid moedigt niet zelden de lage en laffe on-

ondeugd aan, om maar ſtout te zyn in het belasteren, in deze vuige hoop misſchien, dat van den aangewrevenen blaam ligtelyk ene vlek, of ten minſten enig ſmetteken, op de onſchuld zal overblyven. En waarlyk, indien al iemant in ſtaat mogte zyn, door een deugdzaam gedrag den laster eindelyk geheel den mond te ſtoppen, dan ook plukt hy niet dan laat, of te laat, de vrugten zyner onſchuld, en van zyn blank geweten. Ook ontbreekt het niet aan voorbeelden van oude volkeren, die, hoe naauw gezet op hunne vryheid, de lasteraars egter zeer zwaar, ja zelfs ook met den dood, ſtraften. Eindelyk, bid ik tog, welk edelmoedig mensch zal de vryheid van ſtraffeloos eens anders naam te bevlekken, voor een groot voorregt aanzien? Zo dat zy, die voor die vryheid, of liever voor die toomloze losbandigheid, yverig pleiten, niet zo zeer de zaak van eerlyke Burgers, maar veel eer die van ſnode guiten en ontaarde eerrovers, verdedigen. Voor het overige, al wie door misbruik van zyne vryheid, in ſpreken of ſchryven, de vryheid van anderen heeft belaagd of verkragt, kan deswege volgens de wetten, zo wel tot vergoeding van ſchaden, als tot ſtraffe, worden aangeſproken en verwezen.

Zie daar dan het REGT VAN VRYHEID IN SPREKEN EN SCHRYVEN, uit de oorſprongelyke Gelykheid afgeleid, en op die wyze geſchetst, als reden en billykheid hetzelve regelen en afbakenen. De PLIGT

tegen dit regt en deze Vryheid overſtaande, moet van zelve nu ook kenlyk zyn.

X. De vaste grondſlag, waar op ons geheel betoog in het onderwerp van dit hoofdſtuk rust, is deze gewigtige hoofdregel: „ Dat de Natuurlyke Gelykheid der „ Menſchen in den Burgerſtaat niet verder kan vermin„ derd worden, of beſnoeid, dan alleen voor zo veel „ zulks het kenlyk heil en ontwyffelbaar welzyn van „ den Staat noodwendig vereischt:" welken regel wy te voren in den aanvang van dit hoofdſtuk hebben voorgedragen. Waar uit dan dit gevolg wederom voortvloeit, dat alle de Burgers, die in eerlykheid van zeden en kennis van zaken gelyk zyn, ook allen gelyk regt hebben, om tot Staatsbedieningen en Eerambten bevorderd te worden. Want het algemeen belang van den Staat vordert geenzins, ja gedoogt zelfs niet, dat of de ryken de armen; of de magtigen de minvermogenden; of de aanzienlyken de geringeren zouden afweren en uitſluiten. In tegendeel is dit het belang van den Staat, dat de moeilykſte en gewigtigſte posten aan de bekwaamſte, aan de eerlykſte, aan de

der voornaamſte REGTEN is, die van de Natuurlyke GELYKHEID nog in de Burgermaatſchappyen overig zyn, dat de weg tot Bedieningen, Waardigheden, Eerambten, Regeringsposten, voor alle Burgers even zeer en gelykelyk moet openſtaan. En van deze onze ſtelling roepen wy den ſtaatkundigen CICERO tot enen agtbaren waarborg en getuigen, die in zyn III. B. *Over de Wetten*, 2. d. aldus ſchryft: *Want, zal iemant wel regeren, zo moet hy zelve eens onder gehoorzaamheid geſtaan hebben, en wie zelve eens voorheen zedig heeft gehoorzaamd, die ſchynt eerst waardig te zyn, om ten enigen tyde ook zelve den Staat te beſtieren. Dus moet hy, die nu onder gehoorzaamheid ſtaat, hopen, dat hy eens zal regeren; en hy, die regeert, moet denken, dat hy wel haast wederom zal moeten gehoorzamen.* Dog het zyn de wetten, die bepalen moeten, zo wel den ouderdom, als de bewyzen en maat van kundigheden, en al het ander, 't welk in de Burgers vereischt wordt, om tot Staatsposten te kunnen geroepen worden. Wat, voor het overige, den voorrang betreft van den zogenaamden Adeldom, die vaak, in de Burgerſtaten, buiten de eerambten, aan zommigen onder de Burgers boven anderen wordt toegekend; indien dezelven ſlegts ene beloning is, aan hen toegeſtaan, die in eigen perſoon den Staat door uitmuntende dienſten aan zig verpligt hebben, is deze wyze van beloning allezins loflyk. Dog alle andere voorregten van meerdere waardigheid en uitſtekende

II. DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

eer, hebben dit groot nadeel, dat zy de overige verdienſtelyke en deugdzame Burgers vernederen; dat zy de ogen en gedagten der menſchen van de wezenlykheid der deugd en de ware verdienſten afwenden, en op enen valſchen glans van uitwendige praal, op ene ydele ſchaduw van nietige verdienſten vestigen; en eindelyk, dat zodanige onverdiende uitſtekendheid en adeldom geen het minſte nut aan den Staat toebrengt: zonder welk nut egter en belang van den Staat wy zagen, dat de Natuurlyke Gelykheid niet kan weggenomen of verminderd worden. Wie zal het dan ongepast kunnen vinden, dat ik hier wederom de ſchone gedagten van POPE bybrenge:

Moogt gy, op tytels prat, met Ridders lint ombangen,
De gunſten van een Vorst of zyn Meest'res erlangen;
Roemt g' op het zuiver bloed van een doorlugten ſtam,
Die uit Lucretiaas geduurig voedzel nam;
Wilt g' uw waardy naar die van uwen Vad'ren meeten;
Verzwyg dan allen, wie men groot nog goed kon beeten!
Maar daalde het laage bloed, dat U het leven gaf,
Sints 's waerelds Zondvloed reeds, veragtlyk op u af;
Dan moet gy d'ouderdom van uw geſlagt verbloemen,
En ons geen lange reeks van groote dwaazen noemen.
Wat is 't, waar door de dwaas, de bloodaart edel word?
Helaas! hier ſchoot al 't bloed der Howards wel te kort (*).

En

(*) Stuck o'er with titles, and hung round with ſtrings,

That

En dit betoog toont dan ook wederom ten duidelykſten de PLIGTEN der Burgers, en byzonder der Overheden, in dezen opzigte, aan.

XI. Ook is dit nog een voornaam REGT, uit de Natuurlyke GELYKHEID der menſchen oorſpronglyk, 't welk vooral in den Burgerſtaat moet ſtand grypen, namelyk, dat alle Burgers, een ieder naar mate van zyne naarſtigheid, behendigheid, vernuft, werkzaamheid, ervarenheid in handwerken, ambagten of konſten, zig goederen moge verkrygen, en, verkregen hebbende, naar zyn eigen goedvinden gebruiken en genieten. De Eigendommen moeten dus heilig en ongeſchonden zyn, welker behoud en veiligheid een der voornaamſte oogmerken en nuttigheden van alle Burgermaatſchappyen is.

Maar de kragt der Eigendommen, hoedanig die in den

That thou may'st be by kings or whores of kings:
Thy boaſted blood, a thouſand years or ſo,
May from Lucretia to Lucretia flow;
But by your father's worth if yours you rate,
Count me thoſe only who were good and great.
Go! if your ancient but ignoble blood
Has crept thro' ſcoundrels ever ſince the flood;
Go! and pretend your family is young;
Nor own your fathers have been fools ſo long.
What can ennoble ſots, or ſlaves, or cowards?
Alas! not all the blood of all the Howards.

POPE *Ep.* IV. vs. 194—206.

den Natuurſtaat is, wordt in den Burgerſtaat op tweederlye wyze bepaald en ingebonden: vooreerst, door *Belastingen;* en ten anderen, door het *Oppereigendom* van den Burgerſtaat zelven.

Wat *de Belastingen* aangaat, deze zyn de zenuwen van den Staat, en daarom onontbeerlyk. Het betaamt dan den Burgeren, de lasten, naar eens ieders vermogen, blymoedig op te brengen. Het is waar, zy zyn lasten, maar het bezwarende daar van wordt door zeer vele voordelen van het burgerlyk leven, vooral door de hulp van regtbanken, door veiligheid van lyf en goederen, en andere baten en voorregten, rykelyk vergoed. Evenwel moet de heffing der lasten, zo veel mogelyk is, evenredig zyn: ook moet van derzelver noodzakelykheid, nevens een betamelyk, en voor het algemeen welzyn heilzaam gebruik, blyken.

Maar wy zeiden teffens, dat het natuurlyk regt van eigendom ook zomtyds, in den Burgerſtaat, kon worden geſchorst, en uit hoofde van het algemeen welzyn, die voornaamſte wet, zomtyds moest wyken voor

[redacted]

matig werken, wanneer het algemeen oorbaar, en de noodzakelykheid blykbaar is, en dan nog niet anders, ten zy te gelyk aan hem, die zyn goed aan de belangens van den Staat moet afſtaan, die ſchaden uit 's Lands ſchatkist vergoed worde. Dog, dewyl, in de boeken der ſtaatkundige Schryvers, de aart van dat Oppereigendom genoegzaam ontwikkeld en bepaald wordt (*), zou het overbodig zyn, daaromtrend nog verder uit te weiden. Dit alleen is voor ons tegenwoordig oogmerk genoegzaam, en niet ongepast om op te merken, dat beide die bezwaren, zo wel de *Belastingen*, als het *Oppereigendom*, zodanige bezwaren zyn, die aan alle Burgers eenparig gemeen zyn, en dat dus hier wederom ene volkomene GELYKHEID VAN REGT EN PLIGT, onder en jegens de Burgers, in het oog loopt, welke uit de natuurlyke Gelykheid der Menſchen, die wy te voren betoogden (†), als uit enen ryken bron, ontſpringt.

XII. Wyders hebben wy ook nog te voren in het eerſte hoofdſtuk dezer Afdeling, N. IV, dit byzonder REGT VAN GELYKHEID in den Natuurſtaat opgemerkt, dat een ieder zodanigen levensſtand kan verkie-

(*) DE GROOT *Regt van Vrede en Oorlog*, I. B. 3. d. §. 6. n. 2. II. B. 5. d. §. 17. en 14. d. §. 7 en 8. ook 21. d. §. 7. III. B. 2. d. §. 1. BYNCKERSHOEK *Staatszaken*, II. B. 13. d. en 15. d. PUFEND. *Over de pligten van Mensch en Burger*, II. B 15. d. §. 4.

(†) Zie I. Deel, 3. hoofdſt.

II. DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

kiezen, als hy voor zig het nuttigst en, voor zyn vernuft, bekwaamheid en vermogens, het meest geſchikt oordele. Hy heeft dan de onkreukbare vryheid om een Huwelyk aan te gaan, en zig ene Egtgenote naar zyn genoegen en zinnelykheid te verkiezen; ook om zyne kinderen op die wyze op te voeden, als hy voor zig en voor hun het raadzaamst agt. En, daar is niet veel dringende reden, om die natuurlyke Vryheid in den Burgerſtaat te befnoeijen, te belemmeren, en te verkorten. Hier uit ontſtaat dan deze PLIGT, dat die vryheid niet minder in den Burgerſtaat, dan in den Natuurſtaat, onbedwongen zy en blyve. Evenwel, daar de omſtandigheden van tyden, plaatſen, perſonen en andere zaken, oneindig kunnen verſchillen, zo kunnen ook somtyds zekere levenswyzen, kostwinningen, neringen en hanteringen, tot kennelyk oorbaar van den Lande, door de Burgerwetten bepaald of verhinderd worden, mids ook hierin wederom DE BURGERLYKE GELYKHEID ongekreukt bewaard worde.

XIII. Meermalen was het nodig, het hoofdoogmerk van alle burgerlyke vereniging, als den enigen vasten en onwrikbaarſten grondſlag van de gehele zaak, welke wy thans bepleiten, te herinneren, namelyk de veilige en zekere behoudenis van onzen welſtand, welke uit de vereniging van alle Burgers, en de daar door verſterkte kragten, en uit de gehele voortreffelykheid van het maatſchappelyk leven, ontſtaat, en

tot

tot alle byzondere Burgers afdaalt. En dit overpeinzende, kan ik my niet wederhouden, van ook nog de volgende ſchone regels van den wyzen POPE hier ter plaatſe by te brengen:

De mensch verkrygt een ſteun, als d'eed'le wyngaardranken,
Aan hunne omklemmingen, zyn klimmingen te danken.
Gelyk 't Planeetenheir om eigen asſen draait,
En tevens om zyn Zon in wyde kringen zwaait;
Zo werken op de ziel twee t'ſaambeſtaanb're krachten,
Die met haar heil ook 't heil van 't algemeen betragten.
Zo vaſt een ſchakel door Natuur, door God verleend,
Heeft d' Eigenmin met dien van 't gansch geſlacht vereend (*).

Im-

(*) Man like the gen'rous vine, ſupported lives,
The ſtrength he gains is from th'embrace he gives.
Or their own axis as the planets run,
Yet make at once their circle round the ſun;
So two conſiſtent motions act the ſoul,
And one regards Itſelf, and one the whole.
Thus God and Nature link'd the gen'ral frame,
And bade ſelflove and ſocial be the ſame.
POPE *Ep.* III. vs. 309—316.

By deze laatſte aanhaling uit den voortreffelyken POPE, voel ik my verpligt, mynen dank aan den Heer PIETER VAN WINTER NZ. te betuigen. De verhevene ſchoonheid, kragtige uitdrukking, en overeenſtemmende gevoelens van vele plaatſen, in de *Proeve over den Menſch*, lokten my uit, om deze en gene betogingen myner Verhandeling, met dezelven zo wel op te çieren.

II. DEEL TWEDE HOOFD-STUK.

Immers zyn de menſchen daarom uit den ſtaat der Natuur in Burgermaatſchappyen overgegaan, om zo veel zekerer en veiliger te leven. Maar gene veiligheid, gene zekerheid, gene beſcherming van onzen welvaart, kan plaats hebben, indien, gelyk in den ſtaat der Natuur, zo ook in den Burgerſtaat, een ieder zig zelven regt verſchaffe. „ Niets is voor de Burger- „ maat-

çieren als te ſtaven. De Heer VAN WINTER hadt reden, om enigzins huiverig te zyn, uit zyne Nederduitſche vertaling van die Vier Brieven, my de aangehaalde digtregelen toe te ſtaan, zo lang de laatſte hand in dat Werk nog eenige verandering konde maken. Maar zyne heuscheid heeft die kiescheid aan myn verlangen wel willen opofferen. Het is dan niet onmogelyk, dat vervolgens by de Nederduitſche uitgave dezer uitmuntende Brieven, welke verwagt en zeer verlangd wordt, zomtyds enig verſchil in de bygebragte digtregelen worde aangetroffen. Voor het overige verheugen wy ons over deze Vertaling ook daarom, dat POPE hier door, by onze Landgenoten, algemener bekend wordende, mede zal kunnen ſtrekken tot overtuiging van velen, die lust en ook wel *genie* voor welſprekendheid hebben, hoe zeer de ware welſprekendheid, uit grondige kennis, uit doordenkende wysheid, uit levendige maar zuivere denkbeelden der egte waarheid ontſtaande, verſchilt van die valſche welſprekendheid, welke, niet ongelyk aan klatergoud, ſlegts by min ervarenen den ſchyn dier verhevene bekwaamheid heeft; welke enkel in een gebrom van ongewone woorden, in enen vreemden omzwaai van ver gezogte uitdrukkingen, in de verraſſing van onverwag-

„ maatſchappyen verdervelyker (zegt CICERO III. B. *Over de Wetten*, 18. d.) niets meer ſtrydig met regt „ en wetten, niets minder burgerlyk en menſchelyk, „ dan dat, na het aangaan en inrigten van een Gemenebest, nog geweld zou plaats hebben." De afzonderlyke Burgers hebben derhalven het natuurlyk regt, om zig zelven te verdedigen, noodzakelyk afgeſtaan, en aan den gehelen Burgerſtaat overgegeven, om van allen te zamen gelykelyk beſchermd, en in hun regt gehandhaafd te worden: het geen niet kan worden bereikt, dan door het gezag van zodanige openbare Regtbanken, in welken onkreukbaar eerlyke Regters aan alle Burgers ENE EVENGELYKE BESCHERMING der wetten doen wedervaren en genieten. En de aanſpraak op die eenparige beſcherming is een der voornaamſte regten, die uit de natuurlyke GELYKHEID der Menſchen, ook in de Burgermaatſchappy zelve, nog ongekrenkt overig zyn: gelyk ook wederom de PLIGT der Overheid tot die eenparige beſcherming uit die Gelykheid teffens voortvloeit. Immers zyn daarom vooral de Burgerſtaten geſtigt, op dat dit regt van aanſpraak op eenparige beſcherming aan ALLE leden van den Staat even zeer zou toebehoren; en in het algemeen welzyn van den Staat, welke anders de hoogſte wet is, vindt men gene de minſte reden, waarom die beſcherming niet aan allen even zeer zou toekomen. In tegendeel, dat algemeen welzyn vordert die gelyke

II. DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

beſcherming ten hoogſten (*); en op gene andere voorwaarde, dan die van dat eenparig regt, heeft men van zyne natuurlyke Gelykheid ooit afſtand gedaan, of willen, of kunnen doen. Geen burger mag dan, 't zy arm of ryk, 't zy gering of aanzienlyk, 't zy edel of onedel, of op welke andere wyzen zy ook onderſcheiden, of in welke rangen ook verdeeld zyn, niemant mag, zo min door de heerschzugt en liſt van enen magtigen, als door toomloze ongebondenheid en woede van 't gemeen, of van zyn leven beroofd, of van zyne vryheid ontzet, of van zyne goederen ontkleed, of van zynen goeden naam en agting verſtoken, of op enige andere wyze onregtvaardig gedrukt of gekweld worden; maar in tegendeel, moet veel eer ene eenparige en zuivere regtspleging alle leden der maatſchappy op gelyken voet beſchermen en verdedigen. Vooral moet, in beſchuldigingen en lyfſtraffelyke regtsplegingen, deze billyke regel ongeſchonden bewaard blyven: „ dat een iegelyk voor „ een braaf, eerlyk en onſchuldig Burger of Ingeze„ ten, moet gehouden worden, zo lang hy door gene „ allerzekerſte blyken, en onbetwistbare bewyzen, „ van zyn misbedryf is overtuigd geworden." Hier uit volgt dan ook, dat alle inrigtingen van Regtbanken, welken met nadeel, met kwelling, met ſmert van den beſchuldigden beginnen, onregtvaardig en onge-

(*) Vergelyk *Inſtruction de Catherine II.* Art. 33.

geoorloofd zyn. Niemant mag dus beſchuldigd, [illegible] mant bekommerd, niemant in gevangenis worden geworpen, dan uit de hoogſte noodzakelykheid, en alleen in zodanige zaken en op die wyze, als de wetten zulks gebieden. Vooral moet gezorgd worden, dat de gevangenis zelve, zo veel mogelyk, dragelyk, zagtzinnig, en in diervoege ingerigt zy, als het betaamt omtrend zodanig enen, die kan onſchuldig zyn en vrygeſproken worden. Alle andere inrigting van gevangenis is ene verongelyking en de geſtrengſte ſtraf waardig (*). En hoe zeer ook van de misdaad en van den misdadigen blyke, kan nogthans niemant geſtraft worden, dan om zodanige wandaad, die ſchadelyk voor de Burgermaatſchappy is, en by de wet verboden, en welker ſtraf by de wet bepaald is: ja zelfs niet eerder, dan na dat de beſchuldigde door enen wettigen en regtvaardigen regtbank volkomen van de misdaad overtuigd is: niet onverhoord derhalven, maar na dat eerst van de zaak met de grootſte zorg, omzigtigheid, en ene zekere bekommering, kennis genomen, en zy ten volle bewezen is: bygevolg dan eerst, wanneer den verweerder volledige gelegenheid is gegeven, om zig allezins tegen de beſchuldiging te verdedigen. *Zouden daarom*, vraagt CICERO in zyn I. B. *Over de Wetten*, 15. d. *die wetten voor regtvaardig moeten*

wor-

(*) Zie den beroemden BECCARIA, *over de Misdaden en Straffen*, §. XIX.

II. DEEL. TWEDE HOOFD-STUK.

worden gehouden? Ik oordeel van neen: niet meer dan die wet, welke onze tusſchenregeerder voorſtelde, dat een Oppergebieder (Dictator) *enen iegelyk Burger, dien hy mogt goedvinden, ſtraffeloos zou mogen, ook onverhoord zynde, ter dood brengen.*

De natuurlyke GELYKHEID is dan wel verminderd door den afſtand van zelfsverdediging, maar zy is voortreflyk herſteld door de EENPARIGE BESCHERMING DER WETTEN, EN WETTIGE REGTBANKEN (*): en de aanſpraak op die gelyke en eenparige beſcherming is een REGT, 't welk ook in den Burgerſtaat een overblyfzel is van die natuurlyke Gelykheid, van welke nimmer, dan op deze voorwaarde alleen, is afſtand gedaan; en tegen welk Regt een gelykmatige PLIGT der Overheid tot zodanige beſcherming noodzakelyk overſtaat.

XIIII. Eindelyk (om niet te ver uit te weiden) menen wy, dat uit de NATUURLYKE GELYKHEID der menſchen ook nog dit REGT voortvloeit; dat een iegelyk daar ter plaatſe zyn leven mag ſlyten, waar

derd leven leiden ; of ook anders , naar zyn welgevallen , ene Burgermaatſchappy verkiezen , alwaar hy den zetel zyner woning vestige ; of ook in dat landſchap blyven, alwaar hy geboren en opgekweekt is. Maar verkiest hy die te verlaten, zulks worde hem vryelyk vergund , mids hy, nog ontydig vertrekke , nog met een bedrieglyk opzet, nog tegen de voorwaarden van een wettig verdrag , op welken hy in de Burgermaatſchappy is aangenomen , welke overeenkomst getrouw en heilig moet worden nageleefd (*). Maar is de Burgerſtaat ontbonden en geheel te niet gegaan , dan is te gelyk ook alle kragt van het Burgerlyk Oppergebied verbroken ; dus herleeft dan wederom de natuurlyke GELYKHEID en 't volkomen REGT , om naar de enkele Natuurwetten te leven , en derwaarts te verhuizen , waar een ieder voor zig het oorbaarst agte.

(*) Vergelyk LIVIUS *Rom. Geſchied.* II. B. 52. d. DE GROOT *Regt van Vrede en Oorlog*, II. B. 5. d, §. 24. BYNCKERSH. *Staatszaken* I. B. 22. d. en II. B. 25. d. N. VI.

BESLUIT.

BESLUIT. Zie daar dan, Geleerde Heren! 't geen ik oordeelde omtrent het twede gedeelte uwer Vrage te moeten betogen. Althans de aart en inrigting uwer Vraag vorderde niet, dat hier ter plaatſe de gehele leer der Natuurlyke Wetten zouden verhandeld, of ALLE REGTEN der Menſchen ontvouwd en opengelegd worden; maar vooreerst die REGTEN alleen, welken uit de GELYKHEID der menſchen, als uit derzelver eigen bron, ontſpringen; ten anderen, dan nog alleen de voornaamſten dier Regten, uit welken een iegelyk de overigen, die uit de betoogden noodzakelyk volgen, gemakkelyk en van zelfs kan opmaken en afleiden.

Wat nu betreft de PLIGTEN der Menſchen, welken uit die zelfde GELYKHEID als enen gemenen

[redacted]

nog, wanneer onlangs in de Franſche Volksvergadering BESLUIT het opſtel van de REGTEN VAN DEN MENSCH wierdt te berde gebragt, hoe zommige leden dier Vergadering van oordeel waren, dat ook teffens een opſtel van de PLIGTEN VAN DEN MENSCH moest vervaardigd en bekend gemaakt worden: en dit oordeel was niet ongegrond, indien wy onze aandagt op de grootſte menigte van het menschdom vestigen, die vaak harer pligten niet gedenkt, en wier belang het nogthans is, zo wel hare PLIGTEN als REGTEN ten duidelykſten te kennen. Dan het is enigzins anders met de beſchouwende wetenſchappen en leerſtellingen gelegen. Want tegen alle de REGTEN van de menſchen, ſtaan evenredige en gelykmatige PLIGTEN over, om die regten te eerbiedigen, en aan enen iegelyk heilig toe te kennen. Waarom het my een geheel vergeefsch werk en overbodige arbeid toeſcheen, na de REGTEN der Menſchen, welken uit de GELYKHEID voortvloeijen, vooraf reeds opgeſpoord en uitvoerig ontwikkeld te hebben, nog daarenboven de PLIGTEN, die uit dien zelfden bronwel ontſpringen, met de REGTEN ten naauwſten verknogt, en daar door als van zelven blykbaar moeten zyn, afzonderlyk te verklaren. Wat dus de beſchouwende kennis aangaat, heeft de Heer PAINE, naar het my voorkomt, niet kwalyk geoordeeld, dat, in een opſtel van REGTEN VAN DEN MENSCH, te gelyk ook reeds de daar tegen overgeſtelde PLIGTEN ver-

BESLUIT. vat zyn (*). Eindelyk nog, hebben wy de REGTEN en PLIGTEN verhandeld, welken alleen uit de GELYKHEID der menſchen voortvloeijen. Ik beken, wy hebben, om die GELYKHEID naauwkeurig te vinden, en te kunnen bepalen, in WELKEN ZIN *de menſchen gelyk zyn*, teffens betoogd, dat 'er, zo wel in den Natuur- als Burgerſtaat, ook ene zekere ONGELYKHEID onder de Menſchen plaats heeft (†): en het is ontwyffelbaar, dat uit deze ONGELYKHEID ook zeer vele byzondere REGTEN en PLIGTEN voortſpruiten. Maar ik meende gewigtige reden te hebben, om deze laatſte Regten en Pligten niet na te ſporen. Vooreerst, alle wydlopigheid ſchrikt van de anderzins ook nuttige geſchriften af. Ten anderen, het komt hier op deze laatſte Regten en Pligten niet aan: alzo het Genootſchap in het twede lid van het Voorſtel vraagt: *Welke zyn de Regten en Pligten, die uit de Gelykheid, niet uit de Ongelykheid, voortvloeijen?* Het Genootſchap vraagt dit niet, vraagt dit, zo het my voorkomt, opzettelyk niet, en ſchynt zig deswege, naar gele-

(*) Wanneer de Heer PAINE verhaald hadt, pag. 75. van gem. Werkje,

gelegenheid, ene nadere Vraag op zynen tyd te hebben. BESLUIT.
willen voorbehouden. En wat ook hier van zyn moge; hoe naauwkeuriger ene vraag is voorgeſteld, hoe meer men dan ook gebonden is, om wel niet minder, maar ook niet meer te beantwoorden, dan of gevraagd, of tot de oplosſing der Vraag zelve volſtrekt nodig is (*).

Wanneer ik dan al het verhandelde by één trek, wanneer ik het betoogde by één zamele; ſchynt het my toe, dat dit nu de uitkomst van het betoogde en de oplosſing der gehelevoorgeſtelde Vraag moet zyn:

I. „ Dat de Menſchen in dien zin Gelyk zyn, „ dat, alle byzondere betrekkingen en bedin- „ gen, en alle burgerlyke verenigingen ter zy- „ de geſteld zynde, de Pligten en Regten, wel- „ ken alleen uit de algemene natuur der men- „ ſchen

(*) Na dat deze Verhandeling byna tot hier toe afgedrukt was, zie ik, dat de geleerde FRANC. ANTON. GRIMALDI, in 't jaar 1779. te Napels in drie Delen in 8vo. heeft uitgegeven: *Reſteſſioni ſopra l'Inequaglianza tra gli Uomini*; in welke Aanmerkingen over de Ongelykheid der menſchen, hy den Mensch in driederlye opzigten beſchouwt; namelyk, in den *Phyſiquen*, in den *Zedelyken*, en in den *Burgerlyken* ſtaat. Schoon ik dit werk zelve niet gezien heb, komt het my voor, dat de verdeling meer naauwkeurig zou geweest zyn, in enen *Phyſiquen* en *Moreelen* ſtaat; en dan dezen *Moreelen* of zedelyken wederom ondergedeeld in enen zedelyken *Natuur*- en *Burgerſtaat*. Immers is de *Burgerlyke* ſtaat ook een *Zedelyke* ſtaat, en wordt, niet naauwkeurig, daar tegen overgeſteld.

BESLUIT. „ ſchen voortvloeijen, eenpariglyk tot alle men-
„ ſchen behoren: dog dat die Regten en Plig-
„ ten, welken uit enige byzondere betrekking
„ of beding, of ook uit het Burgerlyk Opper-
„ gebied ontſtaan, alleen die genen aangaan,
„ welken door die byzondere betrekkingen zyn
„ verbonden; dat de Menſchen dus, wat deze
„ laatstgenoemde Regten en Pligten betreft, aan
„ elkanderen Ongelyk zyn." En

II. „ Dat uit de natuurlyke Gelykheid der Men-
„ ſchen, welke wy zagen, dat plaats heeft,
„ als uit ene eigenaartige oorzaak, verſchei-
„ dene Regten, en, tegen die Regten overſtaan-
„ de evenredige Pligten, geboren worden: na-
„ melyk zodanige Regten en Pligten, welken
„ nog enige natuurlyke betrekking of enig be-
„ ding in den ſtaat der Natuur, nog enig Bur-
„ gerlyk Oppergebied of beding in de Burger-
„ maatſchappy, heeft kunnen vernietigen; of,
„ indien het die al hadt kunnen vernietigen,
„ egter niet vernietigd heeft." Welke Regten

Dat zy dan vry komen, die het onderwerp van de- BESLUIT.
ze gehele overweging en dit betoog of klein agten, of ook zelfs beſpotten! Dat zy vry komen en oordelen, daar zy zig zelven in de ſtrikken van hunne fyne ſcherpzinnigheden verwarren, met welk een regt zy anderen de verkeerdheid en 't kwaad gebruik van fyn, maar valsch, geſponnene redeneringen verwyten (*)! Dat zy vry komen, en beſlisſen, of het betamelyk is, alle hunne opgeſmukte welſprekendheid uit te ſtallen en te misbruiken, om de goede zaak, de zaak der Menſchelykheid, te onderdrukken en te overrompelen! Of het betaamt, enkel om de misſtappen der menſchen, aan welke de zwakheid en bekrompenheid van het menſchelykvernuft in vele zaken ons bloot ſtelt, de heilige Regten, aan het Menschdom door den weldadigen Schepper zelven geſchonken, ſlegts voor beuzelingen te houden, of ook geheel te verägten en te vertreden! Of het betamelyk is, met ſtoutheid, en enen vloed van woorden, ja zelfs met enige trotsheid, de agtbaarheid te beſchimpen van die mannen, die den Mensch op enigen prys ſtellen, en zyne Regten nog eerbiedigen! Dat zy vry komen, die enkel met uitwendigen luister, met rykdommen, met het vermogen van aanzienlyken ingenomen, en door dien uiter-

(*) Het opſtel van DE REGTEN VAN DEN MENSCH is ſterk gegispt door den Heer BURKE, in zyn werkje, tegen de Omwenteling in Frankryk, in 't ligt gegeven in 't jaar 1790.

BESLUIT terlyken glans bekoord, der braven geringheid veragten, of der geringen deugd en ſchuldeloosheid als ene kleinigheid verwerpen (*)! Dat zy komen, dat zy zien en oordelen, of die REGTEN EN PLIGTEN VAN GELYKHEID EN VRYHEID, welken uit de voortreffelykheid der algemene menſchelyke natuur ontluiken, of dezelven, 't zy door het ſtigten van Burgerſtaten, het zy door andere menſchelyke inſtellingen, zo geheel en al hebben kunnen worden uitgewiſcht en verdelgd, dat gene de minſte, of niet dan flaauwe, voetſtappen derzelver meer overig en te vinden zyn; en dat zelfs een enkel denkbeeld en gunſtiger gedagten der Burgers aangaande die nog overgeblevene Gelykheid, en hare Regten en Pligten, zo te berispen zy en te verwerpen, als ware daar van het grootst gevaar en het dreigendst verderf voor den Burgerſtaat te dugten!

GOD ſchenke ons die gunst, dat de Burgerſtaten en Volkeren dermate geregeld worden, dat van den enen kant de grootſte eerbied voor het Oppergezag en Staatsbeſtier de gemoederen van Burgers en Ingezetenen beziele, en deszelfs agtbaarheid ongekwetst, deszelfs gezag kragtig zy, en vermogende, om de kwade begeerlykheden en ſchandelyke neigingen der bozen, en

(*) „ Na dat de rykommen begonden tot eer te ſtrekken, en deszelven „ van roem, oppergebied en magt vergezeld wierden, toen begon de deugd „ te kwynen; de armoede voor ene ſchande, en de onſchuld voor kwaad„ willigheid gehouden te worden. SALLUSTIUS *Bell. Catil.* cap. 12.

en alle ſnode en verdervelyke losbandigheid de Vyanden van rust, veiligheid en ge... ligſten naam misbruikende, ten onregte ... onderſtaan te noemen) te bedwingen en te b... om alle Burgers en Ingezetenen de ware en z... Vryheid te doen genieten; om allen ene volkom... zekerheid en veiligheid (zonder welke gene Vryheid beſtaat, nog mogelyk is) voor lyf, leven, goederen, eer, en al wat dierbaar is, te doen genieten.

DE GODHEID ſchenke ook teffens en bewyze ons die gunst, dat, aan den anderen kant, die gematigdheid en wysheid in alle Burgerlyk Beſtier uitblinke, dat alle Burgers en Ingezetenen, welken, in zekeren zin, nog in de daad, ook in den Burgerſtaat zelven, GELYKE en VRYE menſchen zyn, ook als zodanigen mogen beſchouwd, geagt en behandeld, worden! Dat die GELYKHEID overal in het oog der Oppergebieders heilig en onſchendbaar zy! en door geen geweld, wapenen, en overheerſching van onmenſchelyke Geweldenaars, worde onderdrukt! HET OPPERWEZEN, de Stigter en Bewaarder der Volkeren en Burgerſtaten, bevestige deze onze hartelyke wensch en bede!

PROEVE

OVER DE

NATUURLYKE GELYKHEID DER MENSCHEN,

EN OVER

DE REGTEN EN PLIGTEN, WELKEN UIT DIE GELYKHEID VOORTVLOEIJEN:

DOOR DEN HOOGEERW. HEERE

W. L. BROWN, D. D.

Hoogleeraar in de Zedelyke Wysbegeerte en Kerklyke Geschiedenis, benevens Predikant by de Engelsche Gemeente enz. te Utrecht.

ONDER DE ZINSPREUK:

Semper aliquod ad communem utilitatem afferendum.

CICERO.

Aan wien de ZILVEREN EERPRYS, door de Heeren Directeuren van TEYLER'S NAALAATENSCHAP, geschonken is.

PROEVE

TER BEANTWOORDING DER

VRAAG:

IN WELKEN ZIN KUNNEN DE MENSCHEN GEZEGD WORDEN GELYK TE ZYN; EN WELKE ZYN DE REGTEN EN PLIGTEN, DIE UIT DEZE GELYKHEID VOORTVLOEIJEN.

INLEIDING.

Wie met aandagt overwoogen heeft de reeks van Vraagen ter openbaare beantwoording voorgeſteld, door de Leden van TEYLERS *Godgeleerd Genootſchap*, zal moeten erkennen, dat zy doorgaans het byzonder geluk gehad hebben van keurig Onderzoek, met algemeen Nut, te vereenigen. Maar, van alle Vraagſtukken, door dit Genootſchap, of door eenig ander geleerd Genootſchap, opgehangen, is 'er geen, of van grooter aangelegenheid in zich zelven, of, door den zamenloop der tydsomſtandigheden, geſchikter om de aandagt op te wekken, dan het Vraagſtuk, thans aangeboden, door dit agtenswaardig Lichaam, als het

voorwerp om te dingen na de Lettereere, welke het 's jaarlyks uitreikt. Het leidt ons rechtſtreeks op, om de voornaamſte gronden van Burgerlyke Maatſchappy op te ſpeuren; de hoofdverpligtingen van alle gezelligе deugd te ontvouwen; alle de gewigtige voordeelen van ondergeſchiktheid, aan den eenen kant, vast te ſtellen, en, aan den anderen kant, te waaken tegen de ſchriklyke en haatlyke gevolgen, zo van Overheerſching, als van Regeeringlooshcid.

Dusdanig zyn de gewigtige bedenkingen, noodwendig verbonden met de gepaste Oplosſing van het tegenwoordig Vraagſtuk, welks voorſtelling zoo veel eers aandoet aan het oordeel als aan het hart der waardige Beſtuurderen van TEYLERS *Inſtelling*.

Gelukkig mag hy zich achten, en met reden zal hy geregtigd zyn tot de dankerkentenis zyner Medemenſchen, die zich in ſtaat bevindt, om dit Onderwerp te behandelen, op eene wyze, gecvenredigd aan deszelfs weezenlyk gewigt en waardigheid. Verre, in de daad, is de Schryver deezer Proeve van zich te ſtreelen met de hoope, dat hy, in eenige maate, geregtigd is tot dien lof. Maar hy voelt zyn hart vervuld door het aanbelang des Onderwerps, en zich bezield met een vuurig verlangen, om, ten algemeenen beste, dat gedeelte toe te draagen, 't welk zyne geringe bekwaamheden zullen gehengen. Zints hy bekwaam was om

ee-

eenigzins redelyk te denken, vondt hy zyne ziel aangevuurd door de heilige vlam der Vryheid, vervuld met een afschrik van Onderdrukking, en met die zugt tot Regtvaardigheid, welke een gelyk genot van alle de oorspronglyke Regten der Menschlyke Natuure voorschryft.

Het groot Beginzel van de Natuurlyke Gelykheid der Menschen, is, wel begreepen, de eenige grondslag, op welken algemeen Regt en Vryheid vast gevestigd, en standhoudend verzekerd, kunnen worden. 't Geen de Schryver van deeze Proeve zich voorstelt onder 't oog te brengen, is zo verre van de banden der Maatschappye los te maaken, of die Ondergeschiktheid, zonder welke geen Staatsbestuur kan bestaan, te verzwakken, dat het elke Maatschappelyke band naauwer zal toetrekken, en de Verpligtingen tot wettige Gehoorzaamheid, en de Regten van wettig Gezag, te vaster bevestigen.

Genoeg bevroedt hy, dat de Beginzels, welke hy ten oogmerke heeft te ontvouwen, niet zullen smaaken, of aan de ongemaatigde Voorstanders van Vryheid, of aan de slaafsche en dwinglandsche Verdeedigers van willekeurige Magt. Die gemaatigdheid, welke voortvloeit uit liefde tot en bevatting van de Waarheid, (welke, in alle geschilstukken van deezen aart, doorgaans tusschen twee uiterstens in ligt) is zeldzaam

welkom by de menigte, die, onbekwaam in het gebruik van het misbruik der dingen te onderſcheiden, doorgaans zo driftig en buitenſpoorig te werk gaat in het handhaaven des Regts, als in het beſtryden des Onregts. Het zyn alleen de weinigen, die de ketens van vooroordeel en drift afgeſchud en den kerker, waar in zy de ziel gevangen houden, verlaaten hebben, die voorwerpen kunnen beſchouwen, met genoegen beſchouwen, gelyk zy zich vertoonen in het zuiver en beſtendig licht, waar mede de natuur dezelve beſchynt. De oogen van de rest des Menschdoms zyn of te zwak om dien glans te verdraagen, of, indien zy denzelven, voor eene wyle, beſchouwd hebben, worden zy dermaate ſchemerblind, dat zy het gezigt verliezen van de voorwerpen, tot welker kennis dit licht hun moest brengen, en dus beroofd van dat beſtuur, ten opzigte van hun gedrag, welke het behoorde te verleenen.

Naardemaal, derhalven, het gros des Menschdoms altoos in uiterſtens zal loopen, en de weinige wyzen, indien zy zich vry houden van de beſmetting der volksdriften en volksvooroordeelen, uit dien hoofde, zelden eenigen aanmerkelyken invloed zullen krygen op het algemeen gedrag, vraagt men mogelyk, van welke nuttigheid kunnen zodanige Schriften weezen, die de menigte, of niet leezen wil, of niet ten haaren nutte gebruiken, en de meerkundigen niet behoeven?

Het

Het antwoord op deeze vraage is gereed; dat de voortgang der Waarheid *zeker*, ſchoon *langzaam*, is; dat, indien elk mensch van oordeel en gemaatigdheid het wilde aanmerken als zyn pligt, om, zo verre zyn kring zich moge uitſtrekken, zonder mismoedigd te worden door zwaarigheden en hindernisſen, het licht, 't welk hy verkreegen heeft, te verſpreiden, zeer veel goeds, in 't einde, daar door zou te wege gebragt worden; en dat, om daar aan iets, hoe weinig ook, ten algemeenen beste, toe te voegen, een voldoende beweegreden, en teffens eene genoegzaame belooning, is voor een goeddaadig en edelmoedig hart. —— 's Menſchen ziel is natuurlyk voor Waarheid en Deugd gevormd; Dwaaling, Drift, Vooroordeel en Boosheid zyn voor haar onnatuurlyk. By- en Waangeloof, Volksdolheid, of willekeurige Onderdrukking, kunnen nooit door den Opperbeſtuurder der wereld beſtemd zyn, om beſtendig te heerſchen, dewyl zy aanwerken tegen zyne wyze en goedertierene oogmerken.

De Beweegenisſen, verwekt door de vuurig ontſtoken driften der Menſchen, kunnen, dewyl ze geweldig zyn, nooit lang aanhouden, en ſtrekken, door hare geweldigheid zelve, tot zuivering, en het wegwerpen van vuiligheden van Onkunde en Dwaasheid, die de verbetering van ons Geſlacht verhinderen. Zy mogen vergeleeken worden by de ſtormen en onweeren, die het uitſpanzel, voor een tyd, met duisterheid bedekken,

en dikwyls ſchriklyke onheilen baaren; doch, in 't einde, den dampkring zuiveren en gezond houden.

Het is natuurlyker te veronderſtellen, dat de Wereld tot verbetering en volmaaktheid nadert, dan dat dezelve, gelyk naargeestige en bekrompe zielen zich gereedlyk verbeelden, tot verbastering en bederf helt. Zelfs de eindelyke ontſlooping deezes Aardkloots, welke ons de H. Schrift leert te gemoet zien, zal alleen ſtrekken om een volmaakter en heerlyker tooneel te voorſchyn te doen komen. De tyden, die wy beleeven, ſchoon beroerd door geweldige ſchokken, en gekenmerkt door treffende gebeurtnisſen, zyn byzonder gunſtig voor redelyk onderzoek, en weezenlyke vordering.

Dikmaals heeft men gezegd, dat, op de openbaare zaaken der Wereld, en op het gedrag der Menſchen, die ze voornaamlyk beſtuuren, de beſpiegelingen der Wysgeeren, in hunne boekvertrekken, maar weinig invloeds hebben. Doch dit denkbeeld kan alleen omhelsd worden door de zodanigen, die even zeer vreemdelingen zyn in de leſſen der ondervinding, als in de beſpiegeling. Het gedrag der Menſchen ſtaat meerendeels onder den invloed hunner begrippen. Hunne begrippen worden gevormd door hunne beginzels; hunne beginzels door de boeken, welke zy leezen, door de onderwyzingen, welke zy ontvangen, en door het gezelſchap, waar mede zy verkeeren. Hier uit valt gereed-

reedlyk op te maaken, in hoe verre het algemeen gevoelen en gedrag, in een verlichte Eeuwe, aangedaan moet worden door de Schriften, welke in dezelve uitkomen. Indien deeze de lesſen behelzen van een gezond Oordeel en een goed Hart, kunnen zy niet misſen veel heils te veroorzaaken. De tyd, derhalven, beſteed, en de moeite te kost gelegd aan, beſpiegelingen van dien aart, als natuurlyk verwekt worden, door de belangryke Vraag, welke ik thans voorheb te beantwoorden, kunnen niet verkwist weezen, indien het onderwerp met eene draaglyke maate van naauwkeurigheid, oordeel en juistheid, behandeld wordt. Zy zelfs, die in den uitſlag feilen, mogen nog eisch maaken op den roem van iets loflyks beſtaan te hebben, en by Mannen van dat oordeel en die braafheid, als zy, aan welken ik de eer heb deeze Proeve aan te bieden, zullen zy dien zeker wegdraagen.

Zonder de aandagt myner Leezeren een oogenblik langer te rugge te houden van de overweeging des thans voorgeſtelden Vraagſtuks, zal ik onmidelyk voortgaan om het te onderzoeken. Zo als het voorgeſteld wordt door het Genootſchap, verdeelt het zich in drie deelen.

I. *In welke opzigten kunnen de Menſchen gezegd worden Gelyk te zyn?*

II. *Welke zyn de Regten, uit die Gelykheid voortvloeijende?*

III. *Welke zyn de Pligten, die deeze Gelykheid oplegt?*

EER-

EERSTE BOEK.

DE NATUURLYKE GELYKHEID DES MENSCHDOMS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de Natuurlyke Verſcheidenheden der Menſchen.

Dat *alle Menſchen van Natuure Gelyk zyn*, is een Gevoelen zo algemeen aangenomen by allen, die zich eenigermaate aan Wysgeerige opmerking gewend hebben, dat die ſtelling in twyfel te trekken, den zodanigen zo beuzelagtig als ongerymd zou voorkomen. Dit Gevoelen, nogthans, is, zo 't my voorkomt, gelyk veele andere algemeene Grondſtellingen, die in de Wereld opgang gemaakt hebben, hoe zeer het waar moge weezen, in deszelfs eigenlyken en juisten zin, niet genoegzaam gegrond, volgens de betekenis daar aan gegeeven, door het meerendeel der geenen, die 't zelve omhelzen. Indien men het opneemt in eenen zin, welke alle natuurlyke Meerderheid en Onderſcheiding onder de Menſchen uitſluit, zal men bevinden, dat het tegen de algemeene ervaarnis aanloopt. In welk tydperk des Menschlyken Levens, in welken Staat

of

of Onſtandigheid wy ons Geſlacht beſchouwen, wy zullen ontwaaren, dat de Natuur Mensch van Mensch onderſcheiden heeft door byzondere en eigene hoedanigheden, bykans zo opmerklyk, in zommige gevallen, als zy onze Soort onderſcheiden heeft van de andere Schepzelen.

De Wysgeeren, die, om zich zelven te verheffen, 'er altoos op uit zyn, om hunne Soort te verlaagen, en hunne welſpreekenheid ten toon ſpreiden, door het verdeedigen der onredelykſte wonderſpreuken, zoeken ons, met kragt, te overtuigen, dat, gelyk de Menschlyke Natuur, in derzelver oorſpronglyken ſtaat, op eene en dezelfde hoogte moet geſteld worden met de Beesten, zo ook elk, hoofd voor hoofd, alle verſchil van lichaamlyke en zedelyke volkomenheid, welke hun kenmerkt, te eenemaale ontleenen van de gelegenheden tot vordering, welke zy genooten hebben, of van de gelukkige omſtandigheden, waar in zy zich geplaatst vonden. — Aandruiſchende tegen de algemeene ondervinding des Menschdoms, poogen zy de oordeelvellingen, die dit onderſtellen, op de lyst der volksvooroordeelen te brengen; voorgeevende ons op te leiden tot de waare kennis der Menschlyke Natuur, houden zy ons voor oogen een ſtaat van beestagtige domheid, en van barbaarſche woestheid, welke nimmer beſtondt, dan in hunne eigene verbeelding. Zy voeren ons te rug tot een Tydperk, van 't

welke geene gedenkſtukken over zyn, en waar in zy den Mensch aanmerken, niet als een gezellig, doch als een eenzaam, Dier, een enkel viervoetig Dier, met de Beesten des velds omzwervende, ontbloot van denkbeelden, gedreeven door louter dierlyke aandriften, en even weinig van de rest zyner Soortgenooten onderſcheiden, door hem eigene hoedanigheden, als zyne Soort van de Medeſchepzelen, de wilde Dieren des wouds. —— Om deeze beſpiegeling, zo onteerende voor de Menschlyke Natuur, te ſtaaven, beroepen zy zich op zekere verhaalen van Reizigeren, wegens de *Pongos* en *Enjokos*, en *Ourang-Outangs*, die zy voor de oorſpronglyke Menſchen houden, wier gedrag en leevenswyze alleen ons, een juist vertoon kan opleveren van onzen oorſpronglyken ſtaat (*a*). Zo gemaklyk valt het, wanneer het te doen is om een geliefd Gevoelen, of een vastgeſtelde Wonderſpreuk, ſtaande te houden, oordeelvellingen, beroofd van alle baarblykheid, als grondbeginzels aan te neemen, en beginzels, door eene algemeene toeſtemming geheiligd, te verwerpen? Zo gereed zyn de vyanden van Stelzels, om tot Stelzels van hun eigen

(*a*) Zie ROUSSEAU *ſur l'Origine de l'Inegalité parmi les Hommes*, Note 10. Deeze verçiering, ſchoon dezelve het voorkomen van oorſpronglyk hebbe, is ontleend van oude Schryvers. Zie LUCRETIUS L. V. vs 923. HORATIUS *Serm.* L. I. *Satyr.* 3. vs. 98. CICERO pro *Sextio*, C. 42. *De Inventione*, L. I. c. 2. LACTANTIUS *Div. Inſt.* L. VI. c. 10. En HOBBES *de Cive*, C. VIII. ſec. 1.

gen maakzel te vervallen, die zonderlingheid alleen tot aanpryzing, en vernuftige drogredenkunst ten eenigen ſteunzel, hebben.

Deezen Schryveren ſchynt de opmerking ontvloden, dat, indien de Mensch oorſpronglyk een Beest was, hy altoos een Beest moest gebleeven zyn, en dat het Inſtinct, welks bezit zy hem alleen toekennen, als het onfaalbaar werkt binnen den voor 't zelve omſchreeven kring, nooit, door eenige verbetering, welke ook, een' enkelen ſtap kan vorderen, buiten de eerst daar aan geſtelde grenzen. Die Volmaaking, welke zy den Mensch toeſtaan, behelst, in derzelver eigene natuur, verheevener en uitgeſtrekter vermogens, dan eenige van de mindere Dieren kunnen bezitten. Dit te lochenen is het zelfde als te beweeren, dat een Plant kan voortſpruiten zonder zaad of wortel; een Gebouw opgerigt worden zonder grondſlag; een fraay en ſchoon Beeld voortkomen zonder daartoe geſchikte ſtoffe; of met één woord, dat 'er een Uitwerkzel zonder Oorzaak zou zyn. —— Deeze Schryvers zien de geheele overeenſtemming der Natuure voorby, waar in elk Soort, bezield of onbezield, onderſcheiden is van alle andere, door derzelver algemeene en byzondere eigenſchappen; terwyl allen van elke Soort gekenmerkt zyn door hoedanigheden, ieder byzonder eigen. Het zou even ongerymd weezen, het in de gedagten te krygen, om een Mensch uit

een Beest te vormen, als zich te verbeelden, dat een Visch kan hervormd worden in een viervoetig Dier.

Zy, nogthans, die geen beroemdheid, maar wysheid, geen valſche ſchittering, maar waarheid, zoeken, zullen, in alle hunne naſpeuringen, betreffende de Menschlyke Natuur, het Menschlyk Geſlacht neemen, gelyk het zich aan hun opdoet, in deszelfs verſcheide ſtaaten, volgens de onbedorvene berigten der Geſchiedkunde, volgens de egte verhaalen der Reizigeren, en volgens de dagelykſche Ervaarenis. Buiten deeze zullen zy 't zich niet vermeeten te gaan om ſtaaten van de Menschlyke Natuur op te zoeken, alleen te vinden in ſchilderyen der Dichteren, of in de veronderſtellingen van Wysgeeren, niet min dan de Dichters door verbeelding vervoerd; en zy zullen het even belachlyk agten, dat iemand, om over den Mensch wysgeerig te denken, zich een *Ourang-outang* voorſtelde, als dat een perſoon, bezig om de eigenſchappen en het gewigt van Goud te bepaalen, een ontwyfelbaar ſtuk van dat Metaal verwierp, en zyne proeve begon met een ſtuk *Pinch-bek*, 't welk eenige

op welke alle de onderſcheidene wyzingen, welke hy ondergaan heeft, ingeënt zyn. 't Is de taak des Wysgeers deeze te ontdekken, te midden van alle bykomende omſtandigheden, waar mede zy verbonden zyn, of de verſchillende gedaantens en kleuren, welke zy mogen aangenomen hebben. Geen Menschlyke naajaaging, geen Menschlyk genot, of inſtelling, geen Menschlyk bederf zelfs, of dit alles kan eindelyk gebragt worden tot eenig oorſpronglyk beginzel onzer Natuure: en zonder deeze oorſpronglyke beginzelen is het onmogelyk reden te geeven van de kragt der Opvoeding, der Hebbelykheid, der Gewoonte, en des Voorbeelds.

Indien wy, ter zyde leggende alle opmerking op ingebeelde Staaten der Menschlyke Natuure, in welke geen der beginzelen, die nu zo kragtig op onze Soort werken, veronderſteld worden zich ontwikkeld te hebben, onze aandagt veſtigen op het Menschdom, zo als het ons vertoond wordt in de Geſchiedenis, en by het licht der dagelykſche Waarneeming, is 'er ééne gewigtige zaak, die elk moet in 't oog loopen, hoe weinig anderzins gewoon aan beſchouwingen van deezen aart. *Deeze zaak*, waar op ik voor heb hoofdzaaklyk myne redekavelingen over dit geheele onderwerp te gronden, is dat, hoe gelyk de Soort in 't algemeen moge weezen, eene oneindige Verſcheidenheid van Bekwaamheden, Talenten en Characters, plaats

omſtandigheden, of eenige invloed van opvoeding en hebbelykheid, eenig vermogen of overhelling kan te wege brengen, van welke de oorſpronglyke zaaden door den Schepper niet gezaaid zyn in de geſteltenis. Alles, wat ſtand en gelegenheid kan uitwerken, is, aan deeze ingelegde vermogens en neigingen de middelen te verſchaffen van zich te ontwikkelen, aan te groeijen en volkomene ſterkte te verkrygen. Indien deeze geheel ontbreeken, zullen zy nooit ingeplant worden door eenige pooging van menschlyke kunde, of door eenige gewigtige zamenvoeging van omſtandigheden. Indien zy in eenige maate, hoe klein ook, beſtaan, zal gelegenheid, oefening en hebbelykheid, ze opvoeren tot zulk eene maate van ſterkte, zo verre boven de oorſpronglyke, dat het eene ſoort van ſchepping ſchyne. Wanneer wy denzelfden graad van aankweeking veronderſtellen, toegepast op oorſpronglyk onderſcheidene vermogens, dan is het blykbaar, dat zulken, die de grootſte maat van aangebooren ſterkte bezitten, de ſchielykſte vorderingen zullen maaken, en de grootſte volmaaktheid opleveren.

Letten wy op de zaak zelve, het blykt *ten vollen*, dat Kinderen en Wilden, die geen onderwys genooten hebben, verſcheidenheid van character aan den dag leggen, en wel als lieden, die alle de voordeelen van eene beſchaafde zamenleeving genooten, en zich bewoogen in derzelver onderſcheide kringen. —— Ik wil

wil hier mede niet beweeren, dat deeze verſcheidenheden van Talenten en Characters geheel moeten toegeſchreeven worden aan de onbygeſtaane vermogens der Natuure; maar alleen, dat zy ſtand grypen in de vereenigde evenredigheid deezer vermogens, en der omſtandigheden, die ze ter werkzaamheid te voorſchyn roepen. Gelyk het vuur, zonder geſtaagen toevoer van brandſtoffen, binnen kort zal uitdooven, en gelyk deeze brandſtoffen, hoe veelvuldig ook op een geſtapeld, geen vlam, licht en hette, zullen voortbrengen, indien ze niet worden aangeſtooken; zo zullen de menſchlyke bekwaamheden, wanneer zy nooit in werkzaamheid gebragt worden, door daar aan beantwoordende omſtandigheden, in een ſtaat van rust en nietsbedui-dend blyven; en zal de gunſtigſte zamenloop van omſtandigheden geen vernuft, voorzigtigheid, behendigheid en deugd, hervoortbrengen, indien de oorſpronglyke zaaden van alle deeze hoedanigheden te eenemaal ontbreeken. —— Wat hier van ook zyn moge, het blyft onwederſpreeklyk, dat 'er, onder de byzondere Perſoonen, die het Menschlyk Geſlacht uitmaaken, eene bykans oneindige Verſcheidenheid in bekwaamheden en characters gevonden wordt.

Uit deeze omſtandigheid moet onmiddelyk eene Natuurlyke *Ongelykheid* gebooren worden. Die Talenten en Geſchiktheden, welke het beminnelykst en agtenswaardigst zyn, duiden rechtſtreeks derzelver Be-

vindt onder de byzondere Perſoonen, die Soort uitmakende. Deeze Verſcheidenheid doet zich blykbaar op zo in 't Lichaam als in de Ziel. By eenigen ontdekken wy groote lichaamsſterkte en vlugheid, en eene byzondere bekwaamheid, om uit te munten in handwerktuiglyke verrigtingen, of in vaardige en ſterke beweegingen der ledemaaten. By anderen doet zich de kragt der verbeelding blykbaar kennen; terwyl oordeel, ſcherpzinnigheid, doordringenheid en ſchranderheid in het leevensbeleid, by zommigen uitſteeken. Eene ongemeene klaarheid en kloekheid van verſtand en bekwaamheid voor afgetrokken weetenſchappen verheffen anderen boven den algemeenen peil. Eenigen bezitten eene verbaazende bekwaamheid van voorkomen en om invloed te krygen op de genegenheden en het gedrag hunner Medemenſchen.

Niet minder is deeze Verſcheidenheid merkbaar in de Zedelyke Hoedanigheden der Menſchen, dan in hunne Lichaams- en Verſtands-Vermogens. Eenige hebben een bewonderenswaardig beſtuur over hunne eigene driften, en kunnen hunne gemaatigdheid en bedaardheid van geest bewaaren te midden van de grootſte tergingen, en de beproevenſte rampen; anderen zyn ontbloot van allen zelfsbeſtuur by de minſte vlaag van tegenſpoed, of de kleinſte tegenkanting. Eenigen zyn zeer medelydend en ligt aangedaan door de onheilen hunner Medemenſchen; terwyl anderen eene ver-

verbaazende ongevoeligheid vertoonen, niet alleen wegens de rampſpoeden, die hunne Natuurgenooten bejegenen; maar ook wegens die hun zelven treffen. Goedaartigheid, en alle de bevallige en beminnelyke hoedanigheden, welke dezelve vergezellen, kenmerken, op eene doorſteekende wyze, zommige characters; daar ſtandvastigheid en grootmoedigheid en alle ſtugge en ontzagbaarende deugden, de hoofdtrekken zyn van eenige verheevene geesten. Om niet te ſpreeken van de kenmerktekenende trekken van eerzugt, van gierigheid, van wellust, van vadzigheid of begeerte na roem, welke zulk een aantal van perſoonen onderſcheiden, gaat het vast, dat de Zedelyke Geaartheid der Menſchen zo verſchillende is, als hunne Lichaams-geſtelenisſe, of hunne Ziels-bekwaamheden, en misſchien onder ſterken invloed ſtaat van die beiden.

Men kan niet aanvoeren, dat deeze Onderſcheidingen geheel en al ontſtaan uit den tegenwoordigen ſtaat der Zamenleevinge, en uit de verſchillende gelegenheden van aankweeking; en in geenen deele moeten toegeſchreeven worden aan eene oorſpronglyke neiging der Natuure. Dusdanig een beſluit zou geen ſteun vinden in de Ondervinding, noch in 't geen de Rede leert.

Want, om van dit laatſte eerst te ſpreeken, het is bezwaarlyk te begrypen, hoe eenige zamenvoeging van om-

noch onderworpen aan lyden over hunne onheilen: — zulk een Sterveling zou volſtrekt onafhangelyk weezen van de rest des Menschdoms, en, gelyk hy niets van hun behoefde, zo zou hy, in geenerlei opzigt, hun ſchuldenaar weezen.

Dan zodanige Characters, als ik zo even maalde, hebben nimmer op de Wereld beſtaan, en kunnen 'er, met de daad, nooit beſtaan: zulk eene verzameling van volmaaktheid is niet *Menschlyk*, maar *Godlyk*.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de Uitdeeling der Menschlyke Bekwaamheden en Talenten.

Indien wy de onderſcheidene Talenten, en de wyzen om uittemunten, voor welke het Menschdom vatbaar is, in overweeging neemen, zullen wy erkennen moeten, dat noch alle deeze, noch eenig aanmerkelyk getal van dezelve, vereenigd geworden is in één

Menschdoms te boven gaan, in elke hoedanigheid tot het Menschlyk Geslacht behoorende; maar alleen in de zodanige als min algemeen, en daarom meest bewonderd zyn. Die handwerklyke kunsten, en mindere deugden, buiten welken de Menschlyke Maatschappy niet zou kunnen bestaan, verwekken geene bewondering: vermids zy dagelyks voorkomen. Nogthans hebben de doorlugtigsten onder de Kinderen der Menschen meer noodig het heil, 't welk deeze toebrengen, dan hunne uitsteekende bekwaamheden aan de nederige bezitters van de eerste kunnen verschaffen. Gelyk deezen, die bedeeld zyn met de Hoedanigheden, hoogstnoodzaaklyk in het Menschlyk leeven, doch op minder prys geschat, inzonderheid die zich vertoonen in lichaamsarbeid en handwerken, uit hoofde van hunne bezigheden zelve niet kunnen dingen na die verheevener en fraaijer Bekwaamheden, welke anderen onderscheiden; zo moeten geenen, aan den anderen kant, verstooken blyven van de meer nutige. Dat gemak, die overdenking, en oeffening, buiten welke de Zielsvermogens niet volmaakt kunnen worden, belet die volkomene te werkstelling der Lighaamsleden, welke daar aan de grootste kragt en vaardigheid byzet. Eene Verbeeldingskragt, ongemeen leevendig en schitterend, is afkeerig van de geduld en naauwkeurigheid vorderende naaspooringen der Wysbegeerte, van de ontdekking en ontwikkeling der Waarheid, en de voortzetting der Weetenschappen. Die

tot

tot kleinigheden afdaalende naauwlettenheid op de berekening van Winst en Verlies; die redenkundige juistheid, welke geene beelden voor den geest ſchept, en die beſtendige inagtneeming van den onveranderlyken omloop der Bezigheden, noodzaaklyk tot het dryven van den Handel en Huislyk beſtuur, zyn ongunſtig voor de verheevener genietingen van Smaak en de aankweeking van Schoone Kunſten. De ſtugge en ſtrenge deugden paaren zich zeldzaam met de zagte en beminnelyke, en, daar zy ontzag en eerbiedenis verwekten, ſchynen ze welgevallen en liefde van de hand te wyzen. Zelfs eenige Lichaams-volmaaktheden blyken onbeſtaanbaar te weezen met andere. Ongemeene ſterkte, en vast geſpierde leden, vereenigen zich niet gemaklyk met groote vlugheid, of met fyn gevoel. —— Met één woord, het blykt 't oogmerk der Natuure te weezen, dat, ſchoon de Menschlyke vermogens verſchillen, en bekwaam zyn om tot eene verbaazende hoogte van uitmuntenheid opgevoerd te worden, nogthans die uitmuntenheid, ten opzigte van eenige derzelven, zeldzaam verkreegen wordt, zo niet één, of ten minſten eenige weinige Bekwaamheden; eene byzondere natuurlyke ſterkte hebbende, teffens, door eene beſtendige en hebbelyke oplettenheid, van derzelver Bezitteren, eene meer dan gemeene opkweeking en verbetering ontvangen.

Verſcheidenheid van Talenten is, derhalven, meer toe-

toepasſelyk op de Soort, dan op elk hoofd voor hoofd. De zaaden van alle zyn mogelyk geworpen in de geſteltenisſe van ieder Mensch; doch de grond is ongelyk voor dezelve geſchikt; en dat byzonder Vermogen, aan 't welk dezelve gunſtig is, ſpruit voort, komt, naar eisch aangekweekt, tot rypheid, en verſpreidt aan alle kanten takken en vrugten; terwyl de andere zaaden of verlooren gaan, of ſlegts zwakke ſcheuten maaken.

Men zal hier op, misſchien, inbrengen, hoe het zeer verkeerd ſchyne, te veronderſtellen, dat de Schepper in eenige geſteltenis de beginzels inplant van Vermogens, nooit beſtemd om tot rypheid te komen. Doch men merke aan, dat, daar de onderſcheidene vorderingen der Menſchen afhangen van veelvuldige omſtandigheden, en, gelyk boven getoond is, de charactriſeerende Vermogens van elk Mensch in een vereénigden graad ſtaan met hunne oorſpronglyke ſterkte, en de gelegenheden van aankweeking, het noodig ware, dat de zaaden van alle gelegd zouden worden in elk Menschlyk geſtel, in dier voege, dat, wanneer gunſtige omſtandigheden zamenliepen, het Vermogen, tot welks verbetering zy best berekend waren, mogt te voorſchyn komen, en bloeijen: en dus zo veele Menschlyke uitmuntenheid, over het geheel, mogt voortgebragt worden, als de tegenwoordige ſtaat der Menschlyke Natuure kan gehengen. Dit was, daar-

enboven, noodzaaklyk, om die algemeene gelykvormigheid daar te ſtellen, welke ten voordeelyken kenmerk ſtrekt, en de Menſchen vereénigt met de banden van eene algemeene Natuur.

Wat ook het geval moge weezen ten opzigte van dit ſtuk, het is ontwyfelbaar, dat zy, die buiten de grenzen, den Mensch voorgeſchreeven, treedende, na onderſcheiding ſtreeven, of zelfs na eenen middelbaaren graad van vordering, in eene groote verſcheidenheid van voorwerpen, doorgaans zich belachlyk aanſtellen, na vrugtloos hun tyd verſpild, hunne vermogens uitgeput, en eene hebbelykheid van onbeſtendigheid en wispeltuurigheid zich eigen gemaakt te hebben. Zelfs de grootſte vernuften, als zy, die byzondere loopbaane verlaatende, op welke de goede Natuur hun nimmer verwelkende laurieren toegeſchikt hadt, zich op een ander pad begeeven, en de belooningen, voor anderen weggelegd, tragten te verwerven, zullen, terwyl zy, aan den eenen kant, de verbaazendſte blyken betoonen van de ſterkte van 's Menſchen geest, aan den anderen kant, niet min beſliſſende proeven opleveren

beroep, waar in hy het meeste heil aan het Menschdom kan toebrengen, en voor zich zelven de grootſte eere verwerven.

Uit het gezegde, in dit en het voorgaande Hoofdſtuk, blykt, in de eerſte plaats, dat de Natuur zelve onder de Menſchen klaare en ontwyfelbaare Onderſcheidingen heeft vastgeſteld, in de verſchillende Hoedanigheden, aan elk hoofd voor hoofd geſchonken, en in de verſchillende Gelegenheden, hun, in den weg der Voorzienigheid, verſchaft, tot derzelver verbetering. Deeze Gelegenheden kunnen, ſchoon in mindere graaden, voorkomen in de ruwſte zo wel als in de beſchaafdſte ſtanden der Maatſchappye. —— Het is, in de tweede plaats, blykbaar, dat deeze Onderſcheidingen de volmaaking niet bevatten van alle de Menschlyke Vermogens; maar der byzondere uitmuntenheid van één of eenige weinige derzelven, zich in enkele perſoonen vertoonende.

Deeze twee ſtukken, naar eisch overwoogen, wyzen my aan, dat het juiſte denkbeeld van de *Natuurlyke Gelykheid* van het geheele Menschdom, zo verre het hunne onderlinge Pligten betreft, uit de *Ongelykheid* moet afgeleid worden; en dat, hoe wonderſpreukig het moge voorkomen, de *Ongelykheid*, de naauwkeurigſte en volkomenſte *Gelykheid* hervorbrengt, en aanzien van elke zedelyke en maatſchappelyke verpligting.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de onderlinge Afhangelykheid des Menschdoms, en de Gelykheid der Verpligting.

De Menschlyke Natuur is blykbaar bedeeld met eene verſcheidenheid van begeertens en verlangens, geſchikt naar de veelvuldige voorwerpen, in ſtaat om derzelver behoeften te vervullen, of daar aan vermaak te verſchaffen. Het Lichaam heeft geſtaagen onderſtand noodig, niet te verkrygen zonder veel kunsts en arbeids. Deeze kunst en arbeid moet nog zeer toeneemen, indien men, behalven de noodwendigheden, de gemakken en verfraaijingen des leevens verlangt, en de verfyningen der zinnelyke aandoeningen aanmerkt als voorwerpen van bejag. De zinnen zyn niet alleen deuren van louter lichaamlyk vermaak, doch ook van verfynder en kieſcher geneugten, waar in de Ziel, onder den invloed der verbeeldingskragt, het meeste deel heeft. Hier door openen zy een zeer wyduitgeſtrekt veld voor 's menschen verlangen en werkzaamheid, en vorderen het geheele bevang der Natuure om ſtoffe te verſchaffen voor de fraaije Kunſten. 's Menſchen Ziel haakt vuurig na kennisſe, zoekt, zo verre haar vermogens reiken, de betrekkingen, de oorzaaken, en de uitwerkzels te ontdekken van de veelvuldige

dige voorwerpen, die zich ter beſchouwinge aanbieden, en vordert het licht der Wysbegeerte om haar te geleiden in die naaſpeuringen. Niet alleen onderwerpen lichaams behoeftens en begeertens, het gevoel van ſchoonheid, overeenſtemming en grootheid, en de zugt tot kennisſe, den Mensch aan noodwendigheden, waar in voorzien moet worden, en bieden hem geneugten aan, welke hy niet kan naalaaten te verlangen; maar hy wordt ook gedreeven door verſcheide neigingen, eenige van een zelfzoekenden, andere van een goeddaadigen aart, die tot geſtaadige prikkels ter werkzaamhei dienen, en hem aanzetten tot het inſlaan van verſchillende weegen, naar gelange van de onderſcheidene voorwerpen hunner naajaaging.

Zodanig is 's Menſchen Natuur; en, uit het geen reeds gezegd is, zo wel als uit andere overweegingen, die ik even zal aanroeren, blykt ten vollen, dat elk hoofd voor hoofd ongenoegzaam is, niet alleen te zyner volmaaking, maar zelfs om te voorzien in de bezorging zyner dringenſte behoeften. De andere Dieren zyn door de Natuur begiftigd met verdeedig-middelen, met dekzel, met leevensonderhoud en huisvesting. Binnen korten tyd verkrygen zy hunne volle ſterkte, en het volkomen gebruik hunner vermogens, en kunnen, zonder onderwys of behulp, met onmisbaare zekerheid, dezelve aanwenden tot de einden, waar toe ze geſchikt zyn Maar, gelyk de Mensch

naakt, verdedigloos, en onvoorzien van leevensonderhoud, ter wereld intreedt, en in zyne kindschheid zou moeten omkomen, zonder het beſtendig tem zynen behoeven werkend beginzel der Ouderliefde; zo zou hy, buiten den byſtand en medewerking zyner Natuurgenooten, voor altoos, in den laagſten en troostloosten ſtaat, moeten omzwerven. De ongenade der Jaargetyden, de onvrugtbaarheid der Aarde, de verſcheurende wreedheid der wilde Dieren, zyne natuurlyke zwakheid — brengen zo veele en te ſterke hinderpaalen in den weg tegen een genoeglyk beſtaan, als hy nimmer kan verwagten door zich zelven te kunnen te boven komen. Hy wordt beſprongen door rampen, welke hy niet kan afweeren; hy is onderworpen aan behoeften, welke hy niet kan vervullen, en omringd door voorwerpen, welken hy, door zyn eigen vermogen, niet ten zynen gebruike kan aanwenden.

Voor de Maatſchappy geſchikt, wordt hy terſtond aan haare bezorging overgegeeven, tot zyn beſtaan en veiligheid, en door zyne eigene zwakheid gedrongen, aan derzelver ſterkte het zyne toe te brengen. Beſtemd om de naauwſte vereeniging met zyne Medemenſchen aan te gaan, vindt hy zich elendig en beroofd zonder hun; en, dewyl hy dus gedrongen is zyne poogingen by de hunne te voegen, ontleent de Maatſchappy een byzonder vermogen door den byſtand, welken hy verſchaft. Bedeeld met bekwaamheden, het inſtinct ver-

re

re overtreffende, ſtelt hy dezelve eerst te werk op eene wyze verre daar beneden, en, gevormd tot trapswyze verbetering, gaat hy voort van de kleinſte beginzelen; doch kan noch beginnen, noch voortgaan, zonder de medewerking zyner Natuurgenooten, om hem 't geen hy behoeft te verleenen, terwyl hy, op zyne beurt, moet werken om toe te brengen tot hunne noodwendigheden of genietingen, door het aanwenden en verbeteren van dat Talent, 't welk hy van den algemeenen Vader ontvangen heeft.

Welk eene vermenigvuldiging van vinding, welk eene byeenroeping van vlytberoon, welk een zamenloop van onderſcheide bekwaamheden, is 'er noodig, niet alleen om tot volkomenheid te brengen, maar zelfs om uit te vinden, en met eene draaglyke handigheid uit te oefenen, die handwerkmuiglyke kunſten en bezigheden, welke den Burger boven den Wilden verheffen, het gezellig leeven veraangenaamen en opçieren, en die verſcheidenheid van gemak en vermaak verſchaffen, welke wy dagelyks zien en genieten, en den Mensch, van het hulplooſte weezen in de Dierlyke Schepping, tot een Heer der Wereld maaken (*c*)?

Moet 'er een bosch geveld en tot een weide gemaakt; moet de ſteengroeve uitgehoold en de ſteen in bouw-

(*c*) Zie SMITH's *Wealth of Nations*, B. I. ch. 1, 2 & 3.

bouwſtoffen gevormd; moet het moeras droog gemaakt én in bouwland veranderd; moet de overſtroomende rivier binnen haare oevers beperkt; moet de meerdere ſterkte der mindere ſchepzelen tot ondersteuning van de menschlyke zwakheid gedwongen, of 't geen men hun ontneemt tot kleeding verwerkt; moet door het overtollige van het eene land de behoefte van het ander vervuld, en door de Scheepvaart de afgelegenſte Gewesten met den band van onderlingen weldaadigen handel vereenigd, worden — kan dit alles, en veel meer, 't geen ik niet zal ophaalen, ſtand grypen, zonder de vereenigde en juist geregelde poogingen des Menschlyken Geſlachts, en de gelyke aanwending van ieders Talenten ten algemeenen beste? — Zal men de geheime dryfveeren der Natuure opſpeuren, en de wetten, welke zy volgt, in alle haare onderſcheidene Ryken naavorſchen, zonder dat men tyd en gelegenheid verſchaft aan de ſchranderen en vernuftigen, met hun een voeglyk beſtaan te bezorgen, door den arbeid en vlyt der zodanigen, wier Bekwaamheden min verfynd en verheeven zyn?

Dus blykt, dat, daar elk hoofd voor hoofd geheel ongenoegzaam is tot zyn eigen geluk, hy, derhalven, in eene groote maate moet afhangen van den byſtand van anderen, om 't zelve te verkrygen; en dat, hoe veel ook iemand moge toebrengen tot het welweezen zyner Medemenſchen, door de uitſteekenheid en luis-

ter

ter zyner Bekwaamheden, 't zy natuurlyke 't zy verkreegene, hy van hun zo veel ontleent, als hy met mogelykheid kan ſchenken, en dikwyls veel meer dan hy geeft.

Indien de vereeniging van allen, dan, noodig is tot het beſtaan, het gemak, en het geluk van ieder hoofd voor hoofd, en elk Mensch op zich zelven, op zyn beurt, zeer veel kan bydraagen tot het algemeen welweezen; zo volgt, dat Orde en Ondergeſchiktheid noodwendig moeten ingevoerd worden, waar door de onderſcheide Leden der Gemeenſchappe hun eigen taak krygen, en de Talenten van elk op derzelver gepaste voorwerpen werken; als mede het onregt en geweld der zodanigen, die inbreuk willen maaken op de regten van anderen, bedwongen, en de driften van allen bepaald worden binnen derzelver eigenlyke grenzen; om zo groot eene ſom van algemeen geluk hervoort te brengen, als de ſtaat der Menschlykheid wil gedoogen.

Hier door zullen nieuwe kanaalen geopend worden voor Bekwaamheden, te weeten de zulken, welker uitoefening op plaatzen van Magt en Gezag te ſtaade komen; en, gelyk de rede met luider ſtemme de inſtelling van zodanige posten voorſchryft, ten algemeenen beste van het Menschlyk Geſlacht, zo vordert zy ook, dat deeze ten deel vallen aan Lieden, bekwaam om zich op dezelve, naar eisch, te kwyten. Wanneer dit

met de daad plaats grypt, wordt de Orde der Natuure waargenomen, en alle heilryke gevolgen vloeijen er uit voort. Wordt deeze Orde omgekeerd, en de onderſcheide plaatzen in de Maatſchappy, doch inzonderheid die van het meeste nut en waardigheid, toevertrouwd aan de zodanigen, die onbekwaam zyn om de pligten daar aan verbonden te volbrengen; dan verſpreiden zich de rampzalige uitwerkzels van verwarring, van dwaasheid en onregt, over het geheele lichaam des Burgerſtaats, en men voelt de ſmerpende onhellen van die *Ongelykheid*, welke het bederf en de verblindheid des Menschdoms hebben ingevoerd. Wanneer men aan de Talenten en Verdienſten der Menſchen den vryen loop vergunt, toelaat dat zy ruim en vry werken, en dezelve niet ontzet van die beloonigen, door de Natuur daar aan verbonden, kan er nooit eenige grond weezen tot klagten over de *Ongelykheid* onder de Menſchen, en, in de daad, zulke klagten zullen zeldzaam gehoord worden. De gezegende uitwerkzels van algemeen vlytbetoon, en van den gepasten aanleg der vermogens van elk in 't byzonder, om het grootſte goed over het geheel te wege te brengen, worden gevoeld door geheel het Staatslichaam. Elk bezit dat aandeel van agting, van rykdom, van eere, waar toe hy geregtigd is, door zyn eerlyk vlytbetoon en zyne dienſten het algemeen beweezen. De werkzaamen en edelaartigen doen op de kragtdaadigſte en ſchitterendſte wyze al wat in hun vermogen is ten algemee-

meenen beste. De traagen en zelfzoekenden worden gedwongen hun aandeel tot het algemeen belang op te brengen, uit hoofde van de behoefte en veragting, waar toe zy anderzins zouden vervallen.

Maar, wanneer Magt en Rykdom worden aangewend om Deugd te berooven van den eerbied daar aan verschuldigd, om Bekwaamheden te onzetten van de onderscheiding en invloed, op welk zy regtmaatigen eisch hebben, en eerlyk vlytbetoon van deszelfs natuurlyke vrugten, dan heerscht 'er eene alleraanstootlykste *Ongelykheid*, die alleen bestaan kan in verbintenis met de haatlykste Dwinglandy. Naar gelange van deeze verdrukking, die de voornaamste voordeelen der Maatschappye in de handen werpt van eenige weinigen, in geenen deele de agtenswaardigste der Gemeenschappe, en deeze tot een erfgoed maaken, waar over zy, naar welgevallen, mogen beslissen, wordt de Maatschappy bedorven en elendig. — Naar maate van die *Gelykheid*, welke de Schepper vastgesteld heeft, en die bestaat, niet in alle de Leden van het Maatschappyelyk lichaam op éene hoogte te plaatzen; maar in de onderlinge afhangelykheid en verpligting van allen, te midden van veelvuldige onderscheidingen, standen en rangen, is de Maatschappy bloeijend en vry, aan elk het volle genot verzekerende van alle zyne natuurlyke voordeelen, aan het algemeen borg staande voor de volkomene opbrenging der poogingen

van allen wel beſtuurd en juist zamengevoegd, vereenigende alle de Leden der Gemeenſchappe door de banden van onderling belang en goedwilligheid, zo veel vryheids vastſtellende, als beſtaanbaar is met Burgerlyke zamenwooning.

Dan, veronderſtellende, dat de veelvuldige Onderſcheidingen en Orders der Maatſchappye geſchikt zyn met de naauwkeurigſte agtgeeving op de verſchillende Bekwaamheden en Verdienſten der Menſchen, zal 'er, nogthans, naardemaal 'er eene onderlinge afhangelykheid is tusſchen alle de Leden van het Maatſchappyelyk Lichaam, en, uit dien hoofde, eene naauwkeurige gelykheid van verpligting, geen de allerminſte grond zyn voor trotsheid en onbeſchoftheid aan den eenen, of voor vernedering en laagheid van gevoel aan den anderen kant. Zyn zy verheeven, door de meerderheid hunner Zielsvermogens, zy ſtaan beneden anderen in andere hoedanigheden, die volſtrekt noodzaaklyk zyn tot onderhoud en gemak des leevens. Indien de een eenen anderen overtreft in eene ſoort van bekwaamheden, of in zeker ſlag van deugden, hy is gebrekkig in andere, van welke hy zo veel heils kan trekken, als hy toebragt, en waar door het algemeene welweezen zo zeer bevorderd wordt, als door de uitmuntenheid, welke hy bezit. Indien de een uitſteekt in nutte hoedanigheden, een ander onderſcheidt zich door aangenaame en flikkerende; en, gelyk vermaak zon-

zonder nutheid ſchadelyk is, zo wordt nut, van vermaak ontbloot, kwynend en ſmaakloos. Indien iemand tot magt verheeven, of door vermaardheid beroemd is, zy die getrouw de pligten volbrengen van een laager en luisterloozen kring, ſtellen hem in ſtaat om de pligten, aan zyn hooger rang verbonden, te betragten, en werken mede tôt zyne verheffing door het aanvullen van die gedeeltens des algemeenen ſtelzels, zonder welke de hoogere rangen niet zouden kunnen beſtaan, en door hem dat ontzag en dien eerbied toetedraagen, op welke hy door zyne verdienſten regt heeft. Indien iemand uitſteekt door zyne wysheid en ſchranderheid, door zyn vernuft en geest, door zyne kennis en geleerdheid, een ander onderſcheidt zich niet minder door zyne werkzaamheid en ſterkte, door zyne weetenſchap en handigheid, door zyn vlytbetoon en arbeid. Indien de een eerwaardig is door zyne verheevenheid van ziel, door zyne edelmoedigheid, onverſchrokkenheid en vaderlandsliefde, een ander is beminnelyk door zyne beleefdheid en inſchiklykheid, door zyn geduld, zedigheid en zagtmoedigheid; en zyn de eerstgemelde hoedanigheden aan te merken als çieraaden des leevens, de laatstgenoemde veraangenaamen 't zelve in groote maate; en beide, zamenvereenigd werkende, vervullen zy onderlinge gebreken, en bevorderen onderlinge voordeelen; ſchenken ſtoutmoedigheid aan wantrouwen, en kragt aan twyfelmoedigheid, leenigen de ſtugheid, en verzagten de majeſteit

der deugd. Indien deezen, die de hoogere rangen op eene voeglyke wyze bekleeden, de grootſte weldaaden aan hunne Medemenſchen ſchenken, zy zyn inzonderheid aan hun verpligt voor hun onderſtand. Indien de laatſten het oordeel en de ſchranderheid der eerſten behoeven, om de beſte plans ter bevordering van het algemeen welweezen te beraamen, en de algemeene veiligheid te handhaaven; hebben deezen wederom hun beſluit en vaardigheid noodig, om de gemaakte plans te volvoeren. Indien zommigen de groote beginzels van Deugd, op welke het welvaaren der Maatſchappye voornaamlyk ſteunt, onderwyzen en opheldoren; zullen zy, die het voordeel hunner leſſen trekken, dezelve ten voordeele van hunne Leermeesters doen ſtrekken, door, ten hunnen opzigte, de geleerde deugden te betragten. Indien eene rang van Menſchen de goede orde en vrede bewaart, en een ander alle de fraaije en nutte kunſten des gezelligen leevens uitoefent, zyn er nog anderen, die deeze genietingen en voordeelen verzekeren tegen inval van buiten, en hun bloed opofferen, als hunne toebrenging tot het algemeen belang.

[redacted]

deelen; zo wordt in de Maatschappy elk, hoofd voor hoofd, een byzonder aandeel van bekwaamheden bezittende, en, indien wel geplaatst, een byzonderen stand daar aan beantwoordende hem toegevoegd, noodzaaklyk tot het welvaaren van de geheele Gemeenschap, en hy deelt gelyk dezelve in voor- en tegenheid. Alle de leden der Maatschappye zyn dus vereenigd door onderlinge afhangelykheid en ondersteuning. Verbreek slegts éene schakel van de keten, de overige zyn van geen gebruik, of, ten minsten, beroofd van dit onderscheid en sterkte, welke genooten wordt, wanneer de Maatschappyelyke keten in zyn geheel blyft.

In 't oog der Rede, derhalven, en van den algemeenen Vader, is elke leevensstand even eerlyk, naardemaal zy, alle slegts deelen zyn van het groot lichaam der Maatschappye, 't welk zyne Wysheid beraamd heeft en zyne Magt bewaart. Uit dit gezigtpunt beschouwd, is geen Menschlyk Schepzel meer of min waardig dan een ander, dan in zo verre als het den rol, aan 't zelve toegeschikt, volvoert of verwaarloost, en de som des algemeenen geluks vermeerdert, of vermindert.

Het is blykbaar het oogmerk der Godlyke Voorzienigheid in het verleenen van onderscheidene Vermogens en Bekwaamheden aan verschillende Persoonen,

nen, hun te beſtemmen tot onderſcheide ſtanden en omſtandigheden; hun onderſcheide pligten en taaken op te leggen, die, op de kragtdaadigſte wyze, het welvaaren van het Menschlyk Geſlacht bevorderen. — Door dit plan worden ongetwyfeld veel meer voordeelen verworven ten opzigte van de hoogſte belangen des Menschdoms, dan aan 't zelve verzekerd zouden kunnen zyn, door dezelfde hoeveelheid van Bekwaamheden en Deugden, die onze Soort onderſcheiden, uit te deelen volgens eenig ander plan, 't welk wy ons door verbeelding kunnen vormen. Want, elk byzonder Talent wordt dus met gelukkiger uitſlag aangekweekt, wanneer het beſtendig en hebbelyk de aandagt van den bezitter bezig houdt, dan zou hebben kunnen geſchieden, indien eene veelvuldigheid van bezigheden de gedagten aftrok, den tyd verdeelde, en de vermogens van elk hoofd voor hoofd overlaadde. Een grooter ſom van uitſteekenheid wordt dus in de Soort te wege gebragt, en, by gevolge, de volmaaking en 't geluk des Menschdoms kragtdaadiger bevorderd. Door dit plan van uitdeeling alleen worden 'er gelegenheden gebooren ter beoefening van veele deugden, die anderzins niet zouden hebben kunnen beſtaan. Waren alle Menſchen even wys en geleerd, geene gelegenheid zou 'er voorkomen, om of eene onderwyzende of leerzaame geeſtgeſteltenis te vertoonen, Waren alle Menſchen even ryk, noch edelmoedigheid noch dankbaarheid kon dan worden op-

opgewekt. Waren alle Menſchen even magtig, gelyk men, aan den eenen kant, geen byſtand of beſcherming zou behoeven, zo zou 'er, aan den anderen kant, geen plaats weezen voor medelyden of gedienſtigheid. Eindelyk, de Menſchen, volſtrekt voor elkander noodig gemaakt zynde, door hunne onderlinge behoeften en zwakheden, worden gedwongen tot eene wederkeerige uitwiſſeling van goede dienſten, en de Maatſchappy is dus vereenigd door de ſterkſte en duurzaamſte banden. Met één woord de vlugtigſte beſchouwing van de Menſchlyke Natuure overtuigt ons, dat de Mensch door zynen Schepper tot de Zamenleeving beſtemd is, en, daar dit zyne beſtemming was, wordt hy tot dezelve gedreeven door alle zyne neigingen en vermogens.

Men kan, over zulks, daar tegen niet aanvoeren, dat veele van de Behoeftens, aan welke alleen in de Maatſchappy kan voldaan worden, geene Behoeftens der Natuure, maar enkel van eenen bykomenden aart, zyn, en geteeld in de Maatſchappy, ten bewyze van welker noodzaaklykheid dezelve worden bygebragt. — Gereedlyk ſtemmen wy toe, dat, in zeer verfynde en tot den hoogſten trap beſchaafde ſtanden der Maatſchappye, waar weelde haaren verwyfdmaakenden invloed verſpreid heeft, veele Behoeftens en Begeertens gebooren worden, die niet alleen niet met de Natuur overeenkomen, maar aanloopen tegen 's Menſchen

volmaaking en geluk. Doch, dat wy, nogthans, in aanmerking neemen, hoe deeze verderflyke ſtrekking, ten opzigte van 't geluk der Menſchen, begint met het losmaaken dier banden, die de Menſchen het vaſtſt aan elkander hegten. 't Zyn zelfzoekende, geen gezellige genietingen, die tegen 's Menſchen volmaaking ſtryden, en de Mensch benadeelt zyn eigen geluk, zo ras hy 't zelve van het algemeen goed afzondert. Het gaat ontwyfelbaar vast, dat alle oorſpronglyke Vermogens der Menſchlyke Natuure tot de hoogſte volkomenheid in de Maatſchappy worden opgevoerd; dat dezelve, daarentegen, in eenzaamheid verzwakken en te niet loopen. Die ſtaat zeker, welke het meeſt ſtrekt ter volmaaking van elke Menſchlyke Bekwaamheid, is de natuurlykſte; en het is alleen, door de vreemdſte omkeering van uitdrukkingen en denkbeelden, dat het tegenovergeſtelde kan beweerd worden (*d*).

De ſtaat der Natuure, derhalven, de onderlinge medeloop en zamenwerking des Menſchdoms vorderende tot hun algemeen geluk; dewyl ieder bedeeld is met eenige middelen om het te bevorderen; is het zeker, dat de volkomenſte Gelykheid van Verpligting, van ontvangene en wedervergoldene weldaaden, onder allen beſtaat; dat die afhangelykheid, welke de Menſchen en

(*d*) Rouisseau *ſur l' Origine de l'Inegalite parmi les Hommes*; doorgaans.

en magtigen gaarne zouden bepaalen tot één kring en rang, by allen even zeer plaats grypt; en dat Onafhangelykheid, na welken allen haaken, nergens onder de Kinderen der Menſchen te vinden is. Want, ſchoon een Mensch alle bedenkbaare volmaaktheid en ieder mogelyk voordeel bezate, zal hy, nogthans, terwyl hy in de Maatſchappy leeft, en ruime voldoening verſchaft aan alle zyne gezellige neigingen, uit welke de verhevenſte geneugten der Menschlyke Natuure voortſpruiten, van het Menschdom zulk een aandeel van geluk ontvangen, als hy verpligt is te vergoeden door alle wedervergelding, waartoe de uiterſte inſpanning zyner vermogens hem in ſtaat ſtelt. Van zyne hooge verheevenheid is hy verpligt af te daalen na de Gelykheid van een Burger, van een Mensch.

De beginzels, hier boven vastgeſteld, verſchillen hemelbreedte van die, welke de Trotsheid en Dwinglandy omhelzen en inſcherpen. Indien de Menſchen begaafd zyn met hoogere Bekwaamheden of tot een aanzienlyken ſtand verheeven, zullen zy niet gereedlyk toeſtaan, zo zy niet teffens uitſteeken door eene byzondere edelaartigheid van denkwyze, dat, tuſſchen hun en hunne minderen, de Afhangelykheid en de Verpligting wederkeerig zyn. Den zodanigen blinkt onaangenaam in 't oor de leer, dat tuſſchen den Souverain en den Onderdaan, de Magiſtraat en het Volk, de Ryken en de Armen, de Verſtandigen en de

Dommen, de Geleerden en Ongeleerden, geen onderſcheid plaats hebbe, dan in het bezit van onderſcheidene Vermögens, en in het volbrengen van verſchillende Pligten, aan elk byzonder eigen, en nuttig voor allen. Trotsheid en Dwinglandy zouden, aan de eene zyde, alle ontzag en eere plaatſen, aan de andere niets dan kleinagting en verſmaading; hier alles verdrukking en geweld, en daar alles geduld en onderwerping; hier alle gemak en vermaak, daar alle arbeid en behoefte: aan den eenen kant den geringſten byſtand aanmerken als eene eeuwigduurende verpligting, en aan den anderen kant de grootſte dienstbetooningen als onvermydelyke pligten.

Maar dusdanige gevoelens kunnen nooit aangenomen worden, en derzelver invloed behouden, wanneer kennis eenigen opgang in de wereld heeft beginnen te maaken, en de Menſchen begrip hebben gekreegen van hunne eigene Natuure en Waardigheid. De Lichaamen der Menſchen kunnen nooit in ſlaaverny gehouden worden, als hunne Zielen vry zyn. De naauwlettendſte voorzorg van alle Despoten, van welken rang of benaaming, is altoos geweest, en moet altoos zyn, om het Menschdom in onkunde te houden. Wanneer het licht van kennis doorbreekt, in de gevangenis, waar in zy gekluiſterd zitten, barſten de deuren open en de ketens vallen af. In de daad Trotsheid en Dwinglandy ondermynen, door het vernietigen van die onderlinge Verpligting en die Gelyk-

lykheid, welk wy hier boven vastſtelden, de ſteunpylaaren, die die Grootheid onderſchraagen en een ſchitterenden glans van zich afgeeven. Want, indien 'er geene onderlinge Verpligting, geene Gelykheid van Regt is, dan maakt Magt aan den eenen, en Zwakheid aan den anderen kant, de eenige band uit van gezellige of burgerlyke Vereeniging. Het valt gemaklyk te bevroeden, waar, in zulke omſtandigheden, de grootſte magt zal gevonden worden, of in de handen van de armen, de geringen, en de onkundigen, of in die der ryken, der grooten, der geleerden en ſchranderen. Maar, indien het groot grondbeginzel van Gelykheid van Verpligting en van onderlinge Afhangelykheid in het denkbeeld wordt aangenomen, gelyk het in de natuur der zaake gegrond is; indien rangen en posten noch onrechtvaardig toegeëigend, noch pligten, daar aan verbonden, trouwloos of ſlap waargenomen worden; is de verpligting tot gehoorzaamheid en onderwerping zo ſterk by de minderen, als die van regtvaardigheid en belangloozen yver voor het algemeene welweezen by de regeerders en magiſtraatsperſoonen, en de eer, verworven door onderſcheidende bekwaamheden, is men even zeer verſchuldigd aan derzelver bezitteren, als deze de vrugten van hun eerlyken arbeid verſchuldigd zyn aan de laagere rangen der Gemeenſchappen. Dit beginzel plaatst het gebouw der Maatſchappye op eenen vasten en duurzaamen grond, en alle de deelen van dit gevaarte, hoe verſchillende ook in

luister en çieraad, zyn zo naauw aan een verbonden, en zo noodzaaklyk voor 't geheel, dat geen derzelven kan weggenomen of misvormd worden, zonder de ſchoonheid of vastheid des gebouws te benadeelen.

Niet min ongerymd dan ſchadelyk is, gevolglyk, dat begrip van Gelykheid, 't welk ſtrekt om allen op eene en dezelfde hoogte te ſtellen, en alle onderſcheidingen en rangen weg te weeren, en Ondergeſchiktheid, die zo noodzaaklyk is voor de Zamenleeving, als de Zamenleeving tot geluk, te vernietigen. Zulk eene Gelykheid verwoest die, welke gegrond is op de Natuur, en beſtaat in eene gelyke betrekking van allen tot de Maatſchappy, en eene gelyke wederkeerigheid van pligten. Deeze Gelykheid houd alle de deelen en alle de leden van het Maatſchappyelyk lichaam in evenwigt, doet uitſteekenheid zelve voortkomen uit algemeene belangen, en houdt wederom te onder die afzonderlyke onafhangelykheid, welke uitſteekenheid zich zou aanmaatigen, door dezelve te rug te brengen tot die verzameling van magt, waar uit ze geheel ontleend wordt. Een beſtendig tegenwigt en overgang van verpligting en pligt wordt dus bewaard door alle de deelen der Maatſchappy, even als 't geen wy in de natuur waarneemen. Gelyk uitwaaſemingen en dampen van den oceaan en de laagere deelen der aarde, hangen blyvende in de toppen der bergen, de bronnen vormen, die de rivieren veroorzaaken, welke de onderſchei-

ſcheidene Gewesten des Aardbodems bewateren en vrugtbaar maaken, en eindelyk zich weder ontlasten in dien oçeaan, van waar zy kwamen, en dus eenen beſtendigen omloop onderhouden; zo ontleenen de hoogere rangen in de Maatſchappy hun ſtaatkundig beſtaan en vermogen van de algemeene hoop, en zy verſpreiden, behoorelyk aan hun rang beantwoordende, door dezelve eenen heilzaamen invloed, die wederom dient om hunne waardigheid en luister op te houden. De Perſoonen, daar mede bekleed, zyn afgeſcheiden van de Maatſchappy, en enkel beſchouwd als byzondere leden van het Menſchelyk Geſlacht, tot geene onderſcheiding of meerderheid geregtigd, dan die voortkomt uit hunne lichaams of zielshoedanigheden, welke de onderſcheidingen der Natuure zyn. Maar, aangemerkt in hunne verbintenis met het Staatkundig lichaam, vorderen zy hunne uitſteekenheid en magt, op het zelfde beginzel, waar door de Maatſchappy by een gehouden wordt, naamlyk dat het algemeen goed de eiſchen van byzondere perſoonen moet bepaalen. In hun, derhalven, is de Majeſteit van het Gemeen, niet hun eigene byzondere meerderheid, zigtbaar.

Het is die *Gelykheid* des Menschdoms, welke men zo dikwyls beweerd heeft; maar zelden recht verſtaan is. —— Eene *Gelykheid*, welke de Trotsaart en Dwingeland verſmaadt; dewyl dezelve aangekant is tegen hunne zelfszoekenheid en traagheid. —— Eene *Gelykheid*,

heid, welke onrustige en byzondere oogmerken bedoelende Menſchen gaarne misbruiken als een werktuig, om een geregeld Staatsbeſtuur overhoop te werpen, en die regeeringloosheid in te voeren, te midden van welke zy zich zelven kunnen verheffen. —— Eene *Gelykheid* van behoeften, met eene verſcheidenheid van middelen om ze te vinden. —— Eene *Gelykheid* van verpligting, met onderſcheidene wyzen om zich van dezelve te kwyten. —— 't Is eene *Gelykheid*, die, door alle Rangen even noodzaaklyk te ſtellen, allen, die hun pligt getrouwlyk volbrengen, even achtingswaardig maakt in 't oog van GOD — doch door hooger en laager rangen, door veelvuldige onderſcheidingen en kringen, te vorderen, onderſcheide trappen van aanzien en eer onder de Menſchen vaſtſtelt. —— 't Is eene *Gelykheid*, welke niemand vernedert dan den dwingland, den ſchurk, den dief, den wellusteling, en den luiaard — en allen, behalven deezen, verhoogt tot de veredelende waardigheid van mede uitmaakende leden der groote Gemeenſchap des Menschdoms, en van Medearbeiders met GOD, om het Geluk van zyne zedelyke en verſtandige Schepping te bevorderen.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

Eenige Omſtandigheden van Menſchlyke Gelykheid, nog niet in overweeging genomen.

Den voornaamſten grondſlag, op welken men mag bouwen, dat *alle Menſchen gelyk zyn*, in zo verre zulks betrekking heeft tot alle Zamenleeving en Burger-Pligten, ontvouwd hebbende, zal ik nu kortlyk verſcheide andere opzigten aanwyzen, in welke hunne *Gelykheid* verder kennelyk doorſtraalt.

I. Alle Menſchen zyn begaafd met het zelfde Lighaamsmaakzel en met dezelfde algemeene Zielsgeſteltenisſe. Niettegenſtaande de verſcheidenheden, welke plaats vinden tusſchen byzondere Perſoonen in het ſtuk van hooger of laager maate van uitmuntenheid in eenige der oorſpronglyke Vermogens onzer Natuure, is de geheele Soort, indien wy eenige gedrogtlyke en ongemeene voorbeelden uitmonſteren, gekenmerkt door dezelfde Ledemaaten en Zintuigen des Lichaams, en door dezelfde Bekwaamheden, Neigingen en Aandoeningen der Ziele. Voelt de rykſte, de magtigſte, de ſchoonſte, de ſchranderſte onder de zoonen der Menſchen, minder de aandoening van honger en dorſt, van koude en ſmarte, dan zy, op welken eene tegen-

overgeſtelde beſchryving past; of zyn deeze laatstgemelden minder onderſcheiden dan de eerstgenoemden, door het algemeen maakzel en de zintuigen des Menschlyken Geſtels? Komen niet de ryken en de armen, de aanzienlyken en geringen, ter wereld in denzelfden ſtaat van zwakheid en behoefte? Is het Kind van ryke ouders geboren ſterker, vordert het minder den byſtand der geenen, aan wier zorge het onmiddelyk wordt overgegeeven, dan het Kind van den boer of van den bedelaar? Kan het reeds zyn voedzel onderſcheiden en bezorgen, zyne leden gebruiken, zich tegen gevaar beſchermen, en, door zyne aangeboorne onafhanglykheid, de waare meerderheid van zyn ſtaat handhaaven? Zo verre is het 'er af, dat iets van dien aart het geval is, dat, indien 'er, ten deezen aanziene, eenig verſchil zich opdoet tuſſchen dit Kind en een Kind van laager rang, al het voordeel aan de zyde van het laatſte overſlaat. Dit Kind brengt, door de gezonde en ſterke geſteltenisſe zyner Ouderen, een natuurlyk kloek en wel geſpierd lichaam ter wereld, en heeft niets meer dan de allergemeenſte oppaſſing noodig tot zyn voeding, onderhoud en geheelen op-

Ten anderen: dezelfde beginzels, neigingen, en aandoeningen, werken op alle Menſchen met onderſcheide graaden van ſterkte, naar gelange van derzelver verſchillende ſtanden. Alle Menſchen, van welk een rang of ſtaat, worden kragtig gedreeven door begeerte tot zelfbehoudenisſe, door zugt tot vermaak, en van vryheid, en door afkeer van ſmert en bedwang; door trek tot gezelligheid, en weêrzin van eenzaamheid; door ouderlyke, egtgenootlyke en kinderlyke verkleefdheden; door een bezef van eer, en een gevoel van belediging. Geenen zyn ontbloot van eenige bevatting van ſchoonheid, orde en grootsheid; en geenen, dan de zodanigen die allerjammerlykst bedorven zyn, of zy hebben bezef van de eeuwige onderſcheidingen van regt en onregt, van deugd en ondeugd, van waarheid en dwaaling, in menschlyke oordeelvellingen en bedryven. Zelfs de domſten, de onkundigſten en verhardſten, in het Menschlyk Geſlacht, zyn in ſtaat om eenig leevensplan te vormen en voort te zetten, om een ſtelzel van geluk te bevatten, 't geen zy verlangen te verwerven, of een denkbeeld van elende te te vormen, 't welk zy zoeken te ontwyken. Geen Menschlyk Weezen, derhalven, geniet of lydt, even als de Beesten, volgens de blinde aandriften van lust, of de onvoorgekomene indrukken der zinnen; maar heeft eenig voorafgaand overleg en keuze, ten aanziene der voorwerpen van begeerte of afkeer. Elk Sterveling gevoelt ook, dat hy, door het Geboorteregt

der Menschlyke Natuure, eisch heeft op zommige Regten, van welke hy niet kan ontzet worden, zonder op te houden een Mensch te weezen, of zonder te wenschen dat hy niet ware, en dat deeze daarom, ten koste van alles, moeten gehandhaafd worden. Deeze zyn de algemeene trekken der Menschlykheid, die de geheele Soort kenmerken, en onder dezelven zo veele punten van Gelykheid vastftellen.

II. Alle Menschen zyn daar in gelyk, dat zy eenigen byzonderen pligt te volbrengen hebben, dat zy eenige byzondere voordeelen bezitten om de daar aan beantwoordende deugden aan den dag te leggen; als mede in blootgefteld te weezen aan byzondere verzoekingen tot daar aan beantwoordende ondeugden. De grooten vervallen ligt tot hoogmoed, verdrukking, verkwisting en godloosheid; de armen tot te onvredenheid, oneerlykheid en nyd. Indien de pligten van elken ftaat naar eisch volbragt, de deugden naar evenredigheid ten toon gefpreid, en de verzoekingen overwonnen worden, valt het bezwaarlyk te zeggen, aan welken de grootfte lof toekomt. Wanneer de pligten

III. Alle Menſchen zyn gelyk in even zeer blootgeſteld te weezen aan lotwisſeling, aan rampſpoed, en aan dood. Het te onderneemen dit te bewyzen, zou overtollige en beuzelagtige arbeid zyn. Maar, de gevolgen, die daar uit moeten afgeleid worden, ten opzigte van het licht, waar in de onderſcheidene rangen en afdeelingen van Menſchen elkander behooren te beſchouwen, loopen dermaate niet in 't ooge, of hebben, ten minſten, dien invloed niet op het hart, waar toe zy, met alle rede, geregtigd zyn. Want, indien de allerhoogstverheevene onder de kinderen der Menſchen, zo wel als de allerlaagſte, in het graf moet verrotten en ten aas der wormen ſtrekken; indien dit lot hem even zeer alle oogenblikken boven het hoofd hangt, en, wanneer het hem treft, hem beroofd van alle uitwendige onderſcheiding, en hem niets overlaat, dan de weezenlyke en ſtandhoudende onderſcheidingen van deugd of ondeugd, die even zeer tot allen behooren, kunnen dan eenige aanmaatigingen ongerymder weezen dan die van hoogmoed, welke alleen gegrond zyn op eene uitſteekenheid, zo voorbygaande en onzeker. Zulke aanmaatigingen zyn even belachlyk, als het zou weezen voor eenen reiziger, dat hy zich verbeeldde eigenaar te weezen van alle ſtreeken, welke hy doortrok.

Daarenboven, de ſtanden, die de verſchillende rangen der Maatſchappye onderſcheiden, zyn, in geenen

deele, beſtendig gehegt aan zeker aantal van Perſoonen, die dezelve thans mogen bekleeden. Zy hellen ſteeds tot verandering over. Gelyk de deelen der ſtoflyke wereld in eene geſtaage beweeging zyn, en deels veranderd worden door heimlyke en ongemerkte verzwakkingen, deels door geweldige ſchokken, ſtormwinden, overſtroomingen, aardbeevingen en vuurbraakende bergen; zo zyn de onderſcheide rangen der Maatſchappye blootgeſteld aan geduurige lotverwisſeling, deels door ſchielyke en geweldige beweegingen, deels door die heimlyke, maar gewisſe, oorzaaken, die ſteeds werken in de verheffing of vernedering der Menſchen. Buitenlandſche oorlogen of binnenlandſche beweegenisſen; treffende tegenſpoed of meer dan gemeene voorſpoed; ſchitterende deugden, of ſchreeuwende ondeugden veroorzaaken de wonderbaarſte veranderingen in het lot der Menſchen. De openbaare gebeurtenisſen van onzen eigen Leeftyd, (welke hier van de zigtbaarſte blyken opleveren,) daar laatende, hoe ontelbaar veele voorbeelden overſtelpen onze gedagten als wy dezelve vestigen op de gebeurtenisſen, die het blad der oude en hedendaagſche Geſchiedenis ons vermeldt!

Fortuna ſœvo læta negotio, et
Ludum inſolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.

HORAT. *Od. Lib.* III. 19.

For-

Fortuin, in haar vermaak zelfs wreed,
Altyd gewoon een roekloos ſpel te ſpeelen,
Die haar onzekere gunst zo los en wuft beſteedt,
Zal heden my en morgen and'ren ſtreelen.

Daar is, in de daad, in elken ſtand, eene zekere ſtrekking om te veranderen: en dezelfde oorzaaken, die de verheffing der hoogſte rangen van Menſchen hebben te wege gebragt, werken ook ongemerkt ten voordeele van anderen, in minder ſtanden geplaatst. Gelyk een bal, wanneer dezelve het hoogſte punt van verheffing beklommen heeft, onmiddelyk begint te daalen, en, met eene toeneemende ſnelheid, na beneden komt; zo blykt 'er een zeker punt van hoogheid te weezen, boven 't welke Menschlyke grootheid niet kan opklimmen, en waar dezelve zich bevindende zelden kan blyven; doch, de eindpaal zynde van luister, het begin wordt van taaning en eindelyk van volkomen verdooving. —— Aan den anderen kant, gelyk de zaadkorrel eens booms, van het tydſtip af dat dezelve in den grond gevallen is, zich geſtadig uitbreidt, opwaards ſchiet, en van de aarde nieuwen toevoer ter voeding ontvangt; tot dat de takken des booms ten wolke toe zich verheffen, en den grond met ſchaduw overdekken; op gelyke wyze, zyn 'er, onder de laagere rangen van Menſchen, blykbaare beginzels van aanwas en verbetering, welke niet misſen gelukkig te werken, wanneer zy begunſtigd worden door de gelegenheden. Want,

Want, welke zyn de ondeugden, die gereedst te voorſchyn komen in verheeven en voordeelige omſtandigheden; en welke zyn de deugden, welke een nederig en hard lot gemaklykst teelt en kweekt? In het eerſte geval zien wy dikwyls hoogmoed, welke verontwaardiging en haat verwekt, en, gevolglyk, verbintenisſen om dien te dempen. Wy zien weelde en buitenſpoorigheid, die, binnen korten tyd, de rykſte goederen verſpillen, en onbekwaamheid tot het betoon van werkzaamheid baaren. Wy zien zorgloosheid en onoplettenheid, die iemands zaaken doen in de war loopen, en, in 't einde, onherſtelbaare verwarring te wege brengen. Wy zien menigmaal uitzuiging, onderdrukking en ſchreeuwend misbruik van magt, om zich uit benarde omſtandigheeden te redden, doch die den val, tot welks voorkomen ze worden aangewend, verhaasten, en een onherſtelbaare onheil hervoortbrengen.

By hun, die een vernederend en hard lot treft, zien wy, doorgaans, nederigheid en zedigheid, welke nooit misſen welgevallen aan te treffen; wy zien geduld en zuinigheid. Het eerſte maakt den drukkendſten toeſtand draaglyk, en de laatſte ontleent ruimte *uit ſchaarsheid.* Wy zien vlytbetoon en de gelukkige uitoefening van bekwaamheeden, die eerst de Menſchen nuttig maaken voor hunne meerderen, vervolgens hun in kennis en opmerking brengen, en, eindelyk verheffen tot eere en overvloed —— Terwyl in deezer voege de zodanigen,

gen, die in de hoogſte ſtandplaatzen verheeven zyn; veronderſtellende dat zy niets te doen hebben, vermits zy het hoogſte toppunt van Menschlyke Grootheid bereikten; ten val en nietsbeduidenheid neigen, zullen zy, die zich in een laager kring beweegen, aangedrongen door behoeften of geprikkeld door eerzugt, geduurige poogingen aanwenden, om te klimmen, agtgeevende op elke gunſtige gelegenheid om gelukkig te ſlaagen en langzaam naar de hoogte ſteigende, van welke de anderen nederſtorten. Waar zyn tegenwoordig de aanzienlyke Geſlachten, die zulk een gewigtige plaats beſlaan in de oude Geſchiedenis? Voorzeker zyn zy niet geheel uitgeſtorven; derzelver afſtammelingen beſtaan ergens op aarde. Maar zy zyn vermengd onder het gros des Menschdoms, terwyl anderen opgekomen zyn om te ſchitteren in den kring, door hun verlaaten. — Het is op deeze wyze dat de Godlyke Voorzienigheid, die, om hoogst wyze redenen, eene Ongelykheid van Talenten en Standen onder de Menſchen heeft vastgeſteld, door het toelaaten dat hunne deugden en ondeugden derzelver eigenaartige uitwerkzels, van daar aan beantwoordende vernedering of verhooging, veroorzaaken, het evenwigt herſteld heeft, 't welk het oog van oppervlakkige waarneemeren ontſnapt.

IV. Alle Menſchen zyn daarin aan elkanderen gelyk, dat zy zich geplaatst vinden in een ſtaat van

Beproeving tot een toekomenden ſtaat van Vergelding. De Natuurlyke en Geopenbaarde Godsdienst ſtemmen zamen om ons van deeze groote en ontzaglyke waarheid te overtuigen. 't Is niet min openbaar, volgens de eeuwige beginzels, naar welken het Godlyk Bewind beſtuurd wordt, dat de Characters, welke de Menſchen verkreegen hebben in dit tegenwoordig beſtaan, tot de eenige maat van hun toekomend lot zullen ſtrekken. Indien dan eenigzins agt geſlaagen wordt op de verſchillende ſtanden, welke de Menſchen hier beneden bekleeden, zal het alleen zyn om te bepaalen, hoe verre zy de pligten, daar aan verbonden, volbragt hebben, en welk eene maate van verdienſten of wanverdienſten aan elk moet toegekend worden, naar de Talenten, welke hy bezat, en de Gelegenheden, die hy genoot tot het betragten van elke deugd. Hier zyn alle Menſchen op den volmaakſten trap van Gelykheid geſteld, hebben dezelfde maate van Regtvaardigheid te wagten, en ontleenen hunne voornaamſte hoop van dezelfde eeuwige bron van Goedheid. Kan iemand, de oogen op dit tooneel gevestigd houdende, met eenigen gepasten indruk van die ontzettende volmaking in zyn hart, (en dwaas moet hy zyn in wiens ziel zodanige gedagten nimmer opkomen,) de Gelykheid der Menſchen lochenen? Kan hy naalaaten op te merken de nietsbetekenende tytels, de valſchſchitterende eeretekenen, de ydele praalvertooningen, van

en

dit voorbygaande tydperk; dryvende voor zyn oog, en in 't einde verdwynende, gelyk de droomen, die zyne verbeeldingskragt in den ſlaap bezig houden, doch verzwakken en vergeeten worden, als hy zyne oogen opent, en wederom het weezen der dingen geniet.

Gy ſtout en vermetel Sterveling! die, uit de hoogte uwer ingebeelde grootheid, nederziet, op uwe Medebroederen onder de Kinderen der Menſchen, en veronderſtelt, dat zy alleen gevormd zyn om hunne gaven op uw altaar te brengen, en voor u, in ſlaafsch huldebetoon, de kniën te buigen, weet dat uwe verheffing u alleen te zigtbaarder veragtlyk maakt! — Overweeg, dat, indien deezen, welken gy veragt, uwe Beginzels omhelsden, en de banden van Maatſchappyelyke Vereeniging, waar door zy alleen uwe Afhangelingen gemaakt zyn, aan ſtarden rukten, de Magt aan hunne zyde is. Wanneer zy alleen hunne ondersteunende hand te rugge trokken, zonder u eenig daadlyk leed te doen wedervaaren, gy zoudt plotsling nederzinken tot eene laagte, veel dieper dan die van den Daglooner, die zyn dagelyks brood in 't zweet zyns aanſchyns wint. Minder tegen gebrek gehard, zoudt gy min bekwaam weezen om in de vervulling van 't zelve te voorzien, en minder reden hebben om deeze van anderer goedheid te verwagten. —. Overweeg, dat gy, zelfs in uwe tegenwoordige verheffing, in de daad afhangelyker zyt dan zelfs

de onedelſte onder de Kinderen der Menſchen. Is hy minst afhangelyk, die 't minst de hulp van anderen behoeft, hy is het in de hoogſte maate, die des het meeſte gebrek heeft. Met onzen Rang groeijen onze behoeften, onze eiſchen, onze zorgen aan. De ſchakels, met welke wy aan onze Medemenſchen gehegt zyn, vermenigvuldigen, en de eigenſte omſtandigheid, die onzen invloed uitbreidt, doet onze innerlyke ſterkte inkrimpen. —— Hy, derhalven, die het grootſte aantal Afhangelingen telt, heeft alleen het grootſte getal der zodanigen, aan welk hy zyn aanzien en magt moet dankweeten. Hoe hooger en breeder een gebouw is opgehaald, met des te grooter val ſtort het in, wanneer de ondermynde pylaaren wankelen. Leer, over zulks, uwe Aangelegenheid en Waardigheid zoeken, waar gy ze alleen kunt vinden — in, door gemeenzaamheid en goeddaadigheid, troost en geluk te verſpreiden onder het Menschdom. Geniet, het ſchynbeeld van Trotsheid vaaren laatende, de daadlyke voortreflykheid der Deugd!

Maar gy, die uwe onderſcheidende Bekwaamheden,

[redacted]

ſchynt met zulk een bekoorelyken luister, bezit zulk een overheerſchenden invloed, en is zo onwederſtandelyk aantrekkelyk, dat zy heerscht over de harten der Menſchen, en menigmaal moet bloozen over de Hulde, welke zy ontvangt: dewyl dezelve der Aanbidding zo naby komt. Magt moge vrees aanjaagen; luisterryke Rang moge de oogen doen ſchemeren; Vernuft moge verbazen; Goedheid, Goedheid alleen, kan het hart vermeesteren!

TWEEDE BOEK.

DE REGTEN UIT DE NATUURLYKE GELYKHEID DER MENSCHEN VOORTVLOEIJENDE.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de wyze, op welke wy ons begrip van Regten verkrygen.

In de ontvouwing van Zedekundige of Bovennatuurkundige Onderwerpen, heeft naauwlyks iets grooter duisterheid veroorzaakt, en, by gevolge, grooter verſcheidenheid van gevoelens, dan de dubbelzinnigheid der woorden, van welke men zich bedlende, en de

wilde onbepaalde denkbeelden, door verſchillende Partyen daar aan gehegt. Van dit ſtuk kan geen woord een treffender voorbeeld opleeveren, dán het woord *Regt*, inzonderheid als men 't zelve gebruikt om aan te duiden eene zedelyke bevoegdheid om, in zekere omſtandigheden, iets te *doen*, te *bezitten*, of te *vorderen*.

Schoon de Menſchen overeenſtemmen in eenige algemeene en onbepaalde Begrippen van *Regt*, die voorgeſchreeven worden door de Menschlyke Geſtelteniſſe zelve, zal men, nogthans, bevinden, dat, met betrekking tot derzelver toepaſſing op alle de byzondere voorwerpen van menschlyk bedryf en bejag, hunne begrippen niet te brengen zyn tot eenigen bepaalden maatſtok, maar veranderen, volgens de Wysgeerige of Godsdienſtige Stelzels, door de Menſchen omhelsd, volgens de Beroepen, die zy aanvaard hebben, volgens de Standen, welke zy bekleeden, of het Gezelſchap 't geen zy houden. — Uit deezen hoofde, egter, hebbe men zich niet te verbeelden, dat de Regten der Menſchen onbepaalbaar zyn, of dat 'er geene algemeene hoofden zyn, waar toe zy gebragt

onderscheiden van dat vermogen, 't geen bedrog heimlyk verkrygt, of geweld zich openlyk aanmaatigt.

Zonder my, voor tegenwoordig, in te laaten tot eenige afgetrokkene en diepzinnige beſpiegelingen, wegens de Grondſlagen van Zedelyke Verpligting, zal ik alleen aanmerken, hoe men in 't algemeen voor *Regt* ſchynt te houden, wat ſtrekt om het algemeen Geluk des Menſchdoms te bevorderen, of van elk Mensch in 't byzonder, wanneer zulks niet aanloopt tegen het uitgeſtrekter belang van 't geheele geſlacht, of van die kleindere Gemeenſchappen, waar in 't zelve verdeeld is. Tot deeze twee hoofden, naamlyk de ſtrekking tot algemeen, en de ſtrekking tot byzonder, Geluk, zal men bevinden, dat in 't einde kan gebragt worden alles wat regtmaatig, eerlyk en loſwaardig is in de gevoelens en bedryven der Menſchen. Wie *doet*, of *bezit*, of *van anderen vorders*; wat ſtrekt zyn algemeene beste, of tot zyn eigen geluk, met dat best beſtaanbaar; wat hy ten dien einde zou *doen*, of *bezitten*, of van anderen *vorderen*, van dien zeggen wy dat hy een *Regt* heeft om dat te *doen*, te *bezitten*, of te *vorderen*.

't Is blykbaar, dat de eenige begrippen, die wy ons zelven van Geluk kunnen vormen, ontleend moeten worden van de oorſpronglyke beginzelen onzer Natuure, door welke eenige voorwerpen ten middel

van

van vermaak, en andere van ſmert dienen: de eerſte worden uit die vermaaken begeerelyk, de laatſte onbegeerlyk en haatlyk. De Schepper, deeze begeerten en afkeerigheden 's Menſchen Ziel inplantende, bedoelde onwederſpreekbaar, dat ze zouden ingewilligd worden, binnen de perken door Hem daar aan voorgeſchreeven; en om deeze grenzen te ontdekken heeft hy het edele vermoogen der Rede geſchonken. Diensvolgens ſchynt 'er aan elk Natuurlyk verlangen en neiging van het hart een zeker gevoel van een Regt, tot voldoening daar van, verknogt. De oorſpronglyke neigingen en verlangen ontſtaan van zelve in de Ziel, en dryven tot werkzaamheid aan. By Kinderen zyn deeze de eerſte prikkels tot beweeging en werken, en maaken, als zy nog niet beſtuurd worden door de hoogere beginzelen onzer Natuure, die zich in dat vroege leevenstydperk nog niet ontwikkeld hebben, hunne eenige begrippen van Regt uit. Gelyk de mindere Dieren, door de aandrift der Natuure, rechtſtreeks gevoerd worden tot die voorwerpen, welke geſchikt zyn tot voldoening van hunne ingeſtorte neigingen, even zo verlangen de Menſchen, in het eerſte tydperk huns beſtaans, greetig na 't geen hunne begeerten en driften hen als aangenaam affchilderen, en tragten het te verkrygen; zy merken het als een onregt, en ongelyk aan, als men hun van de genotneeming te rugge houdt. Maar, zodanig is de ſchoone orde, aan de menſchlyke geſteltenisſe gehegt, dat veele deezer neigingen elkan-

elkander bepaalen en opweegen, zo dat de onmaatige inwilliging van éene die voldoening van andere verhindert, 't welk desgelyks een noodig inmengzel is tot Geluk. Verſcheide ongemakken en kwaalen, wel dra ondervonden by het ongebreideld opvolgen van zekere neigingen, leeren de noodzaaklykheid van maatiging en zelfbeſtuur. De geneugten en voordeelen der zamenleevinge verbinden de Menſchen aan hunne Natuurgenooten, en toonen hun, ten zelfden tyde, de noodzaaklykheid om hun gedrag zodanig aan te leggen, als ſtrekt om te voorkomen, dat hunne begeerten en naajaagingen eenige inbreuk maaken op de even natuurlyke begeerten en naajaagingen van de rest des Menschdoms. De Rede, het voorledene herdenkende en het toekomende vervroegende, ſtelt zulke regels van bedryf en genot vast, als de Volmaaking en 't Geluk van elk, hoofd voor hoofd, vereenigt met het algemeen Belang, en verandert de zamenſtemmende beweegingen van het geheele Lichaam der Maatſchappye in de kragtdaadigſte middelen om het Geluk te bevorderen van alle deszelfs Leden, welk een rang of ſtaat zy ook mogen bekleeden. —— Het Zedelyk Vermogen, zulk eene ſchoone en heilzaame ſchikking ziende, bekragtigt het met deszelfs goedkeuring en beſluit, dat elk Menschlyk Weezen verbonden is te *handelen* en te *genieten*, overeenkomſtig met de beginzelen van dit ſtelzel. De onderſcheide betrekkingen en omſtandigheden der Menſchen in opmerking genomen zynde,

worden 'er algemeene Grondregels gevormd, die men de *Wetten der Natuure* noemt. De geſteltenis des Menschdoms, het werk zynde van den grooten Schepper, moet alles wat, by wettige gevolgtrekking, uit die geſteltenis, als een regelmaat des gedrags voor den Mensch, is af te leiden, met zo veel regts voor eene Godlyke Wet gehouden worden, als of de alwaarde Wetgeever dezelve met de hoorbaarſte ſtemme hadt afgekondigd. Uit deeze algemeene Wetten worden verſcheide *Regten* afgeleid, den Mensch toekomende, of als behoorende tot de byzondere Betrekkingen, in welke hy geplaatst is, door de noodwendige ſchikkingen der Maatſchappye. Op deeze wyze worden de begrippen van de onderſcheide *Regten* der Menſchen verkreegen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de twee groote Verdeelingen der Regten, die voortvloeijen uit de onderlinge Gelykheid des Menschdoms.

Uit de korte ontvouwing, in het laatſte Hoofdſtuk begreepen, gevoegd by 't geen vastgeſteld is in het eerſte Gedeelte deezer Proeve, blykt, dat 'er zekere Natuurlyke Regten zyn, aan allen toekomende, welke niet verkort kunnen worden, zonder de grondſlagen der

der Menschlyke Maatschappye om verre te werpen, en de banden van vereeniging, die de Menschen zamenbinden, te verbreeken; en dat 'er andere Regten gevonden worden, welke alleen behooren tot rangen van Menschen, in gevolge van die Maatschappyelyke Orde, welke noodig is tot het algemeen Geluk. De eerstgemelde Regten mag men aanmerken, als de oorspronglyke voorwaarden van de Maatschappyelyke Verbintenis; en de laatstgenoemde als middelen, door welke dezelve moet uitgevoerd worden; en beide vloeijen ze voort uit dat denkbeeld van algemeene Gelykheid, 't welk wy hier boven ophelderden.

In de eerste plaats, zyn 'er zekere beginzels zo digt en vast in 's Menschen gesteltenis ingeweeven, zo naauw verbonden met zyn weezen, zo daadlyk strekkende tot alles wat menschlyk genaamd kan worden, dat men de schemnis daar van in geen ander licht konne beschouwen, dan dat van eene vernedering, ja, van eene geheele vernietiging der onderscheidende hoedanigheden des Menschlyken Characters. In gevolge hier van, bedingt elk Mensch, wanneer hy met zyne Natuurgenooten in eene Maatschappy treedt, dat de genietingen, gegrond op deeze beginzelen, of met andere woorden, de *Regten*, welke hem toebehooren, als de Giften van GOD aan zyne redelyke Schepzelen, voor hen onschendbaar heilig zullen bewaard blyven; of, indien men het onderneeme, die te schenden,

behoudt hy aan zich het voorregt om die vereeniging met anderen te verbreeken, welke niet kan ſtaande blyven, zonder de Gelykheid, op welke dezelve rust, om te keeren, en het Geluk, waar aan die Gelykheid ten grondſlage ſtrekt, te verwoesten. Want daar elk Menschlyk Weezen een Lid uitmaakt van het Maatſchappyelyk Lichaam, is hy, wanneer hy de pligten waarneemt, aan zyne byzondere bekwaamheid paſſende, even zeer als elk ander Lid, geregtigd, tot het erlangen van de groote voorregten der Menschlyke Natuure, welke de Maatſchappyelyke vereeniging ten oogmerke heeft, te handhaaven en te verbeteren. Hy is zo noodzaaklyk, als de meest uitſteekende des Menschdoms, tot de algemeene volmaaking en geluk, en draagt 'er even zeer zyn aandeel aan toe. —— Het geval zou, zeker, geheel anders weezen, indien iemand onder de Menſchen Kinderen zich eene onafhangelyke Meerderheid boven de rest kon toeëigenen. Maar wy hebben voldingend getoond, dat geene onderſcheiding, 't zy natuurlyke, 't zy verkreegene, zulk eene uitſteekenheid medebrengt, in eenigen zin uitſluitende de onderlinge afhangelykheid en verpligting tuſschen de onderſcheide Leeden der Menschlyke Maatſchappye. —— De *Regten*, derhalven, welke onvermydelyk noodig zyn tot de behoudenis en het geluk van elk, hoofd voor hoofd, in welken rang of ſtand hy ook moge geplaatst weezen, moeten even zeer tot allen behooren, en kunnen nooit eenige de aller-

allergeringſte vermindering dulden, uit hoofde van eegen eisch of voorregt, verbonden aan de onderſcheidingen van middelen, rang of bekwaamheden. Zy zyn onafſcheidbaar van die Gelykheid, welke onder alle Menſchen plaats heeft, te midden van alle de verſcheidenheden, door de Maatſchappy en Beſchaaving ingevoerd.

Doch 'er zyn andere bykomende *Regten*, die alleen aan byzondere rangen van Menſchen toekomen, gekenmerkt of door byzondere bekwaamheden, of door byzondere ſtanden in het Burgerlyk leeven; doch gelyk aan allen, die zich in deeze omſtandigheden bevinden. Ik zal nu voortgaan, om elk deezer *Regten*, in derzelver orde, op te tellen, en op te helderen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de aangeboorene en onvervreemdbaare Regten der Menschlyke Natuure.

I. Elk onſchuldig Lid der Maatſchappye heeft een volkomen Regt op zyn Leeven, en op de ongeſchondenheid zyns Lichaams. Geen beginzel is dieper in de geſteltenisſe van elk Dier ingedrukt, dan dat van Zelfbehoudenis. Elk Weezen heeft eenen af-

ſchrik van ontbinding en een ſterken afkeer van pyn; 't welk een nog ſcherper prikkel is dan de zugt tot vermaak; dewyl de weering van kwaad de eerſte ſtap is tot genot. Niets maakt de verfoeing des Menschdoms meer gaande dan een ongetergde aanval op iemands Leeven, of zelfs eene gewelddaadige aantasting, wanneer het oogmerk niet verder gaat dan te wonden, of te verminken. Geen Mensch, daarenboven, kan nuttig weezen aan de Maatſchappye, dan in zo verre zyn Leeven bewaard wordt en beveiligd; gezondheid en ſterkte des Lichaams zyn noodig tot het volvoeren van de gewigtigſte Zamenleevings-pligten. Het Regt op Leeven en Lyfs-welſtand is, derhalven, heilig en onſchendbaar; en, wanneer deeze eigendommen onregtmaatig worden aangevallen, is elk Mensch geregtigd dezelve te verdeedigen, zelfs met doodſlag des Aanvallers, indien alle andere middelen van lyfsbeveiliging ontbreeken. In dit Regt is blykbaar ingeſlooten dat der bewaaringe van Kuiſchheid, als dezelve wordt aangetast.

II. Elk Mensch bezit een volkomen Regt tot het volkomen genot van de vrugten zyns eerlyken vernufts of arbeids. De Schepper heeft, door elk zekere maate van Lichaams- en Ziels-bekwaamheeden te ſchenken, zigtbaar beöogd, dat dezelve zullen in 't werk geſteld worden. Tot deeze te werkſtelling voelen de Menſchen zich aangezet, door de prikkels van vermaak

en

en ſmert. De Reden, het toekomende vervroegende, boezemt, door herinnering van voorige behoeften, de noodzaaklykheid in, om des te voorzien, wanneer zy mogten wederkomen. De Menſchen worden ſterk gedreeven door eene teedere bezorgdheid voor hun Naageſlacht en Naastbeſtaanden, aan welken zy verlangen een gedeelte van hun overvloed by hun leeven mede te deelen, en na hun dood het bezit hunner geheele Naalaatenſchap over te draagen. De Menſchen hebben een edelen dorst na Eer en Toejuiching, en zyn geneigd geſteld om dezelve te verkrygen, door het ten toon ſpreiden van nuttige, fraaye, of verheevene, bekwaamheden. De Maatſchappy wordt, daarenboven, te vaster gevestigd door de beſtendige ruiling der onderſcheidene voortbrengzelen van vlytbetoon, van kunst, en van rykdom: en, door de verſchillende ſtanden der Menſchen in 't ſtuk van Middelen, wordt de gelegenheid gebooren tot het uitoefenen van vele Deugden, die anderzins geen beſtaan zouden hebben. 's Menſchen tweevoudige bekwaamheid, als een Perſoon op zichzelven, en als een Lid der Maatſchappye, wordt dus best onderhouden, en zyne zelfzoekende zo wel als zyne gezellige neigingen worden even zeer voldaan. In de daad, dezelfde middelen, welke hem in ſtaat ſtellen om de eerſte op de kragtdaadigſte wyze op te volgen, maaken hem ook bekwaam om de laatſte ten ſterkſten te voldoen. Door eene volkomene uitoefening en aankweeking van alle zyne vermogens, bevor-

dert

dert hy best zyn eigen byzonder Geluk, en brengt, op dezelfde wyze, het meest toe tot het algemeene Welweezen. Gelyk in een gebouw de volmaaktheid en ſtevigheid van alle de deelen de volmaaktheid en ſtevigheid van het geheel te weege brengen, zo veroorzaakt, in de Menſchlyke Maatſchappy, de voorſpoed van alle derzelver Leden, in hunne onderſcheidene omſtandigheden en betrekkingen, de ſom van algemeen Geluk. Niettegenſtaande, derhalven, het *Utopiaanſche* Stelzel eener gemeenſchap van goederen, 't welk eenige Staatkundige Ontwerpmaakers, het oog vesſtigende *op partydige* beſchouwingen van voor- en nadeel, hebben getragt aan te pryzen, en waar van eenige kleine Maatſchappyen van Menſchen voorbeelden opleeverden, blyft het ontwyfelbaar, dat en byzonder en algemeen Geluk het heilig handhaaven van het Regt des Eigendoms vordert.

Dit Regt ſluit niet alleen in, dat bezittingen, reeds wettig verkreegen, de onſchendbaare eigendom blyven van derzelver Bezitteren; maar teffens, dat alle eerlyke en geoorloofde middelen, om dezelve te verkrygen, even zeer voor allen openſtaan. Het vordert, dat een ruim veld geopend worde tot het uitoefenen van elk nuttig en tot çieraad ſtrekkend Talent, en dat men de natuurlyke belooningen daar aan niet onthoude — Partydige en bekrompene ſtelzels van Staatkunde, by welke het belang van eenige weinigen ſlegts in 't oog gehouden wordt, belemmeren dikwyls het vernuft en vlyt-

vlytbetoon, tot groot nadeel van 't algemeene welzyn. Deeze, nogthans, onder welke voorwendzelen ook gekleurd, mogen met grond voor ſchennisſen van het heilig Regt des Eigendoms gehouden worden, 't geen niet alleen betreft 't geen de Menſchen reeds eerlyk bezitten; maar ook wat zy op eene eerlyke wyze zouden mogen verkrygen. De éénige Eigendom, welken de Menſchen oorſpronglyk uit de hand der Natuure ontvingen, beſtondt in hunne Lichaams- en Zielsvermogens. De uitoefening deezer bekwaamheden op de veelvuldige uitwendige voorwerpen, die hun omringen, bragt het bykomende Regt op deeze voorwerpen te wege; en verbintenisſen en erfmaaking droegen ze van de oorſpronglyke Bezitteren over op derzelver Opvolgeren. Maar, de grond van allen Eigendom is het algemeene Regt op de Aarde en derzelver voortbrengzelen, welke GOD den Menſchen Kinderen ter woonplaats gegeeven heeft, en de byzondere toeëigening, welke ieder maakt van eenig gedeelte voor zichzelven, door het gebruik zyner Lichaams en Zielsvermogens. Het is, derhalven, ongerymd te veronderſtellen, dat de bykomende Regten heilig zouden weezen, terwyl de eerſte middelen om deeze Regten te verkrygen, eigendunklyk zouden mogen beperkt worden.

III. Elk Mensch heeft een volkomen Regt op Vryheid, of om te handelen op zodanig eene wyze als hem behaagt; mits hy anderen niet benaadeele, en geene

Wetſchende, vaſtgeſteld door het openbaargezag van de Burgerlyke Maatſchappye, tot welk hy behoort. Vryheid maakt een noodwendig gedeelte uit in het begrip, welk wy vormen van een redelyk werkend Weezen; alle Geluk en alle Deugd rusten op deezen grond. Want, gelyk Deugd beſtaat in het rechtmaatig gebruik van alle onze bekwaamheeden, 't zy van Lichaam of Geest, of in zulk een Gedrag, als overeenkomt met de Natuur en Geſteltenis des Menſchen; zo beſtaat Geluk in het bezit dier Genietingen, tot welke de Natuur ons bekwaam gemaakt heeft, en welke het rechte gebruik der Rede ons in ſtaat ſtelt te verkrygen. Maar, hoe kan hy, die beroofd is van het vermogen om zyne bedoelingen te bepaalen en voort te zetten, of zyne bekwaamheden aanwenden op zulk eene wyze als best geſchikt is tot derzelver einde, of vaſtſtellen de vergelykende waarde van genietingen, of, met den meesten ernst, de zodanigen najaagen, waar op hy, in zyne waardeering, den hoogſten prys ſtelde? Hoe kan hy, die zich onderworpen vindt aan den eigendunklyken wil van eenen ander, zyn aandeel tot de algemeene orde en geluk bydragen, 't welk ontſtaat uit de vereenigde poogingen van al-

[redacted]

veel neemt gy af van de algemeene volmaaking en geluk. De verdrukking van byzondere Perſoonen loopt op de verdrukking van 't Algemeen uit. Onderwerp hun aan den eigendunklyken wil van éénen of van eenige weinigen; al het licht, alle vinding, alle kragtbetoon, hervoortkomende uit de vrye werkzaamheden van allen, als zy eenſtemmig arbeiden, gaat verlooren; al die verſcheidenheid van Talenten, van oogmerk, en werking, ſtrekkende om de Menschlyke Maatſchappye te verçieren, te verbeteren, en te verſterken, ligt nuteloos; en de geheele Maatſchappye, onderworpen aan één zwakken en kragtloozen wil, altoos onder den invloed ſtaande van bekrompene oogmerken, of van benevelende driften, kwynt of in lydlyken doodſlaap, of, wordt dezelve tot werkzaamheid opgewekt, door buitengewoone aanprikkelingen, put zy alleen haare kragten uit door de aangewende poogingen, terwyl het bevoorregte gedeelte alleen de voordeelen trekt; niet ongelyk aan die oude boomſtronken, op welken wy eenige der bovenſte takken zien, die ſap en groente behouden, daar de boom zelve bladerloos is en dood. In deezer voege is de behoudenis der Vryheid noodzaaklyk tot het verkrygen van algemeen en byzonder Geluk, en kan het nimmer verondersteld worden, dat eenig Menschlyk weezen, welks oordeel gezond is, en dat niet bedorven word door lang onder ſlaverny gebukt te gaan, of uitdruklyk, of ſtilzwygend, afſtand zou doen van 't geen noodzaaklyk is tot elk genot, en

zonder 't welk de Maatſchappy zelve hem ten grootſten vloek ſtrekt: dewyl ze hem op gelyken voet ſtelt met de mindere Schepping. Vryheid, met één woord, en de Menschlyke Natuur zyn van elkander onafſcheidbaar. De eerſte te verwoesten is de laatſte vernietigen. —— Te vernietigen allen denkbeeld van Pligt, van Deugd, en van Geluk, buiten 't geen enkel zinlyk en diersch is.

Het is derhalven, geen wonder, dat de zugt tot Vryheid kragtig werkt in het harte, naar maate van de verheevenheid van Gevoelens, van het beſef van Eer, en van de hoogagting voor Deugd, waar mede een ieder begaafd is; en dat, by elke edelaartige en gevoelvolle Ziel, Slaaverny, als het grootſte van alle menschlyke rampen, gedoemd wordt. Laag, in de daad, en bedorven, en verzwakt door hebbelykheid van ſlaafſche onderwerping moet de Man weezen, die zichzelven kan aanmerken als den eigendom van zyn Medeſchepzel, en geene verontwaardiging in zich voelt opryzen tegen den Dwingeland, die hem tot deezen veragtlyken ſtaat brengt, en die, de zedelyke Schepping van GOD welke hy eerst in zyn eigen ziel verdrukt heeft, vernederende, zich tegen den Hemel aankant, terwyl hy op Aarde heerscht. — Weinigen onder de Menſchen zyn dermaate verbasterd, dat zy allen gevoel van Vryheid, en van de aangeboorene waardigheid van Mensch, verlooren heb-

hebben. Want de zodanigen, die voor eenen Despot bukken, draagen hem in 't harte afkeer toe, en zouden de eerſte veilige gelegenheid waarneemen om het juk af te ſchudden. De naamen van Heer en Slaaf vernietigen allen eisch op pligt, allen vrywillig betoon van genegenheid, en ſtellen den Mensch in een ſtaat van vyandſchap tegen zyn Medemensch voor, waar Magt het éénigst Regt en ſchrik de éénige Verpligting is.

Het rechte denkbeeld van Vryheid, nogthans, wordt bepaald door deeze twee omſtandigheden; onthouding van anderen te beledigen, en Onderwerping aan de Wetten, vastgeſteld door het openbaar Gezag der Burgerlyke Maatſchappye, tot welke wy behooren. Wie anderen beledigt is geen Vry Man, maar een Dwingeland; of, indien hy vry is, zyn de anderen Slaaven: en daar het groot oogmerk der Burgerlyke Maatſchappye ſterkt om de Menſchen te beveiligen tegen dat onregt en geweld, 't geen weldra allen voor de magtigſten zou doen bukken, is het noodig, dat het openbaar Gezag de bedryven van elk hoofd voor hoofd beperke. Dewyl zy allen even zeer aan dat Gezag onderworpen zyn, en, in de daad, de verzamelde magt der geheele Gemeenſchappe is in dit punt byeengetrokken, zo volgt, als een noodzaaklyk gevolg van die Gelykheid, welke beſtaat in de betrekking welke allen gelyklyk hebben tot het Maat-

ſchappelyk Lichaam, dat de daaden van een ieder bepaald en beſtuurd moeten worden door die betrekking. Geen Lid is aan een ander onderworpen, als een Lid aangemerkt; maar elk Lid is onderworpen aan het Geheel in deszelfs alles zamenvervangende hoedanigheid; en, wanneer deeze hoedanigheid wordt overgedraagen aan eenig deel, of aan een zeker getal van deelen, der Gemeenſchappe, hebben deezen, derzelver uitſteekenheid ontleenende van de geheele Maatſchappye, een Regt om alle de Leden te beſtuuren; terwyl, in alle gevallen, waar zy zelve als Leden voorkomen, en niet handelen in hunne openbaare doch in hunne byzondere hoedanigheid, met alle de overige Leden der Gemeenſchappe, even zeer onderworpen zyn aan den algemeenen Wil, uitgedrukt in openbaare Wetten. —— In de Burgerlyke Maatſchappye is het dit alleen, 't geen de Gelykheid bewaart, welke plaats heeft onder alle de onderſcheide Leden, niettegenſtaande de onderſcheidingen, door middelen, rang, of bekwaamheden, ingevoerd: Want, gelyk deeze alleen eene onderſcheidenheid te wege brengen in de wyze, op welke een ieder zyn aandeel tot het algemeene welweezen moet bydraagen; zo worden zy allen, als zy even zeer onderworpen zyn aan algemeene Wetten, gelyk geſteld door deeze algemeene onderwerping; en elk een is bepaald tot dien regel des gedrags, welke noodzaaklyk is tot inſtandhouding en bloei van het Staatkundig Stelzel.

Vol-

Volmaakte Vryheid is onverkrygbaar, niet alleen in de Burgerlyke Maatſchappye; maar in alle ſoorten van vereeniging, welke ook: naardemaal de bedryven van elk Lid der Maatſchappye bepaald zyn door de daaden van alle de overigen, als mede door het algemeen oogmerk en de voorwaarden der vereeniging zelve. Het groot oogmerk van alle Maatſchappyelyke vereeniging is om de medewerking te verkrygen van alle derzelver Leden ten algemeenen beste. Uit deezen hoofde voegt het elk hunner zyn gedrag derwyze in te rigten, dat deeze eenſtemmige medewerking, ten voorgeſtelden einde, verzekerd worde.

Laat ik hier by voegen, dat volmaakte Vryheid, (indien men door die uitdrukking verſtaat de onbedwongene inwilliging van alle begeerten en neigingen) zo onbeſtaanbaar is met de zedelyke geſteltenisſe van elk, hoofd voor hoofd, als met de beginzelen van vereeniging onder eenig aantal van Menſchen. Want door de Natuur is eene orde vastgeſteld tusſchen onze begeerten en driften, en de Rede is geſchonken beide om dit te onderſcheiden en te handhaaven. Gelyk de Verſtoorder van de Burgerlyke Orde ophoudt een Burger te zyn, en een openbaar Vyand wordt, zo houdt hy, die de Orde der Zedelyke en Redelyke Natuure ſchendt, op een Mensch te weezen; hy verraart in een Dier, en is de verwoester van zyn eigen geluk. Als een Mensch is hy alleen vry, die, ont-

hee-

heeven van het juk der driften, vrylyk de voorſchriften van Rede en Geweeten, zyne edelſte bekwaamheden, volgt, en elke natuurlyke neiging inwilligt, beſtaanbaar met de orde, welke de Ziel opgeeft. Even zo is de Burgerlyke Maatſchappye vry, wanneer alle de Leden, verlost van eigendunkelyke magt, van welk eene ſoort of benaaming dezelve moge weezen, zich geplaatst vinden onder het beheer der Wetten, de groote beginzels van Staatkundige vereeniging verſterkende, en even zeer verbindende voor de Wetgeevers zelve, als voor het groot Lichaam des Volks. Indien 'er eenige boven de Wet verheeven zyn, of voorregten en vrydommen genieten, welke geene betrekking hebben op het algemeene welweezen, en tot bezwaar ſtrekken van de Gemeenſchap, naar gelange zy voordeelen aan de Bezitters aanbrengen, wordt 'er tegen de beginzelen van Maatſchappyelyke Vereeniging aangewerkt, de Burgerlyke Gelykheid omgekeerd, en Verdrukking, meer of min bezwaarend, naar de maate van zulk eene ongelykheid, ingevoerd.

Gelyk de beperking der Wet onafſcheidelyk is van de Vryheid, op welke alle Menſchen een onbetwistbaar Regt hebben, zo brengt dit Regt mede, dat, in elk geval, 't welk niet aanloopt tegen de Wet, of anderen verongelykt, ieder een, die jaaren van onderſcheiding bereikt, en niet vrywillig zyne bedryven aan het bedwang van anderen onderworpen heeft, het vermo-

mogen geniete om naar welgevallen te handelen. Perſoonen van gezond oordeel, en edelaartige gevoelens, zullen, in 't gebruiken dier Vryheid, niet alleen te raade gaan met hun eigen vermaak en voordeel, maar ook met het geluk van allen, tot welken hun invloed zich uitſtrekt. Hunne bedryven zullen gekenmerkt zyn door eene agtbaarheid en weldaadigheid, welke hun in 't oog doen loopen als de Cieraaden der Mattſchappye, en de Voorwerpen van algemeene bewondering en dankerkentenisſe. Zodanigen zullen het grootſte genoegen ſcheppen in hunne eigene hoogſte volmaaking, en hunne uitgebreidſte nuttigheid voor anderen. —— Lieden van minder vatbaarheid, of van laager zielsgeſteltenisſe, zullen zich voornaamlyk overgeeven aan zinnelyke vermaaken, en zelfzoekend bejag, en op die wyze een groot gedeelte van het goed, 't welk zy konden te wege brengen, het Gemeen onthouden. Uit deezen hoofde moeten zy, nogthans, niet beroofd worden van hunne Vryheid, zo lang zy blyven binnen de paalen van die onſchuld, die, hoe gebrekkig ook uit een Zedelyk en Godsdienſtig oogpunt beſchouwd, genoegzaam is tot het handhaaven van de openbaare rust en burgerlyken vrede. Zy kunnen niet gedagvaard worden voor de Menschlyke, maar voor de Godlyke, Regtvaardigheid; zy moeten des rekenſchap geeven niet in de tegenwoordige, doch in eene toekomende, Wereld. Bewysredenen, overtuiging en voorbeeld, mag men gebruiken te hunner ver-

betering; en elk braaf Mensch zal ten dien einde alles doen, wat in zyn vermogen is, om Deugd en Geluk onder zyne Natuurgenooten te verſpreiden. Maar geweld daar toe aan te wenden, is beide het voorgeſtelde einde misſen, en een blyk opleveren van die dwaasheid, welke men in anderen wraakt. De Menſchen mogen gedwongen worden, om ſchadeloos en regt te handelen, maar niet om deugdzaam en gelukkig te weezen.

In dit Regt van Vryheid ligt blykbaar opgeſlooten het vry gebruik van eigen Oordeel, in alles wat betrekking heeft tot het regelen des Gedrags, en inzonderheid ten opzigte van den Godsdienst, als mede de vrye openbaaring zyner Gevoelens, binnen de boven opgegeevene perken. 't Is ydel te denken, aan 't genot van Vryheid in onze bedryven, indien de Begrippen, door welke 's Menschen bedryven beſtuurd worden, niet desgelyks vry zyn. In de daad, het Regt van eigen Oordeel kan van geen Menschlyk Weezen vervreemd, of door eenige magt op aarde 't zelve ontweldigd worden. Onkunde moge de Vermogens der

meent geen grond te vinden, is de in 't oog loopendſte tegenzeggelykheid. Het is te veronderſtellen, dat hy, ten zelfden tyde, dezelfde begrippen aanneemt en verwerpt.

Gelyk de Mensch eene ſterke natuurlyke neiging heeft, om aan anderen zyne aandoeningen en begrippen mede te deelen, zo is de bekwaamheid, welke hem voornaamlyk tot die mededeeling in ſtaat ſtelt, eene van de hegtſte banden der Maatſchappye, en eene der hoofdwerktuigen tot derzelver verbetering. Hoe zeer de verbetering en 't geluk des Menschdoms afhange van de vrye verſpreiding der kundigheden, is te blykbaar om eenig bewys te behoeven. En gaat het niet minder vast, dat onkunde en vooroordeel, altoos genoegen ſcheppende in duisternis, om dat derzelver *Laplandſche* oogen te zwak zyn om het licht te kunnen verdraagen, zeer begeerig zyn om 't zelve uit te ſluiten, van welk een kant het ook zou mogen indringen. Zy poogen, gewelddaadig, de lamp der Rede uit te blusſchen, en de ſtem der Waarheid te ſmooren. Door zulk een onregt worden alle de onheilen der Barbaarscheid vereeuwigd. Indien het dierbaar Regt der vrye mededeeling der Gevoelens gehandhaafd wordt, is byzonder zo wel als algemeen Geluk daar van de heerlyke uitkomst.

Ten aanziene van den Godsdienst in 't byzonder, is

Vryheid van Geweeten onafſcheidelyk verbonden met die Gelykheid des Menschdoms, welke wy hier boven hebben vastgeſteld. Want, ſchoon de Godsdienst altoos geweest is en altoos moet zyn eene van de ſterkſte ſnoeren der Maatſchappye, zal nogthans de kragt van dien band afhangen van de vereenigde baarblykheid der Godsdienſtige Begrippen, welke aangenomen, en van de opregtheid, waar mede zy omhelsd, worden. Het is alleen, wanneer de Godsdienſtige Begrippen waar in zich zelven zyn, en in goeden ernst door derzelver Belyderen geloofd worden, dat zy eenigen zigtbaaren invloed hebben op de bedryven der Menſchen.

Nu, de Waarheid te bevatten is het werk des Verſtands. Dezelve met behoorelyke warmte te omhelzen, en de voorſchriften daar van, met onbezweekene ſtandvastigheid, te gehoorzaamen, is het werk van het Hart. Het Verſtand kan opgeklaard worden door Rede; het Hart kan bewoogen worden door Overtuiging; en, ten einde zy beide de gepaste uitwerkingen zullen voortbrengen, is volkomene Vryheid volſtrekt noodzaaklyk. Door geweld te overtuigen, of te overreden, is de grootſte van alle tegeenzeggelykheden. En waar noch overtuiging noch overreding is, waar kan dan Godsdienst weezen? Plaats dezelve in het Hart, in 't Verſtand, waar het alleen kan huisvesten, het wraakt allen bedwang: beroof dezelve van deeze woonſtede, alle heilzaame invloed gaat verlooren.

Naar-

Naardemaal, derhalven, de Godsdienst, uit eigen aart, vry moet weezen, kan geen Mensch eenig Regt hebben, om aan het Geweeten van anderen eenigzins de wet voor te ſchryven. Alle Menſchen zyn even zeer geregtigd om GOD te dienen, allen zyn ze even zeer verbonden om Hem te dienen in *Geest* en *Waarheid.* Geen Mensch kan Hem dienen met eens anders Geest; geen Mensch kan de Waarheid met eens anders Verſtand onderſcheiden. De Godsdienst aan bedwang te onderwerpen, is, by gevolge, deszelfs Weezen verwoesten, en de uitwerkzelen daar van te leur ſtellen. Geestdryvery, Bygeloof, wier character het is haare eigene Gevoelens als maatregels voor de wereld op te geeven, misſen nimmer, indien zy ſlaagen, Geveinsdheid te teelen, als de erfgenaamen van haar overweldigd regtsgebied.

Hier door valt gemaklyk reden te geeven van den geringen invloed, welken Godsdienſtige Begrippen hebben op het gedrag van derzelver Belyderen, terwyl zuivere en onbevlekte Godsdienst eigenaartig de heilzaamſte uitwerkzels moet te wege brengen, om de Menſchen aan te zetten tot het betragten van alle gezellige Deugden. —— Of men gelooft, dat de Godsdienst enkel beſtaat in bewoordingen, en in zekeren omloop van plegtigheden, in welk geval dezelve of geene uitwerking geheel heeft op het zedelyk gedrag of eene zeer nadeelige — of de Menſchen worden ge-

uit het beginzel, 't geeen ik thans beſtryd, te weeten, het Regt van eenig Mensch, om aan 't Geweeten van een ander de wet voor te ſchryven. Want, indien, ten opzigte van het aangelegenſte van alle onderwerpen, de Menſchen hunne zaak door bewys en overtuiging alleen ondersteunden, zou Bygeloof en Dwaaling wel haast uit het veld geſlaagen weezen, en waare Godsdienst eene beſlisſende overwinning, de geheele Wereld door, behaalen. —— Maar, terwyl verſchillende Godsdienst-Aanhangers en Partyen elkander afſchilderen als Vyanden van GOD en Menſchen, en aan elk beſpiegelend Begrip zo wel de tydlyke als de eeuwige belangen des Menschdoms vasthegten, barsten bitterheid, haat en kwaadaartigheid, wel haast uit in de vlammen van de gewelddaadigſte vervolging, en de zaak van GOD wordt ten voorwendzel gebezigd, om aan de woedenſte driften, die 's Menſchen boezem beroeren, bot te vieren.

Indien, aan den eenen kant, derhalven, Godsdienstbelydenisſen, blykbaar ſtrekkende tot omkeering van de Grondbeginzels der Burgerlyke Maatſchappye, geen eisch hebben om verdraagen te worden, moet men, aan den anderen kant, de uiterſte omzigtigheid in agt neemen, om onder dezelve niet te rangſchikken Gevoelens, welke in geen verband ſtaan met de belangen des Burgerſtaats, of met de groote Grondſlagen van Maatſchappyelyke Vereeniging. —— Niet dat ik dwaa-

dwaalende Begrippen altoos vry ſchouwe van blaam. Want het is eene ontwyfelbaare zaak, dat Dwaaling dikmaaler het gevolg is van trotsheid, hardnekkigheid of agtloosheid, dan van zwakheid des oordeels, of van mangel aan onderwys. Doch, daar geen Mensch meester is van eens anders Geweeten, kan niemand zich het voorregt aanmaatigen om te bepaalen, tot welke van deeze oorzaaken de Dwaaling moet gebragt worden; en zo zeer zyn de Menſchen verkleefd aan hunne eigene Begrippen, dat zy altyd veronderſtellen, de Waarheid aan hunne zyde te hebben, en dat de Dwaaling aan den kant hunner Tegenparty huisvest.

Het Regt van Vryheid, 't welk ik opgehelderd en vry breedvoerig behandeld heb; dewyl men het dikwerf verkeerd verſtaat; behelst in zich: — *Voor eerst*, Perſoonlyke Vryheid — *Ten tweeden*, Vryheid van werking — *Ten derden*, Vryheid van Mededeelen zyner Begrippen — *Ten vierden*, Vryheid van Geweeten.

Tot alle deeze wyzigingen van Vryheid, binnen de de boven aangeweezene perken, heeft elk Lid der Maatſchappye een gelyk Regt; en kan geen onderſcheid van rang, middelen of bekwaamheden, iemand op eenig voorregt, in deeze opzigten, eisch geeven, 't welk niet even regtmaatig toekomt aan elk Menschlyk Weezen, 't welk een gezond verſtand bezit, tot jaaren van onderſcheidende kennis gekomen is, en zich niet

vrywillig aan het bedwang van eenen anderen onderworpen heeft.

Staa my toe, eer ik van dit onderwerp afſtappe, aan te merken, dat het zo zeer het belang is der geenen, die Beſtuuren, als der zodanigen, die beſtuurd worden, dat dit Regt, in alle deszelfs takken, heilig bewaard blyve. Het is een valsch begrip, te veronderſtellen, dat Staatsbeſtuuren het vastst gegrondvest zyn, wanneer de Vryheid der Onderzaaten vernietigd is. Geen Staatsbeſtuur, 't is waar, kan beſtaan te midden van losbandigheid. Maar Losbandigheid en willekeurige Overheerſching zyn alleen verſchillende benaamingen van dezelfde zaak. Losbandigheid is de verſmading van wet, regt en geregtigheid — is de heerſchappy van drift, grilligheid en geweld; en welk eene andere benaaming kan 'er gegeeven worden aan willekeurige Overheerſching? Te midden van dié Regeeringloosheid, welke Losbandigheid invoert, leiden de zodanigen, die den ſterkſten invloed op de menigte gekreegen hebben, dezelve naar welgevallen, en maatigen zich de willekeurigſte Magt aan over de rest der Gemeenſchappe. Deeze Magt duurt zo lang als de gunst, die dezelve opdroeg, ſtand houdt, en geeft dan plaats aan eene andere Heerſchappy, even grillig, even wreed. De Maatſchappy wordt dan geſchokt door onophoudelyke ſtuiptrekkingen, tot dat de heillooze ondervinding de noodzaaklykheid aantoont

van

van het billyk en onpartydig Beſtuur der Wet, en van Gezag op de Wet gegrondvest.

Willekeurige Overheerſching brengt ſoortgelyke uitwerkzels voort, ſchoon langs een eenigzins anders loopenden weg. Dezelve maakt allen gelyk om *éénen*, of eenige *weinigen*, te verhoogen, en geen Regt, dan geweld, kennende, trapt zy met voeten allen Regtseisch, die zich tegen haare Heerſchappy verzet. Doch, daar alle Magt, als ze van Regt is afgeſcheiden, moet zwigten voor eene meerdere Magt, daar tegen ſtrydende, en daar Slaaven, wanneer zy moeds genoeg hebben wederſtand te bieden, en ſchranderheids genoeg om tegen hun Heer zamen te ſpannen, niet misſen kunnen hem te onder te brengen, zo deelt elk Geweldenaar in al den ſchrik, dien hy inboezemt, en beeft, terwyl hy beveelt. Zich zelven kennende voor een Vyand des Menschdoms, kan hy geen vertrouwen ſtellen op hunne genegenheid, en geen eisch maaken op hunne regtvaardigheid. Wanneer zyne Magt begint te wankelen, is de vrees, die hun wederhieldt, verdweenen, en het belang, 't geen hun te zyner begunſtiging bewoog, wendt zich na dien kant, waar het de meeste bevordering verhoopt. Terwyl vleiery haare troostzangen zingt om hem in gerusten ſlaap te ſuſſen, bewerkt verraad zyn ondergang, en hy vindt zich dikwyls verrast, eer hy tyd hebbe, om zich tot wederſtand toe te rusten, of te ontkomen.

Tot deezen ſtaat, ſchriklyk zelfs als dezelve in den grootſten luister bralt, leidt alle misbruik van Magt ongevoelig op. Geringere ſchennisſen van Regt worden gemaklyk geleeden, om dat men ze niet algemeen of zwaardrukkende gevoeld. Dit welſlaagen is eene verzoeking tot grooter verdrukking, terwyl de Heerschzugt, en de voordeelen aan Magt verknogt, prikkels zyn om die wyder en wyder uit te breiden, en den duur daar van te verzekeren. Verdrukking wordt, in 't einde, noodig tot ſteunzel, en de vrees voor herſtel boezemt eene opeenhooping van onregt in (*e*); de misbruiken groëijen op tot eene onverdraaglyke hoogte, geweldige wederſtand blykt het éénig middel te weezen van verlosſing, en het oogenblik, waar in verdenking ten top klimt, is het tydſtip van derzelver val. Want, wanneer de Lichaamen der Menſchen niet verwyfd zyn door weelde, noch verzwakt door de lugtsgeſteltenisſe, noch hunne Zielen door onkunde tot den rang van dieren vernedert, kunnen zy niet naalaaten, vroeger of laater, het juk der Dwinglandy af te ſchudden, en haaren ſchepter in ſtukken te breeken. De buitengewoone prikkels, welke noodig zyn om hun uit die ſlaapzucht op te wekken, waar in zy vervallen waren, door de lange gewoonte van Slaaverny, zullen, terwyl zy de woedende driften van geraaktheid en wraak ontſteeken, hun dikwyls aandryven tot

(*e*) MONTESQUIEU *Esprit des Loix*, Liv. III. Ch. 9.

tot de ſchriklykſte daaden van wreedheid tegen hunne Verdrukkers, of die zy begrypen dat met hun medegewerkt hebben in de haatlyke zamenſpanning tegen het Menschdom; en de wraak, genomen van het geſchonde Regt, gaat dus te meermaalen vergezeld van het ſchreeuwendst onregt. —— In deezervoege leevert de Menschlyke Maatſchappy, die de beſchermſter des Menschlyken Geluks moest weezen, zo menigmaal, beurtwisſelende tooneelen op van ſtrenge willekeurige Opperheerſchappy en van woedende Regeeringloosheid; van onregtvaardigheid in het ſtaande houden van aangemaatigde Magt, en van geweld in de omkeering van dezelve; van groove misbruiken in 't beheer der Staatsbeſtuuren, en van beſchreienswaardige onheilen by derzelver hervorming. Het eenig vasſte Staatsbeſtuur is dat, 't welk gegrond is op gelyke Vryheid, bepaald door de Wet, en volvoerd met Gemaatigdheid, vastgemaakt door de vereenigde belangen, van het geheele Staatkundige Lichaam, en zich vertoonende in de heerlyke uitwerkzelen van inwendige orde, van uitwendige veiligheid, van aanwinnend vlytbetoon, beſchaafdheid, en deugd.

IV. Alle Menſchen hebben een gelyk Regt op een onbevlekt en eerlyk Character, tot dat zy hetzelve, met reden, verbeurd hebben. Dezugt tot een goeden Naam is diep in 's Menſchen hart geplant, en heeft

Mensch niet, maar beſchut, verzekert en vermeerdert dezelve. Met ze te beſchryven binnen de grenspaalen, die de Staatkundige Vereeniging vordert, worden zy, als 't waare, in een gedrongen en krygen daar door meerder ſterkte en vastheid.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de Regten, byzonder eigen aan zekere Leevensſtanden en Bekwaambeden.

Behalven de Regten, even zeer tot allen behorende, zyn 'er anderen, die, hoewel zy gegrond zyn op de onderſcheidingen van Rang, Middelen en Bekwaamheden, en de Ondergeſchiktheid, welke de Burgerlyke Maatſchappy vordert, niet te min afgeleid kunnen worden, uit het denkbeeld van die Gelykheid, vastgeſteld in het eerſte Gedeelte deezer Proeve.

I. De zodanigen, die zich in de hoogſte Leevensrangen geplaatst vinden, en bekleed met Posten van Beſtuur en Bevel, zyn, daar zy de uitvoering dier gewigtige bedryven aan het Gemeen hebben dank te wyten, uit aanmerking hier van zelve, geregtigd om gehoorzaamheid te vorderen van allen, die onderworpen zyn aan hun Gezag. Als Leden van het Maatſchappyelyk Lichaam, zyn zy verbonden, deszelfs belang,

lang, op de krachtdaadigſte wyze welke in hun vermogen is, te bevorderen. De byzondere rigting van hunne nutheid is bepaald door hunne aanſtelling tot de Posten, welke zy bekleeden. Deeze ſtreek om nut te weezen kan niet gevolgd worden, zonder de wettige gehoorzaamheid van de rest der Maatſchappye; en van hier die Gelykheid van Verpligting, welke de eerſten verbindt tot een regtmaatig en volyverig waarneemen hunner Bedieningen, en de laatſten tot eene gereede en wilvaardige onderwerping aan hun Gezag.

II. Wanneer het noodwendig evenwigt des ſtaatkundigen Lichaams, of die aanmoediging van Verdienſten, welke zo kragtdaadig ſtrekt om het hoogſte welweezen daar van te bevorderen, eenige Menſchen verheeven heeft tot zekere Eere-trappen en Voorregten, zyn deezen, door die Gelykheid zelve, welke tusſchen allen beſtaat, in derzelver algemeene betrekking tot het algemeene welzyn, geregtigd tot de voordeelen en het ontzag, verbonden aan hun Stand, welke het openbaar welweezen vordert, dat in voeglyke waardigheid en luister opgehouden worde.

III. Wanneer Rykdommen, verkreegen door eerlyk vlytbetoon, of bezeten uit kragte van die wetten, welke aan allen den eigendom, hoe groot de uitgeſtrektheid en waarde daar van zyn mogen, verzekeren en doen volduuren, hunne Bezitters in ſtaat ſtellen om

gebrek te vervullen, lydenden te troosten, verdiensten te beloonen; en, zelfs door de eischen, welke zy dagelyks maaken op den arbeid of kloekzinnigheid van anderen, vlytbetoon aanmoedigen, en rondsom zich een geest van verbetering verspreiden, en hun overvloed doen rondloopen in den algemeenen kring der Gemeenschappe — verwerven deeze voor den Ryken een regtmaatigen tytel om in aanmerking te komen en van invloed te zyn, in evenredigheid van de meerdere weldaaden, welke zy in hun vermogen hebben te besteeden aan allen, tot welken de kring hunner werkzaamheid zich uitstrekt. Het zou even onregtvaardig weezen, deeze onderscheidende Opmerking aan hun te weigeren, als den daglooner zyn loon te onthouden, of een braaf man de Agting, welke hem toekomt.

IV. Wanneer, involge van Burgerlyke Inrigtingen, byzondere Merktekens van Onderscheiding bestemd zyn voor uitsteekende Talenten en Deugden, 't zy in den Kryg, 't zy in de Geleerdheid, 't zy in de Staatkunde, hebben de zodanigen, die dezelve bekomen, eenen regtmaatigen eisch op het Algemeen om die Onderscheiding, welke daar van het loon is, te vorderen, en mogen van elk Lid der Gemeenschappe het ontzag verwagten, 't geve die Onderscheiding mede invloed. — Integendeel van algemeen belang worden dusdanige Onderscheidingen noodzaaklyk, als geschikt om te verdeelen, om van alle Leden der Gemeenschappe de grootst mo-

gely-

gelyke-maate van uitoefening der vermogens te trekken, en den invloed daar van over 't geheel te verſpreiden. Het is juist daarom, dat de zodanigen, die in den hoogſten trap tot het algemeene welweezen het hunne toebrengen, een daar aan geëvenreedigde Eer en Voordeel behooren te genieten, geſchikt naar de byzondere wyze, op welke zy hunne nuttigheid betoond hebben.

V. Dezelfde bedenkingen ſchenken aan de laagere Rangen der Maatſchappye, en aan de Gemeenſchap over 't algemeen, een gelyk Regt om te eiſchen, dat alle opgedraagen Magt alleen gebruikt wordt tot die einden, waar toe dezelve is verleend: en dat alle verklaarde Onderſcheidingen noch toegebragt worden aan de niet verdienenden, noch verkeerd tot oogmerken van trotsheid, onbeſchoftheid en verdrukking. De geheele Gemeenſchap heeft een Regt om te eiſchen, dat de Wetgeevende Magt ſteeds beſtuurd worde door oogmerken van algemeen nut, en niet door partydige ſtelzels, die, alle de voordeelen uitſtortende aan éene zyde van het Staatkundig Lichaam, het geheel beledigen en ongelukkig maaken; dat de Uitvoerende Magt nooit de wettige grenzen overſchreide, maar, door eene onpartydige behandeling der Geregtigheid, allen bewaare by het gelyk genot hunner Regten; dat Rang onderſchraagd worde door waardigheid, en gemaatigd met de gemeenzaamheid en toegeeflykheid, welke ie-

der Burger voegt; dat Rykdom niet misbruikt worde om losbandigheid van zeden in te voeren en aan te kweeken, of onregt te onderſtutten; als mede, dat men de Talenten niet misbruike om gevoelens en beginzels te verſpreiden, die ſtrekken om de deugd te verwoesten en hoogſtſchadelyk zyn voor de Maatſchappye.

VI. Alle Menſchen hebben een geſyk, hoewel onvolkomen, Regt op die Pligten van Menschlievenheid, die, terwyl zy den betragteren weinig moeite kosten, zeer zorgzagtend zyn in de gezellige verkeering, en, wanneer zy zich overvallen vinden door druk en rampſpoed, op het Medelyden en de Hulp van anderen, volgens derzelver ſtaat en omſtandigheden. —— Dit *Regt*, 't is waar, kan niet zo bepaald zyn, dat elk, hoofd voor hoofd, eisch hebbe op een zeker afgemeeten aandeel in de groote dienſten van anderen; ja, de vervulling van die verpligting moet, uit haaren eigen aart, overgelaaten worden aan elks oordeel en gevoel. Doch, daar de Menſchen zich in Maatſchappy by den anderen gevoegd hebben tot onderling geluk en vertroosting, daar Menschlievenheid in 's Menſchen geſteltenisſe is ingeweeven, en daar Medelyden met ongelukkigen een der ſterkſte aandoeningen is onzer Natuure, lydt het geen twyfel, of aan elke leevensomſtandigheid, die geſchikt is om deeze gevoelens tot werkzaamheid op te roepen, is

een

een zeker *Regt* gehegt om die te verwagten en te vorderen, en ligt 'er eene algemeene verpligting op allen om het geluk hunner Medemenſchen te bevorderen door alle middelen, die in hun vermogen zyn.

Gelyk de gewoone Pligten van Beleefdheid noodwendig veranderen naar de onderſcheide Standen en Rangen der Menſchen, zo moet ook het Medelyden, 't geen men behoordt te hebben met hunne ongelegenheden, en de Hulp, tot welker betoon 't zelve ons aanzet, grootlyks afhangen van die zelfde bedenkingen. Want, gelyk een verlies, 't welk een Man in geringe omſtandigheden geheel zou om verre ſtooten, geene uitwerking altoos zou baaren op iemand in ruimen doen gezeeten; zo zyn 'er, aan den anderen kant, gevallen, die, terwyl zy aan iemand in laagen ſtaat niet alleen niet drukkend, maar zelfs hoog verkieslyk, zouden voorkomen, egter Menſchen van aanzienlyker ſtaat onuitſpreekelyke kwelling en verlegenheid veroorzaaken. —— Allen hebben, dan, een gelyk Regt tot de Pligten van Menschliefde en Goeddaadigheid; doch de maate, waar in, en de wyze op welke, deeze Pligten moeten beoefend worden, hangt af van de omſtandigheden en rang der Perſoonen, aan welken wy ze moeten betoonen. Gelykheid zelve vordert het in agt neemen eener evenredigheid: want, het geen voor den eenen eene zonderlinge weldaad zou weezen, zou voor eenen anderen, in verſchillende omſtandigheden, of

geen weldaad in 't geheel zyn, of voor eene zwaare beledigíng kunnen geduid worden.

VYFDE HOOFDSTUK.

Algemeen gevolg, uit het verhandelde in dit geheele Boek, afgeleid.

Ik heb, in deezer voege, zo kort my mogelyk was, getragt op te tellen en te bewyzen, de onderſcheide Regten, welke voortvloeijen uit de Natuurlyke Gelykheid der Menſchen, in haar waare licht beſchouwd. Eenige deezer zyn zo weezenlyk noodig tot Menſchlyk Geluk, dat ze niet geſchonden kunnen worden, dan met omkeering van de eerſte grondbeginzelen der Maatſchappye. Andere volgen, in de daad, wel uit deeze Grondbeginzelen; maar, dewyl dezelve niet zo naauwkeurig kunnen bepaald worden, om een juisten bepaalden eisch, in elk byzonder geval, vast te ſtellen, mogen zy eene min ſtrikte waarneeming lyden, zonder de leevensdeelen der Menschlyke Zamenwooning aan te taſten. Indien deeze van den eerſten rang, egter, de grondſlagen uitmaaken van het gebouw der Maatſchappye, wyzen die van den laatſten de middelen aan tot deszelfs bevestiging en hoogst mogelyke volmaaking.

Wan-

Wanneer alle deeze Regten gehandhaafd worden, overeenkomſtig met derzelver byzonder aanbelang, zo verre de toeſtand des Menschdoms gehenge, is de Maatſchappy bloeiend en gelukkig, onder welk eene Regeerinsvorm dezelve zich ook geſteld vinde. 'Er zyn, 't is waar, zekere Regeeringsvormen, wier geſteltenis zelve de gewigtigſte Regten met den ondergang dreigt, en, uit dien hoofde, voor weezenlyk kwaad moeten gekeurd worden. Doch 'er zyn andere, die, de groote voorregten der Menschlyke Natuure ſtaande houdende, eene rechtſtreekſche ſtrekking hebben tot de bevordering van gezellig Geluk, ſchoon in ongelyke maate. Onder de zodanige geplaatst te zyn, mag het Menschdom altoos voor een Zegen rekenen. Die Regeeringsvorm is de beste, waar in alle de aangeboore Regten der Menschlyke Natuure onſchendbaar beveiligd zyn; waar in Heilig Gezag gehandhaafd, en tot de gepaste voorwerpen bepaald wordt; waar in de Magt van den Staat beſteed wordt in het algemeen Geluk te bevorderen, en de *Ongelykheid* zelve ſtrekt om eene *Gelykheid* van Wet en eene *Gelykheid* van Verpligting onder alle de Leden der Gemeenſchappe hervoort te brengen.

DER-

DERDE BOEK.

DE PLIGTEN, ONTSTAANDE UIT DE GELYKHEID DES MENSCHDOMS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Voorbereidende Aanmerkingen.

De Afdeeling van myn Onderwerp, tot welke ik thans overgaa, opent een veld, waar in zich alle Gezellige en Burgerlyke Pligten opdoen: naardemaal elke Pligt van deezen aart wederkeerige verpligtingen veronderſtelt, gegrond op de voorwaarden van Gelykheid, op welke de Menſchen zich in zamenwooning by elkander vervoegen. Ja, daar wy, om de Pligten te volbrengen, welke wy aan onze Medemenſchen en Medeburgeren verſchuldigt zyn, noodwendig onze zelfzoekende driften moeten maatigen; en daar het Godlyk Gezag alle Menschlyke Verpligting heiligt, en de Godsdienst de hegtſte band der Maatſchappye uitmaakt, zouden de Pligten zonder Godsdienst, zo wel als die van Zelfbeſtuur, op dezelfde beginzelen mogen worden ingeſcherpt. Hier uit zou een volkomen

men Zamenſtel van Zedekunde voortkomen. Maar, dewyl het myne taak tegenwoordig zyn zal, deeze Proeve, welke reeds veel uitgebreider geworden is dan ik my in den aanvange hadt voorgeſteld, zo veel mogelyk te bekorten, zal ik my bepaalen tot de overweeging van die Pligten, welke rechtsſtreeks voortvloeijen uit de reeds vastgeſtelde Beginzelen van Gelykheid. De Pligten, tot welker opheldering ik thans treed, zullen overeenſtemmen met de twee groote Verdeelingen van Regten, boven verklaard (*f*).

TWEEDE HOOFDSTUK.

Alle Menſchen zyn even zeer verbonden, om de oorſpronglyke Regten der Menschlyke Natuure te eerbiedigen.

Naardemaal de aangeboore Regten der Menschlyke Natuure de Grondartykelen zyn van het Maatſchappelyk Verdrag, is elke ſchennis derzelven niet alleen een ſchriklyk ongelyk, den Perſoon, die dezelve lydt, aangedaan; maar een rechtſtreekſte aanval op de Maatſchappy zelve. Geen uitſteekenheid, geen Voorrang, welke die ook moge weezen, kan Magt verleenen om eenig onſchuldig Lid der Gemeenſchappe te berooven van

(*f*) *Tweede Boek, Hoofdſt.* II. III. en IV.

van eenige deezer Regten, zonder welke zyn beſtaan of onvast of elendig is; en elke pooging om dezelve te verkorten is, aan de zyde van den aanvaller, eene verzaaking van zyne Maatſchappyelyke Voordeelen; vermids deeze Voordeelen onafſcheidelyk verknogt zyn aan de onderhouding der Regten, welke wy thans overweegen. Het is Magt in de plaats van Regt ſtellen, by gevolge, erkennen, dat Meerderheid van Magt geregtigd is om hem, op haare beurt, te onderwerpen. Dit beginzel, in alle gevallen, zo verre voortgezet als het gaan kan, rukt alle Gezellige en Burgerlyke banden aan ſtukken, trapt alle voorſchriften van Regtvaardigheid met voeten, en voert een ſtaat van geduurige vyandſchap en geweld in. Zo weezenlyk, in de daad, behooren eenige deezer Regten tot het beſtaan zelve der Maatſchappye, dat ze beveiligd en beſchermd zyn door de ſterkſte burgerlyke ſtaavingen.

Leeven en *Eigendom* kunnen niet rechtſtreeks worden aangetast, of de aanvaller ſtelt zich bloot voor de ſtrengſte ſtraffen. Maar, langs hoe veelvuldige zydewegen, kunnen verongelykingen van deezen aart toegebragt worden, zonder eenig gevaar te loopen van menschlyke ſtraffe? 't Leeven wordt niet alleen door dolk of vergift weggenomen; doch ook door het weeren van de middelen tot leevensonderhoud. Het Leeven is niet zo zeer wenschlyk om zyns zelfs wille, dan wel uit hoofde van de genietingen, welke het ver-

verſchaft. —— Eigendom wordt den wettigen Bezitter niet alleen ontvreemd door geweldigen roof, en door diefſtal; maar desgelyks door alle ſoort van oneerlyken handel. Elk bedrieglyk bedryf, derhalven, waar door men voordeel trekt van de onkunde of de dringende behoeften der Menſchen, om hun te berooven van hun Eigendom, zonder iets gelykwaardigs te geeven, is eene ſchennis van het Regt des Eigendoms; en elke daad van verdrukking, welke de middelen van draaglyk beſtaan weg neemt, of vermindert, is een aanval op 't Leeven zelve. De Menſchen tot de jammerlyke noodzaaklykheid te dwingen, om een elendig en veragtlyk beſtaan om te draagen, om de tedere banden der Natuure, die hun aan Vrouw en Kinderen binden, te verſcheuren, hen een menigte van lasten op te leggen, die hun ter aarde toekrommen, en daar door den dag hunner geboorte te doen vervloeken, en om die hunner ontbindinge wenſchen —— wat is dit anders dan het Leeven te ſpaaren, om pyniging te verlengen?

En hoe groot een gedeelte van het Menschlyke Geſlacht is in dien jammerſtaat gedompeld! Een ſtaat veragtlyker dan die der Dieren, welke de Natuur van het noodige bezorgt en geene begeertens tot iets meer ingeſtort heeft. Zullen eenige Regten, welke ook, alleen uit barbaarſche en dwinglandſche inſtellingen afgeleid, overgeſteld worden tegen die duidelyke en

ſtandhoudende Eiſchen, welke de Schepper aan alle Menſchen gelykerhand geſchonken heeft, door de gift des Leevens zelve, en de natuurlyke bekwaamheden om 't zelve te onderhouden? Zal hy, die den grond bearbeide, beroofd worden van een beſcheiden deel der vrugten, welke dezelve opleevert, en in behoefte kwynen, terwyl de arbeid zyner handen weelderige ledigheid voedzel verſchaft? Zal het Regt van Eigendom alleen van klem weezen voor de zodanigen, die niets ten algemeenen beste bydraagen; maar verteeren en verſpillen, dat de vlyt van anderen bezorgd heeft; en zal die Eigendom, welke de Natuur aan hunne kinderen geſchonken heeft, in hunne Lichaams en Zielsbekwaamheden, enkel aangemerkt worden als een kenmerk van Vernedering en een teken van Slaaverny? —— Hoe ſtrydig zyn zodanige begrippen, en het gedrag daar uit voortvloeijende, met die Gelykheid, welke onder alle Menſchen plaats grypt, enwy, in 't voorgaande gedeelte deezer Proeve beweerd hebben: eene Gelykheid, die elk Menschlyk Weezen vertoont als een zamenſtellend Lid van het Maatſchappyelyk Lichaam, en, in zynen byzonderen ſtand, even noodig als eenig ander, tot het algemeene welzyn; die den Mensch aan den Mensch voorſtelt als Kinderen van éénen algemeenen Vader, als Broeders, niet min door een algemeen belang, dan door een algemeenen oorſprong, aan elkanderen verbonden, en onderſcheiden door verſchil-

ſchillende bezigheden en ſtanden, enkel ten einde het algemeene Heil te kragtdaadiger moge bevorderd worden! Want, ſchoon zodanige beſchouwingen der Maatſchappye, door zommigen, wier Staatkunde maar half wysheid is, gerangſchikt mogen worden onder de beſpiegelende Stelzels der Zedeleeraaren, of de Droomeryen der Godgeleerden, het zyn de eenige vertooningen, die den toets der Rede kunnen doorſtaan, of het oog des ſcherpzienden Onderzoeks verdraagen.

Even zeer voegende aan alle Menſchen, is de Pligt om ontzag te betoonen voor het Regt, 't geen elk onſchuldig Perſoon heeft op Vryheid, en 't behoud van zyn goeden Naam. Dan hoe luttel wordt die Pligt in agt genomen? Burgerlyke Wetten kunnen voor de bevestiging deezer gemelde Regten zo veel niet doen, als voor die Leeven en Eigendom raaken; dewyl het, in alle gevallen, zo gemaklyk niet is de juist uitgeſtrektheid deezer Regten te bepaalen; en, ten dien opzigte, veel meer is overgelaaten aan de beſcheidenheid en deugd van een ieder. Perſoonlyke Vryheid kan, 't is waar, altoos naauwkeurig bepaald worden, en elke inbreuk daar op is als dan het voorwerp van geregtlyke kennisneeming. Dit is desgelyks het geval ten opzigte van den goeden Naam, als dezelve aangetast word door openbaaren en rechtsſtreekſchen Laster. Maar, in hoe veelvuldige gevallen kan iemands goede Naam en Character geſchonden worden, zonder dat het in 't

vermogen des gehoonden Perſoons is eenige regterlyke vergoeding te bekoomen; en hoe zeer kan men bepaaling en inbreuk maaken op iemands weezenlyke Vryheid, zonder eenigen grond te geeven tot beklag voor den Regter? Het doorgaande gedrag des Menschdoms, in deeze opzigten, jegens elkander, levert het ſterkſte bewys op zo van de nuttigheid der Burgerlyke Wetten, als van derzelver ongenoegzaamheid voor de verzekering des Menschlyken Geluks. Het toont, welke kwaadwillige neigingen dikwyls 's Menſchen hart beweegen, en, by gevolge, de noodzaaklykheid van een beteugelend vermogen; en naardemaal deeze kwaade neigingen aan zo veele zyden zich opdoen, ondanks het Gezag der Wetten, wyst zulks aan de groote nutheid van Wysgeerig en Godsdienſtig Onderwys, 't geen tot het Verſtand en tot het Hart ſpreekt, en, door de bron der Bedryven te zuiveren, het Gezag overeenkomſtig doet zyn met de Menschlyke Natuure, en aanleidelyker tot Menschlyk Geluk.

Doet aan anderen, 't geen gy wilt dat u geſchiede, is de Grondregel, die aan dit geval beantwoordt, waar in wy iets met onze Medemenſchen te verrigten hebben. Dezelve ſteunt op de Gelykheid der Menschlyke Natuure, te midden van alle verſcheidenheid van leevensſtanden en omſtandigheden. Naardemaal de gevoelens van elk Mensch, hoofd voor hoofd, veronderſteld, dat zyn ſtaat verwisſeld ware, met dien van

van den Perſoon, omtrent welken hy werkzaam is, genomen worden voor de regelmaat van zyn Gedrag, zou, indien dezelfde Pligten niet even zeer allen voegden, in dezelfde omſtandigheden, deeze regelmaat nimmer een juiste maatſtok kunnen weezen. Ten aanziene, derhalven, van eenen goeden Naam en Vryheid, welke ieder Mensch zó zeer bemint, met zo veel ernsts begeert, moet dezelve eene byzondere kragt hebben. Nogthans wordt die regelmaat, ten dien opzigte, ſchandelyk en by aanhoudenheid, overtreeden! Het is waarlyk vreemd op te merken den algemeenen afkeer van ſmaad en berisping, en de algemeene geneigdheid, om anderen te ſmaaden en te berispen; het hooge gevoelen, 't welk de meeste Menſchen van zich zelven koesteren, en wenſchen dat de wereld van hun vorme, en hunne geneigdheid om ſlegt van anderen te denken, en de goede hoedanigheden, welke zy bezitten, te verminderen en te verkleinen. 't Is natuurlyk te veronderſtellen, dat, gelyk de ondervinding van rampſpoed den Mensch vaardig maakt in 't betoon van Medelyden, zo ook het verlangen na een goeden Naam, en de afkeer van Ongunst, welke met zo veel kragts by elk Mensch werken, den Menſch ſchroomagtig zouden doen worden, in anderen die ſmerten aan te doen, welke hun zo moeilyk vallen, en in hun te berooven van die voldoeningen, welke zy zo aangenaam rekenen. Maar deeze aandoeningen, van welke wy zodanige uitwerkzels natuurlyk zouden

wag-

wagten, werken, onder den invloed van Zelfzoekenheid, op eene tegenovergeſtelde wyze. De Menſchen denken, dat de agting, anderen toegedraagen, hunne eigene agting in den weg ſtaat, en dat hunne eigene voortreffelykheid niet kan gezien worden, ten zy deeze tusſchen beide komende hoogtens geſlegt zyn, en het oog geheel op hun geſlaagen wordt. Terwyl allen dus bezig zyn om elkander te vernederen, blyft 'er voor niemand eenige weezenlyke voortreffelykheid over, en voor elk oplettend oog wordt niets ten toon geſpreid, dan een enkel wyd veld van kwaadaartigheid en bederf. Elk wenscht, dat het gevoelen, door hem van zyn Naasten gekoesterd, omhelsd wordt; en zyn wensch krygt voldoening. Dan de vervulling van dien wensch wondt even zeer de Characters van allen. De vlekken, welke hy in eenen anderen ontdekt, of hem toeſchryft, worden erkend. Die, welke een ander hem ten laste legt, verwerven 't zelfde geloof. In deezer voege wyst een ieder, door het tragten om zich, ten kosten van eenen ander, te verheffen, alleen de middelen aan tot zyne eigene vernedering, en, door het geeven van dit voorbeeld, roept hy de rest des Menschdoms op, om 'er gebruik van te maaken. Doch de zaak komt in waarheid hier op neder, de betoovering der Zelfliefde is te groot, dat de Menſchen, over 't algemeen, zich zeer weinig aan berisping onderhevig keuren, en terwyl zy de ſnoodſte drifften, die in s' Menſchen boezem huisvesten, haat en

wraak

wraak bot vieren; vleijen zy zich met het ydel denkbeeld, dat hunne eigene snoodheid onopgemerkt blyve. Zo menigmaal ik myne gedagten laat gaan over de algemeenheid van faamrooving, kwaadspreekenheid en laster, vind ik het bezwaarlyk te bepaalen, of zulks ontstaat uit zwakheid of boosaartigheid, of het meer een voorwerp is van veragting dan van verfoeijing. Wat kan kwaadaartiger weezen dan vermaak te scheppen in de vernieling van iets, 't welk alle Menschen zo hoogst dierbaar agten? Wat zwaarer en belachlyker dan anderen aan te vallen, en te veronderstellen, dat men, op zyne beurt, niet aangetast zal worden?

Deeze algemeene geneigdheid tot faamrooving en laster zou op zich zelve genoegzaam weezen, om de Leer der Heilige Schrift, wegens de algemeene Verdorvenheid des Menschlyken Geslachts, vast te stellen, en den hoogmoed der Menschen te vernederen. *Liefde denkt geen kwaad*; maar de gedagten der meeste Menschen, ten opzigte van elkanderen, *zyn by aanhoudenheid kwaad. Liefde verheugt zich niet in de ongerechtigheid, maar verblydt zich in de Waarheid*; dan de Menschen verheugen zich in de ondeugden en misslagen van elkander, en voeren ze, als zo veele gevangenen, om, in hun eigen ingebeelde zegepraal. — De Wysgeeren zyn 'er op uit, om ons de schoonste en beminnelykste schilderyen van de Menschlyke Natuure voor oogen te stellen; en hunne afbeeldingen

zyn niet de waarheid overeenkomstig, indien zy bedoelen een tafereel te schenken van 't geen de Mensch bestemd is te moeten zyn; doch, vergeleken met het geen hy doorgaands is, bewyst dat tafereel, op de treffendste wyze, zyne afschuwelykste verbastering.

Dezelfde ongerymdheid en onregtvaardigheid is zigtbaar in het onderling gedrag der Menschen ten aanziene van Vryheid. Hoe weinigen zyn gereed, om by elke gelegenheid, anderen dezelfde Vryheid toe te staan, welke zy zelve neemen. Dermaate algemeen is de Geest van Heerschzugt verspreid, dat het geen POPE slegts tot eene Sexe bepaalt, even toepasselyk is op beide: *De Liefde tot Vermaak* en *de Liefde tot Magt*. In de daad, de eene brengt de andere noodwendig voort. De zugt tot Vermaak verwekt de zugt tot de middelen om 't zelve te verkrygen, en het verlangen om invloed en Magt, zo verre mogelyk, uit te strekken. Want, waarom zyn de Menschen Dwingelanden, dan om dat zy wenschen vryelyk hunne neigingen den teugel te slaken, niet wederhouden door regtvaardigheid, niet bepaald door maatigheid? Naar-

en de Meusch, die in 't burgerlyk leeven overheerschend en onregtvaardig is, zou een NERO weezen, indien hy ten Rykstbroon was opgeklommen. — Laaten wy alleen overweegen de sterke gehegtheid, welke de meeste Menschen betoonen aan hunne eigene gevoelens en leevenswyze; hunne vuurige begeerte, om die van anderen op te leggen; hunne onverduldigheid om tegenspraak te verdraagen; hunne gesteldheid om de daaden van andere Menschen naar hun eigen maatstok af te meeten; hun zugt om hulde te ontvangen en den voorrang te bekleeden; hun ongemaatigde drift om hooger en hooger op te klimmen, en hun Eerzugt te streelen in elke kleinigheid, welke hun kring hun aanbiedt; hunne gevoeligheid over beledigingen en verongelykingen, zo vermeende als weezenlyke; hun zelfbehaagen en afkeer van verbetering — en wy beschouwen de zaaden van Dwinglandy, schuilende in bykans elken Menschlyken boezem, en wy zullen ophouden van ons te verwonderen, dat groote Magt, door iemand bezeten, zo menigmaal misbruikt wordt.

In hoe gering eene maate wordt de Vryheid van spreeken en handelen genooten, zelfs in de vryste Staaten der Burgerlyke Maatschappye! Dat iemand zich herinnere wat dagelyks onder zyne oogen voorvalt, dat hy bedenke, hoe vaak hy verpligt is zyne woorden af te meeten, niet zo zeer volgens de in-

wendige gevoelens van zyn eigen hart, als naar de begrippen en vooroordeelen der geenen, met welken hy verkeert; en zyne daaden te ſchikken, niet zo zeer volgens de groote regelen van Pligt, als naar de verzonne maate van handelen in de Wereld, en hy zal gereedlyk toeſtemmen, dat niemand de waare Vryheid van een Mensch kan genieten, dan hy, die de kloekmoedigheid bezit, om, aan dit verheeven voorregt, zyne grootſte tydlyke belangen, en voornaamſte gezellige vermaaken, op te offeren. Vooroordeelen, gebooren uit onkunde, worden aangekweekt door opvoeding, en verſterkt doo de belangen der Menſchen, met welke zy nauw verknogt zyn, of onderſteund door hunne trotsheid, die zich door derzelver ten toonſtelling vernederd vindt. Gewoonte en Mode hebben eigendunklyke regels en wyzen van doen ingevoerd, die men, hoe zeer ſtrydig met de Rede, onregtmaatig, of ten minſten hoog belachlyk, keurt tegen te gaan. De Man, die zich vermeet, op eene verſchillende wyze van 't gemeen, te ſpreeken of te handelen, zelfs in zaaken van de minſte aangelegenheid, wordt aangezien als een ongezellig en woest Weezen,

[redacted]

Van hier is het, dat, daar weinige Menſchen moeds genoeg hebben, om hun belang, hun vermaak, en goeden naam op te offeren aan hunne Waarheids- en Regts-liefde, de groote zaak blyft te ſpreeken en te doen, niet gelyk Rede en Deugd voorſchryven; maar zo als het Eigenbelang vordert. Want op welk eene wyze is de gunſt van het grootſte gedeelte des Menſchdoms te verwerven, dan door vlyery en ſlaafsch ontzagbetoon, en wat ſtrekt kragtdaadiger om in hunne ongenade te vallen, dan dat manlyk en edelaartig gedrag, en die handelwyze, welke minder bezorgdheids toont om gunſt te erlangen dan om zelfsagting te genieten, en een grooter liefde tot het Menſchdom, dan hoogagting voor byzondere Perſoonen. Te deezer oozaake hebben de meesten een gevoelen by de hand voor elk gezelſchap, 't geen zy bywoonen, en veranderen menigvuldiger van begrippen dan van kleederen. De kunſt van behaagen, in een ſtelzel gebragt, en in bewerking geſteld door allen, die het character van beſchaafdheid aanneemen, heeft dezelfde gedaante en kleur aan de zeden der Menſchen gegeeven, en die uitſteekende trekken, welke de characters onderſcheiden, worden afgevyld door de vyl van Beleefdheid en Mode. De Maatſchappy is eene ſoort van ſchouwtooneel, op 't welke de Acteurs, op hunne beurt, verſchynen, en hunnen rol ſpeelen. Het weezenlyk Character blykt achter de ſchermen. Het komt 'er voornaamlyk op aan, wie de meeste uitwerking op de

een boertenden zin geſprooken, of zy vallen, ontbloot van alle beduidenis, op den grond neder (*b*).

Welk eene geheel andere gedaante zou de Maatſchappy aanneemen, indien men de waare Gelykheid des geheelen Menschdoms, naar eisch, in aanmerking nam, en de aangeboore Regten der Menschlyke Natuure naar behooren, eerbiedigde! Maar deeze volmaaktheid, hoe zeer van heeler harte te wenſchen, zal alleen plaats grypen, wanneer de Menſchen den *Christlyken Godsdienst* opregt gelooven, en naarſtig betragten, en den Wil huns Hemelſchen Vaders op aarde doen, gelyk die in den Hemel volbragt wordt.

(*b*) Fugere pudor verumque fidesque;
In quorum ſubire locum fraudesque doliqne
Inſidiæque & vis & amor ſceleratus habendi,
Non hospes ab hospite tutus
Non ſocer a genero; fratrum quoque gratia rara est:
OVID. *Metam.* Lib. I. vs. 130.

De ſchaamte, waarheit, trou, en eerbaarheid verſtoven;
Verraet, gewelt, bedrogh en gierigheid ſtaan boven.
Men leefde alleen op roof. De hulswaert is in last
En aan zyn eigen haert niet veiligh van den gast;
Geen ſchoonvaer voor den zoon, Getrouwe broederliefde
Was zeldzaam: want de haet den eigen broeder griefde.
VONDEL.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

Over de Pligten der zodanigen, die in laagere Leevensſtanden geplaatst, of met mindere Bekwaamheden en Vermogens bedeeld zyn.

Indien de verdeeling der Bekwaamheden, door ons reeds opgehelderd, en eene verſcheidenheid van Rangen in de Maatſchappye, best berekend is, om het Geluk niet alleen van het Lichaam der Maatſchappye in 't algemeen, maar ook van elk Lid, 't welk dezelve uitmaakt, te bevorderen; hoe onbillyk en onredelyk is het dan zich tegen dat plan te verzetten, en te klaagen over die ſchikking, dewyl dezelve niet ſtrookt met de inboezemingen van Eerzugt en Grilligheid? Wanneer de Menſchen die Talenten, dien Leevensrang, welke de Godlyke Voorzienigheid voor hen beſtemd heeft, verſmaaden, en na andere dingen, tot welke zy nooit geſchikt waren door de Natuur, dan poogen zy om te keeren die Gelykheid van Verpligting, plaatsgrypende onder allen, welke byzondere Pligten aan byzondere Bekwaamheden en Standen hegt, om beantwoord te worden door andere van eenen verſchillenden rang. Want, indien ieder Mensch vryheid heeft, om den post, hem toegeſchikt, te verlaaten; en

die van eenen anderen te aanvaarden, hoe zullen dan de laagere ſtanden, die niet min noodig zyn tot het algemeene welweezen, dán de hoogſte, vervuld worden? Wanneer, in de omſtandigheden, in welken een gegeeven getal van Menſchen geplaatst is, onvermydelyke moeilykheden en ongemakken zyn, waarom zouden die eer gedraagen worden door anderen, die 'er nimmer aan gewoon zyn, en uit dien hoofde geheel onbekwaam, om de Pligten aan dezelve gehegt te vervullen, dan door de zodanigen, als geboorte, opvoeding en hebbelykheid, voor die ſtanden bekwaam gemaakt hebben. Egter, indien door zommigen deeze ongemakken niet geleeden, die zwaarigheden niet gedraagen worden, moeten die Standen onbekleed blyven, en 'er wordt een open vak gelaaten in de orde der Maatſchappye, 't welk even nadeelig voor het algemeen als voor het byzonder belang zal bevonden worden.

Nogthans klaagen de Menſchen ſteeds over hun Staat en haaken na een hooger! Maar is 'er eenige weezenlyke grond voor die te onvredenheid, voor die

kennis hebbende aan de zwaarigheden en verzoekingen van hun tegenwoordigen toeſtand, dan aan die van eenen anderen, met zichzelven ingenomen, hunne eigene bekwaamheden vergrooten, en onkundig alle voortreffykheid geſteld hebben in het waarneemen der pligten van hoogere Standen? Indien wy de zaak met onpartydige aandagt overweegen, zullen wy geen reden vinden om te twyfelen, wat hier te bepaalen.

De ongegrondheid van de klagten der zodanigen, die boven hun verheeven zyn, erkennen de Menſchen doorgaans, en ſchryven der zulker te onvredenheid aan hunne dwaasheid toe. Zy verbeelden zich rasch, dat zy, in hun Stand geplaatst, gemaklyk de zwaarigheden zouden te boven komen, de verzoekingen wederſtaan en ten vollen alle pligten betragten. Hunne minderen vellen het zelfde oordeel ten hunnen opzigte en over hunne omſtandigheden; en, indien zy benyden, zy worden, op hunne beurt, weder benyd. Dit ſtrekt ten uitmaakenden bewyze, dat in elken Leevensſtand 'er zo wel voordeelen als zwaarigheden zyn, dat geen derzelven volſtrekt ondraaglyk is, en dus de te onvredenheid over een tegenwoordigen Leevensſtand, en een onverduldig haaken na een hoogeren, ontſtaat uit verkeerde begrippen omtrent beiden (*i*).

In

(*i*) Ik verzoek dat het wel deegelyk moge opgemerkt worden, dat ik hier ſpreek van de verſchillende Rangen en Leevensſtanden der Menſchlyke

In de beſchouwing der verſchillende Leevensſtanden, nogthans, ſchoon de Menſchen erkennen, dat ze alle hunne zwaarigheden en moeilykheden hebben, gelooven zy ſteeds dat deeze verminderen in evenredigheid van den graad van verheffing, en met de grootſte zwaarte nedervallen op de zodanigen, die de laagſte plaatzen bekleeden. Zy verbeelden zich gereed, dat, indien zy tot eene aanmerkelyke hoogte konden opklimmen, zy daar een aangenaamen plek gronds zouden aantreffen, van welken zy, vol verheuging, zouden kunnen nederzien op de ſteilte door hun beklommen, en een verrukkend verſchiet rondſom zich geopend vinden. Maar zy denken niet aan de moeilykheid der beklimming, aan de glibberigheid van den ſtand, of, wanneer zy uitglipten, aan de diepte van den val.

De drukkende zwaarte van lichaamsbehoeftens, de last van dagelykſchen arbeid, de vernedering en veragting, maaken de voornaamſte moeilykheden uit van een armen en geringen ſtaat. Deeze is verder beroofd van de genietingen, voortſpruitende uit de aankweeking der

lyke Zamenleeving alleen voor zo verre zy van elkander onderſcheiden zyn ten algemeenen beste des Menschdoms, en niet van die byzondere Standen van behoefte en elende, welke dikwyls het lot zyn van byzondere Perſoonen. In deeze mogen Geduld en Kloekmoedigheid als Pligten en Troostmiddelen worden aangepreezen; maar Vergenoegdheid kan men bezwaarlyk vorderen.

der Rede en van de edeler vermogens der Ziele, en is gedwongen tot arbeid, te midden van duisternis en onkunde. Indien de zodanigen, die in dit lot deelen, medelyden gevoelen voor de elenden van anderen, zyn zy verſtooken van de middelen om ze te verligten en moeten de dringende opwellingen des medelydens voelen, zonder de godlyke voldoening van weldaadigheid te ſmaaken. Te neder gedrukt door hunne eigene behoeftens, gevoelig voor de zodanigen, die zich in dezelfde, of nog bezwaarender, omſtandigheden bevinden, en den overvloed der Gunſtelingen van de Fortuin in opmerking neemende, hellen zy over, om dien voorſpoed te benyden, te morren over de Godlyke ſchikkingen, en geweld of bedrog te werk te ſtellen, tot verkryging van 't geen hun Leevensſtand hun geweigerd heeft.

Zy overweegen, nogthans, niet dat de geneugten des Menschlyken Leevens niet zo zeer afhangen van de uitwendige leevensomſtandigheden dan van de geſteltenisſen des bezitters; dat het geen geſchikt ſchynt om de begeerte te voldoen en te bepaalen dikwyls ſtrekt, om dezelve des te meer te ontſteeken en uit te breiden; dat de genietingen, welke in 's Menſchen magt ſtaan, niet die geene zyn, welke zy met de daad ſmaaken; en dat te wenſchen en naa te jaagen de onzekere bezigheid is der Stervelingen hier op aarde. Hy, die eenen berg beklimt, en het gezigt, dat zich van rondſom op-

doet, beſchouwt, wordt alleen door grooter nieuwsgierigheid aangevuurd om den top te bereiken, van waar de verſte uitgebreidheid des vergezigts kan overzien worden. Even zo kan geene gemaatigde opklimming op de ladder der Maatſchappye hem voldoen, wiens Eerzugt ontſtooken, en wiens werkzaamheid gaande geworden is. Elke ſport dient alleen tot een hulpmiddel om hooger te komen, de begeerte houdt met geweld aan, zelfs naa dat haare voorwerpen uitgeput zyn. ALEXANDER leevert het egte Zinnebeeld op van Eerzugt, die rustloos blyft, zo lang nog iets onvoldaan overſchiet, en, wanneer zy het toppunt haarer begeerte bereikt heeft, weent, om dat 'er niet meer te beklimmen valt.

Indien wy eene juiste waardeering maaken van de voordeelen en ongemakken, aan elken Leevensſtand verknogt, zullen wy bevinden, dat ze ten naasten by elkander opweegen, dat de ſom van Geluk, toegeſchikt aan het Menschlyk Geſlacht, verdeeld is in vry gelyke deelen, en dat Gelykheid van Genot een andere, nog niet overwoogen, grond is, op welken alle Menſchen gelyk ſtaan. Het groot verſchil, ten deezen opzigte, is gelegen in 't geen niet eigen is aan ſtaat of middelen, maar even zeer open ſtaat voor allen, inwendige geſchiktheid naamlyk en character. Gelyk de onderſcheide Gewesten des Aardkloots, hoe verre ook van den Evennagtlyn of de Poolen verwyderd, gelyke maate van licht

licht en duisternis genieten, schoon op verschillende wyzen verdeeld; zo bezitten de onderscheide Standen der Maatschappye gelyke maate van Geluk, en zyn blootgesteld aan gelyke maate van Onheil, hoewel de wyzen van genót en lyden verschillen. Indien de Eerbetooningen, aan een verheeven Staat beweezen, grooter zyn dan die aan een laager worden toegebragt, de Pligten zyn ook moeilyker; indien deszelfs Deugden meer schitteren, de verzoekingen zyn ook verlokkender, de ondeugden loopen sterker in 't ooge; indien deszelfs genietingen verfyndér zyn, het lyden daar aan vast is nypender en langduuriger. Veronderstelt men, dat de last des arbeids zwaarder is dan die der ledigheid, of de smerten der behoefte grooter zyn dan die van 't voldoen der zinnelyke lusten: men overweege dan, dat gezondheid menigmaal met een leevendigen blos lacht op de wangen der armoede, terwyl zieklykheid het gelaad des overdaadigen misvorme. — Verbeeldt zich iemand, dat de bezorgdheid, om zich het dagelyks noodig onderhoud te verschaffen, grooter is, dan die gepaard gaat met de verbetering, of het veilig bewaaren, van een ruim inkomen; dat de weezenlyke behoeften der Natuure meer kommers en angsts verwekken, dan de ingebeelde eischen der Losbandigheid; dat de rampen, die daadlyk gevoeld worden, knellender zyn dan die, welke eene ongestelde Inbeelding baart; — dat hy bedenke de te onvredenheid, de ongemaklykheid, de laaggeestigheid, de

kwaa-

kwaade luimen en het naar verdriet, zo dikwyls de Grooten en Ryken plaagende, en erkenne, dat de ſlaap vaak een leger van ſtroo bezoekt, daar dezelve vliet van het zagte dons. —— Agt iemand het bezwaarlyker, met ſtandvastigheid en kloekmoedigheid, de hobbelige en doornige paden in de valei des vernederden leevens te bewandelen, dan de verheevene posten van waardigheid en eere te bekleeden, te midden van ſtreeken, mededinging, onrust, en al de onzekerheid van wankelend gunstbetoon: —— dat hy het oog ſlaa op de zorgen, de bekommernisſen, de bevreesdheden van den Staatsdienaar, wanneer een ongelukkige misſlag zyn Staatsbeſtuur bejegent, wanneer het gety der openbaare goedkeuringe begint te ebben, wanneer zyne vyanden opſtand in 't gemoed des volks verwekken, hem als den oorſprong der volksrampen vertoonen, en 't zelve aanhitzen om hem, ten ſlagtoffer hunner woede, op te offeren. De ſtorm barst dan los op het Paleis, terwyl dezelve, zonder ſchade toe te brengen, over het laage Hutje heen gaat.

Gy! die na middelen en rang dingt, niet zo zeer

my, of de verbintenisſen tot het waarneemen der openbaare amptsverrigtingen, de mededingingen van eerzugt, de ſtoorenisſen van bezoekeren, de eindelooze vorderingen van pligtpleeging, de aanlokzels van vermaak, veel tydruimte kunnen overlaaten tot verbetering van den geest; of dat, wanneer de roem van wysheid, van geleerdheid, en van vernuft, verkreegen wordt, zonder oordeel, oefening, of bekwaamheden, en vleijery aanvult, wat aan verdienſten ontbreekt, 'er eenige aanſpooring is tot zulke edele en genoeglyke naajaagingen. In een laagen en behoeftigen ſtaat zyn 'er minder verzoekingen tot de onvredenheid en nyd, dan wanneer voorſpoed de eerzugt doet ontvlammen, en de eerzugt allen laageren ſtand veragt. Zyn de beweegredenen, om 't regt te handhaaven en eerlykheid te kweeken, ſterker, wanneer men de ſtrengheid der ſtraffe vreest, of wanneer men zich bedekking des misdryfs kan belooven door belang, het naaſpeuren afweeren door kunſtenaary, of door magt zich van ſtraffloosheid verzekeren? —— Is 'er minder medelyden met de rampen, of minder opregte vreugd over den voorſpoed van anderen, wanneer de Menſchen zich des naastens onheil vertegenwoordigen door de ondervinding van zyn leed, en, wat hun beſtaan betreft, afhangen van derzelver goedheid en gunſtige gedagten, dan wanneer weelde zelf het aanſchouwen der behoefte van zich verwydert, en overvloed verzekering van onafhangelykheid geeve? —— Is 'er minder eerbied

voor GOD, min Godsvrugts en Godsdiensts, wanneer de Menſchen HEM letterlyk om *daaglyks Brood* bidden, en, om 't zelve te bekomen, afhangen van de volduuring hunner gezondheid, dan wanneer zy, *veele goederen voor veele jaaren opgelegd hebbende, eeten, drinken en vrolyk zyn*, en de teugen uit den bedwelmenden beker des overvloeds hun de zegenryke hand doen vergeeten, die denzelven hen inſchonk?

Maar, met dit alles, veronderſtellende, dat de voordeelen van Verſtandsverlichting en Deugdsbetragting ten vollen genooten worden door lieden in de hoogere Leevensſtanden: waar in overtreffen zy die van de laagere dermaate, dat zy voorwerpen van nyd worden, of oorzaak tot onvergenoegdheid geeven? Heeft niet ieder lid der Christlyke Maatſchappye genoegzaame gelegenheid, om de verheevenſte en nutſte takken van menſchlyke kennis te bekomen, de oorſprong, de pligten en de beſtemming van den Menſch — de betrekking, waar in hy ſtaat tot zynen Schepper, diens natuur en volmaaktheden, het generyk plan der Behoudenisſe, aan ſtraffchuldige Stervelingen ontdekt door zyn eigen Zoon en diens door den Geest gedreevene Apostelen — de roemryke vooruitzigten geopend voor zyne berouwhebbende en verbeterde Kinderen, aan de andere zyde des grafs, en de gunſtvolle middelen, welke hy beraamd heeft tot hunne volmaaking en gelukzaligheid? Spreiden Hemel, Aarde

en

en Zee derzelver heerlyke en ontelbaare ſchoonheden zo wel niet ten toone voor de oogen des Landmans, als voor die des Monarchs, ja ontſluiten zy voor den eerſten niet veele verrukkende tooneelen, die de laatſten zelden kan beſchouwen? Worden niet zeer veele der treffendſte en bewonderingwaardigſte kunſtvertooningen, welke de Rykdom voortgebragt heeft en in ſtand houdt, even goed genooten door den geringſten voorbyganger, als door den Eigenaar zelve? Is het geen groote misſlag te veronderſtellen, dat, door aanhoudenden en eerlyken arbeid te voorzien in de bezorging der behoeften van een Gezin, min verdienſte heeft, dan den armen onderſtand te verſchaffen uit een ryken ſchat; dat onderwerping en geduld min pryswaardig zyn, dan weldaadigheid, zagtmoedigheid, en gemaatigdheid; vergenoegen min dan meewaardigheid; dat de Maatſchappy min bevoordeeld wordt, door het verkrygen van de noodwendigheden des leevens, dan door verçierd te worden met de fraaiheden der kunſt en voortbrengzelen des vernufts; en dat het algemeene welzyn min bevorderd wordt door pligtmaatige onderwerping aan wettig gezag, door een onbeledigend, geregeld en dienſtvaardig leeven, dan door het geeven van heilzaame wetten, door het vonniſſen en ſtraffen der overtreederen, en door een yverig en belangloos waarneemen van openbaare posten? De ſtevige groote ſpieren zyn zo noodig tot volmaaking van het lichaam, als de zintuigen van het tederſte maakzel!

Uit dit alles is openbaar, dat weezenlyk Geluk en Deugd niet bepaald zyn tot eenigen Leevensſtand; maar genooten en betragt kan worden in allen. Indien 'er eenige uitzondering op dit beſluit plaats hebbe, het moet ten voordeele weezen van den Middelſtand —— waar in noch magt en rykdom tot onderdrukking en ongebondenheid aanzetten; noch armoede en onkunde tot bedrog en geweld aanleiding geeven — waar in noch hoogmoed de Ziel verhardt, noch ſlaafschheid dezelve verlaagt — waar in de beste genietingen des leevens aangeboden, en de grootſte aanleidingen tot bederf geweerd worden.

Het volgt duidelyk, uit alles wat wy over dit onderwerp gezegd hebben, dat het even zeer de pligt als het belang is van allen, die zich in de laagere Leevenskringen geplaatst vinden, met vlyt en vólſtandigheid, de nederige dienſten, aan hunnen ſtaat verknogt, te volbrengen, weltevredenheid met hun lot aan te kweeken, en de opwellingen van nyd omtrent hun, die in hooger rang geplaatst zyn, te onder te brengen.

ſtaaije bekwaamheden te werk te ſtellen; en dat, indien elk vergenoegd moet berusten in den ſtaat, in welken zyne geboorte of zyne omſtandigheden hem geplaatst hebben, de moed, om dezelve aan te wenden, zal verdoofd, en het algemeene welweezen beroofd worden van de voordeelen, herkomſtig uit eerlyke en edelaartige eerzugt. —— Daarenboven, is reeds opgemerkt, dat veelvuldige verwiſſeling van rangen en leevensſtanden een gedeelte ſchynt uit te maaken van het Godlyk Beſtuur der menschlyke zaaken. Indien, derhalven, zy, wier leevensſtand tegenwoordig laag en gering is, het als een pligt moeten aanmerken nooit na hooger te ſtreeven, dan wordt een der ſterkſte wederhoudingen van den hoogmoed weggenomen; naamlyk, de onzekerheid van deszelfs verheffing, en verſmaadheid en armoede beroofd van eene haarer grootſte vertroostingen, het vooruitzigt op gunſtiger dagen.

Men moet, egter, in aanmerking neemen, dat de hier boven aangedrongene leere niet ſtrekt om loflyke eerzugt en vlytbetoon uit te ſluiten; maar alleen, aan den eenen kant, de opwellingen van misnoegdheid, gierigheid en nyd, onder welke ſchynſchoone gedaantens van verheevener en edeler beweegredenen zy ook mogen bot gevierd worden, te onder te houden; en, aan den anderen kant, om troost te verſchaffen en kragt te geeven aan de zodanigen, die mogten overhellen om de laagere Leevensſtanden, in welke zy

bresse springen; om hoogst onregtvaardigheid te handelen, als zy het regt meenen te handhaaven; en de grondslagen der Maatschappye het onderstboven te keeren, vol van het oogmerk om derzelver welweezen te bezorgen.

Ten tweeden. De Pligten van den Leevensstand, waar in de Menschen zich reeds bevinden, behooren hunne poogingen, om tot een hooger op te klimmen, te beperken. De medewerking van elk hoofd voor hoofd ten algemeenen beste moet eerst haare kragt betoonen, in den kring, waar in hy zich beweegt, en van daar overgebragt worden tot de andere deelen van het lichaam der Maatschappye. Door de Pligten, aan iemands tegenwoordigen Staat verknogt, te verwaarloozen, onthoudt hy het gedeelte, 't welk hy ten algemeenen welzyn moet toebrengen; en, door in te dringen in 't geen anderen te doen staat, belemmerd hy hunne werkzaamheden, en verydelt het nut, 't welk zy zouden hebben kunnen doen. —— Wanneer de Pligten, tot welken iemands tegenwoordige Staat hem roept, volbragt zyn, is

[redacted]

na welken de Menſchen ſtreeven, en hunne eigene bekwaamheid om dezelve te volbrengen, moeten in aanmerking genomen worden, eer de Menſchen het beſtaan, om die verandering te bekomen. Want een Stand te bekleeden, tot welken iemand geen Bekwaamheden bezit, of van welks Pligten hy geheel niets weet; is zyne eigene zwakheid aan den dag brengen, en de Maatſchappy benadeelen, door den post, hem toevertrouwd, te verlaaten. —— Te deezer oorzaake is het van het uitterſte aanbelang eene volkomene kennis te bezitten van onze eigene Talenten en Begaafdheden, welke de menſchen in 't algemeen, maar al te gereed, boven maate waardeeren, zo tot hun eigen ſchande als ten nadeele van anderen. Onbekwaamheid om de Pligten van eenigen Leevensſtand waar te neemen, ontſtaande uit bekrompenheid van verſtandelyke vermogens, ongelukkige geaartheid, of zwakheid des Lichaams, moet aangezien worden als eene uitdrukkelyke verklaaring van den wil des Hemels tegen het verkrygen daar van, en, gevolglyk, als een grenspaal, die men niet mag overſchreeden.

Ten vierden. Der Menſchen poogingen, om hun Leevensſtand te verbeteren, moeten onder den invloed ſtaan van het bedenken der verbreeding of inkrimping hunner nuttigheid. Uit het licht, waar in elk Mensch voorkomt als een Lid der Zamenleevinge, tot welker voordeel hy verpligt is, in de voor hem grootstmogely-

ke maate, toe te brengen, blykt ten klaarſten, dat het nimmer iemand kan geoorlofd weezen, zyn tegenwoordigen Leevensſtand te verwisſelen voor eenen anderen; waar in zyne nuttigheid zou verminderen. Dit waare, byzonder boven algemeen belang ſtellen, meer eiſchen dan dat men kan vergoeden, en verliezen al die waardigheid en weezenlyk genot, ontſtaande uit de hoogſtmogelyke toebrenging van geluk.

Indien in den verlangden Stand de Menſchen even nuttig kunnen zy als in dien, welken zy bekleeden, dan mag byzonder belang met volle kragt werken. Indien, met de vordering, de gelegenheden om nut te doen vermeerderen, dan vereenigt zich byzonder en algemeen belang, gelukkig, om tot het ſtreeven na die Staatsverandering aan te prikkelen, en elk edelmoedig hart zal om den gelukkigen uitſlag wenſchen, en denzelven toejuichen.

In deezer voege zyn de Regten van anderen, de Pligten van den tegenwoordigen Stand, de Bekwaam-

zellinnen weezen op het pad der verdeningen, en de voornaamſte Bewerkſters van den Voortgang.

Maar, hoe weinig worden deeze overweegingen in agt genomen! Wanneer belang of vermaak tot de eenige ſpringveeren van werkzaamheid geſteld worden, ziet men elken Pligt, welke niet ſtrekt ter bereiking van die einden, verwaarloozen, en Ampten, ten welzyn des Menschdoms ingevoerd, ſchandelyk ten hadeele verkeerd. Wanneer het ontwerp gevormd is om tot hoogheid op te klimmen, zonder agt te ſlaan op verdienſten; zyn geboorte, belang, of partyſchaps-verbintenisſen, de eenige iets betekenende gronden om 'er na te dingen, en de gewigtigſte belangen der Maatſchappye worden opgeofferd aan de zelfzoekendſte inzigten. Dan behandelt men het algemeene welweezen als een harſenſchim, welke het de zaak is van een man, welbedreeven in den loop der wereld, te gebruiken als een kleur om de baatzugtigſte oogmerken te vernisſen; doch welke niemand dan een geestdryvende, laage, ziel kan denken aan te neemen als een weezenlyk voorwerp van naajaaging. Wanneer, nogthans, het algemeene welweezen benadeeld wordt, kan byzonder geluk niet lang beſtaan. Want, gelyk het eene hoofdoorzaak is van de wanorde en het bederf, welke zo vaak de Maatſchappy verwoesten, dat 'er eene ongeſchiktheid plaats hebbe tuſſchen der Menſchen Stand, en hunne Talenten en Ge-

ſtelenisſen, zo ontſpringt ook de elende van byzondere Perſoonen menigmaal uit die zelfde bron. Menſchen, zich beweegende in een kring, voor welke zy nimmer geſchikt waren door de Natuur, worden welhaast te onvrede over hun lot, en, bevindende dat de Pligten van hun Leevensſtand verveelend of lastig zyn, verwaarloozen zy dezelve of geheel tot hun eigen onherſtelbaar onheil, of vaaren voort met ze te volbrengen op eene wyze, zo moeilyk voor zichzelven als nadeelig voor anderen. Dus ſtrekken zy menigmaalen tot ſlagtoffers hunner eigene verdwaasdheid.

VYFDE HOOFDSTUK.

Over de Pligten der zodanigen, die in hooger Leevensſtanden geplaatst en met uitſteekende Bekwaamheden beſchonken zyn.

Het valt zeker niet gemaklyk voor iemand, zich zelven niet als grootlyks verheeven boven zyne Medemenſchen aan te merken, wanneer elk, die hem om-

overeenkomſtig daar mede te behandelen, en die voordeelen te laaten vaaren, welke zyne omſtandigheden en hunne ſlaafſchheid hem in handen ſtellen, om zyne eigene driften en grilligheden te voldoen ten koste van hunne dierbaarſte belangen.

Wel verre, derhalven, van verwonderd te ſtaan over den trots en de onverduldigheid om wederſpraak te verdraagen, welke zo dikwyls de kenmerktekens zyn van de hoogere Levensſtanden, of van eenige ſoort van onderſcheiding en uitmuntenheid, hel ik meer over om de meewaardigheid en menſchlievenheid, welke zy zo vaak betoonen, te bewonderen. Want de bovengemelde ondeugden, ſchoon zigtbaarder in de hoogere kringen, dewyl zy ten toon geſpreid worden op 't oogloopender plaatzen, zyn geenzins daar toe bepaald; maar heerſchen onder alle rangen, in alle ſtanden, en beroepen. Naauwlyks eene vordering zo gering, een vatbaarheid zo klein; naauwlyks eenige omſtandigheden zo bepaald, of zy verſchaffen ſtoffe tot zelfgenoegzaamheid en hoogmoed. Wie zal niet groot ſchynen in zyn eigen oogen, indien hy zichzelven alleen by zyne minderen vergelykt, indien hy alle uitmuntenheid begrypt in het bezit van zyne eigene bekwaamheden, en zyne eigene verdienſten afmeet naar de gebreeken van anderen? Op welk een anderen grondſlag, dan op deeze partydige wyze van vergelyking, rust de trotsheid en

aanmaatiging zelfs van de verheevenſten des Menſchdoms.

Maar, indien wy dit toverglas wegneemen, 't welk de hut in een paleis, het kind in een man, verandert, en de voorwerpen by het waare licht der Natuure beſchouwen, zullen wy bevinden, dat het groote geſchil alleen hier op uitkomt, wien men voor den minſt onkundigen, den minſt dwaazen, den minſt zwakken, den minſt bedorvenen, te houden hebbe; dat trotsheid en onbeſchoftheid, welke de Gelykheid van verpligting onder allen beſtaande vernietigt, uit elken menſchlyken boezem moet verbannen worden; en dat zy, die zich in de hoogſte en luisterrykſte kringen beweegen, de beſte geleegenheden hebbende om hunne zelfvermogens te beſchaaven, hunne begrippen moeten regelen, volgens hunne eigene kennis, niet volgens de onkunde van hunne minderen, om weezenlyke waardigheid te verkrygen, door zichzelven te ontdoen van driften, die gebooren worden uit onkunde, en opgekweekt door bedrog — en, door gemaatigdheid, billykheid, gemeenzaamheid, en meewaardigheid, zich gunſte te verwerven, agting te verzekeren, zo dat de ſtraalen der Deugd de ſchitteringen des hoogen Staats doen toonen, en een throon vestigen, welke deeze nog kan oprigten, noch doen wankelen.

Wilden de menſchen, voor een oogenblik, zich ontdoende van de voordeelen, welke geboorte, opvoe-

voeding of weelderige hebbelykheden in hunne ziel geprent hebben, met het oog der rede beschouwen het zamenstel der Maatschappye, de gronden op welken dezelve rust, en de einde waar toe zy strekt, en dan het oog vestigen op de natuur en volmaaktheden van den algemeenen Vader —— welk een ander uitzigt zou zich aan hun opdoen, dan 't geen zy gewoon zyn te zien, door de nevelen van onkunde en zelfbedrog; welk een ander licht zou 'er vallen op hun staat en omstandigheden! Zou het voor hun mogelyk zyn te verondersteilen, dat de Godheid haare goedheid verkwist aan byzondere Personen, naar willekeur gekozen, enkel tot hun eigen vermaak en voordeel, en niet met eenig inzigt, op het algemeene welzyn; dat Zy aan den eenen gezag en magt zou gegeeven hebben, ten einde hy inbreuk mogt maaken op de vryheden, de eigendommen aantasten en de geweetens zyner Medebroederen benaauwen, en niet op dat hy de onschuld zou beschermen, het misdryf straffen, verdrukking tegengaan, de belangen des Regts, des Godsdienst, en der waarheid, ongeschonden handhaven; dat Zy aan een ander rykdom en overvloed schonk, enkel en alleen om hem de middelen te verschaffen tot een weelderig en ongebonden leeven, en niet om hem een schat te verleenen tot onderstanning der behoeftigen, tot redding der verdrukten, tot aanmoediging van vlytoetoon, en beloonning van verdiensten; dat Zy aan een derden schranderheid en vernuft in

rui-

ruime maate uitdeelde, op dat hy eene aangenaame bezigheid voor zich zelven mogt vinden, zyne zugt om bewondering te verwekken voldden, en het verſtand misleiden en het hart bederven zyner Medemenſchen, en niet, op dat hy hen zou verlichten, verbeteren, en langs den weg van Deugd en Geluk opleiden? Kan eenig mensch, van gezond verſtand, die zich een oogenblik naadenkens vergunt, godanig een Stelzel toeſchryven aan oneindige Wysheid en Goedheid, of 't zelve in eenig ander licht beſchouwen dan in dat van de ſchriklykſte wederſpannigheid tegen het Godlyk gezag? —— Iemand tot hoogen Staat verheeven, of uitſteekende door treffelyke bekwaamheden, is geplaatst op eene hoogte, op dat hy een te wydſtrekkender gezigt moge hebben van het algemeen goed, en tot bevordering daar van de vermogens, welke hy bezit, tot grooter voordeel, en met gelukkiger uitſlag, aanwenden. Gelyk op eene hoogte, derhalven, het gezigt van de nadere tot de verder gelegene voorwerpen gewend wordt, zo moeten, in een verheeven Stand, alle de bekrompene gezigten min gade geſlaagen worden, dan de groote en heerlyke kring, welke het algemeene welvaaren aan den geest vertoont!

En ſtrekt dit vertoon der dingen niet in het geringſte tot vermindering der voordeelen, ontſtaande uit hoogen Rang, Middelen en Bekwaamheden. In tegendeel, vermeerdert het dezelve grootlyks. Want, in-

indien wy de gelegenheden, welke deeze verſchaffen om weldaadigen invloed wyd en zyd te verſpreiden, uitſluiten, en, door naavolging der Godlyke volmaaktheden, eenigermaate in de Godlyke Gelukzaligheid te deelen, wat blyft 'er dan anders over, dan de laagſte voldoening der menschlyke natuure, dan eene geheele onteering van alles, wat den Mensch van de Dieren onderſcheidt, en een aanwas van elende, met eene vermeerdering van ondeugd? Indien de Rykaart het genoegen niet ſmaakt van weldaadigheid, in het onderſtutten eens anders vallenden Gezins, in het opkweeken van den Wees, in het verzoeten van den bitteren kelk der beſchaamde en niet klaagende Armoede, zonder het gordyn, 't welk haar voor 't algemeen oog bedekt, weg te ſchuiven; — indien den Magtigen het vermaak ontzegd wordt van het beſchermen der onſchuld, van zedige verdienſten uit den hoek te voorſchyn te haalen, en, door de regtmaatige belooning van eere, dezelve bekend en voorbeeldelyk te maaken, en van het algemeene welzyn door edele en nutte onderneemingen te bevorderen; — indien men den Wyzen, Verſtandigen en Geleerden, het vermaak ontneemt van elendigen te vertroosten, onkundigen te onderwyzen, verlegenen te raaden, bevooroordeelden te verlichten, en ongeregeld wandelende te rug te roepen tot het pad der deugd; wat blyft 'er dan over? niet anders dan een ruimer teugelviering van zinnelyken lust; dan de voldoening der driften, die het hart, 't welk zy

beheerſchen, ſchokken, en de genoegdoening aan die allerveragtelykſte, ſchoon dikwyls allerſchadelykſte, trotsheid, welke het zich onderwindt om de groote Grondbeginzels van Zedelykheid om te wroeten, en de hemelſche vertroostingen van den Godsdienst te vergiftigen?

Ik beweer niet, dat de Man, die te eenemaal aan Zelfzoekende inzigten de voordeelen, welke hy bezit, opoffert, geen vermaak, geen genot hebbe. De wellustige, de Gierigaart, de Trotſche, de Staatzugtige, de Vermetele, hebben ieder hunne byzondere voldoeningen. Doch deeze voldoeningen zyn laf, laag, en ſchieten verre te kort by de verheevene genietingen van weldaadigheid, en van getrouwe pligtsbetragting.

Men kan hier tegen niet in 't midden brengen, dat; genietingen van ſmaak afhangende, het onmogelyk is derzelver vergelykende waarde, met zekerheid, te bepaalen. Elk zal partydig voor zyne eigene weezen; en terwyl edelmoedigen de aangenaamheden der weldaadigheid verheffen, zullen zelfzoekenden altoos hun geluk vinden in bedryven, welke op hun zelven uitloopen. Want, om de onderſcheidene bronnen van geluk te vergelyken, is het noodig dezelve te proeven; en kan dit alleen gedaan worden door menſchen van eene verheevene en edele zielsgeſteltenisſe, die de geneugtens van eenen eigenbaatigen en weldoen-

den

den aart beiden, in de hoogſte maate, kunnen ſmaaken. Aan den anderen kant gaat het vast, dat eene bekrompene zelfzoekenheid de weldaadige neigingen verzwakt, en eindelyk geheel uitbluscht, en, by gevolge, de Godlyke voldoeningen, welke dezelve ſchenken, uit de ziel verbannen.

Wat is het 't geen, in alle de bedryven, en in alle de characters; 't zy opgehaald in de geſchiedenisſen, 't zy ontvouwd in werken door verbeeldingskragt verçierd; verwondering verwekt en agting baart? Is het enkel kloekheid van verſtand, hoogheid van ſtaat, en groote rykdom, of verheevenheid van gevoelens, en goedheid van hart? Plaats den getrouwen Vriend, den tederlievenden Vader, den toegeevenden Meester, den edelmoedigen Beſchermer, den waardigen Overheidsperſoon, den rechtſchapen Patriot, in de allernadeeligſte omſtandigheden; laat hy in armoede nederſtorten, in ongenade gedompeld, op de pynbank gefolterd, worden, — hy zal zyne waardigheid blyven behouden, en onze agting wegdraagen! Maar geen gunſtige zamenloop van omſtandigheden, geen gaven der natuure, geen ſchitterend voorkomen van geluksgoederen, zullen in ſtaat weezen onze hoogagting te verwerven, niet alleen niet voor den Wellusteling, den Schurk, of den Dwingeland, maar zelfs voor den ongezelligen eenzaamheid zoekenden Sterveling, die, ſchoon hy geen daadlyk onregt zynen Medemenſchen

aandoet, nogthans zich onttrekt om iets tot hun geluk toe te brengen. Ja, (indien zulk eene veronderſtelling niet aan het Godslasterlyke grenze,) neem de Goedheid van onder de Godlyke Volmaaktheden weg, en ſtel dat het Opperweezen onverſchillig is omtrent het geluk zyner Schepzelen, en zeg dan, of zyne Natuur, in dit geval, zo beminnelyk, aanbiddelyk, en alles overtreffende zou voorkomen, als dezelve zich nu opdoet aan elk bedagtzaam gemoed? En, indien Goedheid den hoogſten roem uitmaakt der Godlyke Natuure, indien Goedheid die Eigenſchap zy, welke aan alle andere volmaaktheden de weezenlyke ſchoonheid en luister byzet, en het waar character der Godheid vormt, is het dan mogelyk, dat eenige uitmuntenheid of voorregt onder de Menſchen ter vergoeding zou kunnen ſtrekken van het gemis deezer hoofddeugd?

Indien de waare voortreffelykheid der Menschlyke Natuure, egter, beſtaat in Goeddaadigheid, indien deeze de agting trekt ook der zelfzoekenden; van waar komt het dan, dat zo veelen, die de ſchoon-

eenige voldoende oorzaaken, welke hier in 't midden gebragt kunnen worden.

Maar, zelfs in bedryven, die allerblykbaarst van een zelfzoekenden en laagen eigenbaatigen aart zyn, is het onderfcheidend oog in ftaat, eenige flauwe fchitteringen van edelaartigheid te ontdekken, die dezelve opluisteren en tot aanpryzing dienen. Wellustigheid wordt vergoelykt door het vernis van gezelligheid, van vrolykheid, van vryheid en verfmaading van flaafsch belang. Verdrukking en Dwinglandy treeden te voorfchyn onder het voorkomen van ernsthaftigheid, van teergevoeligheid omtrent het punt van eer, van fiere eerzugt, en verknogtheid aan party, zelfs van liefde tot regt. Zonder deeze valfche verbeeldingen zou de Wellustige in zyn eigen oog de veragtlykfte, en de Verdrukker de haatlykfte, onder het Menschdom weezen! —— Dan waar toe bewysredenen vermenigvuldigd in een zaak, waar één oogenblik gevoels meer afdoet, dan eene eeuw redenkavelings? Bezat gy ooit een Vriend, in wiens boezem gy alle uwe hartsgeheimen uitftortte? —- een Vader, den last van wiens jaaren gy verligtte, wiens waggelende leden gy onderftutte? — een Kind, welks opluikende deugden alle uwe zorgen voor het tegenwoodige verzagtten, en al uwe hoop op het toekomende ontvonkten? —— Welde 'er immer eene medoogende traan uit uw oog op het zien van elenden, — ftrekte zich ooit uwe

hand uit tot onverwagte redding, en om de naargeestigheid, die op het aangezigt des ongelukkigen te leezen was, te verdryven, gelyk de Zon, door de wolken heen breekende, het gelaat der Natuure vernieuwt? —— Volvoerde gy immer een aangelegene u toevertrouwde post, op eene waardige, belanglooze wyze, met eere; verſpreidde gy vrede en vreugde onder uwe Medemenſchen, zo dat *het oor*, *'t welk u hoorde*, *u voor gelukzalig hieldt*, en *het oog*, *dat u zag*, *u getuigenis gaf* (*k*)? zeg opregt Leezer! welk een genoegen deeze herinneringen ſchenken — zoudt gy ze willen verruilen voor een leeftyd in den uitgezogtſten Wellust geſleeten, voor *Peruviaanſche* ſchatten, voor *Aſiatiſche* Oppermagt?

Het blykt, derhalven, dat de waardigheid der Menschlyke Natuure niet beſtaat in de grootheid van der Menſchen Bekwaamheden, Rykdom, of Heerſchappye; maar in uitgebreidheid en weldaadigheid van Ziel, dat de eerstgenoemde alleen middelen zyn om de oogmerken der laatstgemelde te bevorderen; en tot tekens ſtrekken, dat derzelver bezitters, door de Godlyke ſchikking, byzonder geroepen worden tot edelmoedige en verheevene bedryven; dat iemand, die alle deezè voordeelen bezit, veragtlyker kan weezen, dan zy, die, ſchoon van dezelve verſtooten, een hart in den boezem omdraagen, 't geen ze zou gebruiken tot de waare

(*k*) Job XXIX. 11.

waare einden, en dat een vast voorneemen om goed te doen, een Character meer zal opluisteren, dan het ſcherpzinnigst verſtand, de overvloedigſte rykdom, en hoogſte ſtaat, niet gepaard met eene deugdzaame Zielsgeſteltenisſe. —— Te deezer oorzaake is het vervuld te zyn met trotsheid en veragting der geenen, die zich beneden ons in laager kring beweegen, uit hoofde onzer meerdere Talenten, of uitwendige Omſtandigheden, zonder eenig agt te ſlaan op het recht gebruik daar van, onregtvaardig, dewyl men onbeſtaanbaar handelt met het character van Leden der Maatſchappye, en den grondſlag omkeert, op welken de waare meerderheid altoos moest rusten. Het is ons te vrede houden met de ſchaduw der grootheid, zonder het weezen, en, terwyl GOD en Menſchen zich vereenigen om ons te roepen tot een hoogheid en geluk, welke noch tyd, noch toeval, noch onheil, noch dood, kan wegneemen, nederzinken tot den veragtlykſten van alle ſtanden, door het misbruiken der heerlyke vermogens en der ſchoonſte gelegenheden, — het vrugtbaar veld in eene dorre heide veranderen, en in een donkeren kerker woonen op den helderſten dag!

Met één woord, het is de pligt der zodanigen, die tot hooger Leevensſtanden verheeven zyn, de Goederen des geluks bezitten, of zich met uitſteekende Bekwaamheden begaafd vinden, —— regt, orde

de en vrede in de Maatſchappy te handhaaven, zich toe te leggen op de bezorging van 't algemeen welzyn, ongelukkigen te redden, vlytbetoon aan te moedigen, verdienſten te beloonen, zich minzaam en meewaardig te gedraagen, nutte en fraaye kundigheden aan te kweeken en te verſpreiden, de groote grondbeginzels van Godsdienst en Zedekunde vast te leggen en in te boezemen, het Menschdom te verlichten, te beſchaaven, en te verbeteren!

Zy, die, op deeze wyze, de gelegenheden en gaven gebruiken, waar mede de Godlyke Voorzienigheid hun bedeeld heeft, zyn geregtigd tot de diepſte eerbiedenisſe. 't Is dan, dat adel, hooge rang, en uitſteekende bekwaamheden, zich in derzelver vollen glans vertoonen, en de Bezitters daar van als eene ſoort van Godheden op aarde doen voorkomen. Laaten deezen zich voordoen als de werktuigen van goeddaadigheid, zy zullen heerſchen met eene onwederſtaanbaare en beſtendig duurende heerſchappye; want deeze is gegrond in de harten der menſchen, die de zegenryke invloeden daar van gevoelende, en

van den veragtlyken gierigaart, of ter bronne ſtrekken van ongebondenheid en ſnoodheid; wanneer wysheid verkeerd wordt in list, en bekwaamheden ten dienſte ſtaan van partyſchap en kunſtenary, van bedrog en laage ſtreeken der Staatkunde, om burgerlyke en Godsdienſtige overheerſching in te voeren, vast te houden, of uit te breiden; wanneer het ſchitterend vernuft beſteed wordt in wederſpannigheid tegen GOD en het bederf der Menſchen door ongodsdienſtigheid en zedeloosheid voort te planten; wanneer voorrang en gezag in 't burgerlyk leeven tot werktuigen ſtrekten van trotsheid, onregtvaardigheid, verdrukking en wreedheid; of oppermogenheid, door paallooze ſtaatzugt aangedreeven, de aarde van bloed doet ſtroomen, verwoesting en elende verſpreidt, in de woonſteden der menſchen, — ontdekt de Rede gereedlyk den valſchen glans, die hun omringt, en ziet klaar de leelykheid en afzigtigheid. Zy verklaart dien glans gelykaartig met dien der ſchadelyke dampen, welke, uit de aarde opryzende, in de lugt ontſtooken worden, en met een ſlag en vernieling eindigen: terwyl zy, die hunne talenten, hunne rykdommen, en magt aanwenden tot de weldaadige einden, waar toe zy verleend zyn, gelyken na die voortreffelyke Hemellichten, welke met een heilzaamen en beſtendigen glans ſchynen!

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de Pligten, gemeen aan allen, ten aanziene van hunne Gelegenheden en Begaafdheden.

Wie met eenige aandagt de menschlyke geſteltenis gade ſlaat, zal in dezelve verſcheide onbeſtaanbaarheden, waar van men niet gemaklyk reden kan geeven, aantreffen. Dus hebben de Menſchen eene ſterke geneigdheid tot het gezellig leeven, en zyn elendig buiten 't zelve; nogthans zyn zy, te midden der Maatſchappye, gereed om bot te vieren aan de ongezelligſte geaartheden. Daar is by alle Menſchen eene wonderbaare zugt tot onafhangelykheid, en geen min verbaazende trek tot het dienstbetoon en de onderwerping van anderen. Dit is, in de daad, de grootſte tegenſtrydigheden te zamen te paaren, en dingen, geheel onbeſtaanbaar met elkander, met elkander te vereenigen. Want, onafhangelykheid kan alleen verzekerd worden door eene geheele afzondering van het Mensch-

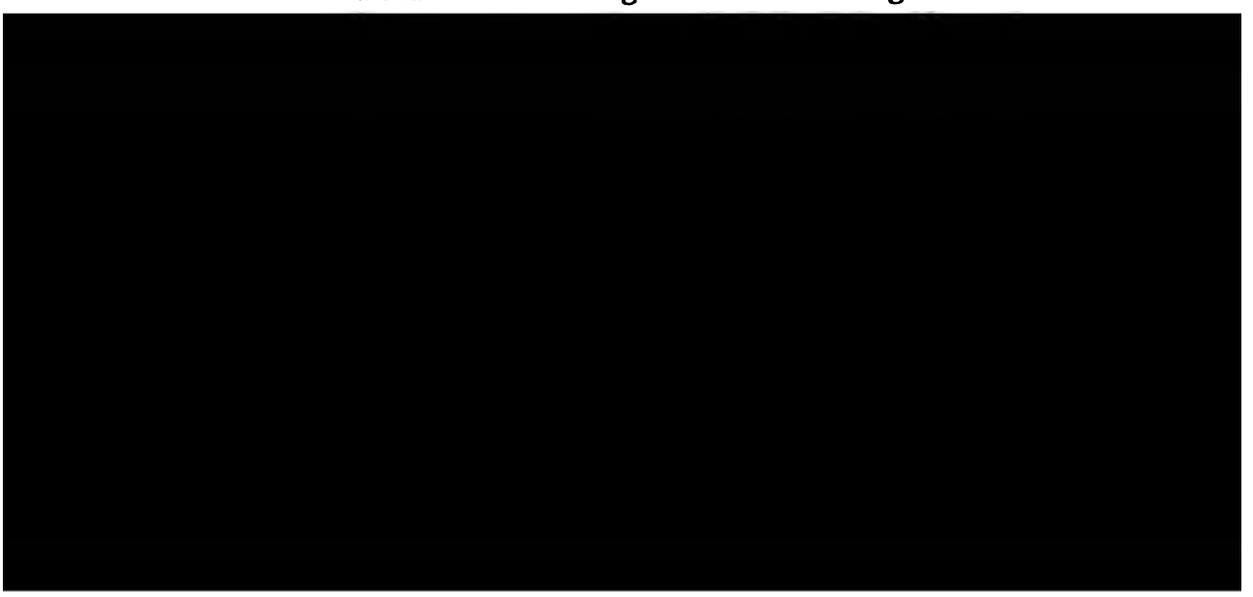

den beſtaan, en, een gedeelte van het ſtelzel der zamenleeving uitmaakende, is hy bepaald door betrekkingen, welke hy krygt tot andere deelen en tot het geheel. Verbonden om tot derzelver ſteun en volmaaking het zyne toe te brengen, na gelange van de onderſteuning en het goede, 't welk hy ontvangt, is hy verpligt eene weldaadige werkzaamheid uit te oefenen, geëvenredigd aan den invloed, welken hy bezit. Wie van het algemeen welweezen te rugge houdt eenig gedeelte van een goeden dienst, welken hy in ſtaat is te bewyzen, is ongetrouw aan de voorwaarden, op welke hy de voordeelen der zamenleeving geniet, en ſchendt die Gelykheid van verpligting, die even zeer onder allen beſtaat. Hy verydelt ook dat plan der Godlyke Wysheid, waar door het algemeen geluk bedoeld wordt. Want het is zeker, dat de algemeene Vader onder de Menſchen kinderen met een ryke hand zulk een aandeel van bekwaamheden en vermogens uitgedeeld heeft, als, wel aangekweekt en gebruikt, den toeſtand van allen, in alle opzigten, draaglyk en gelukkig zou maaken. In den tegenwoordigen ſtaat der Maatſchappye, 't is waar, zyn zommigen met een last van arbeid overlaaden, en genieten ſlegts een klein gedeelte van de gemakken en geryflykheden des leevens, terwyl anderen in bedryfloosheid de dagen ſlyten, en de vrugten van anderer vlyt verteeren. Dit, nogthans, zou nooit het geval kunnen weezen, indien elk in zyn ſtaat, met naarſtigheid, zyne byzon-

dere talenten te werk ſtelde. Het is 't verzuim hier van alleen, 't geen het noodzaaklyk maakt eenigen te overlaaden, om dat gedeelte van den algemeenen last te draagen, waar aan anderen ſnood de ſchouder ontrokken hebben.

Hierom vordert het beginzel van Gelykheid, hier boven ontvouwd, niet alleen dat alle Menſchen zorgvuldig agt geeven op de Regten van anderen; maar dat zy, zo veel hun mogelyk is, zich kwyten ter bevorderinge van het algemeene Welzyn. Wie deezen eisch verwerpt, daalt beneden den kring eens lids der Maatſchappye, en, in plaats van door een leedig en verkwistend leeven zich, zo als men dwaaslyk veronderſtelt, te verheffen boven de rest des Menschdoms, verlaagt hy zich tot de diepte van een bedelaar, die van de goedheid van anderen beſtaat; zonder daar voor eenige vergoeding te ſchenken. Want, hoe vreemd het moge klinken, is het ontwyfelbaar zeker, dat de Maatſchappy een regt heeft op de beste werkzaamheden van alle derzelver leden, van de hoogſte zo wel als van de laagſte, van de rykſte zo wel als

zyn hem niet geſchonken, door derzelver Godlyken Maaker, enkel tot zyn eigen gebruik, maar voornaamlyk tot het welzyn van het Menschlyk Geſlacht, tot welks geluk het zyne toe te brengen hy beſtemd is. Elk lid der Maatſchappye heeft reeds eene volle vergoeding ontvangen voor de beste poogingen, welke hy ten haaren beste kan aanwenden, door de voordeelen en geryflykheden des gezelligen leevens, en nog meer door dien overvloed, welke iemand in ſtaat ſtellen om gemaklyk te leeven. Hy is ongetwyfeld een ſchuldenaar, en zyne ſchuldeiſchers vorderen allen van hem betaaling. 't Is waar, dat, dewyl het zo bezwaarlyk valt te bepaalen, welke de uitgeſtrektheid is van iemands bekwaamheden, en de juiste maate van de voordeelen der Maatſchappye, welke hy geniet, geen juisten eisch kan vastgeſteld worden in elk bepaald geval. Maar de algemeene verpligting blyft even ſterk omtrent allen, en niemand kan dezelve moedwillig ſchenden, zonder deswegen het verwyt van zyn eigen hart te hooren, en het misnoegen van den algemeenen Vader zich op den hals te laaden.

Bedryfloosheid, en het verzuim van gelegenheden om goed te doen, zyn niet min veragtlyk, dan zy voor onregtvaardig moeten gehouden worden. Want wat kan een Mensch dieper vernederen, dan de overweeging, dat hy niets gedaan heeft ten nutte zyner Vrienden, om zyne Nabuuren te verpligten, om zyne

Kinderen op te voeden, om het belang en de eer van zyn Vaderland te bevorderen; dat hy zyne Talenten begraaven, en het einde, door de Voorzienigheid in het ſchenken beoogd, verydeld heeft; en dat, wanneer hy door den dood wordt weggerukt, de wereld verlost zal zyn van een nutloozen last, of een ſtinkenden uitwasch?

Aan den anderen kant, wat kan iemand een hooger denkbeeld inboezemen van zyne eigene waarde en aangelegenheid, dan de bedenking, dat, ſchoon hy, op zich zelven aangemerkt, ſlegts met een byzonder talent begaafd is, hy, nogthans, door het wel aanleggen van 't zelve, niet alleen zyne eigene genietingen vergroot; maar het welweezen des geheelen Menſchlyken Geſlachts bevordert, en, overeenkomſtig met den wil des Hemels, de vervrolykſte genietingen rondſom zich verſpreidt. Niemand is zo gering of weinig beduidend, of hy heeft eenigen invloed op de Zamenleeving. In een groot werktuig zyn de kleindere ſtaafjes en raderen, ſchoon minder in 't oog vallende, niet min noodzaaklyk dan andere, om alles in behoorelyke beweeging te brengen, en te doen werken. Op gelyke wyze heeft het gedrag van de mindere leden der Zamenleevinge niet alleen invloed op derzelver eigen geluk, of dat der onmiddelyk aan hun verbondenen; maar verſpreidt denzelven, ſchoon op eene min merkbaare wyze, dan die van hooger rangen, door

het

het geheele lichaam der Maatſchappye. —— Ja, ik durf beweeren, dat, daar deezen het grootſte gedeelte van dat lichaam uitmaaken, derzelver nutte werkzaamheden nog meer vereischt worden tot het algemeen geluk, en dat de gemeenſte daglooner, die zich naarſtig en eerlyk kwyt, in zyn kring geregtigd is om met den hoogst verheevenen onder de zoonen der Menſchen, in den roemryken tytel van den Vriend des Menschdoms te deelen!

Indien iemand, door ongeluk in de laagte gevallen, of door onbeſchofdheid beſpot, maar wiens ziel, zich verheffende boven deeze ongelegenheden, de innerlyke waarde van een Mensch gevoelt, en zich beklaagt over de bekrompenheid van zyn eigen invloed op aarde, zyn oog op deeze bladzyden ſlaat, dat hy opgebeurd en verſterkt worde door dusdanige bedenkingen! Daar is iets in dit denkbeeld, 't geen de Ziel verhoogt; de begeerte om nuttig te weezen ontvonkt, en elk vermogen in werkzaamheid brengt. Het zet den Mensch aan, om de ſchandelyke ketens van bedryfloosheid te verbreeken, en doet den geest zich op eenig waardig voorwerp vestigen, om edele poogingen aan te wenden in het naajaagen van eenig belangryk voorwerp.

Wanneer de bedenking van het aanbelang des minſten lids der Maatſchappye zulk een ſcherpen prikkel op-

opleevert tot nuttig vlytbetoon, hoe veel grooter kragt moet deeze bewysreden dan niet krygen, ten opzigte van de zodanigen, die door Middelen of Rang boven anderen uitſteeken. Hun invloed, 't zy ten goede, 't zy ten kwaade, is zeer wyduitgeſtrekt. Eerst medegedeeld aan talryke verbonde- en afhangelingen, wordt dezelve, door hun, overgebragt tot andere zydlingſche betrekkingen, tot, ten laatſten, het verſte uiterſte van het Stelzel der Maatſchappye die gevoele. Waare deeze invloed altoos van eenen heilzaamen aart, de Maatſchappy zou de gunſtige uitwerkzels, in alle derzelver leden, bemerken, en, in plaats van dat ongedaane en misvormd gelaad, welk dezelve zo vaak vertoont, het welgeſteldst en vrolykſtlachendst voorkomen, aanneemen. Het gelaad der Natuur, lang in digten nevel omwonden, of geteisterd door ſtormen, ondergaat geen behaagelyker gedaanteverwisſeling, by het weder helder doorſchynen der Zonneſtraalen, dan de Menschlyke Maatſchappye zou ontvangen door deeze weldaadige lichten, welke dezelve dus belonkten en kragt gaven.

om hunne zielsvermogens te beſchaaven, of zich te benaarſtigen in eenig bedryf ter bevordering der algemeene welvaart ſtrekkende; die, of hun tyd weggeeuwen in de ſlaaperigſte werkloosheid, of denzelven opofferen aan de beuzelagtigſte of ondeugendſte naajaagingen; wier ſchranderheid in enkel vertoon verkwist wordt, wier rede zich verlaagt om zinnelyken lust te voldoen, die van uitſpanning hun hoofdwerk, en van verlustiging hun bezigheid, maaken. —— Met één woord, wier geheele leeven een niet, of misvorming van beſtaan, is. De middelen, door hun tot geluk aangewend, verkeeren in bronnen van elende, vermids zy beſtemd worden ten dienſte der driften, welke zy ſteeds aanvuuren; doch nimmer kunnen verzadigen. Het ſchynbeeld van vermaak verdwynt oogenbliklyk, even als een dwaallichtje, wanneer zy denken 't zelve te zullen kunnen omarmen. Dezelfde ſmaaklooze kring wordt duizendmaalen rondgeloopen. De zintuigen verſtompen, de lusten verſlappen. In 't einde vermoeid door het verdrietig bejag, zinken deeze dienaars des Wellusts weder in werkloosheid neder, gelyk een tol, na lang rondgezweept te zyn, blyft liggen. Wanneer zy, ten eenigen tyde, opwaaken uit deeze ongevoeligheid, wordt hun geest gejaagd, door alle de belachlyke harsſenſchimmen, door alle de gedrogten, welke zwaarmoedigheid baart, die dikwyls hun aanzetten om, door den dood, de zwaare ketens, waar mede zy beladen zyn, te verbreeken. Een verkeerde opvoe-

maatiger beſchouwing der dingen aan hun verſtand zich voordoende, zouden teffens duizend, tot nog onbeproefde, bronnen van geluk zich voor hun hart openen. Want, wanneer elk Mensch van middelen en rang zyne uiterſte poogingen aanwendde om onder de zodanigen, die van hem afhangen, onder zyne nabuuren, en medeburgers, een geest van vlytbetoon en deugd op te wekken en aan te moedigen; hy zou zyn tyd en aandagt zo gelukkig gaande gehouden vinden, dat hy met een oog vol veragting nederzag op zyne voorige vermaaken; hy zou ſchynen een zuiverder lugt te ademen, en te leeven in een gewest, waar een onbenevelde zonneſchyn alles vervrolykt, terwyl de wolken van laage eerzugt, en zinnelyke voldoening, beneden zyne voeten rolden!

De Mensch kan alleen gelukkig weezen in zo verre als zyne vermogens naar eisch aangewend worden, en deeze vermogens, welke het verheevendst en vatbaarst zyn, verſchaffen de grootſte ſom van Geluk. De zelfde middelen, derhalven, die iemand allerheilzaamst voor anderen doen worden, vermeerderen ook de ſom van zyne eigene genietingen, en voegen 'er aan toe, dat allergenoeglykſte van alle voldoeningen, de bewustheid van op het volkomenst zyn pligt, als een lid van de groote Maatſchappy des Menschdoms, volbragt en beantwoord te hebben aan het oogmerk van zynen Schepper, met hem op de wereld te

plaatzen. 't Verwaarloozen van de verſchuldigde verbetering van eenig vermogen, of van eenige gelegenheid om goed te doen, trekt juist zo veel af van perſoonlyk genot. Gelyk mangel aan omloop de lugt en ſtilſtaan het water bederft, zo brengt vadzigheid eene rust in den geest te wege, welke denzelven allengskens onbekwaam maakt, zelfs voor de verfynder geneugten der zinnen, en berooft van dien rechten ſaus aller genietingen, de bedenking dat ze de uitwerkzels zyn van onze eigene werkzaamheid, en de natuurlyke belooning van verdienſten.

Wat de onderſcheiding aanbelangt, verworven door eene gelukkige aanwending onzer bekwaamheden, gaat het vast, dat dezelfde verpligting, welke het eerſte te werkſtellen vorderde, het voortvaaren eischt, zo lang 'er eenig nut voor het Menschdom uit kan ontſtaan, en de bezitters het vermogen hebben, om het toe te brengen. Hy, die reeds zyne vermogens heeft ingeſpannen, waar door de ſom des algemeenen goeds vergroot is, heeft zichzelven verbonden tot een leeven van uitſteekend nutbetoon; en, indien

Indien zelfzoekende Eerzugt, gelyk het in dit geval zeer waarſchynlyk is, de eenige dryfveer mogt weezen: dan hebbe men in aanmerking te neemen, dat het misſchien bezwaarlyker valle om agting en eerbied te bewaaren, dan te verkrygen. De tekens van eere trekken het oog des gemeens; verheffing plaatst de menſchen in een helderder licht, waar elk gebrek, zo wel als elke deugd, klaarder gezien, en met meer naauwkeurigheids opgeſpeurd wordt. Wanneer deezen, derhalven, die zich dus onderſcheiden hebben, niet bekwaam zyn om hun ſtand met waardigheid te onderſtutten, zal hunne ſmaad, uit hoofde van de te leurgeſtelde verwagtingen des Menschdoms, des te vernederender, en de veragting, welke over hun wordt uitgeſtort, te algemeener weezen. Nyd zal elk gebrek vergrooten, elke goede hoedanigheid vernietigen, en hun geesſelen met de lauwrieren, die dezelve van hunnen ſchedel gerukt heeft!

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Beſluit.

De beſchouwing der Maatſchappye, en van de beginzelen, waar op dezelve gegrond is, in deeze Proeve opengelegd, toont de Verpligting van alle derzelver Leden, van welk een rang of benaaming zy ook mogen weezen, om hunne krachtdaadigſte en eerlykſte poogingen in te ſpannen, tot bevordering van het algemeene welweezen. In de daad, deeze Verpligting wordt de laagere rangen genoegzaam ingeboezemd, door de noodzaaklykheid om tot hun eigen dagelyks onderhoud te werken, en de ſchrikbaarende gevolgen, die ledigheid voor hun en hunne Gezinnen onvermydelyk te wege brengt. Met betrekking tot hun, is het, derhalven, min noodig de volle kragt deezer verpligtinge te ontvouwen, dan ten aanziene van de zodanigen, wier ruimere leevensomſtandigheden hun onafhangelyk ſchynen te maaken van hunne Medemen.

lykheid loopt gelyklyk door alle rangen der Maatſchappye, en verbindt elk in die rangen hoofd voor hoofd. Terwyl dezelve de buitenſpoorige eiſchen van Zelfliefde uitſluit, en de Menſchen onderwerpt aan edelmoediger en heilzaamer beginzelen, grondt ze teffens een Stelzel, 't welk, indien men 't algemeen in agt nam, de wezenlyke belangen van elk, hoofd voor hoofd, zou verzekeren, door ze op den breeden en onwankelbaaren grondſlag van 't algemeen welweezen te doen rusten. Want gebruikten de ryken hunne ſchatten om de behoeften der armen te vervullen; wendden de armen hunnen arbeid aan, om het gemak en genoegen der ryken te vermeerderen; beſteedden de geleerden hunne bekwaamheden om de onkundigen en ongeleerden te onderwyzen en raad te geeven; en deeden de grooten hunne magt ſtrekken om de zwakken en magteloozen te beſchermen; met één woord, bevlytigde zich een ieder om aan anderen een gedeelte te doen geworden van de vrugt zyner talenten en voordeelen, het is onmogelyk, dat iemand ſmerte zou gevoelen, om dat een ander iets bezat, 't geen tot zyn eigen heil beſteed wordt; ja hem beter te ſtade komt, dan of hy zelve de bezitter ware. Want door deeze verdeeling der bekwaamheden en leevensſtanden, zou de grootſte ſom van 't geen voortreflyk is te wege gebragt worden by het Menschlyk Geſlacht, en elk hoofd voor hoofd zyn aandeel van de voordeelen trekken.

Het

Het Beginzel van Gelykheid, door ons vastgeſteld, bevestigt, derhalven, ten zelfden tyde, dat het de onbeſchoftheid der Trotsheid, de mishandelingen der Onderdrukking, en de verkwisting des Wellusts dempt, niet te min de noodzaaklykheid der Ondergeſchiktheid, en de regtmaatige eiſchen van wettig Gezag; het bewaart, ongeſchonden, elke natuurlyke en elke burgerlyke Onderſcheiding, haalt ieder band der Maatſchappye te naauwer toe, en vereenigt ze alle in één welovereenſtemmend Stelzel, 't welk de Menſchen te zamen brengt op den gelyken grond van de altoos ſtandhoudende Regten der Menschlyke Natuure, van wederkeerige Verpligting, en van eene algemeene betrekking tot de Maatſchappy; ja, tot handhaavinge van deeze Gelykheid zelve, onderſcheidt ze hun in verſchillende Rangen, ſchenkt hun verſchillende bekwaamheden, en en legt hun pligten op, daar aan beantwoordende. In deezer voege worden de armen en geringen te vrede geſteld in hunne omſtandigheden, of in dezelve getroost; de ryken en magtigen tot weldaadigheid en meewaarigheid bewoogen; de vernuftigen en ſchranderen aangezet tot het nuttigst gebruik hunner bekwaamhe-

der dingen, en daar door zich aangeſpoord vinden tot een gedrag waardig der Menschlyke Natuure, waardig der Christenheid, die de Menſchen in derzelver betrekking tot elkanderen voorſtelt, als Kinderen van éénen Vader, als Leden van één Huisgezin, als Reisgenooten op deeze wisſelbeurtige en verganglyke Wereld, na een Gewest, waar alle de Onderſcheidingen van Armoede en Rykdom, van Laagheid en Luister, van Geringheid en Magt, zullen ophouden; waar alle Ongelykheid zal verdwynen; waar Deugd alleen zal verhoogd en Ondeugd voor eeuwig vernederd worden!

Gelukkig zal de Schryver deezer Proeve zich agten, indien dezelve geoordeeld wordt eenige ſtrekking te hebben, om zulk een heerlyk vertoon der dingen op te klaaren en aan te dringen!

INGESLOPEN ZINSTORENDE

DRUKFEILEN,

aldus te verbeteren:

Bl.	28	R.	7	*ſtaat* egien	*lees* eigen
	35	—	3	van ond. nennatuuri yken	— nen. natuuriyken
	40	—	10	— agetrokken	— afgetrokken
	52	—	10	van ond. opmaakt	— opgemaakt
	108	—	8	— heweerd	— beweerd.
	114	—	4	— de nhatelykſten trrgre	— den hatelykſten tragte

Latynſche Verhandeling.

Pag.	VII.	L.	6.	— pares an	— pares anr
	XIII.	—	13.	— primordiisſe	— primordiis ſi
	XXX.	—	2.	— beneficia. Ea	— beneficia, ea
	XXXV.	—	1.	— videri ut	— videri, ut
	——	—	ult.	— tantis	— tam
	XLVI.	—	17.	— adoretur	— adoret
	LXXII.	in not.	l. 1,	comitis	— comitiis.

DISPUTATIO

DE

HOMINUM AEQUALITATE, AC JURIBUS OFFICIISQUE,

QUAE INDE ORIUNTUR:

AD

REI TEYLERIANAE MODERATORES,

VIROS GRAVISSIMOS, MISSA ANTE MENSEM DECEMBR. ANNI MDCCLXXXXI.

AUCTORE

HENRICO CONSTANTINO CRAS,

J. U. D. & in illustri Amstelaedamensium Athenaeo Juris Nat. Gent. Publici, & civilis cum Romani tum patrii Professore.

QUI

Mense Aprili Anni MDCCLXXXXII.
praemium reportavit.

SYMBOLUM

Quem Te Deus esse
Jussit, & humana qua parte locatus es in re,
Disce!

PERSIUS.

DISPUTATIONIS OMNIS DESCRIPTIO.

EXORDIUM.

PARS I.

Caput primum: *De Aequalitatis notione universe.*

Caput secundum: *De Rossavii Homine naturali.*

Caput tertium: *De Hominis naturalis formâ ex veritate ductâ; & , quae inde exoritur , Aequalitate.*

Caput quartum: *De inaequali Hominum conditione : ac primum in statu Naturae.*

Caput quintum: *De inaequali Hominum conditione in statu Civili.*

PARS II.

Caput primum: *Quae jura officiaque propria , ex aequalitate hominum profecta , in statu Naturae valeant.*

Caput secundum: *Quae propria jura officiaque , ex Hominum aequalitate naturali profecta , in ipsis Civitatibus vim habeant.*

CONCLUSIO.

DISPUTATIO

DE

HOMINUM AEQUALITATE, AC JURIBUS *OFFICIISQUE*,

quae inde oriuntur:

AD

REI TEYLERIANAE MODERATORES,

VIROS GRAVISSIMOS.

EXORDIUM.

Etsi non defuturos esse existimo, Viri doctissimi, qui de Quaestione, a Vobis de Hominum Aequalitate ejusque Aequalitatis juribus atque officiis posità, & scribere velint, & nos, cum ingenii praestantiâ, tum exquisitâ multarum rerum doctrinâ longe superent; at ipsius tamen Quaestionis momentum & gravitas nostrum quoque studium incendit, ut vires in tantâ re explicandâ nostras experiamur. Etenim sive considero, Aequalitatis inter homines pervestigationem a Vobis requiri; quid eâ re ad explorandum est jucundius? sive jura & officia intueor, quae, cujusmodi ex illa aequalitate exoriantur, Vos exponi vultis; quid est ad hominum tuendam libertatem dignitatemque amplificandam praeclarius? Sive denique id unum modo cogito, HOMINEM esse, ad quem omnis Vestra quaestio referatur; quid in toto terrarum orbe Homine majus est ac praestantius?

Omnino hujus rerum universitatis immensa magnitudo est, summum decus, incredibilis varietas, eximia pulchritudo. Praeclara sunt coelestia corpora, Sol, Luna, Planetae, cetera Sidera, omnisque coeli ornatus. Si tellurem nostram, in quam repente a coelestium lumi-

num cogitatione descendere nostrae mentis angustiae nos cogunt, si impendentium montium altitudines, si concavas valles, si marium immensos tractus, si silvarum cacumina, liquores pellucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, flores, herbas, fruges, si omnia ac disparia animalium genera, quadrupedes, aves, pisces, si tot rerum tam immensam multitudinem, tam mirificam consensionem, tam eximiam majestatem ac splendorem expendamus animo; fieri quidem aliter non potest, quin nos continuo prosternamus, rerumque illarum principis opificis atque effectoris numen adoremus ac sapientiam. At vero, in creatarum rerum omnium, quae quidem a nobis cognosci potuerunt, tantâ praestantiâ nihil profecto reperitur, quod HOMINEM aequet, nedum ei antecellat.

Igitur de Homine, de naturâ omnium unâ longe excellentissimâ Vos, Viri Humanissimi, jubetis disputari. HOMINEM vero cum dicimus, non tam corpus dicimus humanum, non figuram ejus ac staturam, non pedum celeritatem, manuum vim, vocis claritatem, non oris totiusque formae venustatem ac pulchritudinem, quam tamen tantam putabant Veteres, ut nullam invenirent, nisi humanam formam, quam Diis suis Deabusque tribuerent; non, inquam, corporis formam, munera officiaque Hominem vocamus, sed rem infinitis partibus praestantiorem, nimirum MENTEM HUMANAM, cujus ea est excellentia, ut si quid homini commune cum Deo intercedat, mentem esse oporteat, quam propterea nonnulli sapientes ex antiquitate pro divinae naturae quâdam particulâ habuerunt. In hac mente inest vis ingenii, inest celeritas cognoscendi discendique, inest plurimarum rerum comprehensio, praeteritarum memoria, consequentium cum primis conjunctio, prompta facultas & alacris ad per-

[redacted]

Quamobrem cum multae praeclarae quaeſtiones a Vobis, Viri Eruditiſſimi, ad tractandum poſitae ſunt, tum nulla major, neque ad generis humani ſalutem dignitatemque praeſtabilior, quam quâ nunc de HOMINUM AEQUALITATE diſputari vultis. Itaque, uti Vos, quaerendo, Veſtrum erga genus humanum ſtudium ac ſapientiam probaſtis; ita mihi jam ſentio cavendum eſſe diligentius, ne meam temeritatem, reſpondendo de tantâ re, patefaciam. At jactâ nunc aleâ nihil aliud mihi reliquum videtur, niſi ut, viribus meis undique collectis, nervos intendam ingenii, viamque coeptam perſequar, hâc ſpe fretus, fore, ut, ſaltem aliquâ ex parte, a me quoque Veſtrae exſpectationi ſatis fieri judicetis.

Quaeſiverat aliquando Societas ſcientiarum Divionenſis: Quae origo eſſet inaequalis hominum conditionis; eaque inaequalitas utrum conſentiret naturae legibus an repugnaret? quae quaeſtio Roſſavii, viri diſertiſſimi, ſcriptione valde nobilitata eſt. At gravior multo, hominumque dignitati propior, nunc quaeſtio agitur: QUO SENSU HOMINES EXISTIMARI POSSINT AEQUALES: ET QUAENAM SINT ILLA JURA ATQUE OFFICIA, QUAE EX EA AEQUALITATE HOMINUM EXORIANTUR? Quae quidem quaeſtio ipſa uti duas res jubet diſceptari, ita noſtram ultro diſputationem in duas partes omnem dividit. Nam in priori parte hominum vult conditionem, ejusque conditionis aequalitatem explorari; in alterâ vero parte jura hominum officiaque jubet perveſtigari; non illa quidem omnia, quae homini unquam tribuit natura, atque excogitari poſſunt (quae ſane longa ſit oratio), ſed propria modo ac praecipua jura officiaque, quae ab illa aequalitate hominum, tanquam a cauſâ ſuâ proficiſcuntur, quaeque non tantum in ſtatu naturae valuerunt (quanquam ibi major eorum erat integritas atque amplitudo), ſed hodieque in civitatibus etiam magnam partem ſuperſunt, eâque unâ de cauſâ ſuperſunt, quod homines utcumque cives facti ſunt, non tamen eo homines eſſe aut deſierunt, aut deſinere potuerunt.

PARS I.

CAPUT PRIMUM.

DE AEQUALITATIS NOTIONE UNIVERSE.

De AEQUALITATE disputaturo prius ejus verbi grammatica, mox philosophica, vis mihi ac potestas explicanda videtur. Quod ad grammaticam rationem attinet, jejuna solet ejusmodi disputatio ac taedii plena esse. An dicemus, *Aequale*, *Par*, *Simile* ea fere verba esse, quae synonyma solent appellari, & contrariorum verborum, *Inaequale*, *Dissimile*, *Dispar*, eandem esse rationem (*)? An probabimus, ea verba ad infinita rerum genera referri, cum corporea, tum incorporea? & maxime de numero, de magnitudine ac modo, de partium convenientiâ usurpari (†)? An a rebus corporeis ad quasvis res alias transferri? ad verborum similitudinem aequalitatemque (**)? ad virtutes & peccata (††)? in primis ad hominum aetatem, ingenii vires, divitias, opes, dignitatem, potentiam, omnemque vitae conditionem? praesertim ad jurium officiorumque rationem, quemadmodum *aequalitatem fraternam* dixit CICERO *pro Ligar.* c. ult. & *potius aequalem civem quam eminentem agere principem* dixit VELLEJ. PATERC. II, 14. idemque iterum CICERO *de Clar. Orat.* 42. *Et aequalitas vestra, & pares honorum gradus & artium studiorumque quasi finitima vicinitas?* Imo vero timerem vehementer, ne tam lectorem, quam me ipsum, ejusmodi exilitatis protinus taederet. Age igitur, philosophicam potius verbi AEQUALITAS

AEQUALITAS haud ſecus, quam SIMILITUDO, comparationem ſignificat, rerumque comparatarum quamdam conſenſionem & convenientiam declarat, ita ut, quae in unâ re inſint, eorumdem nonnulla in alterâ re, quae propterea ſimilis aut aequalis aut par dicitur, perinde debeant ineſſe. Quo fit, ut qui homines inter ſe aequales aut pares an ſimiles poſſint exiſtimari, in iis neceſſe ſit, talia quaedam inveniantur, quae omnium illorum communia ſint, neque minus in his, quam in illis, deprehendantur: quorum ex majore vel minore numero ipſius aequalitatis major vel minor vis exoritur; quibus vero penitus ſublatis omnibus, nulla eſſe reliqua poteſt *Aequalitas*.

Omnis igitur AEQUALITAS requirit communia quaedam in rebus aequalibus, pro quorum communium varia natura ac ratione ipſius aequalitatis variae formae exiſtunt. Sic rerum, quae numero conveniunt, NUMERICA ſive ARITHMETICA, quae magnitudine conſentiunt, GEOMETRICA AEQUALITAS poſſit vocari. Deinde Aequalitas aut PHYSICA eſt, aut MORALIS. Phyſica continetur convenientiâ earum rerum, quae a voluntate non pendent, nullarumque ideo legum juſſui ſubjectae ſunt: qualis primum eſt rerum inanimatarum ac mutarum omnium; deinceps ipſorum hominum etiam, quorum vel corporis robur, vel forma ac pulchritudo, vel mentis celeritas, vis intelligentiae, ingenii foecunditas, aut divitiae, nobilitas, aliaque, quae a caſu omnia pendent, conſiderantur, quibus ſi conveniant aut diſcrepent homines, PHYSICA illa AEQUALITAS aut INAEQUALITAS habenda eſt. At vero MORALIS AEQUALITAS continetur paritate & convenientiâ jurium, quae tribuunt leges, atque officiorum, quae leges imperant. Itaque MORALI ſenſu non aequales ſunt homines, niſi quorum paria jura officiaque ſunt. Atque hujus iterum MORALIS AEQUALITATIS non una ac ſimplex ratio eſt: nam primum vel ABSOLUTA eſt, ſcilicet ejus hominis, qui omni modo, & quibuscumque cum hominibus comparetur, cum omnibus aequalis poſſit haberi: vel eſt moralis aequalitas CUM ADJUNCTIONE, eorum videlicet, qui cum nonnullis aequales ſunt, cum aliis inaequales; aut, qui, cum iisdem hominibus comparati, partim aequales ſunt, partim inaequales, quoniam cum iis conveniunt, nonnullis juribus & officiis, aliis vero diſcrepant. Deinde haec AEQUA-

LITAS

LITAS MORALIS aut NATURALIS eſt, aut CIVILIS ſive POLITICA, pro differentiâ legum, a quibus illa jura officiaque proficiſcuntur, quae leges vel naturales ſunt, vel civiles ac Politicae. INAEQUALITATIS vero omnis in diſpari genere par ratio eſt. Tandem, qui inter ſe ſunt AEQUALES, id eſt, qui eadem jura habent, iisdemque officiis devincti ſunt, hi neceſſario alii ab aliorum imperio liberi ſunt, ut LIBERTAS ab AEQUALITATE, tamquam a matre filia, naſcatur, eaedemque fere Libertatis, quae Aequalitatis, valeant diviſiones. INAEQUALITAS contrâ imperium fere affert, ut qui inter ſe inaequales ſint, eorum alii ſive in paucis modo rebus, ſive in multis ſive in plurimis, aut imperent aliis, aut pareant.

Ex hisce ita breviter modo diſputatis, quae, in quaeſtione noſtrâ, prioris partis vera ratio ac ſententia ſit, jam ultro intelligitur. Etenim, quando quaeritur, QUO SENSU HOMINES POSSINT AEQUALES EXISTIMARI? nimirum id rogari videtur: quaenam illa ſint hominum inter ipſos communia, quae in omnibus pariter inſint, neque in his potius, quam in illis, reperiantur; quibus adeo cum inter ſe conveniant homines, idcirco AEQUALES dicuntur? Itaque jam omnis muneris noſtri ea ratio erit ac neceſsitas, ut primum, praetermiſsis ac rejectis iis, quae ſingulorum propria ſunt, ea ſola perveſtigemus & colligamus, quae omnium hominum inter ſe ſunt communia: quorum comprehenſione cum Natura Humana contineatur, in Naturâ Humanâ indagandâ praeſertim noſtra omnis induſtria verſabitur. Deinde, quia non tantum de hominum Aequalitate, ſed ejus Aequalitatis vero SENSU ac modo quaeſitum eſt, & quoniam contraria maxime ex contrariis illuſtrantur; idcirco etiam, quibus rebus inter ſe differant Homines, id eſt, hominum quoque Inaequalitatem, cum naturalem,

[redacted]

CAPUT SECUNDUM.

DE ROSSAVII HOMINE NATURALI.

Quae nobis inveſtiganda eſt Hominum AEQUALITAS, eam vidimus ex naturâ humanâ exiſtere, id eſt, ex iis, quae, ceteris omnibus rejectis, omnium hominum inter ipſos communia ſunt. At vero, illa communia hominum, quae nullâ aliarum rerum adjunctione ſint obſcurata atque oppreſſa, ubinam, quaeſo, niſi in ſtatu naturae, niſi in ipſo homine naturali, poſſumus deprehendere? ut certum exploratumque ſit, illum ſtatum naturae, hominemque naturalem ante omnia nobis ac diligentiſſime indagandum eſſe. Atqui, dicunt nonnulli, neque id ſine cauſâ dicunt, in hoc vitae cultu atque ornatu, hiſce moribus ac temporibus, in tantâ aliorum hominum humilitate, obſcuritate atque ignoratione, aliorumque contrà potentiâ, ſplendore, gloriâ; ubi tandem Naturalis Hominis, primaevi praeſertim ac ſimplicis, formam atque imaginem deprehendemus? Etſi enim maxime retrogradimur, ac per immenſa ſeculorum ſpatia vagati, ad ultimam antiquitatem animo & cogitatione adſcendimus, fugit noſtros oculos ſemper homo naturalis, ac fruſtra per tot tenebras, quae quaerentibus nobis undique offunduntur, tantamque aevorum caliginem eum adſpicere conamur. Quae tamen difficultas non deterruit Roſſavium, vel nimis fortaſſe deterruit, ut fingendi audaciâ expedire difficillimum nodum inſtitueret, non ſolvere ratione. Etenim foecundiſſimi ingenii ſui, quo mirifice valebat homo ſingularis, praeſidio munitus, fingendo omnia disjicere impedimenta, moraſque tollere aggreſſus eſt, ut ad hominem naturalem aſpiciendum perrumperet. Quae tamen prompta magis & expedita ratio, quam cauta & conſiderata putanda eſt; neque Roſſavius, cum hominis naturalis formam, potius arbitratu ſuo ac licentiâ excogitatam, quam ex veritate ductam, nobis exhiberet, ad doctrinae diligentiam prodeſſe multum potuit. Nos Viri ſingularis ſummam vim ingenii miramur; miramur incredibilem dicendi elegantiam & ſuavitatem: at Vos, Viri intelligentiſſimi, qui ipſâ quaeſtione a Vobis poſitâ oſtendiſtis, quanti Vobis hominum

Aequalitas, & quae aequalitati neceſſario adjuncta eſt, libertas aeſtimetur, Vos mihi facile hanc veniam dabitis, ut, quamvis ingenio, dicendi copiâ & doctrinâ longe me imparem Roſſavio, veritatis tamen & inveſtigandae ſtudio & aperiendae libertate parem me & aequalem ducam, eâque de cauſâ, quanto plus auctoritate valeat Roſſavius, tanto plus ego damni ab ejus temeritate metuam, tantoque ei occurram audacius.

Rossavius, quando, res circumjectas terreſtres conſiderans, in hominum vitam, ſtudia, mores, labores intuebatur, variasque civitates, gentes, populos, res publicas, multiplicesque imperii civilis formas perpendebat animo; quando hunc ornatum vitae, divitias, opes, bonorum hic abundantiam, illic inopiam, auri argentique ex terrarum cavernis eruti atque effoſſi vim ad avaritiam, tecta laqueata ad ſuperbiam, ſupellectilis omnis fabricam ad jucunditatem, epularum pompam ac delicias; quando haec & reliqua magnifica opera, omnemque luxum contemplabatur; id quod res eſt judicavit, tantum inter homines cultos vitaeque elegantiâ perpolitos, vel, uti ipſe potius cenſebat, morum pravitate corruptos, & hunc naturalem ſuum, quem quaerebat, hominem intereſſe, quantum inter tenebras & lucem, quantumque inter ornatum exquiſitis floribus cultumque hortulum, ac vaſtum deſertumque terrarum tractum, quem nulli hominum oculi unquam viderunt. Quid igitur Roſſavius? Ut hominis ſimplicis ac naturalis, qualem ipſa formaſſet Natura, ſpeciem, quam non inveniebat, at inveniendi tamen incredibili ardebat cupiditate, tandem aſpiceret; uti ſaepe aliàs, ita nunc quoque ad ingenii ſui, alacris ad fingendum ac prompti, mirificam ubertatem confugit. Itaque ſecus ac ſtatuarius ſolet, qui marmori ſuo rudem materiam moleinque in-

[redacted]

tiſſet vir ingenioſus. At, ſemel ingenii ſui fervori nimium indulgens, longius perrexit atque ultra modum, hominique una eripuit judicium, rationem omnemque intelligentiam; eripuit vitae ſocialis omnem appetitum, ejusque miniſtram & conciliatricem, orationem; verbo, homini eripuit omnia humana, ut nihil niſi animal, ferum illud quidem ac brutum, faceret reliquum (*). Cujus quidem rationis ſi aliqua poſſet auctoritas exiſtimari, quid retardaret Roſſavium, quominus, perpauculis paſſibus procedens, pari fingendi audaciâ, hominem denudaret etiam iis, quibus animalis natura continetur, &, quem ſemel ex principe ſede ſuâ ad genus brutorum detruſerat, cum nunc in arborem vel plantam commutaret? Quid prohiberet, ne eâdem fingendi intemperantiâ progrediens, detractis etiam, quae plantarum propria ſunt, omnibus, quem ex homine animal, ex animali plantam, eum nunc ex plantâ porro lapidem aut metallum efficeret: atque eâdem viâ ac ratione faceret tandem, ut, reliquis etiam homini ad libidinem ereptis, nihil amplius reperiretur, quod ex toto homine ſupereſſet (†)?

Atque

Cum ſubito e ſilvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma Viri miſerandaque cultu
Procedit ſupplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus. Dira illuvies, immiſſaque barba,
Conſertum tegumen ſpinis.

— — — — — —

Cum vitam in Silvis inter deſerta ferarum
Luſtra domosque traho, vaſtosque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco,
Victum infelicem baccas lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbae &c.

(*) *Joſe presqu' aſſurer, que l'état de reflexion eſt un état contre nature, & que l'homme, qui medite, eſt un animal depravé.* ROUSSEAU *ſur l'Orig. de l'Inegalité*, p. 14. Et p. 166. conditionem hominis, qualem deſcripſit, ipſe vocat *un état d'animalité.*

(† Quantum a Roſſavii ſtatu naturae differt is, quem nobis pinxit POPE *Eſſay on Man*, Ep. III. vs. 147 — 160!

Atque haec omnia ſic verbis ornate atque etiam copioſe ſententiis diſputavit Roſſavius, ut admirabilis ingenii ſui ſuavisſimaeque eloquentiae vim probaret, at philoſophi moderationem non aeque. Neque ſolum haec ratio fingendique temeritas nihil ei ad veri hominis naturalis veſtigia indaganda profuit, ſed illum contrà tantarum difficultatum laqueis irretiit, ut iis quomodo ſe expediret, non haberet, aliisque in ſcriptis ſuas ipſe opiniones fictionesque deſerere iterum cogeretur. Nam, quod ſcribit Roſſavius, vix potuiſſe homines ad orationis facultatem uſumque pervenire (*), omnino equi, boves, lupi, urſi, ſimiliaque animalia bruta non potuerunt, quorum ad abjectam conditionem inconſulte detruſerat hominem Roſſavius; at potuiſſe homines, non eſt cur dubitemus: primum enim, hoc fert praecipua naturae humanae prae brutis excellentia; deinde, quod factum eſſe videmus, id fieri potuiſſe, ſumma negandi levitas eſt (†). Itaque praeclare LUCRETIUS *Libr.* V. vs. 1046 & ſeqq.

Poſtremo, quid in hac mirabile tantopere eſt re,
Si genus humanum, cui vox & lingua vigeret,
Pro vario ſenſu varias res voce notaret?
Cum pecudes mutae, cum denique ſaecla ferarum
Diſſimiles ſoleant voces variasque ciere,
Cum metus aut dolor eſt, & cum jam gaudia gliſcunt?

Fateor, ne gravius cum Viro multis partibus laudatisſimo agere videamur, fateor, inquam, ipſe ſponte ſuâ dat Roſſavius, quam deſcripſerat, naturalis hominis ſpeciem & conditionem, exſtitiſſe nunquam

[redacted]

quam (*); disputationem suam omnem vocat hypothesin (†) & commentum (**). At vero, ut facile fingendi quamdam facultatem, usumque aliquem hypothesium largimur, earum quaedam tamen moderatio philosophos decet, ne, si temere quaevis liceat comminisci, falsa ponantur principia, ex quibus utique nisi falsae effici conclusiones plenique erroris exitus reperiri nequeunt: & quo majus hic sit errandi periculum, facit saepe lectoris aut negligentia aut oblivio, non amplius cogitantis, ficta tantum aut plane falsa esse, quae initio paulisper modo fuissent assumta.

Assentior etiam ultro Rossavio, graviter peccasse eos, qui ex nostro vitae cultu ornatuque hominis naturalis vellent speciem informare. Verum tam Scyllam quam Charybdim caveri oportuit, neque homini brutum prorsus animal substitui; cujusmodi in rerum primordiis si fuissent homines, certe eorum nulla jura fuissent, nulla officia, nullaque, quam magnopere nunc indagaremus, fuisset Aequalitas, quae recte ita posset nominari. Quin fac, homines quondam animantia bruta fuisse, similia ceterorum, quae bruta vocantur; nonne animalia reliqua semper manserunt eadem omnino bruta, quae multis seculis ante fuerunt? Itaque rogo, quid tandem causae sit, cur potius homines, qui similiter ex eâ opinione bruta animantia fuerunt, ad eum intelligentiae cultum, ingenii ornatum, omnisque perfectionis fastigium adscenderint, ut inter eos olim HOMERUM, PYTHAGORAM, SOCRATEM, PLATONEM, ARISTOTELEM, EURIPIDEM, DEMOSTHENEM, CICERONEM, aliosque ex antiquitate sapientissimos viros permultos veneremur; ac recentius CARTESIUM, HUGENIUM, GROTIUM, NEWTONUM, LEIBNITIUM admiremur, similiaque nostrae aetatis praeclara decora atque ornamenta? Quod profecto argumentum est certissimum, qualiscunque demum informetur homo naturalis, hâc re saltem a brutis eum discrepasse, ut in homine talis inesset eximia sive natura, sive indoles, sive vis, sive quocumque alio nomine appelles, ex quâ tandem egregia ingenii posset mentisque hu-

(*) Praef. p. XXVII.
(†) Pag. 4.
(**) Pag. 6.

adſint an abſint, nihil ad hominem intereſt; haec igitur ſi quâdam abſtrahendi ratione, philoſophorum in ſcholis uſu frequentatâ, a prioribus cogitando ſegregamus ac parumper rejicimus; non niſi priora illa, conſtantia plane, omniumque hominum communia amplius cernimus. Quibus cum communis natura humana contineatur; nunc fit neceſſario, ut ipſam naturam humanam cernamus; ut, qui ex unâ naturâ humanâ poſſit exiſtimari, hominem naturalem aſpiciamus; ut denique, quae inter naturales homines ſolos poſſit reperiri, intueamur jam AEQUALITATEM. Age igitur, cum ad hanc Aequalitatem hominum inveſtigandam omnis noſtra diſputatio referatur, breviter quidem, at diligenter, quae omnium hominum maxime communia ſunt, ac neceſſario & conſtanter in homine deprehenduntur, ea, praetermiſſis ceteris ac repudiatis, nunc undique colligamus, atque unâ comprehenſione collecta conjunctaque nobis ſola, veluti in tabulâ, ob oculos ponamus.

Quod dixit CICERO Lib. I. *de Legibus* c. 10. *Nihil uni unum tam ſimile, tam par, quam omnes inter ſe homines eſſe*, ejus ſententiae veritas tunc dilucide cognoſcitur, cum communem omnium hominum naturam accuratius conſideramus.

Nam primum, quod ad corpus attinet humanum, ſive ejus univerſi formam, ſive ſingulas partes, membrorum numerum, compoſitionem, officia variosque uſus contemplamur; eorum permagna in hominibus ſimilitudo deprehenditur ſummaque naturae conſtantia. Quid ſpeciem commemorem oris, quid vultum, ex quo ſubinde reconditi etiam mores intelliguntur? Quid oculos dicam, interiorum animi commotionum indices? Quid meminerim, Deum cetera animantia

[redacted]

Hominem quoties intuemur attentius, eorum, quae in eo ineſſe deprehendimus, duplex omnino deſcriptio eſt: etenim nonnulla ſunt ejusmodi, quae ad naturam humanam neceſſario atque ita pertinent, ut vacare iis homo nequeat, quin, ut hominem ex homine exuas, quam primum ea tollere ſuſtineas; haud ſecus ac trianguli continuo evaneſcat omnis cogitatio, ſimul unus ex angulis auferatur. Horum igitur ea vis & ratio eſt, ut in omni homine neceſſario inſint, atque eam ipſam ob cauſam conſtantia ſint, immutabilia, omniumque omnino hominum communia habenda (*). Ex quo genere eſt forma corporis humani ac figura, ſine quâ non homo, ſed monſtrum cenſetur (†); in primis animus, ejusque principes facultates, quae, utcumque modo ac veluti gradu differre poſſunt, abeſſe totae non poſſunt, quin continuo homo deſideretur. Huc jure quis referat τὰ πρῶτα καὶὰ φύσιν, ſeu prima naturae, quae vocabant veteres, quae communiter omnibus hominibus Natura tribuit.

At e contrario multa etiam in homine occurrunt, quae, uti aliquoties atque adeo ſaepe adjuncta ſunt homini, ſic etiam ſaepe abſunt, atque ita abeſſe poſſunt, nihilominus ut homo ſuperſit. Haec igitur, uti accidentia modo ſunt & quaſi fortuita, ita non neceſſaria; neque conſtantia, ſed penitus mutabilia ac varia; neque omnium hominum communia, ſed quorumdam propria tantum ac praecipua ſunt: qualis forma erat Helenae, Ulyſſis aſtutia, prudentia Neſtoris, Achillis fortitudo, Themiſtoclis vis memoriae, divitiae Croeſi: deinde ejusmodi ſunt varia vitae genera, ſtatus conditionesque, conjugia, liberi, cognationes, affinitates, neceſſitudines, aliaque id genus permulta, quae quisque ſibi animo & cogitatione ultro referat.

His ita animadverſis ac diligentius diſcretis, ſi, quae poſteriori loco commemoravimus, ſi illa extrinſecus adjuncta, mutabilia plane atque inconſtantia, atque idcirco propria omnia & ſingularia, quae utrum ad-

(*) Merito ad hoc genus libertatem refert ROSSAVIUS, *Contr. Soc.* L. I. ch. 4. *Rénoncer à ſa liberté, c'eſt renoncer à ſa qualité d'homme.*

(†) Vid. Lex 38. Pandectar. *De verb. ſignif.* Lex 135. *Eod. tit.* & Lex 14. Pand. *de ſtatu homini.*

beſtiis propemodum omnibus ſimilia deprehendimus veſtigia, ſatis evincunt (*), & quam ſane vitae ſocietatem cum infantiae imbecillitas, tum morbi ceteraque incommoda hujus vitae, atque ingraveſcentis aetatis infirmitates valde reddunt neceſſariam; ut omnes aeque homines ſuas animi aegritudines & corporis dolores, omnesque aerumnas vitae ac labores, aliorum auxilio, conſolatione & benevolentiae amicitiaeque ſuavitate leniri cupiant ac mitigari (†).

Quod ſi porro a corporis hominum & animi propenſionumque ejus contemplatione ad ſtatum eorum conditionemque paululum conſiderandam nunc mentem convertamus, a ſimilitudine naturae jam ſenſim ad eam, quae proprie magis ſic vocatur, Aequalitatem accedimus. Ne longi ſimus, quam ſimilis ſors eſt hominum! Ut eodem modo naſcuntur, nutriuntur, ſpirant, eodemque coelo fruuntur! Ut vitam omnes ducunt fragilem & caducam, cujus initium oblivio delet, & medium curſum variae caſuum, periculorum, calamitatumque tempeſtates ac procellae perturbant! Ut ſeneſcunt etiam omnes, qui ex hujus vitae emergunt periculis! &, quae naturae eſt infirmitas, ut omnes tandem moriuntur! Hanc quoque tellurem, dum vivunt, ita pariter incolunt homines, ut una omnium communis civitas videatur (**), cujus praecipuum fundamentum eſt communis cognatio humana,

(*) God, in the nature of each being, founds
Its proper bliſs and ſets its proper bounds:
But as he fram'd a Whole, the Whole to bleſs
On mutual Wants built mutual Happineſs:
So from the firſt, eternal ORDER ran,
And creature link'd to creature, man to man.
POPE *Ep.* III. vs. 109—114.

(†) The laſt ſcarce ripen'd into perfect Man,
Saw helpleſs him from whom their life began:
Mem'ry and fore caſt, juſt returns engage,
That pointed back to youth, this on to age,
While pleaſure, gratitude, and hope, combin'd
Still ſpread the intr'eſt, and preſerv'd the kind.
POPE *Ep* III. vs. 141—146.

(**) CIC. III. *de Finibus* 19.

mana, quâ omnes aeque tenentur: quam civitatem prudentiâ ſuâ ac numine is regit ac moderatur Deus, cujus imperio perinde parent homines, & cujus ſanctas leges religioſe colere omnes oportet.

Quapropter cum tanta ſit humanae ſortis vitaeque communitas, tantaque humanae naturae omnis ſimilitudo ac conſtantia, quis, quae inde neceſſario exiſtit, non perſpiciat AEQUALITATEM (*)? Quis dubitet, quae ex communi naturâ hominum exoriantur jura atque officia, ad omnes pariter homines ita pertinere, ut qui hominem ponat, non poſſit, quin ei ſimul illa jura officiaque adjungat; & contra, qui tollat illa officia ac jura, is hominem nullum reliquum faciat? Quocirca nullum porro jus eſt, quo quisquam recte utatur, quin idem alii ſibi aeque vindicent; nullumque officium, quo quis poſſit devinctus cenſeri, quin ceteri homines eo ſimiliter omnes adſtringantur: itaque nullus homo ſic reperitur, cui ceteros jubendi poteſtas, nullus, cui alterius imperio parendi neceſsitas recte tribuatur: verbo igitur, ſi homines ex ſolâ omnium communi naturâ exiſtimantur, inter ſe omnes omnino AEQUALES ſunt. Quae quidem jurium officiorumque ſimilitudo magis proprie AEQUALITAS dicitur, ac MORALIS etiam AEQUALITAS poteſt appellari, ut a corporis & animi diſtin-

(*) Poſt abſolutam hanc diſputationem omnem incidi in librum NECKERI *ſur l'adminiſtration* Amſterd. 1791. Vir multis partibus laudatiſſimus cum Gallorum Deſcriptionem jurium hominis reprehendit, patefecit certe, quam parum accuratam animo informaverit AEQUALITATIS hominum notionem. Primo *moralem* aequalitatem, id eſt, jurium officiorumque, (quam unam ſpectant Galli), cum *phyſicâ* fere confundit p. 207 & 208. Deinde

[redacted]

distinguatur similitudine, quae PHYSICA potius AEQUALITAS haberi potest & nominari (*): quamquam hae duae formae ita inter se conjunctae sunt, ut, quemadmodum communia hominum jura & officia ex omni naturâ humanâ oriuntur, ita necessario quaedam Aequalitas moralis etiam ex physicâ Aequalitate existat: adeo temere nonnulli dixerunt, a physicâ causâ nullam vim posse moralem proficisci (†).

Ecce igitur communem omnium hominum naturam, quoad fieri potuit, breviter descriptam! Ecce, quae ex communi illâ naturâ oritur, hominum Aequalitatem moralem; quam si quis ex communi naturâ humanâ a nobis indagatam, fortasse tanquam inanem reprehendat, quippe non in exemplis vitae demonstratam, sed, ad philosophorum consuetudinem,

(*) Omnino alia est AEQUALITAS atque INAEQUALITAS jurium officiorumque, alia divitiarum facultatum ingenii, ceterarumque rerum, quae a casu pendent. Haec PHYSICA, illa MORALIS est. Vid. sp Cap. I. pag. VII. MORALEM AEQUALITATEM intuebantur Galli, quando in Summa jurium hominum ita incipiebant: *Homines aequales* JURIBUS *nascuntur.* Neque adeo bene iis NECKERUS *sur l'administration* pag. 207 ita respondet: *Les hommes ne naissent point egaux en droits, quoiqu'ils arrivent dans le monde avec des titres distincts, & ces titres sont les degrés de force d'esprit & de talens dont ils sont diversement doués; ils ont chacun leur part faite, ils ont chacun leur mesure determinée* SUR L'ECHELLE *immense des facultés morales & physiques, & c'est pour ainsi dire, avec* UNE PATENTE *particuliere,* SCELLÉE *du grand sceau de la nature, qu'ils sortent des tenebres du neant.* Num haec vera sit eloquentia, judicent alii. Ego vero hic philosophi judicium ac veram subtilitatem desidero. Illud de hac re vere dixisset NECKERUS, *homines multis juribus aequales nasci*; at nihilominus nasci etiam inaequales *viribus ingenii atque intelligentiae*; hanc quidem totam physicam esse inaequalitatem, sed ex quâ tamen interdum moralis etiam inaequalitas exsistat. Ita verum dixisset NECKERUS, sed ejusmodi verum, quod Galli in suâ Descriptione jurium hominis non negarunt, etsi non omnino accurate illi locuti sunt. Ceterum, non primi nunc Galli dixerunt, aequales homines nasci; sed dudum hoc praecepit MONTESQUIVIUS *l'Espr. des Loix* Liv. VIII. ch. 3.

(†) Vid. infra p. 31. 32. 33.

nem, abſtrahendi licentiâ conflctam; ejus ego valde deſidero judicii diligentiam. Nam primum quis ignorat uſum abſtrahendi & adjumentum, ſine quo nullae diſciplinae conſiſtant? Quis tamen requiret ejus uſus moderationem noſtram, qui hominem retinuimus, non et brutum animal ſubſtituimus? Quem fugiet, in propriis hominum conjunctionibus, in conjugiis, in conſanguinitatibus, in affinitatibus, inter parentes & liberos, inter amicos non poſſe communem omnium naturam humanam aequalitatemque inveniri? Deinde non tota ficta eſt haec noſtra AEQUALITAS: quin imo reapſe valuit olim in ſtatu naturae inter maturae aetatis homines, ac diverſos patres familias: valet hodieque inter eos, qui vel in terrarum tractu deſerto, vel in magno oceano ſibi invicem occurrant: valet non tantum inter diverſarum rerumpublicarum, ſed inter ejusdem quoque civitatis cives, ſi aut vis imperii civilis tota fracta diſſolutaque ſit (*), aut, licet vel maxima ſit ejus auctoritas, valet nihilominus illa aequalitas, quoad hi tantummodo cives ſunt, nec, praeter communem conjunctionem civilem, ullo niſi humanitatis vinculo inter ſe ſunt copulati: valet tandem inter Gentes liberas, quarum aliae aliarum imperio non ſubjectae ſunt, neque aliis ullâ pactione propria jura tribuerunt propriaque officia ſuſceperunt.

Quibus ita conſtitutis, aliquo modo jam priori quaeſtionis parti ſatis fieri, & ſic reſponderi poſſe exiſtimamus: nimirum

EO SENSU HOMINES AEQUALES ESSE, UT PRIMUM CORPORE, ANIMO, STUDIIS, NASCENDI MORIENDIQUE SORTE INTER SE SIMILES SINT HOMINES, ID EST, UNAM OMNES COMMUNEM NATURAM HABEANT: DEINDE, UT, PROPTER ILLAM IPSAM NATURAE ET CONDITIONIS COMMUNITATEM, QUAE EX EÂ NATURÂ HUMA-

[redacted]

Atque haec AEQUALITAS quo melius intelligatur, nunc locum de INAEQUALITATE exponamus, ſi quidem exploratum eſſe debet, quae CERTO SENSU vera ſint, eorum ex contrariis contraria omnium optime circumſcribi & illuſtrari; itaque, neglectâ hominum Inaequalitate, AEQUALES eſſe homines demonſtrari poſſe: at, QUO SENSU ſint AEQUALES, non aeque bene poſſe.

CAPUT QUARTUM.

DE INAEQUALI HOMINUM CONDITIONE: AC PRIMUM IN STATU NATURAE.

Conſtat inter omnes de abſtrahendi quodam uſu, in diſciplinis valde neceſſario ac plane egregio. At praeſtantium quarumvis rerum interdum quaedam damna ſunt, non ipſarum quidem rerum vitio, ſed culpâ hominum. Itaque nos caveamus hanc culpam, eamque moderationem ſervemus, ne, quales tantum abſtrahendi modo nobis ſpectati ſunt homines, omni peculiari neceſſitudine nudati ac vacui, tales omnes reapſe exiſtere ſtatuamus, tantoque decepti errore jura hominum officiaque falſo deſcribamus. Quid enim proſit naturalium rerum diligenti inveſtigatori, ſi corporum unam materiam, vel unam formam dimenſionesque conſideret, gravitatis vero, motus & ceterarum proprietatum nullam rationem habeat? Eſt enim rerum quidem in hoc univerſo quaedam ſimilitudo; at ſimul eſt tanta diſſimilitudo ac varietas, ut fuerint philoſophi, qui in omni hac rerum univerſitate ne duas quidem res omnino inter ſe pares reperiri, opinarentur. Neque haec recens adeo ſententia eſt, aut a Leibnitio demum nata (*), ſed prorſus antiqua. Etenim CICERO jam memoriae prodit, a politioribus phyſicis doceri ſingularum rerum ſingulas proprietates eſſe, & copioſe de eâ re diſputans lepide narrat, etſi in proverbio ſit ovorum

(*) Oper. Tom VI. p. 233. Conf. KAHLIUS in der *Vergleichung der Leibnitziſchen und Newtoniſchen Metaphyſik* c. 64. MERIAN Tom. X. des *Memoir de l'Acad. Roy. de Berlin* p. 383.

rum inter se similitudo, fuisse tamen Deli, qui gallinas alere permultas quaestûs causa solerent; hos, cum ovum inspexissent, quae id gallina peperisset, dicere potuisse (*).

Est igitur rerum creatarum incredibilis quaedam varietas ac dissimilitudo, quae minime negligenda est philosopho. Non tantum sol, planetae & cetera sidera, magnitudine, cursûs aut celeritate aut tarditate, ortu, occasu, motu differunt; sed in tellure nostrâ aliae regiones habitatae sunt atque cultae, aliae vero prorsus inhabitabiles, propterea quod vel appulsu solis exarserunt, vel propter longum solis abscessum obriguerunt nive pruinâque. Deinde varia sunt animalium genera, variae arbores, frutices, stirpes, plantae, flores; varia quoque metalla, lapides, rerumque innumerabilium tanta diversitas, quantam nemo cogitatione complecti, nedum verbis persequi possit. Atque his singulis tamen & inter se dissimilibus rebus sua propria natura, vis, sedes, ac munera tributa sunt, ut ex ipsâ hâc diversitate admirabilis quaedam consensio & harmonia, ex hac vero consensione ordo, majestas, pulchritudo, perfectio universi & absolutio oriatur (†).

Sed, quae hominum est magna dissimilitudo & conditionum ac statuum varietas, ea praesertim ad nostram disputationem pertinet. Cadmum in fabulis legimus, Agenoris filium, qui non procul a Parnasso monte Thebas condidit, cum quosdam e sociis a serpente necatos vidisset, occidisse serpentem, eique evulsos dentes seviisse, ex quibus tot homines nascebantur armati, quot dentes sati fuissent. Profecto si, uti in istâ fabulâ, sic nascerentur homines, omnes inter se omnibus partibus essent pares & aequales. At nunc admodum secus est. Etenim hunc ordinem, hanc seriem ac rationem nascendi vivendique

[redacted]

quas quae vel casu vel pactione accedunt necessitudines, familiaritates, amicitiae, accepta beneficia. Ea omnia si cogitemus, confestim atque evidenter apparet, in magnâ hominum similitudine magnam simul eorum dissimilitudinem; in summâ aequalitate summam inaequalitatem conspici. Quamobrem, uti quamdam AEQUALITATEM hominum ex communi omnium & simili naturâ humanâ effecimus, sic contra nunc ex dissimilitudine hominum ac varietate probemus aliquam eorum INAEQUALITATEM (*).

Primum igitur, quod ad corpus attinet, incredibili varietate distinctos homines esse videmus, quorum, hanc tellurem a partibus septentrionalibus ad meridionales partes incolentium, forma corporis, vultus in primis, sensim sensimque mutatur. Alii quoque colore nigri, alii fusci, alii sunt albi: multorum capilli longi & promisi, multorum crispi sunt. Quid hic Mongolos, Aethiopes, Americae vel Australium Insularum Aborigines narrem? Quandoquidem quae omnes eandem Europam incolunt gentes, ipsae sic tamen differunt, ut Italos ab Hispanis, Hispanos a Gallis, hos a Britannis liceat discernere, ac porro Germani, Suedi, Poloni, Rusi satis etiam inter se discrepent (†). Nonne nostrae civitatis, urbis, pagi, vicinitatis, familiae denique homines ita vultu ac facie a se invicem distant, ut e sexcentis civibus nostris, vicinis, cognatis, amicis, familiaribus, unumquemque facile agnoscamus?

Nec minus animo, indole, ingenio, studiis discrepant homines; quas tamen differentias non nisi leviter perstringere possumus. Incredibi-

(*) Etsi non ignoro, verbum INAEQUALITAS optimis scriptoribus non valde usu sic frequentari, in hac tamen materiâ & disputatione nostrâ non videbatur fastidiose repudiandum esse.

(†) Conf. quae de iis, qui Alpium valles incolunt, miseris hominibus, ac prope captis mente (*Cretins* Galli vocant), narrat DE SAUSSURE, *Voyage dans les Alpes* Tom. II. ch. 47. & R. CLAYTON *Memoirs of the Litterary and Philosophical Society of Manchester* Vol. III. Quae de hoc hominum genere observavit SAUSSUREUS, leguntur etiam in *Nuncio Litterario* (*Algem. Konst- en Letterb.*) Vol. VI. pag. 91 & seqq. & pag. 99 & seqq.

* * * *

dibili memoriâ excellebat Alexander; fingendi admirabili facultate Homerus utebatur; ironiâ praeſtabat Socrates; multarum rerum interiori ac reconditae doctrinae, ſublimioris ingenii foecunditatem ac mirificam dicendi copiam adjunctam habebat Plato; vehemens orator erat Demoſthenes; gravis in laudando, in vituperando acerbus erat Cato. Neque homines ſinguli tantum, ſed integri populi quoque, tantopere differunt, ut vel vani ac leves ſint, vel conſtantes ac firmi; hi duri, illi lenes ac mites ingenio; nonnulli ad triſtitiam propenſiores ac moeſti, quidam hilares; quae res movit Voltarium, ut Germanos a gravitate ac prope quadam auſteritate diceret Europae ſenes eſſe, Britannos aetate viros, Gallos autem pueros, quorum tamen puerorum jocis, laſciviâ atque hilaritate mirifice delectari ſe profitebatur Voltarius; qui quidem ſi nunc ab inferis in hanc vitam rediret, fortaſſe Gallos ex ephebis jam exceſſiſſe ac viros factos miraretur. Ceterum illas omnes indolis, ingenii, morumque differentias ab unâ potuiſſe educatione proficiſci, affirmanti Roſſavio aſſentiri ego non poſſum (*).

Quod ſi progredimur ad hominum conditionem vitamque contemplandam, non minor profecto diſſimilitudo atque INAEQUALITAS nobis occurrit. Etenim infans ita nudus, inermis, imbecillus omniumque rerum inops, alieni vero auxilii ita indigens, hanc vitam ingreditur, ut ſine matris ac patris ope atque adjumento, quam vix aſpexerit, lucem continuo deſerat. Quanta igitur diſſimilitudo hujus infantis conditionem a parentum & reliquorum maturae & virilis aetatis hominum ſtatu dividit! Neque tamen hoc velle provida potuit natura, ut quem modo enixa mater eſſet, infantem continuo perire ſineret. Itaque ex hac phyſicâ, ſi quis velit, ratione & conditione proprium

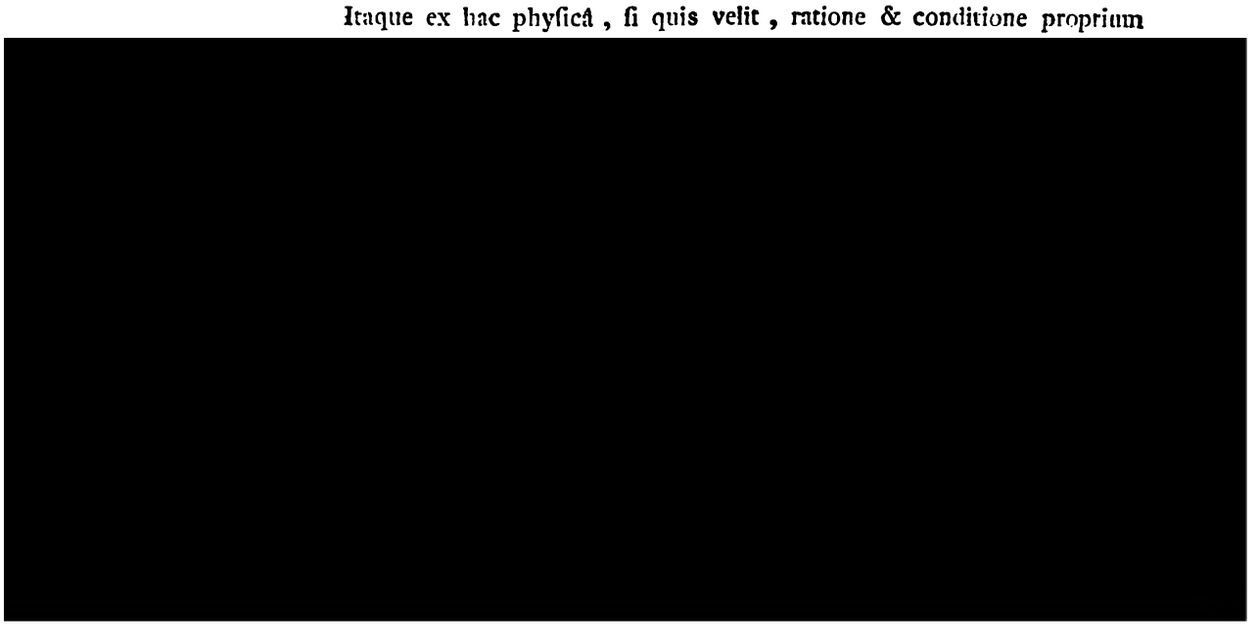

qualitas exoriri; quae nulli pactioni, ne tacitae quidem aut praesumtae (*), sed uni benignae ac providae sibique consentienti naturae tribuenda est. Profecto si a proximis consanguinitatum, affinitatumque conjunctionibus, quippe causis tantum physicis, sine verâ vel fictâ pactione, nulla moralis posset Inaequalitas proficisci; certe nulla ratio foret, cur, sine legum civilium auctoritate (quas tamen civiles leges non nisi ipsius naturae leges esse oportet, ad occurrentes modo res & causas prudenter accommodatas & civili sanctione munitas (†)); nulla foret, inquam, ratio, cur, quae in propriam ipsa prolem saeviisset mater, vel, qui filius nefariâ manu patrem suum interfeciisset, ejus atrocius scelus haberetur, quam qui quemvis occidisset hominem. At non tam Ciceronis, quam ipsius Naturae vox videtur, quando in patris vitâ violandâ multa dicit peccari: *Violatur is*, inquit, *qui procreavit; is, qui aluit; is, qui erudivit; is, qui in sede ac domo atque in republicâ collocavit* (**).

Atque hic locus nos admonet de errore, qui vulgo erratur, a quo nec Rossavius sibi cavit (††), & cujus gravitas nos adducit, ut eum, hac quasi sponte oblatâ occasione, refellamus. Nimirum vociferantur fere omnes, qui de morum doctrinâ praecipiunt, a naturali tantum rerum habitu caussâque physicâ, morum praecepta, jura officiaque nulla proficisci posse: quod quidem ita nude pronunciatum totum abhorret a veritate. Fateor, qui corporis viribus me superat, non ei propterea mihi imperandi jus est. Sed, qui majori cedendum esse praeceperunt Veteres, ii an aut aetatis discrimen non physicum putarunt esse, aut ex physico illo habitu venerationis ullum officium nasci, negarunt? Quid tan-

(*) Vid. CHRIST. FRED. SCHOTT Consensus praesumtus cum quasi contractibus ex jure naturae proscriptus: Tom. I. Diss. 4. p. 117.

(†) MONTESQUIEU *l'Esprit des Loix* L. I. ch. 3. *Les loix politiques & civiles de chaque nation ne doivent être que les cas particuliers, ou s'applique la raison humaine.*

(**) Cic. *Parad.* III. c. 2.

(††) *Contr. Social* L. I. ch. 3. *La force est une puissance Physique; je ne vois point, quelle moralité peut resulter de ses effets.*

tandem ? Sexus disſimilitudo nonne tota phyſica eſt ? Nonne tamen ea disſimilitudo maribus ſaepe alias officiorum partes, quam feminis tribuit ? Quod matri, non patri, lac & mammas natura dedit, nonne haec tota phyſica ratio eſt ? ac matri tamen ſic praecipuum infantis nutriendi officium natura impoſuit. Quid denique ? nonne ex naturâ humanâ jura hominum officiaque exſiſtere, omnes uno ore fatentur ? eaque natura humana nonne tam phyſicâ quam morali vi continetur ? Neque tamen inficiamur, a pactis etiam, cum diſertis tum tacitis, quibus varia tempora, loca, perſonae cauſſam dant, ſaepius INAEQUALITATEM proficiſci, quod nunc paucis perſequamur.

Primum pro hominum variâ, quam vidimus, indole, diligentiâ, induſtriâ, ſolertiâ, dexteritate, inveniendi celeritate, robore corporis, fortitudine, audaciâ, eloquentiâ, aetate, &, quae aetati fere conjuncta eſt, rerum gerendarum majore prudentiâ, ſimilibusque virtutibus jam olim aliis hominibus alii longe antecellebant. Habet vero juſtam venerationem quidquid eminet. Itaque has, quibus nonnulli ceteros praeſtabant, virtutes major quaedam opinio, exiſtimatio & fama, majorem famam & exiſtimationem major auctoritas, in ipſo naturae ſtatu, conſequebatur ; ut ex tacitâ voluntate & veluti ultro jam quaedam oriretur inaequalitas (*). Omnino aetati pridem multum auctoritatis tributum fuiſſe, vel argumento ſunt ipſa nomina γέροντες, *Seniores*, *Senatus* ſimiliaque, quibus Hebraei, Graeci, Romani fere magiſtratus ſuos appellaverunt. Deinde aliae cauſſae variae hominum inaequalitatem quamdam vel pepererunt vel auxerunt. Etenim ex ſegetum majore ubertate vel damno, hyemis frigore vel ſolis fruges exurentis ardore, ex tempeſtatibus, ex fluminum omnia devaſtantium impetu, ſimilibusque rebus adverſis aut proſperis, nec non ex majore vel minore

[redacted]

bonorum ac divitiarum diſcrepantia (*). Qu. . . ndendi in-
ut, qui egeſtate ac fame vexarentur, ii volentes . . . 'nirabi-
amicitiaque ditioribus addicerent: unde nata quae . . 'urrit
non, quâ homines mancipia fierent domini nexu; non, q. . . n.
obedientia fracti animi & abjecti, arbitrioque carentis ſui; . .
cui, (ut Cicero alicubi dicit,) quidquid dominus poſceret, . . .
quo vocaret, veniendum; quo ejiceret, abeundum; quidquid . . .
retur, extimeſcendum eſſet; ſed qui honeſtas operas tantum honeſt. .
atque humanis conditionibus deberet, quoniam earum praeſtandarum
officium aut liberâ pactione ſuſceperat, aut ex aliâ verâ legitimâque
cauſſâ, ejus officii neceſſitate devinctus erat (†). Haec temperata,
haec juſta poteſt ſervitus eſſe, quamquam vis, metus, bella, poten-
tium hominum inſolens ſuperbia nefariaque dominatio dudum hoc ver-
bum in invidiam atque odium vocavit.

Ex quibus omnibus legitimâ concluſione efficitur, etſi, ſolâ ſpec-
ta-

(*) *La Force des choſes tend toujours à detruire l'égalité.* ROUSSEAU *Contr. Soc.* L. II. ch. 11. Itaque vere quidem NECKER *ſur l'adminiſtration* p. 208. „ Les uns ſont condamnés à un travail continuel, & les autres „ vivent dans l'oiſiveté; les uns n'ont aucune part aux dispenſations agreables „ *de la fortune & les autres en epuiſent toutes les douceurs & tous les plaiſirs.*" At phyſicam hanc inaequalitatem cum inaequalitate morali, id eſt jurium officiorumque, confundere non debuit, neque Gallis, qui diſerte dixerant, *Homines* JURIBUS *aequales eſſe*, hanc phyſicam, certe non moralem, objicere inaequalitatem.

(†) Ita cum a GROTIO tum a PUFENDORFIO non magnopere diſſentire videntur MONTESQUIVIUS & ROSSAVIUS *Contr. Soc.* L. I. ch. 4. Illi enim moderationem probarunt; hi vitia rei vituperarunt. Ipſe ROSSAV. *ſur l'Legal.* p 93. dicit: *que de renoncer* SANS RESERVE *aux plus precieux* &c. Quod vero ROSSAVIUS *Contr. Soc.* L. I. ch. 2. reprehendit Ariſtotelem, quod naturâ quosdam homines dixit ſervos eſſe, id haud ſcio, an perperam interpretatus ſit. Neque enim id alio mihi ſenſu dixiſſe philoſophus videtur, quam quo Roſſavius ipſe Lib. III. ch. 5, *libertatem* ſcribit *non eſſe omnium regionum.* Conf. *Lettre d'un Anonyme à Mr.* J. J. ROUSSEAU, *à Paris* 1766.

tatâ naturâ humanâ, multis partibus homines cum ſimiles inter ſe, tum aequales ſint, eos tamen ſexu, ordine naſcendi, ingenio, intelligentiâ, ſtudiis, virtutibus, opibus, divitiis, famâ, auctoritate ac multis neceſſitudinibus conjunctionibusque, cum ultro ab ipſâ naturâ, tum a pactionibus profectis, ita diſcrepare, ut multorum hominum multa propria jura officiaque ſint, quae aliis temere tribuantur; ut pluribus jus imperandi ſit, plures alios vero illorum juſſis parere oporteat: verbo, in ipſo vitae naturalis ſtatu non levem INAEQUALITATEM MORALEM eſſe; neque tantum inter ſingulos homines, ſed inter ipſas etiam gentes, quae, uti vel alias aliae agrorum fertilitate, opportunitate regionum, mercaturae flore, induſtriâ, ſolertiâ, divitiis, artibus, ingenio, doctrinâ, virtutibus, potentiâ, gloriâ maxime vincunt, vel inaequalia inter ſe foedera pepigerunt; ita maxime inaequales ſunt habendae.

Atque haec quidem Inaequalis hominum conditio, cujus uti quaedam damna ita nonnulli fructus ſunt, nobis neque negligenda eſt, neque nimis reprehendenda. Primum, non negligenda eſt, ſi hominum conditionem, & jurium officiorumque deſcriptionem ex certi judicii firmitate, non ex opinionis inconſtantiâ exiſtimare volumus (*): Deinde non nimis vituperanda eſt illa Inaequalitas, veluti iniqua, dura, crudelis, inhumana, cujusmodi, fateor, interdum hominum culpâ, non ſuâ ſponte, eſt exiſtimanda. Sane, cum natura ipſa, uti vidimus, liberos parentum poteſtati atque imperio ſubjecerit; qui hoc re-

(*) Itaque diffitendum non eſt, latius videri ac generalius hoc poſitum exordium eſſe in Deſcriptione Jurium hominis: *Homines naſcuntur & MANENT jure aequales.* Ex nimis latâ ac generaliori enunciatione non niſi ge-

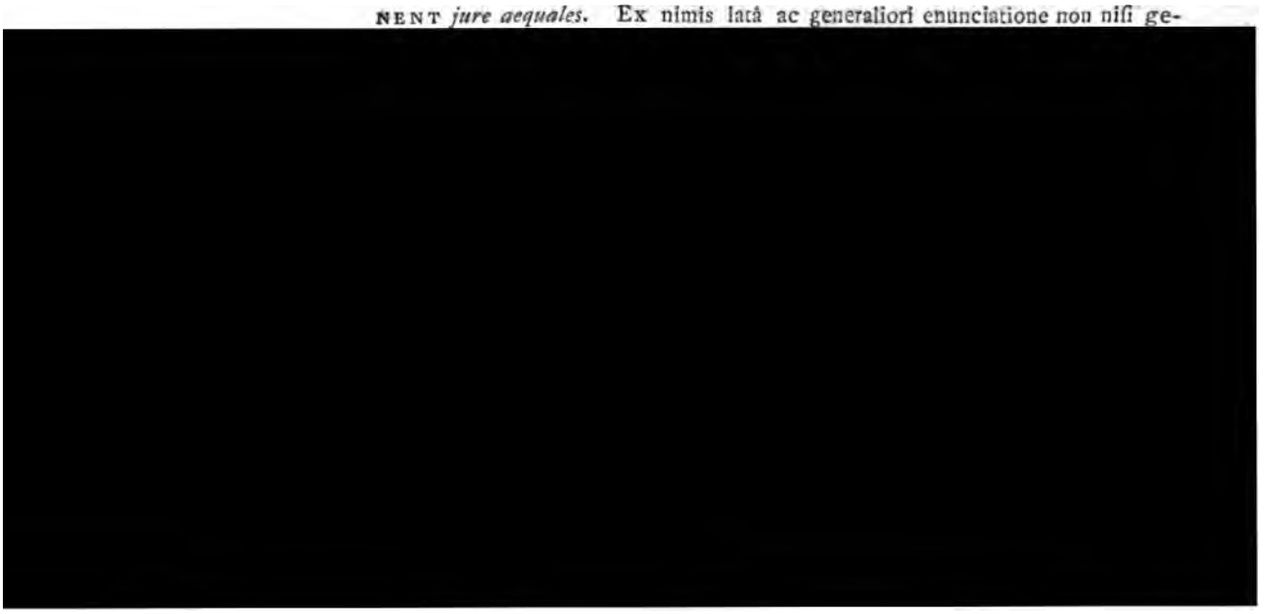

reprehendat, naturam accuſare videtur. Quod ſi a reprehendendi inconſideratâ levitate animum potius ad contemplandam hanc admirabilem univerſi machinam convertimus, quae incredibilis ubique occurrit rerum varietas atque diſſimilitudo, ea nos debet convincere, non ſpernendam omnem inaequalitatem, ſed ejus e contrario magnam ſaepe laudem eſſe. An pulchrior erit hortus, ejusdem generis, formae & coloris floribus veſtitus? An venuſtius ad oculorum ſuavitatem aedificium, an ad uſum commodius erit, ſi omnes partes inter ſe ſimiles ſint, omniaque cubicula & conclavia aeque magna, eandemque ſpeciem oculis offerant? Ego vero ſimilitudinem audivi ſatietatis matrem eſſe. An igitur utilior, an efficacior erit putanda machina, cujus omnes partes magnitudine, pondere, figurâ inter ſe conſentientes, eadem omnes munera praeſtare velint? Aine vero? Sic facile poſtules, ut omnes itidem partes eodem loco ponantur, quod repugnans eſt & ridiculum cogitatu (*). Contra ea ex varietate illâ ac diſſimilitudine, quâ ſingulae partes ad ſuum quaeque motum, propriam vim atque omne officium aptiores ſunt, admirabilis conſenſio exiſtit, totiusque operis perfectio (†).

Neque eſt, quod conditionis hominum in hâc vitâ diſcrimen beatos ſemper ſuperiores, inferiores miſeros efficere putemus. An miſeri idcirco liberi, quod ſubjecti ſunt parentibus, qui eos nutriant, curent,

(*) What if the foot, ordain'd the duſt to tread,
Or hand, to toil, aſpir'd to be the head?
What if the head, the eye, or ear repin'd
To ſerve mere engines to the ruling Mind?
Juſt as abſurd, for any part to claim
To be another, in this gen'ral frame;
Juſt as abſurd, to mourn the taſks or pains
The great directing MIND of ALL ordain'd.

POPE *Eſſay on man*, Ep. I. v. 239 ſuivv.

(†) — — — — The Univerſal Cauſe
Acts to one End, but acts by various laws.

POPE *Ep.* III. vs. 1 & 2.

rent, ac tenerrimo amore complectantur? Ditiores ac potentiores nonne propter ipſas divitias ac potentiam ſaepe ii ſunt, qui egenis ſubvenire, eos conſolari, eorum inopiam aliasque ſollicitudines & aerumnas allevare poſſint? Ac fatendum eſt etiam, ſi & virtus vere beatos homines efficit (*), neque conditionis humilitas vim virtutis ac praeſtantiam minuit, imo auget ſaepe & confirmat; ita nullam cauſſam eſſe, cur humiles ſemper miſeros, beatos vero potentes ac divites praedicemus (†). Quin contra quoties hi ipſi miſerrimi ſunt? quot quantisque curis, aerumnis, ſollicitudinibus & fortunae vicisſitudinibus atque inconſtantiae obnoxii (**)? Itaque, ſi quae conditionis

(*) Vid. POPE *Ep.* IV. paſſim, inprimis vs. 75 & ſeqq. 175 & ſeqq. 299 & ſeqq.

(†) Order is Heav'n's firſt law: and this confeſt,
Some are, and muſt be greater than the reſt.
More rich, more wiſe: but who infers from hence
That ſuch are happier, ſhocks all common ſenſe.
Heav'n to Mankind impartial we confeſs
If all are equal in their Happineſs:
But mutual wants this Happineſs increaſe,
All Nature's diff'rence keeps all Nature's peace.
Condition, circumſtance is not the thing:
Bliſs is the ſame, in ſubject, or in king,
In who obtain defence, or who defend;
In him who is, or him, who finds a friend.
Heav'n breathes thro ev'ry member of the whole
One common bleſſing, as one common ſoul.
But Fortune's gifts if each alike poſſeſt,

nis hominum inaequalis fraudes ſint, quas eſſe interdum non negamus, non tamen praetereundum eſt, multarum utilitatum compenſatione illas fraudes damnaque ſaepe aut vinci, aut aequari, aut minimum leniri (*).

Atque ita nos, qui hominum Aequalitatem quamdam amamus, quaedam tamen pro Inaequalitatis etiam laude apud Vos, Viri intelligentisſimi, diſputare ſuſtinuimus: etenim ſic nobis perſuaſum eſt, non cos Vos eſſe, qui inanium verborum pompâ nimiâque amplificatione aut inconſiderati animi fervore, ſed qui aequâ rerum exiſtimatione atque argumentorum veritate & momentis bonam, quam propoſuiſtis, cauſſam cupiatis defendi.

Mark by what wretched ſteps their glory grows,
From dirt and ſea-weed as proud Venice roſe:
In each, how guilt and greatneſs equal ran,
And all that rais'd the Hero ſunk the Man:
Now Europe's laurels on their brows behold,
But ſtain'd with blood, or ill exchang'd for gold:
Then ſee them broke with toils, or ſunk in eaſe,
Or infamous for plunder'd Provinces.

POPE *Ep.* IV. vs. 277—288.

(*) *Iniqua eſt*, inquit CICERO *de Legib.* III. 10. *in omni re accuſanda praetermiſſis bonis malorum enumeratio vitiorumque ſelectio.* Neque igitur ab hoc loco aliena eſt praeclara POPII ſententia *Ep.* II. vs. 249 & ſeqq.

Heav'n forming each on other to depend,
A maſter, or a ſervant, or a friend,
Bids each on other for aſſiſtance call,
'Till one Man's weakneſs grows the ſtrength of all.
Wants, frailties, paſſions, cloſer ſtill ally
The common int'reſt, or endear the tie:
To theſe we owe true friendship, love ſincere,
Each home felt joy that life inherits here.

* * * * *

CA-

adeo mira debet videri ut, ſi ſecus eſſet, vel maxime eſſet miranda. Nam procul dubio barbara fuerunt priſca illa tempora, ac rudia prima civilium congregationum initia, agreſtes denique & aſperi homines, qui recens eſſent conſociati, ſine cultu, ſine doctrinâ, ſine literis, quae quidem ad gentium annales conſcribendos neceſſaria adjumenta ſero demum inventa ſunt, poſtquam civitatum origines oblivione pridem obruerat vetuſtas.

At longe diverſa ratio eſt cauſſarum moralium, quas diximus, id eſt momentorum, quae in humanâ naturâ inſunt, & quibus factum eſt, ut congregationem expeterent agreſtique vitae ac ſolitariae anteponerent priſci homines. Fateor, ne de his quidem cauſſis convenit inter doctos, quorum nonnulli temere iis utilitatibus impulſos antiquitus homines fuiſſe ſtatuunt, quibus ipſi maxime moveri ſe potuiſſe ſentiunt: alii vero illos arbitrantur ejusmodi vitae civilis commoda, atque eos fructus ſpectaſſe, quos profecto rudes illi atque aſperi homines tot ſeculis ante futuros praevidere ſine ſingularis divinationis auxilio non potuerunt (*). Itaque jam facile eſt exiſtimare de ſententiis Platonis, Ariſtotelis, & reliquorum ex antiquitate ſapientium virorum, nec non de Hobbeſii, Pufendorfii ceterorumque recentiorum opinionibus, qui modo ab indigentiâ hominum, modo a diſcordiis, rixis ac litibus, modo a metu dominationis, aliisque cauſſis ortas eſſe civitates docuerunt. Qui ſi cauſſas illas varias unâ & ſimplici cauſſâ (ad quam omnes poſſunt referri) complexi fuiſſent, nimirum hominum acerrimo quodam majoris opis, mutuique auxilii ſibi parandi, ac tutelae atque incolumitatis ita conſequendae ſtudio, quod vehementior quidam ſeſe congregandi appetitus, homini cum brutis communis, non parum auget (†); profecto locum per ſe haud difficilem non tantis inanibus controverſiis vexaſſent. Quare nos magno-

(*) In hos igitur ſcriptores convenit reprehenſio Roſſavii, philoſophos jam informari priscos mortales, qui vix homines eſſent: *ſur l'Inegalité.* Pref. pag. XXXII.

(†) Cic. V. *de Finib.* 23.

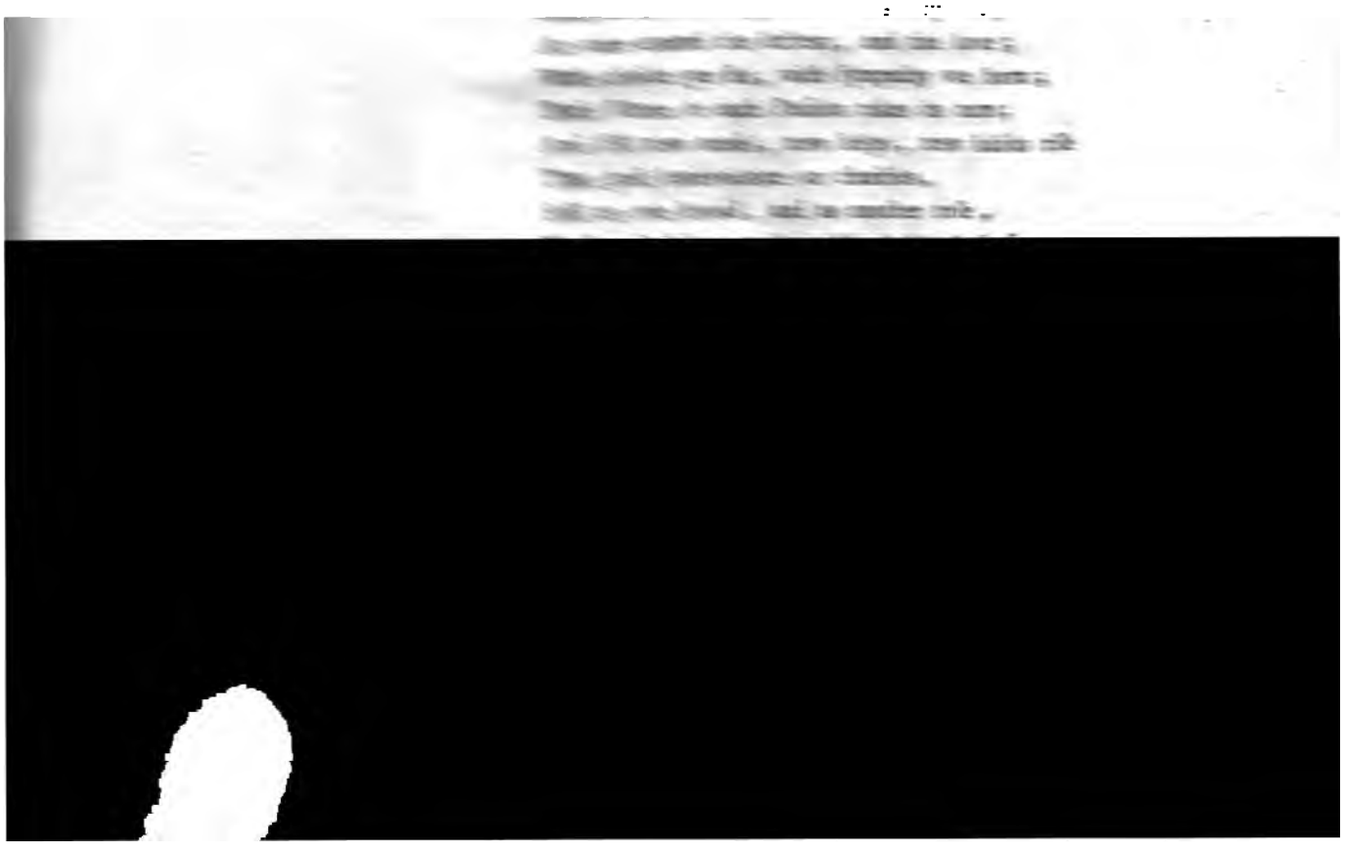

tiones, poſt conſobrinorum ſobrinorumque, qui cum unâ domo jam capi non poſſint, in alios domos tanquam in colonias exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui : quae propagatio ſobolis origo eſt rerumpublicarum (*).

En coetuum civilium cauſſam & originem, ſimplicem quidem illam, neque depromptam ex fingendi quâdam temeritate, ſed ex naturae veritate ductam! Illorum rudia fuerunt atque agreſtia primordia, quae tamen uſus paulatim atque experientia quodammodo emendavit, donec tandem praeclari legislatores exſiſterent Moſes, Zaleucus, Charondas, Lycurgus, Solon, qui respublicas eximiarum legum ſapientiâ ſtabilirent, omnemque earum rationem polirent atque perficerent. Exinde quae commutationes converſionesque rerum, quae conditionum inter homines diſſimilitudines neceſſario ſecutae ſint, nunc expendamus (†).

Civilis hominum conjunctio cum univerſe majorem incolumitatem, tum inprimis tranquillum bonorum uſum peperit. Ex quo quae major naſcebatur dominiorum firmitas & conſtantia, ejusque, quod *cujusque ſuum* dicitur, certior omnis ratio; ea, cum conſervandi majore facultate, ſimul parandi bona cumulandique auxit contentionem, & laborem, induſtriam, ſolertiam mirifice acuit. Quid opificia, artificia, mercaturam, pecunias foenori collocatas ac plurima quaeſtum faciendi genera modosque narrem? Nunc aeris, argenti, auri venae penitus abditae perveſtigari; nunc navigiorum curſibus omnes

(*) Libr. I. *de Officiis* 17. Conf. *Entretiens de Phocion* (auctore MABLYO) p. 41. & p. 122 & ſeqq.

(†) Non omnem civilem hominum inaequalitatem negare voluerunt Galli, cum in exordio ita locuti ſunt: *Homines juribus aequales naſci ac manere.* Haud ſcio proinde, an injuriâ NECKER *ſur l'adminiſtrat.* p. 210. Gallis, quam illi juſſerunt, civium diſtinctionem ita objiciat: *une exception remarquable au principe abſolu de l'egalité des droits, c'eſt la diſtinction etablie par l'aſſemblée entre les citoyens actifs & non actifs.* Accuratius tamen illud exordium fuiſſe ſcribendum, jam nos ſupra conceſſimus.

vium numero vincat, ita fere in eâ maximam ſtatuum inter cives conditionumque diſſimilitudinem elucere (*).

Atque ita jam veluti ſponte ad eam ſtatuum INAEQUALITATEM deducimur, quae proprio magis ſenſu CIVILIS dicitur. Nam ceterae conditionum inter cives diſſimilitudines in naturae ſtatu jam cernebantur, neque ex civilibus congregationibus natae demum, ſed magnopere iis auctae ſunt, atque ejusmodi, ut cives tantum a civibus, privatos a privatis diſtinguant. At, quam proprie CIVILEM appellamus INAEQUALITATEM, ea jubendi poteſtatem aliis defert, alios obtemperandi devincit neceſſitate. Etenim ſine imperio & magiſtratuum auctoritate nulla conſiſtere civitas poteſt (†); pauperiores vero cives, quorum longe maximus numerus eſt, quaeſtu faciendo occupati, civitati regendae civiumque litibus audiendis dirimendisque vacare nequeunt. Itaque neceſſario delectu opus eſt, ut magiſtratus fere deferantur ad eos, quibus divitiae otium, lautior educatio cultusque ingenii majorem peritiam, aut excellentior virtus inſignem imperii adminiſtrandi prudentiam attulerit. Quin ab imperio non tantum ac magiſtratuum poteſtate INAEQUALITAS CIVILIS oritur, ſed etiam ab eâ, quâ efficax ad regendam multitudinem imperium aegre careat, excellentiae cujusdam opinione, quae demum fiduciam, auctoritatem & venerationem parit. Etenim, ut maxime virtus, prudentia ac ſapientia magiſtratibus eam venerationem conciliant, unâ tamen externus quidam ſplendor, decus, honor & dignitas requiruntur, quae quidem uti magiſtratuum propria ornamenta, ita ſimul laborum, vigiliarum, munerumque difficillimorum, ſi ea probe gerantur, juſta honeſtaque praemia ſunt judicanda (**).

Ne-

(*) „ Dans l'état de la nature, les hommes naiſſent bien dans l'égalité, mais ils n'y ſauroient reſter: La ſocieté la leur fait perdre." MONTESQ. *l'Eſpr. des Loix* Lib. VIII. ch. 3.

(†) CIC. III. *de Leg.* 2.

(**) Fortaſſe tamen ROSSAVIUS *Contr. Soc.* L. III. ch. 6. ipſe magis ex eo, quod fieri videbat, quam ex veritate judicavit, ad omnem monarchiam Principes, optimates ac nobiles requiri. *Pour la former*, inquit, *il faut donc des*

aequalitatem insidiari, recte judicaret Montesquivius (*). Quocirca, quae tollitur quodammodo aequalitas imperio civili, eadem praeclare ipsius imperii civilis auctoritate, legum aequabilitate ac justitiâ instauratur (†). Et, si vel maxime (quae rerum humanarum est iniquitas) quaedam imperii civilis & inaequalitatis damna sint, ea non modo plurimis commodis compensantur, sed praesertim sapientis legislatoris mitigantur prudentiâ. Itaque non omnis inaequalitas, sed immoderata atque injusta; non omnis imperii civilis auctoritas, sed turpis dominatio ac tyrannis est vituperanda.

Quibus ita disputatis, omnisque jam AEQUALITATIS, &, quo magis haec eluceret, omnis etiam INAEQUALITATIS cum *naturalis*, tum *civilis* explicatâ vi, ratione ac naturâ, amplius jam prioris quaestionis parti nos ita respondere posse arbitramur:

HOMINES EO SENSU AEQUALES ESSE, UT, QUAE EX COMMUNI OMNIUM HOMINUM NATURÂ ORIANTUR JURA OFFICIAQUE, EA AD OMNES HOMINES PERINDE PERTINEANT: IGITUR AEQUALES ESSE HOMINES, PRIMUM IN STATU NATURAE, QUOAD NEQUE PROPRIA QUAEDAM NECESSITUDO NATURALIS AC CONJUNCTIO, NEQUE JUSTA PACTIO; DEINDE IN IPSÂ CIVITATE, QUOAD NEQUE JUSTA ITIDEM PACTIO, NEQUE CIVILIS CONGREGATIONIS ATQUE IMPERII VIS AC RATIO, PRAECIPUA QUAEDAM JURA, ANTE ALIOS ALIIS, TRIBUERIT; ALIIS VERO PECULIARIUM QUORUMDAM OFFICIORUM ADJUNXERIT NECESSITATEM.

Atque

(*) *L'Esprit des Loix*, L. VIII. ch. 2. Conf. ROUSSEAU, *Contr. So-*

Atque haec ſolutio quaeſtionis cum per ſe gravis poteſt videri, tum in primis fructuoſa ad omnis imperii, civilis praeſertim, moderationem juſtosque fines inteiligendos ac leges publicas, quae fundamentales vocantur, deſcribendas: id quod ſperamus tum perſpicuum fore, cum, quae jura officiaque propria ab hominum Aequalitate proficiſcantur, in alterâ quaeſtionis parte, quam nunc expedire aggredimur, explicuerimus.

PARS II.

CAPUT PRIMUM.

QUAE JURA OFFICIAQUE PROPRIA, EX AEQUALITATE HOMINUM PROFECTA, IN STATU NATURAE VALEANT.

Omnis de hominum AEQUALITATE diſputatio noſtra eam ob cauſſam ſuſcepta eſt, primùm, ut de hominum naturâ, conditione, dignitate & Aequalitate, ejusque Aequalitatis verâ ratione univerſe conſtaret; deinde, ut, quae PROPRIA HOMINUM JURA OFFICIAQUE ex illâ aequalitate naſcantur, ea dilucide cognoſcerentur. Itaque in priore parte conſtitutâ jam &, quoad a nobis fieri potuit, diligentius deſcriptâ illâ hominum aequalitate, nunc in alterâ ſcriptionis noſtrae parte locum DE PROPRIIS AEQUALITATIS JURIBUS OFFICIISQUE perſequamur: in quo tractando is nobis ordo probatur, ut primum agamus de ſtatu naturae, & poſtea de ſtatu civili; in utroque autem ſtatu Hominum maxime Jura exquiramus, quibus quae conſentanea Officia ſint, ſic ultro perſpicietur.

Praeclarae quaeſtionis priore parte explicandâ hoc nobis videmur effeciſſe:

HOMINES EO SENSU AEQUALES ESSE, UT QUAE EX COMMUNI OMNIUM HOMINUM NATURÂ ORIANTUR JURA OFFICIAQUE, EA AD OMNES HOMINES PERINDE PERTINEANT: IGITUR AEQUALES ESSE HOMINES PRIMUM IN STATU NATURAE, QUOAD NEQUE PROPRIA QUAEDAM CONJUNCTIO NATURALIS, NEQUE JUSTA PACTIO; DEINDE IN CIVITATE ETIAM, QUOAD NEQUE JUSTA PACTIO, NEQUE CIVILIS CONGREGATIONIS ATQUE IMPERII IPSA VIS AC RATIO PRAECIPUA QUAEDAM JURA ALIIS ANTE ALIOS TRIBUIT, ALIIS VERO PECULIARIUM QUORUMDAM OFFICIORUM ADJUNXIT NECESSITATEM.

Apparet igitur, demtâ propriarum omnium atque accidentium conjunctionum pactionumque inconſtantiâ, homines in naturae ſtatu inter ſe aequales eſſe; itaque omnes iisdem juribus frui, iisdemque officiis eſſe devinctos; nullis adeo poteſtatem aut imperium in alios tributum, nullis parendi aliis neceſsitatem a naturâ impoſitam eſſe. Ex quibus praeceptis quae propria Aequalitatis jura officiaque hominibus exſiſtant, nunc inveſtigemus.

I. Primum ejusmodi eſt haec rerum univerſitas, ut corpora phyſicarum regularum neceſsitate, animantia bruta inſtinctibus, homines legibus regantur: quae quidem leges, uti a communi ac ſimili omnium hominum naturâ proficiſcuntur, ita jurium, quae leges illae dant, officiorumque, quae praecipiunt, aequa vis ad omnes homines pertinet. Quamobrem non inhumanus modo, ſed plane injuſtus eſt, qui legum naturae, quas ipſe violat, ab aliis exigere cuſtodiam audeat. Jam igitur vis intelligitur notiſsimi praecepti: *quod tibi non vis fieri, id ne alteri feceris*, & contra, *quod tibi vis fieri, id feceris aliis.*

[redacted]

ctiones recte referatur. Nam, qui nude tantum ac per se spectantur homines, tamen sic quoque aequales sunt, ut, si quando in proprio statu quodam versentur, si quando conjuges, si patres, atque ita deinceps fiant, ut tunc iisdem juribus fruantur iisdemque adstricti sint officiis, quae natura omnibus conjugibus, omnibus patribus impertiit. Deinde, ut omnis propemodum disputatio nostra, ita praecepti, quod nunc posuimus, vis ac potestas Gentes etiam attingit. Quocirca nullus praecipuus honos alteri Populo potest ab altero deberi, nisi ex proprii cujusdam pacti fide; ut jam perspiciatur, quid de honore loci, sive de *jure praecedentiae* inter Gentes, quod vulgo vocant, sit sentiendum; quod profecto nisi pactis aut tacitis aut disertis sit firmatum, totum inane est putandum (*). Hoc jure igitur Aequalitatis fretus Arioviſtus, superbe quidem, neque tamen inique Caesaris legatis respondebat, *si quid ipsi a Caesare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere* (†).

II. AEQUALITATI hominum finitima est LIBERTAS, cujus vis ex praecedenti praecepto sua sponte cognoscitur. Etenim qui homines aequales, id est, uno humanitatis vinculo copulati, nulla autem propriae conjunctionis vel pactionis necessitate devincti sunt, nulloque alii ante alios praecipuo jure praediti; sane ii necessario ita sunt *liberi*, ut non nisi uni Deo omnes pareant; ut igitur a nullius hominis pendeant nutu, sed ad suum ipsi arbitrium unice vivant. Atque huic libertati consequens est, ut, simul atque homo ad aetatis maturae tempus pervenerit, quam vitae degendae viam ingredi velit, penes eum solum sit constituendi jus ac potestas; ut porro, quaecumque invenerit, excogitaverit, didicerit, ea vel sibi habere possit, vel, quae putet ad cognoscendum etiam prodesse aliis, ea libere patefacere atque in lucem proferre. Ac libertatis quidem uti vehemens studium tam ceteris animantibus, quam hominibus, ingeneravit natura, ita tanta vis est, ut primum nemo, ne fortior quidem in imbecilliorem, nec prudentior in minus cautum ac providum, nec dives in pau-

(*) PUFENDORF *de Rebus Suec.* Lib. VIII. §. pen.

(†) CAES. Lib. I. *de Bell. Gall.* cap. 34.

pauperem, nec qui quacumque virtute aut potentiâ excellat, in ceteros ſibi ullam poteſtatem vel imperium ullum, qualicumque ſimulatione utatur, poſſit aſſumere. Deinde tanta libertatis magnitudo eſt atque efficacia, ut dimitti ea tota atque alienae dominationi tradi nequeat, ne quidem a volente, ſiquidem haec non voluntas, ſed dementia putanda eſt: quam vim autem moralem habere poteſt, quod a dementiâ ſit profectum? Tertio tanta vis libertatis eſt, ut injuſte ac nefarie per vim ac metum erepta oppreſſaque ſemper ab unoquoque homine, propter id unum, quod homo eſt, poſſit vindicari. Ceterum ex hac libertate, quae in ſtatu naturae, uti ſingulorum hominum, ita Gentium omnium communis eſt, intelligitur, unicuique populo libero jus eſſe eâ utendi civitatis regendae ratione eâque imperandi formâ, quae cuique ad ſalutem publicam omnium optima aptiſſimaque videatur, nullamque aliis populis populorumque rectoribus de eâ re ſtatuendi jubendique eſſe poteſtatem: quod ſi contra quandoque fiat, hanc ſummam injuriam eſſe, bello quoque & armis repellendam.

Quod vero diximus libertatis proprium eſſe, ut ad ſuum quisque arbitrium vivat, & quod ei cumque libet, faciat, id profecto ita accipiendum eſt, ut nihil fiat contra leges (*), nihil contra aliorum li-

(*) Itaque leges non tollunt libertatem, neque aequalitatem, ſed e contrario utramque praeclare defendunt. Nam inter ſe propterea in primis ſunt aequales homines, non quod nullis, ſed quod *iisdem* legibus parent. Contra ac Neckerus, dixit Montesquivius, loco ſupra jam pag. 42. allegato, Lib VIII. ch. 3. *leges eſſe, quae inſtaurent aequalitatem.* Quam temere igitur Neckerus Jurium hominis deſcriptionem, quam Galli vulgarunt, carpens in libro *ſur l'Adminiſtration*, pag. 207. Ed. d'Amſt. 1791. ſcribit: *Les hommes ne demeurent point libres, puisque après être ſortis de la dépendance paternelle*, ILS PASSENT SOUS L'EMPIRE DES LOIX, *faites avant eux, & ſans eux.* Quam temere ex legibus naturae, quae rerum dominia regunt, inaequalitatem ita efficit: *Les hommes*, inquit p. 207 fin. *demeurent encore moins égaux en droits, puisque les loix de propriété ſont les premieres, qu'ils rencontrent* &c. Quaſi vero hae leges non omnes pariter homines devinciant, & tam pauperi agricolae ſuum agellum ac ſuas viticulas, quam diviti homini magnificam villam ſuam conſervent ac tueantur. Vide infra Cap. ſq. No. III.

libertatem, nihil, quod cujusquam hominis habeat injuriam. Omnium enim hominum inter eos communis & aequa libertas eſt: quâ qui ſic uteretur, ut aliorum libertatem violaret, is libertate libertatem opprimeret, quo nihil exitioſius, nihil turpius cogitari poteſt. Ex quibus quae ſit aequalitas, jus ac libertas Hobbeſii, videlicet jus omnium hominum contra omnes, facile eſt ad exiſtimandum: neque enim illa libertas dicenda, ſed foeda licentia, quae corrumpat, pervertat atque obruat omnem veram tantoque nomine dignam libertatem.

Ex his, quae ita de libertate ejusque verâ ratione diſputavimus, quod communi & aequali libertatis juri contrarium officium reſpondeat, ultro quisque intelliget.

III. Atque hujus, quam modo paucis verbis deſcripſimus, libertatis vis ac praeſtantia, uti per omnes vitae partes ac munera latisſime patet, ita praeſertim in re omnium graviſſimâ, nimirum in religione & cultu divino, debet ſancta incorruptaque cuſtodiri. Quid enim? Nonne unusquisque homo ipſe ſtatuat, qua ratione colat Deum & adoretur, eique ſui gratiſſimi animi ſenſum teſtificetur? Nonne ipſe dijudicet, quâ viâ aeternam ſibi ſalutem paret; tantamque rem an aliorum ex opinionibus erroribusque pendere patiatur? Nam, etſi unus modo Deus eſt, unaque vera ac ſimplex Divinitatis venerandae ratio, hominum tamen ignoratio & ſuperſtitio varios multiplicesque colendi Dei modos induxit: inter quos ſunt ſane, atque eſſe magnopere dolemus, qui a Divinitatis magnitudine ac praeſtantiâ abhorreant toti, atque homine etiam prorſus indigni debeant judicari: alii vero ejusmodi, ut, quamquam ritibus inter ſe caerimoniisque differunt, ad ſummi tamen Numinis veram ac ſinceram venerationem omnes referantur (*). Sed quidquid de Dei colendi ratione atque officio, pro

(*) For modes of faith let graceleſs zealots fight,
His can't be wrong, whoſe life is in the right.
All must be falſe, that thwart this one great End,
And all of God, that bleſs mankind or mend.

POPE *Ep.* III. vs. 303 — 306.

afferant, & quae quisque ad felicitatem ſuam pertinere exiſtimet. Neque enim hominum aequa Jura in conjugiis contrahendis, in liberis educandis, in pactorum ineundorum poteſtate ac ſemel initorum fide retinendâ, in tuendâ exiſtimatione ſuâ ac famâ, ſimilibusque rebus infinitis nunc perſequi omnia aut licet aut vacat. Atque hic quoque facillimum eſt, quae contraria hominum Officia ſint, ex dictis ultro perſpicere.

Neque tamen, quod de rerum occupatione in ſtatu naturae dixi-mus, id quemquam retardet, quaſi temere diſputatum ſit. Quod enim ROSSAVIUS omne dominium, atque omne, quod cujusque proprium ac ſuum dicitur, e ſtatu naturae tanquam in exilium ejicit, id haud ſcio, an magis ſomnium dormientis, quam philoſophi judicium, ſit putandum; niſi fortaſſe quis ſentiat, id Viri diſertiſſimi toti doctrinae conſentaneum eſſe, quippe qui fingendo hominem ſuſtulerat, nec niſi beſtiam fecerat reliquam (*). Enimvero vel in ipſo ſtatu naturae quis quaeſo aut pomum ex arbore ſimilemve fructum decerpere, quo veſceretur, aut leoni vel urſo ſuperato occiſoque poſſet pellem detrahere, quâ frigus defenderet, vel occupare antrum, in quo habitaret, niſi ceteros inde excluderet? Quo quidem jure alios repellendi vera pro-

(*) *Il paroit d'abord, que les hommes dans cet état n'ayant entre eux aucune ſorte de relation morale, ni de devoirs connus, ne pourroient être ni bons ni méchans.* Sur l'Orig. de l'Inegal. pag. 38, 39. Ed Amſterd. 1759. Ex quo tamen ſimul cognoſcitur, quam noxia ſint falſa initia, ex quibus non niſi falſae concluſiones poſſint duci. Ceterum Roſſavii errorem, quaſi in naturae ſtatu nulla ſit vis dominii, errat quoque NECKER ſur l'Admin. p. 210. *On lui prouveroit d'ailleurs aiſement dans ce ſiècle de philoſophie, que la proprieté n'eſt pas un droit naturel, mais un droit établi par la ſocieté.* Niſi forte hujus ſeculi philoſophis illudere Neckerus voluit. Quidquid ſit, in ſtatu naturae an nulla ſit vis dominii? Qui igitur in oceano ſibi occurrunt navigantes, alii alios jure deripiant? Gentes igitur, quae ſane in ſtatu naturae vivunt, nullas habeant res, nullas regiones ſuo dominio ſubjectas! Quam fallax opinio, quam inanis, quam multorum errorum plena! Quam neceſſarium, ut qui ſic diſputent, doctrinam GROTII *de jure belli ac pacis* Lib. II. c. 3. 6. 7. 8. 9. perpendant.

proprietatis dominiique notio continetur. Ceterum dominium in paucis primo rebus, praesertim in mobilibus coeptum, transiit deinceps ad quaslibet res, totosque tandem campos agrorum & terrarum tractus pervasit. Quae vero his praeceptis porro de gentium jure navigandi per oceanum, piscandi, occupandi regiones ignotas atque inhabitatas, faciendique liberam ubique mercaturam consentiant, non est, quod hic pluribus persequamur (*).

V. Ex hominum etiam aequalitate jus quoddam praecipuum oritur propriae defensionis, id est, jus exigendi, ne quisquam aut vitae nostrae, aut corpori, aut membrorum integritati vim inferat; ne opprimat libertatem, neque eripiat bona: verbo, ne nobis ullam faciat injuriam; quam idcirco quavis necessariâ ratione, etiam vi ac nece injusti aggressoris, repellere fas est. Nihil igitur certius est, quam in naturae statu sui quemque juris ipsum sibi vindicem esse. Ex quo etiam jus oritur petendi ab injuriae cuiusvismque auctore, ut datum damnum praestet; ad quod hic perfecto officio tenetur. Atque haec doctrina, utcumque breviter tractata, fontem monstrat, ex quo belli jura officiaque inter Gentes omnia sint haurienda. Commemorari enim leviter haec possunt, explicari omnia diligentius nullo modo.

VI. Tandem, ne longi simus, taediumque lectori afferamus persequendis iis, quae ex dictis facile quisque conficiat, cetera nunc breviter contrahamus. Igitur nullo in genere disputandi magis honeste patefieri potest, quid sit homini tributum naturâ, quam, si quae naturalis conjunctio hominum & ejusdem naturae societas inter ipsos sit, consideretur: ex quâ naturae ejusdem communitate communis omnium aequalitas, ex aequalitate communi communia inter omnes jura officiaque nascuntur. Quamobrem vere PLAUTUS (†): *Homo ego sum; homo tu es; ita me amabit Jupiter.* Ex hâc quoque aequalitate oritur, ut nemini jus sit querendi de damno, quod propterea quis patitur, quia id prius alteri ipse fecerit; haec talio est; haec

(*) Vid. GROTIUS in *Mari libero.*

(†) Tiln. Act. II. Sc. 4. vs. 46.

haec illa norma, ſecundum quam apud inferos jus dicere Rhadamanthus perhibetur; haec aequitas edicti praetorii, quo Romae quondam ſancitum erat, ut, quod quisque juris in alterum ſtatuiſſet, eodem ipſe jure uteretur (*). Hinc PHAEDRUS monet, *ſua quemque exempla debere aequo animo pati* (†); hinc denique recte iterum PLAUTUS (**): *Tu contumeliam facias; tibi non dicatur: tam ego homo ſum, quam tu.* Atque huic iterum aequalitatis juri paria officia reſpondent, imprimis illud praecipuum officium unicuique ſuum jus aequalitatis intactum cuſtodiendi. Peccant vero contra hanc communem naturam humanam, peccant contra jus aequalitatis, qui in homines ſaeviant, qui crudelius cum aliis agant, ac vel eos ipſos, qui deliquerunt, acerbius puniant; qui mutilent homines, qui caſtrent: peccarunt graviter Romani, qui durius habebant captivos, quaſi ſecundum genus hominum (††); peccarunt inprimis tam Graeci, quam Romani, qui ceteras in Gentes, veluti barbaras, ſibi, cultis ſcilicet politisque hominibus, ut omnia licerent, ſumebant arrogantius; peccarunt tandem foediſſimum in modum contra Americanos Hiſpani, quorum ſaevitia, crudelitas, omnisque erga innocentes populos immanitas tanta fuit, ac, propter turpiſſimam religionis Chriſtianae obtrudendae ſimulationem, qua tegebatur auri nefanda fames, eo tetrior ac dirior viſa, ut nomen Chriſtianum exſecrandum iis Gentibus ac deteſtabile redderetur.

Atque haec nobis praecipua videntur ex iis juribus, quae in ſtatu naturae ab hominum Aequalitate proprie proficiſcuntur. Quandoquidem vero jura & officia diximus ex genere eorum eſſe, quae ad ſe invicem referantur, & quorum poſitis alteris, altera neceſſario ponantur; omnino, quae dictis explicitisque juribus officia paria reſpondeant, non amplius difficile ad exiſtimandum poteſt videri.

(*) Pandect. Lib. II. tit. 2.
(†) Lib. I Fabul. 26.
(**) Aſinar. Act. II. Sc. 4. vſ. 82.
(††) Flor. III, 2.

nes pari jure ac libertate utuntur aut manendi in ſtatu naturae, aut civilem ſocietatem coëundi quibuscumque velint conditionibus ac legibus. Quod poſterius ſi fiat, cum ita ab aequalibus hominibus ineatur haec ſocietas civilis, apud eos univerſos congregatos neceſſe eſt ut imperium civile ſit, quod originarium quidam vocant, ut diſtinguant ab imperio delato, & cujus ſubjectum commune ipſum eſſe populum docet GROTIUS *de Jure Belli & Pacis* L. I. c. 3. §. 7. Igitur imperium civile non niſi ad univerſos cives ſive ad ipſam civitatem pertinet, & vel a civibus ipſis retinetur, quae forma democratica dicitur, vel uni homini aut ſenatui, ſive totum ſive partim defertur; unde ariſtocraticae, monarchicae & mixtae imperii civilis formae natae ſunt. Ex hominum igitur aequalitate, veluti ex proprio fonte, omnis vis civilis imperii, quod originarium dicitur, manat, ut, ſine populi voluntate, neque unus homo neque coetus quidam hominum jure ſibi civilem poteſtatem aſſumat. Quod ſi juſto pacto ad alium detulerit imperium Populus, ejus pacti fidem religioſe illum praeſtare, Lex naturae jubet. Quod enim PAINIUS (*) nuperrime contra BURKIUM diſputavit, in eo ſic Viro intelligentisſimo aſſentior, ut ex juſtâ & gravi cauſſâ civitatis regundae formam ac rationem a populo mutari poſſe concedam; poſteritatem vero a majoribus nullius pactionis religione adſtringi poſſe, non perinde probem. Neque enim videó, ſi hoc concedatur, quam vim pactiones Gentium quamque auctoritatem ulla foedera retinere posſint. Omnino non animadvertiſſe mihi Painius videtur, id quod omnes tamen cum philoſophi tum politici docuerunt, populum eſſe perſonam quamdam moralem, quae, utcumque ſinguli quidam cives alii vel diſcedant vel moriantur, alii contra aut naſcantur aut aliunde ad civitatem accedant, nihilominus eadem atque immutata maneat: quapropter TACITUS Lib. III. *Annal.* c. 6. ſcribit, *principes mortales, rempublicam aeternam eſſe.* Atque hunc locum eximie cum rationibus firmavit, tum

(*) *Rights of Man, being an answer to Mr. Burke's attack on the Frenceh Revolution, by* THOMAS PAINE, *Secretary for foreign affairs to congres in the American War, and author of the work intitled* Common ſenſe. Second Edition. Philadelphia 1791. p. 83 & 84. Verſionis autem Galliçae p. 115.

III. Deinde, quamquam imperio civili obtemperare debent cives, atque ita cum magiſtratibus neceſſario inaequales ſunt; alio tamen ſenſu adhuc in ipſâ civitate ſunt aequales, nimirum inter ſe & privati cum privatis, qui, quemadmodum in ſtatu naturae iisdem legibus naturae, ſic nunc in civitate iisdem legibus civilibus perinde omnes parent. Igitur omnes aequo jure utuntur eorundemque civilium officiorum neceſſitate devinciuntur, &, quemadmodum leges civiles pariter omnes cives ad obedientiam obligant, ita omnes innocentes perinde tueri ac defendere, improbos e contrario omnes aeque punire debent (*). Atque haec aequalitas civium ſaepe civilium legum auctoritate diſerte ſancita eſt. Sic cautum erat XII tabb. apud Romanos, ne privilegia irrogarentur, quibus CICERO ſcribit, nihil eſſe odioſius, nihil injuſtius, nihil quod libera civitas minus ferre poſſit: & alibi: *In priuos homines leges ferri noluerunt: id eſt enim privilegium: quo quid eſt injuſtius? cum legis haec vis ſit, ſcitum eſſe juſſum in omnes* (†).

IV. Aequalitatem hominum naturalem vidimus in omni civitate reliquam eſſe, niſi quoad civilis quaedam ratio ac neceſſitas eam minuit. Atqui, qui praeſunt civitatibus, ita tantum praeſunt, ita imperant, ita neceſſario ſuperiores ſunt, quoad rempublicam curant: ex quo perſpicuum eſt, ipſos principes viros, omnesque magiſtratus in privatis negotiis ſuis, in quibus non magiſtratus, ſed cives ſunt, aequo cum ceteris civibus jure uti, iisdemque officiis parere. Quapropter SENECA animadvertit, Ep. 85. *Duas perſonas habet Gubernator: alteram communem cum omnibus, quae eandem conſcenderunt navim, quâ ipſe quoque vector eſt; alteram propriam, qua gubernator eſt.* Atque hanc duplicem imperantium perſonam pro ingenii ſui magnitudine diligenter explicuit GROTIUS, eâque de cauſſâ ſummum principem docuit, tanquam partem communitatis, pariter cum aliis civibus legum civilium

(*) Cf. *Inſtruction de ſa Majeſté Imperiale Catherine II, pour la commiſſion chargée de dreſſer le projet d'un nouveau code de loix*, Art. 34. à Petersb. 1770. 4to.

(†) CIC. III. *de Legg* 4. 19. Cf. TERRAS *Hiſt. de la Jurisprud. Rom.* P. I. §. 3. pag. 14.

litate naturali, in ipſa civitate, reliquum integrumque, cum jurisprudentiae quondam decus HERMANUS NOORDKERK, apud Amſtelaedamenſes cauſſarum patronus (*), tum ipſa Hollandiae Curia (†), praeclare vindicarunt.

V. Habet hoc, ut diximus, proprium naturalis Aequalitas, ut eam cives, niſi ob publicam communemque omnium ſalutem, non dimittant; id eſt, ut non tyrannidi, ſed juſto demum legitimoque imperio pareant. Juſtum autem legitimumque imperium eſt judicandum, quod cum a verâ cauſſâ profectum ſit, tum ad publicam univerſae civitatis ſalutem referatur. Reliqua, quam quis fortaſſe poteſtatem ſibi ſumat, non ilia legitima poteſtas, non juſtum imperium, ſed turpis dominatio ac tyrannis eſt, cui ne reſiſtant cives, metu pauliſper ac vi contineri poſſunt, jure non poſſunt. *Etenim illud eſt ſtultiſſimum*, inquit CICERO (quem ſaepe, nec tamen nimis, fortaſſe ne ſatis quidem, advocavi), *exiſtimare omnia juſta eſſe, quae ſcita ſint in populorum inſtitutis aut legibus. Etiamne, ſi quae leges ſint tyrannorum? ſi triginta illi Athenis leges imponere voluiſſent? Aut, ſi omnes Athenienſes delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hae leges juſtae haberentur (**)?*

Juſti

(*) Primum, in Judicum Amſtelaedamenſium Litteris ad Proceres Hollandiae die 24. Novembr. An. 1756. contra Conſiliarios delegatos datis §. 185. Deinde in Ballivii *Elberti Teſtard* quadam relatione ad Proceres An. 1769. §. 103 & ſeqq.

(†) In Relatione quâdam ad Proceres Hollandiae contra Reipublicae Belgicae conſiliarios in cauſſâ cujusdam artificis *Verbruggen* An. 1770.

(**) Lib. I. *de Legg.* c. 16. NECKERUS *ſur l'adminiſtr.* p. 210 & 211. moleſte fert, verbum *oppreſſio* ſ. *tyrannis* in Gallorum Summâ jurium hominis inveniri, primum, quia ei verbo definita notio non eſt ſubjecta; deinde, quia abuſui patet. Sed primo, Belgae contra Philippum non veriti ſunt hoc verbo uti. Praeterea, an verbis *fortitudo* ac *temeritas*, *liberalitas* & *diſſipatio bonorum*, *parſimonia* & *avaritia* certae notiones ſubjectae ſunt? Nonne avarus vult pro parco homine ac frugi; qui bona diſſipat, pro liberali haberi? An idcirco haec verba ex morum doctrinâ ejicienda ſunt? An verba *obſequium*, *obedientia*, *imperium* ita accuratas ſemper notiones habent, ut

dejiciebant Philippum, his maxime eximiis rationibus & verbis utebantur: *Principem ad cives ab omni injuriâ tuendos esse constitutum: neque eos esse subditos, qui, veluti servi, omnibus imperantium jussis obtemperent; principem esse* CIVIUM CAUSSA, *non cives principum caussâ; qui vero opprimat cives, ac veluti servos habeat, non illum pro principe, sed pro tyranno habendum; ac, si nulla sit alia salutis expediendae ratio, tunc fas esse, ad tuendam naturalem libertatem, expellere eum principem* (*). Partim vero legum imperii publicarum oriuntur ex conventionibus, quibus aut initae civitates sint, aut constitutum vel delatum imperium; quae leges imperii ut a *naturalibus*, quae in omni imperio insunt, distinguantur, *pactitiae* seu *conventionales* vocantur. Harum sexcenta exempla cum ubique Gentium, veluti in magnâ Chartâ Angliae, nec non in Capitulatione Imperii Germanici, quae dicuntur, tum etiam in promissis Comitum Hollandiae occurrunt: neque enim istis Comitibus olim obsequium promittebatur, nisi ante ipsi privilegiorum Belgii & consuetudinum custodiam jurisjurandi religione firmassent: quorum adeo privilegiorum ac jurisjurandi violationem Philippo inprimis objecerunt Belgae.

Quemadmodum vero dominatio ac tyrannis est, quaecumque potestas praeter jus & fas legesque publicas improbe usurpata cives injuste opprimat, ita contra, quae justa quidem, sed debilis, infirma fractaque adeo sit potestas civilis, ut leges nihil valeant, ut judicia jaceant, ut magistratus bonos innocentesque cives a sceleratorum hominum injuriis tueri nequeant, ut multitudinis furor parietes disturbet, & tectis sceleratas faces inferat; non ea civitas, non imperium, sed turpissima anarchia est, nisi multo exitiosior tyrannide, saltem ejus hac parte similis putanda, quod utraque civium obruit libertatem; quod utraque effi-

> The less and greater set so justly true,
> That touching one must strike the other too;
> 'Till jarring intr'ests of themselves create
> Th'according Music of a well-mix'd State.
>
> POPE *Ep.* III. vs. 283—294.

(*) Vid. Edict. Procer. Holl. Vol. I. p. 26 & seqq.

efficit, ut non jus & fas, ſed vis & arma valeant; ut improbitas ſummaque ſcelera dominentur; neque aut bona, aut vita, aut familiae, aut liberi, aut quaecumque cariſima haberi ſolent, cuiquam tuta ſint ac defenſa. Neque igitur in anarchiâ, id eſt in vacuâ omni imperio, vel infirmo tantum & fracto imperio parum munitâ civitate, multitudinis impotentia animi, nequitia, & effrenis ac praeceps amentia minus, quam in tyrannide potentis domini libido, juſtos, probos, honeſtos cives miſerum in modum vexat; neque adeo minus Catilinae furiae, quam Tiberii, Caligulae, Domitiani, Neronis dominatus & flagitia peſtem civitati atque interitum afferunt (*).

Itaque, ut, unde digreſſa eſt, eo redeat haec diſputatio, primum Aequales omnino in civitate etiam ac jure liberi ſunt cives, ſi injuſtum ſit imperium, id eſt, ſi vel injuſtus princeps imperet, vel verus quidem ac jure delectus, ſed improbe & contra manifeſtas leges imperii publicas imperet. Deinde, ad priſtinum naturae ſtatum ac naturalem Aequalitatem redeunt cives, ſi ita fracta ſit & labefactata omnis imperii auctoritas, atque ita diſſoluta civitas, ut, propter quam omnis ſit civilis conſociatio, ſalutis conſervatio atque incolumitas nulla poſſit haberi, ſed quisque ſibi ipſe proſpicere ac ſalutem quaerere cogatur.

VI.

(*) FAVETTIUS, qui non poſtremam perſonam egit in rerum Gallicarum converſione, quando munere ſuo ſeſe abdicabat, litteras dedit ad praeſidiarios milites Pariſios die 8. Oct. 1791. in quibus Anarchiae damna ſic efficacisſime exponit: *Gardes-vous cependant de croire, Meſſieurs, que tous les genres de deſpotisme ſoient detruits, & que la liberté, parcequ'elle eſt conſtituée & cherie parmi nous, y ſoit deja ſuffiſamment etablié. Elle ne le ſeroit point, ſi d'un bout à l'autre tout ce que la loi ne defend pas, n'étoit pas permis; ſi la circulation des perſonnes, des ſubſtances, du numeraire éprouvoit quelque reſiſtance; ſi ceux, qui ſont appellés en jugement, pouvoient être protégés contre la loi; — — — ſi des oppoſitions arbitraires, fruits du deſordre, ou de la meſiance, paraliſoient l'action legale des autorités legitimes; ſi le domicile de chaque citoyen ne devenoit pas pour lui un aſyle plus inviolable que la plus inexpugnable forteresſe; — — — s'il n'y avoit pas dans la voix du magiſtrat, qui parle en ſon nom, une force toujours ſuperieure à celle des millions des bras, armés pour la defendre.*

VI. In primis, ut, quae omni civitati propoſita eſt publica ſalus, obtineatur, legibus civilibus opus eſt, quae declarent, quibus maxime rebus illa ſalus publica contineatur; ne, dum pro ſuo quisque civis captu prodeſſe reipublicae ſtudeat, eam fortaſſe peſſumdet, eique perniciem, non ſalutem, afferat. Eſt vero lex univerſae civitatis voluntas, commune praeceptum, communis reipublicae ſponſio, uti eam vocavit PAPINIANUS, Vir praeclarus, Pand. lib. I. tit. 3. L. 1. Quamobrem, ut de univerſorum civium communi illà voluntate conſtet, neceſſe eſt, ut omnes cives voluntatem de lege declaraverint, ſive ipſi per ſe, quod in parvis rebuspublicis nonnunquam videmus, ſive per delegatos, qui multorum civium vicem ſuſtinent; id quod majoribus civitatibus conſentaneum eſt (*). Hoc igitur ex naturali aequalitate praecipuum jus ſupereſt, ut cives non niſi legibus, neque ulli magiſtratui, niſi ſecundum leges jubenti, cogantur obtemperare. Itaque egregie rurſus CICERO L. III. *de Legib.* c. 1. ad imitationem Platonis (de quo ſupra in notis pag. 56.): *Ut enim magiſtratibus leges, ita populo praeſunt magiſtratus, vereque dici poteſt, magiſtratum legem eſſe loquentem; legem autem mutum magiſtratum.* Neque, obſcurum eſſe poteſt, quod huic juri aequalitatis reſpondeat officium, id quale exiſtimandum ſit.

VII. Sed legum civilium omnium omnisque juſti imperii civilis ea moderatio eſt, ut non niſi eas civium actiones regant, quibus manifeſta ſalus civitatis aut pernicies contineatur: nam propter hanc unam cauſſam, publicam videlicet ſalutem, vidimus naturalem aequalitatem civili imperio poſtpoſitam eſſe. In ceteris ergo rebus omnibus, quae rempublicam non evidenter attingant, adhuc ſumma civium Libertas eſt ſummaque Aequalitas, ut cives neque inter ſe ab aliis alii, neque cuncti a ſummo reipublicae moderatore, ſed ex ſuâ unice voluntate ſuoque arbitrio omnes pendeant: quod cum etiam ab ipſâ CATHARINA II. Ruſſorum imperatrice diſerte cautum legamus (†), quae de hac re dubitatio poſſit amplius relinqui? Supereſt igitur ex hominum naturali Aequalitate in civitatibus quoque civium Libertas, an-

(*) ROUSSEAU *Emile* Vol. IV. p. 384 & ſuiv. Ed. d'Amſt. 1762. 12.
(†) *Inſtruction de ſa Maj. l'Imperatrice Catharine* II. art. 41 & 42.

dem religionis ſibi deligendae colendaeque integra libertas inter Jura, quae ex naturali Aequalitate proficiſcuntur & in civitate intacta ſunt, longe eximia eſt habenda, atque ejusmodi, quam nullo jure tollat reipublicae rector, quin, ſine ſummâ injuriâ, non minuat. Neque enim, quid de Deo rebusque Divinis aliquis ſentiat, id in ejus voluntate ſed intelligentiâ omne poſitum eſt; neque vi & minis errores refelli, ſed argumentorum momentis convinci poſſunt. Itaque CICERO judicat, graviter contra Protagoram olim peccaſſe Athenienſes, qui urbe illum atque agris exterminarunt, ejusque libros combuſſerunt, propterea quod ſcripſerat: *De Diis neque ut ſint, neque ut non ſint, habeo dicere.* Igitur ne dubitatio quidem, uti animadvertit CICERO, poenam effugere poterat. Quin imo, quia, quâ ratione colat Deum, eâ re ſempiternam quisque ſalutem ſuam putat contineri; licita in civitate omnis colendi Dei ratio eſt, nec quisquam propter opiniones erroresque ſuos accuſari & puniri poteſt (*). Quae res tamen non prohibet, quo minus de locis & temporibus cultûs divini nonnulla a magiſtratibus ſapienter decernantur. Neque aſſentior omnino PAINIO, Viro peritiſſimo (†), qui multa bene, hoc vero perperam, quod decimum Caput Gallicae deſcriptionis Jurium Hominum reprehendit, quaſi religio ita ſuperet omnem auctoritatem civilem, ut nihil de eâ praecipi omnino in civitate poſſit. Primum enim caveri oportet, ne ipſa religio cum ritibus quibusdam externis, cum locis temporibusque confundatur: deinde Caput illud decimum non coangustat religionis libertatem, ſed potius iniquitatem coërcet hominum, ne cujusquam religionem impediant, ac punit tantum ſcelus eorum, qui, aſſumtâ ſimulatione religionis, rempublicam turbent. Etenim ſupra diximus, Cap. I. N. IV. omnis ejus religionis cuique integram debere poteſtatem eſſe, quae neminis injuriam habeat; quis autem ferendos ejusmodi putet homines eſſe, quos quondam ſimulatâ religionis equiſſâ palam nudos per

(*) Dei colendi libertatem diu praeclare Lockius, Noodtius, Barbeiracius atque alii viri eximii vindicarunt.

(†) *Rigths of Man* &c. By TH. PAINE, pag. 75. & verſionis Gallicae pag. 102.

[illegible] non Jus ip-
[illegible] imperantis,
[illegible] libertatem
[illegible]

[illegible] est de re-
[illegible] sentiendi,
[illegible] videantur,
[illegible] communicentur.
[illegible] circa tellurem,
[illegible] disputet: neque
[illegible] quin potius
[illegible] prodigandorum
[illegible] Prudenter ta-
[illegible] libertatem, quâ
[illegible] Habet enim
[illegible] quas
[illegible] vis ejus
[illegible] civitati
peri-

[illegible] sentenciam
[illegible] periculi,
[illegible] esse; &
[illegible] coër-
[illegible] do-
[illegible] publicis
[illegible] reliquaque
[illegible] eadem

periculi imminere, quo minus, quae quotidianis laboribus ſibi victum debet quaerere multitudo, ea ingenium rationemque excolere poteſt. Has igitur animi commotiones tranquillas & ſedatas ſi quis, ſaluti publicae inimicus, occulto nomine, mendaciorum fallaciâ perturbet, ad diſcordias incendat cives atque inflammet,

Tunc ſaepe coorta eſt
Seditio, ſaevitque animis ignobile vulgus,
Jamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat (*).

Jam difficile eſt animos dictis regere, neque magis contra ſeditionum vim diſcordiarumque perniciem tueri rempublicam magiſtratus, quam navim gubernator contra procellarum furorem poteſt. Neque tamen haec libertatis circumſcriptio Gallorum pertinere poteſt ad ſcriptorum honeſtorum moderationem, qui ingenii ſui lumine ac praeſtantiâ cives ſuos de verâ ſalute publicâ doceant. Nos porro eâdem nunc uſi libertate, quam libenter defendimus, nos igitur excipienda in primis quoque ea judicamus, quae aut morum honeſtatem ac pudorem manifeſto offendant, aut quae innocentis civis famam & exiſtimationem, ſine quâ civis aut magiſtratus eſſe non poteſt, foedis calumniis obruant: neque enim contra quasvis improborum calumnias facilis defenſio eſt: quo fit ſaepe, ut calumnientur audacter modo improbi ſceleratique homines, hac ſpe, fore, ut ſemper ex adſperſis ſordibus nota quaedam ac labes adhaereat. Et ſi quis vel maxime vitae honeſtae conſtantiâ reprimere calumnias poſſit, ſaepe ita innocentiae ſuae non niſi ſero demum fructus colligit. Neque deſunt exempla nationum vetuſtarum, quae, utcunque libertatis ſtudioſisſimae, calumniandi tamen pravitatem ſeverius, ac morte interdum, puniverunt. Tandem quis, obſecro, liberalis homo calumniandi impunitatem pro magno beneficio habeat? ut, qui hanc licentiam ſtudioſius excuſent, non tam honeſtorum civium, quam pravorum nequiſſimorumque obtrecta-

(*) VIRG. I. *Aen.* vs. 152. Prudenter igitur FAYETTIUS in litteris, quas, die 8 Octobr. hujus anni 1791. ad praeſidiarios milites Pariſios dedit, negat, ſatis reſtinctum omne tyrannidis genus eſſe, *ſi*, inquit, *ſi ſurtout l'uſage ſacré de la preſſe pouvoit jamais ſervir de pretexte à des violences.*

nino in laude ponenda eſt: reliqua vero omnis praecipua dignitas immeritis tributa haud ſcio, an hoc damnum habeat, ut ceteros honeſtos cives ac virtute praeditos deprimat; ut oculos hominum & animos ab ipſius virtutis veritate ad externi ſplendoris convertat vanitatem; ut denique nullam reipublicae afferat utilitatem, ſine quâ tamen naturalem aequalitatem tolli non poſſe, jam apparuit (*). Atque hujus rei demonſtratio, qualia hic cum reliquorum civium tum imperantium officia ſint, ſimul planum perſpicuumque reddit.

XI. Praeterea hoc quoque praecipuum jus eſt a naturali hominum aequalitate profectum, & quod in civitate etiam valere debet, nimirum, ut omnes cives, pro ſuâ quisque ſolertiâ, induſtriâ, ingenio, laboris contentione, opificii vel artificii intelligentiâ, bona ſibi parent, iisque ad voluntatem ſuam fruantur: dominia igitur intacta ſint atque inviolata, quorum etiam conſervatio ac ſanctitas omni civili congregationi in primis propoſita fuit. At dominiorum tamen vis naturalis duplici ratione civili recte coanguſtatur: primum tributis, deinde eximio quodam & eminenti dominio ipſius civitatis. Ac tributis quidem, utpote nervis ſuis, vix ulla respublica careat: itaque cives ea, pro ſui quique patrimonii modo, alacriter conferant, quae

(*) Stuck o'er with Titles and hung round with ſtrings
That thou' may'st be by kings of whores of kings.
Thy beasted blood a thouſand years or ſo,
May from Lucretia to Lucretia flow;
Buth by your father's worth if yours you rate,
Count me thoſe only who were good and great.
Go! if your ancient but ignoble blood
Has crept thro' ſcoundrels ever ſince the flood;
Go! and pretend, your family is young;
Not own your father's have been fools ſo long.
What can ennoble ſots, or ſlaves, or cowards?
Alas! not all the blood of all the Howards.

POPE *Ep.* IV. vs. 194—206.

Conf. CICER. *ad Div.* Lib. III. Ep. 7.

XIII. Saepe neceſſe fuit, ut omnis civilis conſociationis principem finem, tamquam firmiſſimum cauſſae, quam tuemur, fundamentum, commemoraremus, puta ſalutis tutam atque integram conſervationem, quae ex univerſorum conjunctione, auctisque ita viribus, atque omnis vitae civilis praeſtantiâ ad ſingulos cives dimanat (*). Certe, quo magis tuti eſſent homines, praeſertim e ſtatu naturae in civitates tranſierunt. Verum nulla eſſet haec tutela, nulla incolumitas, nullum ſalutis praeſidium, ſi, quemadmodum in ſtatu naturae, ita in civitatibus ſui quisque juris ipſe ſibi vindex eſſet. *Nihil eſt enim exitioſius civitatibus, nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam, compoſitâ & conſtitutâ republicâ, quidquam agi per vim.* Cic. III. *de Legg.* 18. Hoc igitur jus propriis ſeſe viribus defendendi neceſſario dimiſerunt ſinguli, ut defenderentur ab univerſis, id quod judiciorum demum auctoritate obtinetur, modo judices incorrupti aequo legum patrocinio cunctos cives perinde tueantur. Atque hoc etiam poſtulandi praecipuum jus eſt eorum, quae ex naturali hominum aequalitate in civitate ſuperſunt, quod ut ad omnes cives pertineret, idcirco maxime civitates initae ſunt, & quod ne omnibus aequum ac par ſit, ſalus publica certe non prohibet, imo ut ſit, vel maxime jubet (†): neque aliâ conditione aut lege homines aequalitatem ſuam libertatemque naturalem aut dimiſerunt aut dimittere potuerunt. Nulli igitur cives, ſive pauperes, ſive divites, ſive humiles, ſive potentes, ſive nobiles, ſive plebeji, aut quibuscumque aliis fortaſſe modis ordinibusque deſcripti, ad

(*) Man, like the gen'rous vine, ſupported lives;
The ſtrength he gains from th'embrace he gives.
Or their own axis as the planets run
Yet make at once their circle round the ſun;
So two conſiſtent motions act the ſoul.
And one regards Itſelf, and one the Whole.
Thus God and Nature link'd the gen'ral frame
And bade ſelf-love and Social be the ſame.

Pope, *Ep.* III. vs. 309 — 316.

(†) Cf. *Inſtruction de Catharine* II. art. 33.

XIV. Tandem ex Aequalitate naturali hoc quoque jus exoriri cenſemus, ut ibi quisque locorum vitam degat, ubi maxime velit, ſibique commodum, utile ac ſuave arbitretur. Quapropter vel extra civitatem, ſi malit, vivat ſolitarius; vel arbitratu ſuo ſibi deligat civitatem, in quâ rerum fortunarumque ſedem collocet; vel tranſigat aetatem in eâ civitate, in quâ natus ſit. Ex qua ſi cupiat exire, exeundi libera ei poteſtas ſit, modo ne intempeſtive aut fraudulenter diſcedat, neque contra conditionem pactionis, quâ fuerit adſcriptus civitati, cujus pactionis fides ac religio ſancte cuſtodienda eſt (*). At diſſolutâ vel exſtinctâ civitate, uti omnis civilis imperii vis & auctoritas finitur, ſic priſtina redit naturalis aequalitas ac jus ex unis legibus naturae vivendi emigrandique, quorſum quisque ſibi maxime prodeſſe arbitretur.

CONCLUSIO.

En, Viri peritiſſimi, quae de alterâ quaeſtionis Veſtrae parte diſputanda nobis videbantur! Neque enim ejus quaeſtionis ratio ferebat, ut tota legum naturalium diſciplina hic tractaretur, aut univerſa hominum Jura explicarentur; ſed primum ea ſola, quae ex AEQUALITATE hominum, tamquam ex proprio fonte, manant; deinde eorum praecipua tantum, quibus quae ſint conſequentia cetera, unusquisque facili negotio atque ultro efficere poteſt. Quod vero ad hominum Officia attinet, fateor, eorum ſapienter etiam mentio fit in veſtrâ quaeſtione; at fuit tamen, (quod jam ſupra indicavimus) cur ea officia nec pluribus, nec peculiarius, tractaremus. Meminimus, quando in Gallorum comitiis Jurium Hominum Deſcriptio afferebatur in medium, fuiſſe nonnullos, qui Summam quoque officiorum

(*) LIVIUS II, 52. GROTIUS II, 5. §. 24. BYNKERSH. *Quaeſt. Juris publ.* I. 22. II. 25. N. VI.

rum, quibus devincti ſunt homines, conficiendam eſſe vulgandamque arbitrarentur: neque id perperam fortaſſe, ſi hominum maximam multitudinem intuemur, quae officiorum facile obliviſcitur, & cujus tamen non minus intereſt officia, quam jura ſua, cognita habere. At diſciplinarum paullum diverſa ratio eſt. Etenim omnibus Juribus hominum paria reſpondent Officia colendi ea jura ac religioſe aliis tribuendi. Quapropter inanis opera & labor ſupervacaneus videatur, poſt cognita hominum Jura, quae ex Aequalitate exoriantur, praeterea quae ex eodem fonte dimanent Officia, ſingulatim etiam perſequi: neque male PAINIUS Deſcriptione jurium hominis unâ jam officia comprehendi ſtatuit (*).

Tandem ea ſola jura officiaque explicuimus, quae ex hominum Aequalitate exoriuntur. Fateor equidem, ut, QUO SENSU homines aequales ſint, exploraremus, ſimul oſtendimus, tam in ſtatu naturae, quam in civitate, multis partibus inaequales etiam homines eſſe (†); ex qua inaequalitate ſimiliter multa propria jura propriaque officia exſiſtunt. At, haec jura tamen officiaque ne explicaremus, juſta nobis cauſſa viſa eſt. Nam primum nihil magis a legendo repellit, quam nimia copia ac redundantia. Deinde TEYLERIANA Societas de juribus officiisque, *quae ab aequalitate*, non *quae ab inaequalitate* proficiſcuntur, rogavit; de quibus ut aliquando quaerat, ſi ſic videatur, integra ei poteſtas eſt. Et certum eſſe debet, uti quaeque quaeſtio accuratiſſime informata eſt, ita cavendum eſſe diligentiſſime, ut neque plus neque minus reſpondeatur, quam aut quaeſitum, aut ad poſitam quaeſtionem ſolvendam ſit neceſſarium.

Com-

(*) Quando narraverat PAINIUS p. 75. fuiſſe in comitis Gallicis, *qui* reprehenderent, Jurium modo Hominum, non Officiorum Deſcriptionem vulgari, ita ſcribit: *The obſervation diſcovered a mind, that reflected and is only erred by not reflecting far enough. A Declaration of Rights is, by reciprocity, a Declaration of Duties alſo. Whatever is my right as a man, is alſo the right of another: and it becomes my Duty to guarantee as well as to poſſeſs.* Verſionis Gallicae pag. 103.

(†) Supra Part. I. cap. 4 & 5.

Collectis igitur hujus disputationis quasi velis, ejus, ni fallor, hic exitus est, omnisque quaestionis haec solutio:

I. HOMINES EO SENSU AEQUALES ESSE, UT, DEMTIS PROPRIIS OMNIBUS CONJUNCTIONIBUS PACTISQUE, ATQUE OMNI CIVILIS CONSOCIATIONIS RATIONE PRAETERMISSÂ, QUAE EX COMMUNI NATURÂ HOMINUM SOLÂ NASCANTUR JURA OFFICIAQUE, EA AD OMNES HOMINES PARITER PERTINEANT: QUAE VERO EX PROPRIÂ QUADAM NATURALI CONJUNCTIONE VEL PACTIONE VEL CIVILI IMPERIO EXISTANT JURA ATQUE OFFICIA, UT EA SOLOS ILLOS ATTINGANT, QUOS PROPRIA EJUSMODI NECESSITUDO DEVINCIT; HIS IGITUR HOMINES ESSE INAEQUALES.

II. AB HOMINUM NATURALI AEQUALITATE, QUAM DIXIMUS, TANQUAM A PROPRIÂ CAUSÂ, VARIA JURA, ET, QUAE IIS JURIBUS RESPONDENT, PARIA OFFICIA HOMINUM PROFICISCI; NIMIRUM EA, QUAE NEQUE IN STATU NATURAE ULLA NATURALIS NECESSITUDO VEL PACTIO; NEQUE IN CIVITATIBUS ULLA CIVILIS IMPERII RATIO VEL PACTIO, AUT TOLLERE POTUIT; AUT, SI VEL MAXIME POSSET, NON TAMEN SUSTULIT: QUAE JURA CERTE PRAECIPUA ET RELIQUORUM VELUTI FUNDAMENTA, NOS EXPOSUIMUS ET ARGUMENTIS QUIBUSDAM RATIONIBUSQUE CONFIRMAVIMUS.

Veniant igitur irrisores hujus omnis orationis atque sententiae! Veniant atque dijudicent, quo jure, cum suis argutiarum omnium laqueis se ipsi irretiant, aliis acuminum dialecticorum exprobrent objiciantque pravitatem (*)! Veniant ac statuant, num eloquentiae suae copiâ ad opprimendam bonam causam, causam humanitatis dico, abuti oporteat! An propter hominum culpas, quas rebus permultis adjungit ingenii humani infirmitas, sanctissima jura, hominibus a benignissimo conditore ipso tributa, aut flocci facienda

(*) Acerbius Summam jurium hominis reprehendit BURKE in libro contra Gallos scripto atque edito A. 1790.

VERHANDELINGEN,

RAAKENDE DEN

NATUURLYKEN EN *GEOPENBAARDEN*

GODSDIENST,

UITGEGEEVEN DOOR

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

XIV. DEEL.

TE HAARLEM
by JOH. ENSCHEDÉ en Zoonen
en J. VAN WALRÉ,
MDCCXCV.

VOORBERIGT.

By het opgeven der Vraag, waaröp de Antwoorden, in dit deel voorhanden, zyn ingekomen, hebben ſommigen geöordeeld, dat het Genootſchap ene ſtof had uitgekozen, of, veel te verheven voor 't menschlyk onderzoek, of van geen toereikend nut voor den waren Godsdienst.

De zodanigen zullen zig over dit vonnis hebben toegejuichd, toen wy ons in de onäangename noodzaaklykheid bevonden, om openlyk te verklaren, dat geen der Antwoorden, door ons ontfangen, ons voorkwam den Eerprys te verdienen, welken het Genootſchap, naar den wil van zynen Stigter, jaarlyksch gewoon is toetewyzen; en 't zal hun misſchien bevreemd hebben, dat wy in de Vraag zo veel belang ſtelden, om dezelve van nieuws af aan optegeven. Wy hadden intusſchen by de eerſte inzameling, onder andere, één ſtuk ontfangen, dat ons voorkwam verdienſte genoeg te bezitten, om het den Lezeren van dit werk aantebieden; doch, dewyl wy niet gewoon zyn Verhandelingen te doen drukken, zonder tevens den Gouden Eerpenning aan één derzelven

toe-

toetekennen, zo moest dat anders lezenswaardig ſtuk blyven rusten, in het ongepast gezelſchap der afgekeurde Antwoorden. Wy hebben echter ene ſchone gelegenheid gehad, om het daar uit te verloſſen. Te weten, na het ten twedenmale ophangen der Vraag, ontfingen wy een taamlyk aantal, en daar onder, meer en min verdienstlyke Antwoorden. —— Byzonder behaagde ons uitſtekend een Antwoord, onder de Zinſpreuk: Nec temere, nec timide; *'t welke het gewigtige, en in de daad moeilyke onderwerp, zo eenvoudig en naauwkeurig behandelde, als deszelven aart ſcheen toetelaten. Ja, wy meenden aan den Schryver van dat ſtuk den Gouden Eerpenning te moeten toewyzen, en 't bleek ons by de opening van het billet, dat de Leeraar der Christlyke Gemeenten van Boxum en Blesſum in Friesland,* WILTETUS BERNARDUS JELGERSMA, A. L. M. Phil. Dr. *ons dit ſtuk geleverd had. —— Een ander ſtuk, waar onder ſtondt:* Pſalm CIV. 31, *had, onzes erachtens, zo vele waarde, dat het naast de bekroonde Verhandeling behoorde gedrukt en der waereld te worden medegedeeld; terwyl Directeuren van Teylers ſtichting, die in dezen, gelyk in het bekronen der andere Verhandeling, volkomen met ons inſtemden, nog daarenboven, aan den Schryver der laatsgemelde ene Zilveren Medaille toewezen, indien dezelve zig geliefde te openbaren.* ALLART HULSHOFF, A. L. M. Phil. Dr. *en Leeraar der Christlyke Doopsgezinde Gemeente te Amſterdam, verſchafte ons het genoegen, om zig als Schry-*

Schryver te openbaren, en bleek zulks te zyn, by de opening van zyn billet. ——

Thans kwam de gelegenheid, waar van wy gewaagden, om het eerstgemelde ſtuk, dat ten zinſpreuk voerde: Cum de Diis immortalibus disputemus, dicamus digna Diis immortalibus, CICERO, *de Natura Deorum*, III. 25, *uit de duisternisſe hervoor te roepen. Directeuren, gelyk wy, verlangende, om het in druk te zien, beſloten ook aan deszelven Schryver, indien hy zig openbaarde, enen Zilveren Penning, ten bewyze van onzer aller goedkeuring, aan te bieden. En nu leerden wy als zodanig kennen, den Remonſtrantſchen Hoogleeraar in de Wysbegeerte en voorbereidende Wetenſchappen te Amſterdam,* PAULUS VAN HEMERT.

Behalven deze drie Verhandelingen, heeft het ons, byzonder na de twede opgaaf der Vraag, niet ontbroken aan meerdere ſtukken, die opmerking verdienden; doch wy hebben geöordeeld, dat wy ons by het doen drukken behoorden te bepalen tot de eerstgemelden.

Het bygebragte, zo wel als de Antwoorden zelve, die wy thans leveren, zullen ons, vermoedlyk, by alle onpartydigen ontſlaan van de moeite, om de keus der Vraag te rechtvaardigen, indien wy zulks anders nodig keurden. Offchoon men achten moge, dat die Antwoorden het ſtuk niet volkomen afdoen en voldingen, behelzen dezelve echter zo veel ſchoons en leerzaams, zo veel dat ter zake dient, dat elk verſtandig Lezer zig zal verblyden, dat deze ſtukken het licht zien, en wy ons

verheugen, dat wy dezelve, door het voorhangen van de Vraag, hebben uitgelokt. Voor het overige menen wy dit drietal Verhandelingen te mogen aanmerken, als ene gepaste aanleiding tot nadere overdenking en dieper onderzoek, nopens een onderwerp, welks belangrykheid voor den afhanglyken ſtervling niet ligt zal gelochend worden, en tot het bedenken van 't welke de Openbaringen van Gods Wezen en Welbehagen zo vele aanleiding geven. Indien die nadere overdenking en dat dieper onderzoek wil volgen, ja, zelfs, indien daar uit een ſchoner geheel, en meer afdoend ſtuk, geboren wierde, wy zouden ons te meer verheugen, door het voorſtellen der Vraag daar toe aanleiding te hebben gegeven. —— Tot daar toe kunnen wy ons zeer wel te vrede ſtellen met de bewustheid, van wederöm iets nuttigs en lezenswaardigs aan het geächt Publiek te kunnen aanbieden, over een ſtuk, dat, gelyk de meeste gewigtige onderwerpen, altyd enige duistere zyden overhoudt.

AANWYZING

DER

ANTWOORDEN

IN DIT DEEL.

OVER DE VRAAG:

ZYN 'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA; IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN' INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

I. Antwoord, door den Eerw. WILTETUS BERNARDUS JELGERSMA, A. L. M. Ph. Dr. en Predikant te *Boxum* en *Bleſum* in *Friesland*; onder de Spreuk: *Nec temere, nec timide.* Bladz. 1

II. Antwoord, door den Eerw. ALLART HULSHOFF, A. L. M. Ph. Dr. en Leeraar der Doopsgezinden te *Amſterdam*; onder de Spreuk: PSALM CIV. 31. 123

III. Antwoord, door den Eerw. PAULUS VAN HEMERT, Hoogleeraar der Wysbegeerte aan het Kweekſchool der Remonſtranten te *Amſterdam*; onder de Spreuk: *Cum de Diis immortalibus disputemus, dicamus digna Diis immortalibus.* CICERO *de naturâ Deorum*, III. 25. 167

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

ZYN 'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOGTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA, IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN' INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

DOOR DEN EERWAARDEN HEER

WILTETUS BERNARDUS JELGERSMA,

A. L. M. PH. DOCT. EN PREDIKANT TE BOXUM EN BLESSUM IN FRIESLAND.

Aan welke Verhandeling, door TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP, de GOUDEN EERPENNING is toegeweezen.

VERHANDELING

OVER DE

GODLYKE HARTSTOCHTEN,

TER BEANTWOORDING DER VRAAGE:

ZYN 'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA: IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

INLEIDING.

Was 'er ooit een onderwerp geſchikt om 's menſchen geheele opmerkzaamheid tot zich te trekken, en waaromtrent tevens de grootſte omzichtigheid in onze naarſpooringen en uitſpraaken vereischt wordt, het is buiten tegenſpraak dat Weezen, waarop de voorgehangene Vraage van een achtenswaardig Vaderlandsch Genootſchap betrekking heeft.

Men kan zich dus met geen recht verwonderen over het groot aantal van Wysgeeren en Weetnieten, die

rig en overtollig verklaare. Ik beweere ſlechts, dat wy altyd gerechtigd en verplicht zullen zyn, om, terwyle wy de onvermoeide vlyt en ſcherpzinnigheid van vroegere vernuften erkennen en gebruiken, alles, wat zy met veele moeite uitgedacht en verzameld hebben, zelvs alles, wat eeuwen achter-één door meest allen geloovd is, zorgvuldig te toetzen, en, onder begunstiging van het licht onzer eeuwe, hunne ontdekkingen met de onze aan te vullen of te verbeteren.

Zoo rasch ik de vraage, door de Heeren Leden van Teyler's Godgeleerd Genootſchap nu ten tweedenmaale uitgeſchreven en aan 't hoofd van deeze Verhandeling geplaatst, met enige oplettenheid geleezen had, viel my deeze gedachte in: „ Mogelyk is het denkbeeld, 't welk wy omtrent de God'lyke hartstochten hebben moeten, tot hiertoe niet opzettelyk genoeg onderzocht; misſchien is het voor eene nadere ontwikkeling en naauwkeuriger' bepaaling, dan welke wy tot nu toe kennen, vatbaar; veel-licht wordt de moeite, daaraan beſteed, door haare vruchtgevolgen eerlang rykelyk vergolden." Straks bekroop my de lust om over dit aangelegen onderwerp naar te denken: maar telkens wierd ik door de moeilykheid des werks en door andere beletzelen terug gehouden: eerst nadat ik uit de Nieuwspapieren vernomen had, dat deeze vraage, uit hoofde van gebrek aan voldoende antwoorden, nochmaals opgegeeven wierd, beſloot ik myne losſe gedachten daarover te bearbeiden en dezel-

ve, in de form van eene verhandeling gegooten, aan het oordeel van meergemelde Heeren te onderwerpen.

Myne verhandeling zal de volgende hoofd-deelen bevatten.

Eerst zal ik eene algemeene beſchouwing der hartstochten al het overige laaten voorafgaan: dit is te noodzaakelyker, om dat ik vermoede, dat dit geſchilſtuk door woorden-ſtryd veel verdonkerd kan worden. *Vervolgends* zal ik de veronderſtelling, volgens welke men Gode alle hartstocht ontzegt, ter toetze brengen. *Daarna* zal ik het denkbeeld, het welk de H. S. van de Godheid geeven, voor zoo verr' het myn onderwerp raakt, voorſtellen. *Hierop* zullen de wyze en de gronden, waarop Gode hartstochten kunnen worden toegeſchreven, ontvouwd worden. En het *laatſte Hoofdſtuk* zal dienen om den zedelyken invloed van de leere der Godlyke hartstochten, zoo op God als op de menſchen, aan te wyzen.

Misſchien beloove ik iets meer, dan waartoe het opgegeeven vraag-ſtuk my verplicht. Men neeme my dit niet kwalyk: myne denkbeelden hangen nu in deezervoege aan elkanderen; en het zou my veellicht eene

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de Hartstochten in 't gemeen.

Wat zyn Hartstochten? Hoe ontſtaan zy in den mensch? Deeze beide vraagen moeten wel eerst en meest in aanmerking koomen. Ik onderneeme hier derzelver beantwoording.

Laat ons ten dien einde den ſtaat der ziele, waarin eene hartstocht heerscht, vooraf beſchouwen.

Een hevig onweder woedt op enigen afſtand van my: Myne geheele aandacht wordt derwaarts heen getrokken. Ik ſtarooge op de op één gepakte wolken; welhaast zie ik het één of ander huis in volle vlam ſtaan: Ik word geheel ontroerd; allerlei aandoeningen overvallen my; myne ziele mischt haare voorgaande bedaardheid. Intuſschen komt het onweder nader, en in dezelfde evenredigheid neemt ook myne bekommering toe. Boven myne woonſtede gekomen verdubbelt het zyne woede, en richt voor myne oogen de vrees'lykſte verwoestingen aan: Nu ben ik geheel ontſteld; myne ledemaaten beeven, en ik ben tot eene regelmaatige verbinding van myne denkbeelden buiten ſtaat.

Een

dagelyksch opleveren. Laat ons nu dezelve naauwkeurig ontleeden, op dat wy de natuur en de herkomst der hartstochten ontdekken mogen.

De volgende ſtellingen zyn, dunkt my, op de ondervinding gegrond.

1. Waar eene hartstocht heerscht, daar is de ziele in eene meer dan gewoone, werkzaamheid; jaa deeze, hoogere trap van werking maakt, ten haaren opzichte, het weezen der hartstocht uit. De overige verſchynzels behooren tot ons werktuig'lyk zamenſtel.

2. Als dan het denkend weezen door enig voorwerp of gebeurtenis buitengemeen ſterk wordt aangedaan, zich daarby alleen bepaalt; als alle deszelvs vermogens, als 't ware, zich in dit één punt vereenigen, en de overige werkingen, voor een langer of korter poos, geheel of ten deele ſtaaken; als deszelvs afkeer of geneigdheid, in eene ruime maate, vooral medewerkt, dan is hetzelve in hartstocht, en men verwachte dan veilig de opgenoemde of zoortgelyke verſchynzelen in het lichaamlyk werktuig.

3. Eene hartstocht veronderſtelt altyd een voorwerp of voorval, 't welk voor het denkend weezen van veel belang is, of waarin hetzelve ten minsten een groot belang ſtelt: Het doet niet ter zaake, of dit belang weezenlyk of ingebeeld zy, noch ook, of het den geenen, wien het voor den geest zweevt, rechtſtreeksch betreffe, dan of het ſlechts van verr, en langs verſchillende omwegen, op hem en zyne om-

en Haat, Hoope en Vreeze werken allen dit uit, en deeze overeenkomst van werking kondigt, dunkt my, een algemeenen oorſprong van alle driften, of liever, eene algemeene grond-trek van het menſchelyk charakter aan, welke als het groot beginzel, zoo van onze neigingen en afkeerigheden, als van onze geheele zedelykheid, mag beſchouwd worden. Maar welk is dit grondbeginzel? Ik hoope in het vervolg gelegenheid te krygen, om myne gedachten over dit onderwerp wat uitvoeriger mede te deelen. Myn oogmerk was nu ſlechts, om het verſchynzel, waar uit deeze vraage gebooren wierd, als mede behoorende tot de beſchouwing der hartstochten, op te geeven. (*)

Deeze zyn de voornaamſte byzonderheden, welke nu daaromtrent in aanmerking moesten komen.

Eer ik dit hoofdſtuk beſluite, zal het echter niet ondienstig zyn, 'er de volgende aanmerkingen noch by te voegen.

1. Men moet wel in het ooge houden, dat alles, wat ik nu gezegd heb, menſchelyke hartstochten betrof, en dienen moest om derzelver uitwerkzels, zoo als

(*) Is iemand intuſschen begeerig om de voornaamſte oplosſchingen van dit vraagſtuk oordeelkundig by een verzameld en getoetst te vinden, die leeze de 8ſte verhandeling uit het I deel van *Abt Jeruſalem's verhandelingen over de voornaamſte waarheden van den godsdienst* vooral bladz. 336 en verv. en eene verhandeling van den Heer *Hennert* over *de Natuur van het Zedelyk gevoel* te vinden in de *Uitgeleezene verhandelingen over de Wysgeerte en fraaie letteren* deel IV bladz 340 en verv.

als zy zich in den mensch openbaaren, op te geeven en uit te leggen.

2. Niet gaarne beweere ik, dat de harts-tochten in ſchepſelen, die een hooger of laager ſport op de ladder van denkende weezens beſlaan dan wy, juist door dezelvde voorwerpen aan den gang gebragt worden, en op dezelvde wyze werken moeten. Het onderſcheiden lichaamlyk werktuig, deszelvs verſchillende zamenvoeging met en invloed op het denk-vermogen, de onderſcheidene betrekking tot het Heelal en eene verſchillende maate van zedelykheid kunnen hierin veele en groote veranderingen maaken.

3. Byaldien 'er ſchepzels gevonden worden, die, van alle ſtof'lykheid ontbloot, zuivere denkende weezens zyn, dan ſpreekt het van zelve, dat de hartstochten by hen geene van die verſchynzelen kunnen opleveren, welke tot het lichaam behooren, of uitwerkzels van deszelvs vereeniging zyn met het onſtof'lyk denk-vermogen. Alleen de wyzigingen van den geest komen by de aandoeningen van zulke ſchepzelen in aanmerking.

4. Maar is 't wel mogelyk, dat in geheel zuivere geesten hartstochten kunnen plaatze hebben? Gewis

de natuur van zulke weezens onbeſtaanbaar? Men vraagt: Hoe kunnen zulke geesten, zonder tusſchenkomst van een lichaam, zoodanig gewyzigd worden? Ik antwoorde met op myne beurt te vraagen: Hoe krygen zulke geesten, zonder behulp van lichaamelyke zintuigen, enig denkbeeld? Men ſtelle, dat zy inderdaad denkbeelden hebben, en met eene zucht naar volmaaktheid begiftigd zyn, zy kunnen dan omtrent voorwerpen of gebeurtenisſen, welke met hunne vatbaarheid en ingeſchapene trek in enige betrekking ſtaan, niet onverſchillig zyn: En ik begrype niet, hoe zulke ſchepzels, offchoon zy veel van ons verſchillen, voor alle gevoel van genoegen en afkeer, van verlangen en tegenzin, dat is, voor alle hartstochtelykheid onvatbaar kunnen zyn.

5. Het opperſt Weezen is zulk een zuivere Geest en tevens in het eind'loos bezit van alle volmaaktheden, welke tot het onmeetelykſt verſtand, den zuiverſten wille de hoogſt mogelyke gelukzaligheid vereiſcht worden. Geene menſchelyke hartstochten mogen immer aan dat Weezen worden toegekend, ook geene dier driften, welke met ééne der opgemelde volkomenheden onbeſtaanbaar zyn. God is intusſchen omtrent het zedelyk goed en kwaad, omtrent zichzelven en omtrent het geluk en onheil van zyne ſchepzelen niet onverſchillig. De vraage is dan eenvoudig, of de indrukken, welke deeze dingen op den Eeuwigen maaken, en het deel, 't welk God, in

in gevolge daarvan, aan dezelve neemt, eene hartstocht heeten mogen?

TWEEDE HOOFDSTUK.

De veronderſtelling, volgends welke Gode alle hartstochten ontzegd worden, ter toetze gebragt.

Laat ons nu eerst eens op de evengemelde vraage een ontkennend antwoord geeven, en met zommigen (*) beweeren, dat in het opperst Weezen geenerlei hartstocht vallen kan, jaa dat hetzelve de hoogſte volmaaktheid en gelukzaligheid ſtraks verliezen moet, zoo rasch het aan enige aandoening, aan de verſchillende uitwerkzelen van neiging en afkeer, onderhevig is.

Naar dit gevoelen moet dan de hoogſte volmaaktheid en gelukſtaat gelegen zyn in eene volſtrekte een-

paa-

paarigheid, zelvs in eene volſtrekte eenzelvigheid, van denkbeelden, gevoelens en werkzaamheden; in eene tevredenheid, welke nooit hooger ſtygen, nooit laager kan daalen; in eene altyd byblyvende bewustheid van eene, alles overtreffende en door niemand krenkbaare, volmaaktheid en in een zoo volkomen en beſtendig genot van zich zelven, dat noch het vereenigd Hallel van millioenen Engelen, noch de vuilſte lasteringen van zaamgerotte booswichten daarop iets meer uitwerken dan een koelzinnig wiskunſtig betoog, of het omvallen van een ouden vermolmden boom in het open veld. Alle zelvs de geringſte afwisſeling van denkbeelden, alle afwyking van die volſtrekte aandoeningloosheid, waarmede wy een wysgeerig plan of duister betoog van afgetrokkene beſpiegelingen kunnen naargaan, alles wat maar enigen zweem van aandoenbaarheid, van eigenlyk gezegde liefde en haat heeft, moet, volgends dit begrip, als ſtrydig met Gods hoogſte volmaaktheid, vooral met Zyne onveranderlykheid, onafhanglykheid en gelukzaligheid, verr' van Hem verwyderd worden: Het zou tot niets anders dienen, dan om het Hoogſte Weezen, 't welk op alle onze bedryven en lotgevallen let, telkens aan de heftigſte gemoeds-bewegingen bloot te ſtellen, en tot een ſpeelbal van derzelver geſtaadige woelingen te maaken.

Dit gevoelen nu zullende toetzen, wil ik vooraf billyk zyn, en merke daarom op;

1. Dat de ſchetze, welke ik hier van God gegee-

ven heb, niemand op het denkbeeld moet brengen, als of de Voorſtanders van dit gevoelen het Hoogſte Weezen tot een' onverſchillig' aanſchouwer van onze zegeningen en ellendens maakten, en als of wy dan, zoo wy weldoen, van Hetzelve geene gunst en, zoo wy misdoen, geene vergelding van onze wandaden te wachten hebben. o Neen. Zy erkennen Gods zedelyke hoedanigheden zoo goed als iemand; zy roemen Hem zoo wel om zyne Wysheid, Goedheid, Rechtvaardigheid en Waarheid als om zyne Almacht, Wetenſchap, Onafhanglykheid en Geluks-ſtaat; dageliksch beſchryven zy Hem als den goedertieren' Verzorger van het Heel-al, den weldaadigen Vriend zyner gunstgenooten en den ſchrik der boozen; zy geeven toe, dat Gods zegeningen en geſtrengheden in zeker opzicht gelyk ſtaan met de uitwerkzelen van die gemoeds-bewegingen, welke ons ook dikwyls tot weldoen en bitterheid aanſpooren; zy ſpreeken daarom duizendwerv van Zyne liefde en haat, van Zyne goedkeuring en verontwaardiging.

Alleenlyk beweeren zy, dat deeze verſchillende aandoeningen niet inderdaad in God aanweezig zyn, maar

[redacted]

2. Dat dit uiterſte (indien het een uiterſte is, aan God alle hartstochten te ontzeggen) waarlyk zeer verſchoonbaar is. Immers by de Jooden en Afgoden-dienaaren gingen, toen het Euangelie van *Jeſus* zynen heil-ryken invloed over den aardbodem begon te verſpreiden, veele wanbegrippen omtrent de Godheid in zwang. Helaas! Men ſtelde toen maar al te veele menſchelyke driften, zwakheden en ſnoodheden op rekening der Goden: Geen wonder dan, dat meer of min opgeklaarde belyders van het Christendom deeze verkeerdheden met kracht te keer gingen, derzelver ſtrydigheid met alle gezonde begrippen aantoonden, en, in hunnen yver, gelyk meermaals gebeurd is, den eindpaal voorby liepen. Voorzeker hier vooral *errare humanum erat.*

Dit nu vooraf toegeſtaan zynde, meene ik ook recht te hebben om myne bedenkingen omtrent dit gevoelen voor te ſtellen.

1. Ik erkenn' dan nochmaals, dat geene eigenlyk gezegde menſchelyke hartstochten aan het Eeuwig Opperweezen mogen toegeſchreven worden. Immers 't geen reeds boven van derzelver oorſprong, voortduuring en aanwasch gezegd is, bewyst overvloedig, dat zy alleen in zulke weezens vallen kunnen, waarin de denking met een onbegrypelyk fyn zenuwvocht zeer nauw verbonden is, en door deszelvs verſchillende werkingen geduurig gewyzigd wordt: Daar nu zulk eene zamenſtelling, zulk eene vermaagſchapping van

het denk-vermogen aan het ſtof in God geene plaatze vindt, volgt van zelven, dat de hartstochten, die by ons het uitwerkzel zyn van deeze nauwe vereeniging, zullen zy in God vallen, geheel iets anders zyn, althands op eene geheel andere wyze ontſtaan moeten.

2. Ook ſpreekt het van zelve, dat niet alle gemoeds-driften, voor welke de menſchen blootliggen, met Gods natuur en volmaaktheden overeenkomen. Zommige toch, welke onzen geest beroeren, vloejen uit de beperktheid van onze vermogens en kundigheden eigenaartig voort; by voorbeeld: de vreeze, hoope, verwondering, het ongeduld en de walging: Doch deeze kunnen in een' Geest, die alles weet, die alles vermag, wien niets verraſchen of te leur ſtellen kan, met geene mogelykheid veronderſteld worden. De vraag betreft hier eniglyk zulke hartstochten, welke met de volmaaktſte wysheid, wetenſchap en macht beſtaanbaar zouden zyn.

3. Zeker is het vervolgends, dat, indien al aan God enige hartstochten mogen toegeſchreven worden, echter geene derzelven op dien volmaakten Geest alle die uitwerkzelen mogen hebben, welke by 't mensch-

alles voor de lesſen der voorzichtigheid onvatbaar maaken, Hem tot onbillykheid aandryven, of zyn oordeel omtrent de rechte waarde der dingen verbysteren: Nimmer kan enige hartstocht Hem dermaate overweldigen, dat Hy van het ſpoor der Waarheid en des Rechts afwyke, en ophoude de middelen, door welke Hy zyne oogmerken bereiken zal, ten ſtrengſten te beoordeelen. Het moet dus mogelyk zyn, dat de werkingen der hartstocht met de uitſpraaken van het gezond verſtand en der eeuwige Rechtvaardigheid immer overeenkomen, of 'er kan geene hartstocht in den Almachtigen vallen.

Dit laatſte nu beweert men in het reeds gemeld gevoelen op grond van Gods hoogſte Volmaaktheid en Gelukzaligheid.

„ God (zegt men) is zoo volmaakt, dat alle, zelvs „ de geringſte, verandering Zyn' toeſtand veeleer ver- „ ergeren dan verbeteren zoude. Hy heeft geene re- „ denen om naar verandering te haaken, en Hy bezit „ alle vermogens, om altyd dezelvde te blyven, en „ oneindig volmaakt te zyn: Hy is dus onveranderlyk. Reeds volmaakt zynde en vol op hebbende van „ alles, wat Hy ooit verlangen kan, zouden de harts- „ tochten Hem ook geenerlei voordeel aanbrengen „ kunnen; zy kunnen Hem niet, gelyk ons, tot eene „ vaardige vervulling van Zyne plichten dringen; zy „ kunnen Zyne gelukzaligheid door geene buitenge- „ meene verrukkingen verzoeten; zy zouden ſlechts

„ eene, met Zyne volmaaktheid onbeſtaanbaare, ver-
„ warring te wege brengen. Hy is onafhanglyk: Maar
„ wat zou deeze onafhanglykheid beduiden, byaldien
„ Hy aan meer of min geweldige indrukken, zonder
„ welke toch geene hartstocht gedacht kan worden,
„ onderhevig ware? Zal Hy van niets afhangen, en
„ tevens gevaar loopen, van, door voorkomende ge-
„ vallen, nu eens meer, dan weder minder, geroerd
„ te worden? Hartstochten zyn rasch-voorbygaan-
„ de verſchynzels, en juist daarom kunnen *zy in*
„ God, in wien alles beſtendig is, niet vallen; eene
„ duurzaame hartstocht is eene openbaare tegenſtry-
„ digheid."

Deeze zyn de voornaamſte gronden, waarop men het recht, om Gode hartstochten te ontzeggen, naar myn inzien, bouwen kan. Beproeven wy deeze gronden.

1. „ God is onveranderlyk." Dit ſtemm' ik gaarne toe: Een ongeſtaadig en wispeltuurig weezen is den naam en der eere der Godheid onwaardig. Maar hoe moet men deeze Volmaaktheid van het Opperst Weezen verſtaan? Hoe verr' moet men dezelve uit-

heid van God benadeelen jaa geheel vernietigen zoude. Indien toch de denkbeelden niet ſlechts, maar ook derzelver betrekking en wederzydſche verbinding eeuwig in God dezelvde zyn, indien de bepaalingen van den God'lyken wille nooit enigzins van de God'lyke willekeur hebben afgehangen, indien ik alle redeneering en overleg aan dien volmaakten Geest ontzeggen moet, dan zie ik inderdaad geene kans, om my van Gods rede en vryheid enig denkbeeld te vormen. Wat rede en vryheid in den mensch zyn, weeten wy: Maar niets van dat alles kan dan op het Weezen aller weezens worden toegepast. God redeneert niet, maar zyne denkbeelden ſtaan eeuwig in de zelvde onveranderlyke orde en verbinding. Zyn wille is van eeuwigheid op de zelvde wyze bepaald; nooit hebben deeze bepaalingen anders kunnen zyn; geene keuze of overleg hadt op dezelve immer invloed: Hy was dus, naar myn inzien, nimmer vry.

Ik twyffele noch, of deeze gevolgtrekkingen aan myne kortzichtigheid te wyten zyn, dan of zy uit het ſtelzel der volſtrekte onveranderlykheid daadelyk voortvloeien. (*) Edoch, indien dit laatſte waarheid is, dan volgt ontegenſpreekelyk, dat Gods onveranderlyk-

(*) Met een oogmerk, om my hieromtrent, ware het mogelyk, gerust te ſtellen, heb ik de verhandeling over *Gods onveranderlykheid* geleezen van den ſcherpzinnigen *Clarke* welke gevonden wordt in zyne *Predikatien* deel I bl. 136 en verv. Maar ook daar heb ik eene nadere verklaaring van deeze byzonderheid vergeefsch gezocht.

en weerſtand zyn Hem beide voor eeuwig vreemd. Edoch dit neemt Zyne betrekking tot het geheel zamenſtel der overige weezens niet wech: Tuſſchen Hem en tuſſchen de voortbrengzelen van Zyne macht en goedheid heeft zeker enige verbindtenis plaatze: Aan elke betrekking zyn altyd zekere gevoelens en werkzaamheden verbonden; zy bepaalen zelvs, voor den redelyken mensch zynen geheelen plicht, en men mag dus veilig vaſtſtellen, dat God omtrent dit Heel-al gantſch anders gezind en werkzaam is, dan Hy, in eene geheel andere betrekking geplaatst, zyn zoude. Gods onafhanglykheid kan derhalven niet beletten, dat Hy Zyne betrekkingen tot het Heel-al erkenne, zich het opvolgen van dezelve tot eene, eeuwig verbindende, wet gemaakt hebbe, en alles, wat alomme is of voorvalt, met eene zekere deelneeming beſchouwe en zich aantrekke, welke niet zoo zeer als een noodzaakelyk gevolg van Zyne natuur, maar veeleer als de vrucht van deeze betrekking moet aangemerkt worden, en welke, ſchoon zy Hem nooit aan iets verſlaavt, noch Zyne genoegens en ontwerpen ooit hinderen kan, echter de blyken van Zyne Goedheid en Rechtvaardigheid dagelyksch vermenigvuldigt, en welke, naar haare vrucht gevolgen afgemeeten, zoo wel *wezenlyk* en *ſterk* als *beſtendig* zyn moet.

De vraag is nu dan: Of God moet ophouden onafhanglyk te zyn, indien het behaagen, 't welk Hy in Zyne voortbrengzelen vindt, en de zorge, welke

„ maaktheid en gelukzaligheid zyn voor geene toe-
„ neeming vatbaar."

De grondſtelling erkenn' ik weder, maar het gevolg, 't welk men daaruit tegen de hartstochten afleidt, komt my noch niet ontegenſpreekelyk voor. Ik ſtemm' toe, dat de Godheid zoo volmaakt en gelukkig is, als zy immer worden kan: Maar zal daaruit volgen, dat de hartstochten aan deeze volmaaktheid en geluksſtaat geen aandeel hebben? Dan moet vooraf beweezen worden, dat dezelve met Gods Weezen onbeſtaanbaar zyn. Immers zyn zy dit niet, dan vraage ik: waarom de hartstochten, minder dan enige andere eigenſchap van God, het haare zouden toebrengen, om het oneindig Weezen tot den hoogstmogelyken trap van zedelyke volkomenheid en geluk te verheffen? Gewis zy kunnen in God, even min als in enig ander denkend weezen, overtollig of onvermogend zyn: zy werken zeker in dat Weezen niet, gelyk by ons, eene traps-wyze vordering in Zedelyke Rechtheid; zy behoeven Gode nimmer den ſtryd tegen kortzichtigheid en ondeugd te helpen voeren, noch ooit dien, eind'loos werkzaamen Geest uit Zyne ſluimering op te wekken, of tot eene, meer dan gewoone, inſpanning van Zyne vermogens aan te moedigen. Maar zou hieruit volgen, dat zy met Gods zedelyke Volmaaktheid en handelingen geheel in geen verband kunnen ſtaan? Zouden zy, zelvs in dien volmaakten Geest, niet een hoofd-beginzel van alle werk-

in onze verrukkingen van onzen Maaker verbasteren? Is Gods gelukzaligheid niet, zoo wel als Zyne Zedelyke Volmaaktheid, het model, naar het welk wy weleer gevormd zyn? Jaa wie kan zich eene geluksstaat zonder hartstochten, eene zalige onaandoenlykheid, verbeelden?

Wy maatigen ons dan, dunkt my, te veel aan, en vinden ons in te groote zwaarigheden gewikkeld, wanneer wy Gode enkel daarom de hartstochten ontzeggen, wyle zy Hem, naar ons inzien, niet volmaakter of gelukkiger maaken kunnen.

4. Eindelyk wordt men noch door de ongestaadigheid onzer aandoeningen van het gevoelen, 't welk ik thands oppere, afgeschrikt. „ Geene hartstocht „ (zegt men) is bestendig; zy verwekken wel eene „ felle vlam, maar haar vuur heeft binnen korten „ uitgewoedt: Eene duurzaame hartstocht kan nauwlyks gedacht worden. Hoe heviger zy zyn, dies „ te haastiger hebben zy doorgaands haare kracht „ verlooren; zy worden door eene volstrekte stilte „ opgevolgd, of ruimen haare plaatze aan tegenover„ gestelde aandoeningen in. Zulk eene geduurige af„ wisseling nu kan in God niet vallen; Hem daaraan „ te onderwerpen is hetzelvde met Hem alle aanspraak „ op volmaaktheid te beneemen."

Ook dit bewys heeft, ik kan het niet ontveinzen, naar myn inzien, meer dan éene zwakke zyde.

Het zou *voorecrst* onoploschlyk zyn, byaldien al-

zyn, welke onze zedelykheid meer volmaaken dan verwoeſten, ook even onbeſtendig moeten zyn? En kan dan het gevolg, uit de onbeſtendigheid der hartstochten getrokken, wel vry zyn van alle bedenkelykheid?

Blykbaar is het *ten vierden*, dat niet alle hartstochten even ſpoedig afwisſelen. Die, welke ons ſmert veroorzaaken, die de indrukken van onze gevaaren en onheilen vergrooten, verdwynen veel ſpoediger, dan die, welke onzen geest verkwikken en ons een dubbel genot, als 't ware, van onze genoegens ſchenken. De vreeze b. v. de droefheid en gramſchap verlaaten ons veel ſpoediger dan de hoope, de vreugd en het medelyden. En juist hieром mag men van alle menſchen billyk bewoeren, dat de ſom van hunne vermaaken grooter is dan die van hunne ongenoegens. Edoch niemand zal ſtaande houden, dat andere, dan alleen het laatstgenoemde zoort van hartstochten, en dit noch onder veele noodige bepaalingen, aan het Opperst Weezen mogen worden toegeſchreven.

Men vindt *ten laatſten*, zelvs in het menſchelyke hart, aandoeningen, welke, wel verr' van zoo onbeſtendig te zyn, als men doorgaands geloovt, haare plaatze integendeel nooit verlaaten, en den mensch, geduurende al zyn leven, byblyven. Men denke aan de eigenliefde, aan de tederheid der ouderen voor hun kroost, aan de huwelyks-liefde, aan de vriendſchap. Jaa één aandoening is 'er, welke men by alle men-

DERDE HOOFDSTUK.

Leeringen der H. S. aangaande de Godheid.

Eén bewys zou zeker myne vermoedens aangaande de Godlyke hartstochten veel ſterker weerleggen, dan ik van de reeds bygebragte redenen ooit verwachten kan: Namelyk byaldien in de H. S. of de hartstochten uitdrukkelyk aan God ontzegd, of ten minſten zulke beſchryvingen van God gegeeven wierden, welke klaar genoeg aantoonen, dat wy, met iets hartstochtelyks in Hem te veronderſtellen, ons aan Zyne hoogſte Volmaaktheid vergrypen zouden.

Hieromtrent wil ik dan my zelven en myne Lezers liefst gerust ſtellen, eer ik myne naarvorſchingen verder voortzette. Het zal zeker voor my een groot gewin zyn, als de uitkomst toont, dat myne gedachten over dit aangelegen onderwerp juist op den toon van

zoort van *Deugd* eene *zekere prys'lyke gemoedsgeſteldheid* (zoo noemen zy het) toe te ſchryven, en als het algemeen grondbeginzel van de betooningen zyner liefde en afkeer aan te neemen. Men vraagt dan billyk: of en in hoe verr' dit groot zedelyk grondbeginzel als eene hartstocht moge aangemerkt worden? Men zie *Murſinna* l. l. en *Siccama Kort begrip der waare Godgel.* Hoofdd. III. bladz. 48 en 49.

de uitſteekendſte trek van deeze gelykheid op (*). Maar zy geeven ons niet te kennen, dat die zucht welke in ons eene hartstocht is, welke ons met de zuiverſte en lof'lykſte gevoelens vervult, in God niet als eene hartstocht gedacht mag worden, noch, als zoodanig beſchouwd, aan zyne gevoelens en handelingen eene meerdere verhevenheid of nadruk geeven kan. Zy verklaaren God openlyk voor een' Geest (†). „ Hy „ is (zeggen zy) onzichtbaar; Hy bewoont een on- „ toeganglyk licht; niemand heeft ooit God gezien; „ Hy kan of mag onder geenerleie lichaamelyke ge- „ daante voorgeſteld of geëerd worden." (§) En met alle zulke ſpreekwyzen poogen zy de volſtrekte onſtof'lykheid van het Opperſt Weezen, zelvs aan eenvoudige verſtanden enigzins te beduiden. Maar de vraage: of in zulk een Weezen iets zy, 't welk naar onze aandoeningen zweemt, en waarvan onze hartstochten, als 't ware, het afdrukzel, de copy, zyn wordt in deeze Schriften niet geopperd. Dit vermoeden, hoe licht het ook in geringe verſtanden kon inſluipen, hoe zeer het reeds met de vroegere wanbegrippen omtrent de Godheid vermengd ware, wordt daarin niet wederſproken. Zy ſchryven ſlechts aan de Godheid zulke volmaaktheden toe, welke met onze buitenſpoorige driften en derzelver veelvuldige uitſpat-

(*) Eſeſ. IV. 24.
(†) Johann. IV. 24.
(§) 1 Tim. I. 17. VI. 16. Exod. XX.

len wy de eerſte daarom ſtraks van alle hartstochten berooven?

Eene en andere aandoening der menſchen wordt in de gewyde Schriften aan onzen Maaker uitdrukkelyk ontzegd (*). En het is dus zeker genoeg, dat niet alle hartstochten, welke in den menſchelyken geest huisvesten, en waardoor gemeenlyk in de zedelyke wereld de ſchroomelykſte wanordens aangericht worden; aan het Weezen aller weezens mogen worden opgedrongen. Maar welke hartstochten zyn dit? Alleen dezulken, welke van onze kortzichtigheid of van onze zedelyke verbastering het onvermydelyke gevolg zyn. Doch deeze heb ik, als tot ons onderwerp niet behoorende, reeds te vooren uitgemonſterd. De vraag is hier alleen naar zulke aandoeningen, welke het uitwerkzel zyn van onze zedelykheid en van die onuitwischbaare trek naar volmaaktheid en geluk, waardoor de redelyke ſchepzels zich boven alle weezens van een' laager' rang zoo zichtbaar verheffen, en van deeze hartstochten vind ik nergends in Gods woord melding gemaakt, waaruit men kan opmaaken, dat zy wel in de Copy der Godheid, den mensch, maar niet in het Volmaakt Origineel gevonden worden.

2. Ik treffe verders in de H. S. zeer veele verhevene beſchryvingen en getuigenisſen omtrent de Godheid aan, welke Haare volmaaktheid en gelukſtaat niet ſlegts

(*) Num. XXIII. 19. Klaaglied. III. 33.

vonden worden, waarin wy voor zulke misvattingen gewaarſchouwd en onderricht wierden aangaande den zin, dien wy aan zoortgelyke ſpreekwyzen hechten moeten. Jaa dit ware in ons geval van de volſtrektſte noodzaakelykheid, daar deeze Schriften ongetwyffeld niet ſlechts voor wysgeerige vernuften, en zulken, wier rede reeds van veele vooroordeelen gezuiverd is, maar inzonderheid voor ongeoeffende lieden, die licht te mensch'lyk over hunnen Maaker denken, en door de bedoelde ſchetzen noodwendig verleid moesten worden, zyn opgeſteld.

En echter heb ik naar zulke aanwyzingen en waarſchuwingen in den ganſchen Bybel vergeefsch gezocht. Nergends worden wy gewaarſchuwd, dat wy, God de liefde noemende, aan geene eigenlyke liefde, maar alleen aan zulk een gedrag van God, die te verheven is om iets te beminnen, moeten denken, 't welk by ons menſchen het uitwerkzel deezer hartstocht is. Met niets herinneren ons de Heilige Schryvers, dat wy den Dichter, die God *een Vader* noemt, *die zich ontfermt over allen die Hem vreezen* (*) kwalyk verſtaan, als wy hier het eigenlyk denkbeeld van een vaderlyk medelyden behouden willen. Nergens geeven ons de H. Schryvers eene andere beweegrede op van het onwaardeerbaar verlosſings-werk dan die, welke *Jeſus* genoemd heeft, namelyk Gods liefde tot de wereld

(*) Pſalm CIII: 13.

getal, om by de veel grootere menigte van zulken, welke aan God de lief'lykſte en bemin'lykſte aandoeningen toeëigenen, veel in het ooge te vallen. *Bovendien* worden niet alle hartstochten in 't gemeen, maar ſlechts deeze en geene, met naame genoemde, in deeze texten van God verwyderd en wel zulke, welke met het denkbeeld van de hoogſte volmaaktheid zichtbaar ſtrydig zyn, en om welke uit te monſteren wy zelfs geene uitdrukkelyke aanwyzing van een Profeet of Apostel behoeven. Maar wat zullen wy uit deeze afgekeurde mensch'lyke zwakheden of uitſpattingen, ten opzichte van zulke hartstochten beſluiten, welke nergends afgekeurd zyn, en welke tot onze zedelyke volkomenheid en geluksſtaat onbetwistbaar zeer veel toebrengen? Men zou noch *ten derden* kunnen vraagen, of die duizenden van Schrift-plaatzen, welke de hartstochten blykbaar begunſtigen, allen naar deeze weinigen gewrongen en uitgelegd moeten worden, dan of het met eene gezonde oordeelkunde overeenkomſtiger zy, dat deeze weinige texten uit die veelen verklaard en dus, als geene beletzels van eene reine hartstochtelykheid in God, worden opgenomen.

Men beroept zich veellicht ook noch op den gemeenzaamen en, van alle wysgeerige nauwkeurigheid ontblootten, ſtyl, waarin onze gewyde Boeken, om vooral voor eenvoudigen bruikbaar te zyn, voorheen vervaardigd wierden.

„ Daarin wordt (zegt men) doorgaands op eene

gende bedenkingen daaromtrent mogen te vrede houden.

I. Men mag het dunkt my, altyd veilig als een bewys opneemen van de blykbaarheid eener grondſtelling, en van de zwakheid der menſchelyke redeneer-kracht, wanneer dezelvde ſtelling door twee, ſtrydig denkende, partyen voor echt erkend, en tot een' grondſlag verkoozen wordt van Hemels-breedte verſchillende gevoelens en leerſtelzelen. Men wantrouwt in zulke gevallen billyk de beſluiten, welke van weerskanten uit zulk een grondbeginzel afgeleid worden; men toetzt en behoudt alleen het goede. Deeze aanmerking is op het tegenwoordig geval by uitſtek toepas'lyk. Welk der Christelyke genootſchappen ſtemt niet gaarne toe, dat de H. S., althands derzelver voornaamſte gedeeltens, in een' gemeenzaamen volks-ſtyl geſchreven zyn? Welk van hun beroept zich niet, by het opmaaken van zyne eigene gevoelens en by het tegenſpreeken van anderer meningen, menigwerv op dit grondbeginzel? Niets is derhalven noodzaakelyker, dan dat men, de zekerheid van deeze ſtelling erkennende, in haare toepaſſing zeer omzichtig zy, en ook hier van den veiligen midden-weg nimmer afgaa.

II. De ſtelling, welke men my hier voorwerpt, bewyst wel eens meer, dan zy bewyzen moest. Het is wel waar, dat in den Bybel alle ſchoolſche ſpitsvindigheden zorgvuldig vermyd zyn; Maar het is ook zeker, dat in dienzelvden Bybel de beste wysgeerige

laatſte is veel eenvoudiger en gemeenzaamer, dan men ze elders vindt (*).

III. Zal derhalven de tegenwerping, uit de eenvoudige ſchryfwyze der gewyde Mannen afgeleid, iets tegen de God'lyke hartstochten bewyzen, dan moet het of uit ontegenſpreekelyke Bybel-plaatzen of uit onlochenbaare redeneeringen blyken, dat aan de Godheid geenerleie hartstocht mag toegeſchreven worden, en dat dus alles, wat in veele plaatzen ten voordeele van dezelve ſchynt gezegd te worden, niet mede behoort tot het denkbeeld, 't welk de opſtellers van den Bybel zelve gehadt hebben, en in anderen verwekken wilden, maar enkel als het beeld moet worden aangemerkt, waarin zy hunne denkbeelden geſtoken hebben, om ongeoeffende lezers met geene geleerde boven-natuurkunde voor het hoofd te ſtooten. Zoo lang zulke texten en redeneeringen ontbreeken, mogen en moeten wy gewis de God'lyke onderrichtingen, in zyn woord vervat, naar de letter opneemen, eerbiedig omhelzen, de ſchat van onze Gods-kennis daarmede geſtaadig vermeerderen: En, zoo lang dus, als nog uit de H. S., noch door uitſpraaken der gezonde rede beweezen kan worden, dat men aan het Opperst Weezen geene hartstochten toeſchryven mag, meene

(*) *Waarheid* en *eenvoudigheid* behooren beide tot het volks-onderwys in den Godsdienst. Men zie *Niemeyer Volks- en beoeffenende Godgeleerdheid in de Inleiding.*

voor als de beste, de tederſte Vader, door wiens alvermogende weldaadigheid wy alles ontvangen en behouden, van wiens trouwhartig toevoorzicht onze geheele levensloop getuigen kan, wiens waakzaam oog zelvs op de geringſte kleinigheden let, die zich over het redeloos vee ontfermt, en die in de plichtsbetrachting en den vrede van redelyke weezens het meest behaagen vindt. De God'lyke liefde en trouwe niet te erkennen, wordt ons als een zwaar verzuim, als een teken van de ſnoodſte ondankbaarheid en gevoelloosheid toegerekend: Aan haar eene eerbiedige en beſtendige hulde te bewyzen, dit is de hoofd-inhoud van onzen geheelen plicht: Jaa ons gansch gedrag, zelvs de beſtiering van onze hartstochten, naar dit onvergelykelyk voorbeeld van Hemelſche liefde te richten, in weldaadigheid en menſchen-min volmaakt te zyn gelyk onze Hemelſche Vader daarin volmaakt is, dat is het toppunt van zedelyke volkomenheid, de zuiverſte bronwel van eene duurzaame tevredenheid (*).

Ziet daar enige berichten van de Godheid, welke in onze gewyde Boeken, vooral in die, welke de geſprekken en redeneeringen van JESUS CHRISTUS bevatten, zoo menigvuldig en gemeenzaam zyn, dat

(*) De volgende plaatzen bevestigen, mynes bedunkens, dit laatst afbeeldzel van de Godheid en van onzen plicht. Genes. VI. 5—7. VIII. 21, 22. Ezech. XXXIII. 11. Matth. VI. 26—30. Rom. II. 4. Micha VII. 18, 19. Jac. IV. 8—10. Pſalm CIV. 14, 27—30. Jona IV. 11. Heb. XII. 14. Matth. XXIII. 37. Pſalm LXII. Matth. V. 48.

dat men ze als het kort begrip van alles, wat van Gods natuur en gezindheden ontdekt is, moge aanmerken.

Een van tweeën moet nu gebeuren, of deeze beſchryvingen zullen, in een eigenlyken zin genomen, de leere der hartstochten met betrekking tot het Opperst Weezen tastbaar begunstigen, of zy moeten voor loutre bekleedzels aangezien en zoodanig uitgelegd worden, dat zy enkel naar onze bekrompene denkwyze geſchikt en uit het menſchelyk leven ontleend wierden, om dus den eenvoudigen van de hoogſte, en voor alle aandoenlykheid onvatbaare, rede, ten minſten een flauw denkbeeld te geeven. Dit laatſte komt my in allen deele verwerpelyk voor. Wy moeten, volgends deeze veronderſtelling, zoo menigwerv wy van Gods liefde of afkeer iets leezen, niet aan eigenlyke liefde en afkeerigheid, maar enkel aan zulke bedryven der Godheid denken, welke by ons gemeenlyks het uitwerkzel van zulke aandoeningen zyn, doch tot welke de Maaker der menſchen door geene zulke dryfveeren, maar enkel door eene bedaarde en koelzinnige redeneering gebragt wierd. God heeft dus eigenlyk in niets een tegenzin: Niemand bemint Hy, zelvs niet zichzelven: De beſluiten van Zyne Rede en derzelver uitwerkzels hebben in onze oogen ſlechts het bedrieglyk voorkomen van deeze of geene hartstocht.

Maar onze H. S. zyn een volks-boek, vooral beſtemd om de begrippen, de grond-beginzelen en de

zee

zeden van den gemeenen man te zuiveren. En wie kan verwachten, dat zulke ſchraale vernuften op deeze ſpitsvindige uitleggingen altyd bedacht zyn, en, nimmer door ontelbaare beſchryvingen van Gods allerheiligſte liefde vervoerd, alle hartstochten op den duur van de Godheid zullen afzonderen?

Men moet dus, naar myn inzien, één van drieën toeſtemmen; of dat onze H. S. zeer gebrekkig zyn opgeſteld, en in geenen deele volmaakt kunnen heeten, wyle zy den lezer voor menige misvatting niet genoeg behoeden; of dat de plaatzen, waarin Godlyke hartstochten vermeld worden, eigenlyk begrepen, en dus aan het Opperſt Weezen, onder zekere voorwaarden, hartstochten mogen toegekend worden; of dat 'er ten minſten niet veel aan gelegen is, al worden deeze plaatzen door het groote gros van menſchen eigenlyk begrepen, al begunſtigen zy dus by veelen een denkbeeld, 't welk onze wysgeerige nauwgezetheid onder de misverſtanden telt.

En deeze laatſte veronderſtelling geevt my reeds rechts genoeg, om, althands ten nutte van het grooter deel des menschdoms in myne naſpooringen omtrent dit onderwerp voort te vaaren.

Zedelyke volmaaktheid beſtaanbaar zyn. 4. De gewoone bewyzen, waarmede men de leere der hartstochten, met betrekking tot God, beſtrydt, zyn aan veele tegenſpraak onderhevig, en laaten dus het geſchilpunt onbeſlischt. 5. Het doorgaand onderwys der H. S. aangaande de Godheid begunstigt het gevoelen, dat in dezelve enige, met Haare Natuur overeenkomſtige, hartstochten gedacht mogen worden. 6. Alle hartstochten, welke wy kennen, zelvs de misdaadigſte driften der menſchen, ſchynen tot één grondbeginzel gebragt te kunnen worden.

Nu zal ik myn gevoelen aangaande de Godlyke hartstochten wat nader ontvouwen, en wel in dier voege, dat ik *eerst* de *wyze*, bepaale, waarop men Gode hartstochten toekennen mag, en *daarna* de *gronden* bybrenge, waarop myne meening rust.

Om myn gevoelen omtrent de *wyze*, waarop God hartstochten hebben kan, behoorlyk op te geeven, zal ik vooraf de volgende ſtellingen dienen voor te draagen en te betoogen.

1. Niets is 'er naar myn inzien, 't welk God beletten kan om vatbaar te zyn, voor de indrukken, welke geſchaapene en ongeſchaapene dingen, waarop Zyne aandacht eeuwig gevestigd is, op Zynen geest maaken. Wy zyn wel te kortzichtig, om de wyze te bevatten, waarop uitwendige voorwerpen, zonder behulp van een lichaamelyk werktuig, op een verſtandig Weezen werken kunnen. Het verſchynzel zelve kan echter

zelver betrekking tot het hoogst volmaakt Weezen bepaald: en deeze betrekking is in het één voorwerp juist het tegenovergeſtelde van die in het ander, de God'lyke gewaarwordingen moeten dus, gelyk de onze, veel van elkanderen verſchillen. Zommige van dezelve zyn der Godheid behaag'lyk, wyle zy het gevolg zyn der werking van zulke voorwerpen, welke met Haare natuurlyke of zedelyke volmaaktheid overeenkomen, en *rechtſtreeksch* dienen, om Haare oogmerken te vervullen. Andere gewaarwordingen mishaagen Gode; niet om dat de voorwerpen, door welke zy, te wege gebragt wierden, tegen zynen wille aanweezig zyn, of iets in zyne ontwerpen bederven kunnen. Dit is beide even onmogelyk: maar omdat zulke voorwerpen van het richtſnoer der hoogſte zedelyke volmaaktheid, 't welk God alleen bekooren kan, afwyken. *Alle zoodanige afwyking* is eene tegenſtrydigheid met den ſmaak en de handelwyze des eeuwigen Opper-Heers; Hy neemt deeze ſtrydigheden waar; Hy gedoogtze; zy zyn in Zyn ontwerp ingevlochten; zy zullen eerlang ophouden en vergoed worden: Hy kan ze toch, in het afgetrokkene aangemerkt, nimmer goedkeuren; op zich zelve beſchouwd, behaagen zy Hem nooit; hunne indrukken zyn altyd, in zeker opzicht, het tegenovergeſtelde van die der eerstgenoemde voorwerpen.

'Er is dan in God, zoo wel als in andere denkende Weezens, eene verſcheidenheid van gewaarwordin-

zekeren tyd zullende plaatze hebben, vooruit gezien wierd. Maar wat bewyst dit ten nadeele van myne ſtelling? Zal 'er uit volgen, dat zulk een verſchynzel nooit enige indruk op God maakte, om dat het, in het ogenblik van deszelvs daar-ſtelling, niet meer nieuw voor den Alweetenden is? Neen, het bewyst alleen, dat Gods kundigheden zich niet, gelyk de onze, allengs en by trappen ontwikkelen, dat zulk een verſchynzel, reeds lang voor deszelvs aanweezen, op de Godheid gewerkt, en die indrukken op Haar gemaakt heeft, welke by een minder doorzichtig Weezen alleen het uitwerkzel van deszelvs daar ſtelling konden geweest zyn. Deeze bedenking vervroegt dus alleenlyk het tydperk, waarin alle zaaken voor Gods oneindig verſtand gezweevd hebben; maar zy ſpreekt niet alle werking der dingen, welke buiten God zyn, op haaren Maaker tegen; zy bevestigt veeleer de duurzaamheid en eenzelvigheid deezer indrukken, in overeenkomst met het denkbeeld, 't welk wy van Gods eeuwige beſtendigheid hebben; jaa zy geevt ons den ſleutel in handen van het volgend gezegde: Dat *één dag by God is als duizend jaaren, en duizend jaaren by Hem als één dag zyn* (*).

2. Niet alle indrukken, welke God ontvangt, zyn van eenerleien aard: zy worden door de Natuur der voorwerpen, welke haar veroorzaaken, en door derzel-

(*) 2 Petr. III. 8.

daaromtrent niet onverſchillig zyn; allen worden zy dus door den Al-Formeerer gadegeſlagen. Maar dit belet niet, dat Hy, dien wy, vooral als zedelyk volkomen, kennen, by het ontdekken van de zedelyke deugd of gebreken van zyne zedelyke ſchepzelen gantsch anders geſteld zy en iets meer gevoele, dan by het waarneemen van bloote natuurlyke verſchynzelen, welke, op zichzelve althands, geene zedelyke verdienſte hebben.

God, zeg ik, is het volmaaktst zedelyk Weezen. Dit kan niemand, dan de Godverzaaker, alleen, lochenen. Maar beſtond nu de volmaaktſte zedelykheid immer hierin, dat men in alle voorwerpen en gebeurtenisſen een even groot belang ſtelle, door alle verſchynzelen even ſterk aangedaan worde, van alle voorvallen even veel of even weinig gevoel hebbe, en alles, wat het Heel-al oplevert, in denzelvden trap gewaar worde? Ik moet bekennen, zulk eene zedelykheid zou, indien zy op aarde by enig mensch gevonden wierd, wel verre van volmaakt te zyn, in de meeste gevallen veeleer, of op eene haatelyke koel-bloedigheid of op eene ſentimenteele weekhartigheid uitloopen. Veelmeer betaamt het een Weezen, 't welk zedelyk volmaakt is, dat het elke zaak op haaren rechten prys ſchatte, dat het, door zedelyke volmaaktheden meest bekoord, door zedelyke onvolkomenheden gevoeligst getroffen worde, en tegen het onaangenaame, het bedroevende, deezer laat-

dacht waar; Hy verbindt niet ſlechts elk verſchynzel met Zyn eeuwig beſtek, maar Hy beſchouwt het ook in het afgetrokkene en op zichzelve; Hy ſchat elk voorwerp, elke gebeurtenis, naar derzelver afzonderlyke waarde, en wordt, als Wereld-Beſchouwer, door zulke toneelen allermeest getroffen, welke, van een zedelyken aard zynde, met Zyne begrippen van Rechtvaardigheid overeenkomen of lynrecht ſtryden. En het is alleen in den laatst gemelden zin, dat ik het, voorheen genoemd, verſchil van ſterkte in de Godlyke gewaarwordingen beweerd heb.

Ik giſſe nu, (want hooger dan eene giſſing durve ik myn gevoelen over dit onderwerp noch niet opgeeven) dat die indrukken, die heviger dan anderen op den Oneindigen werken, by Hem de zuiverſte en edelſte hartstochten doen ontſtaan; zy trekken zyne aandacht niet ſlechts naar het bedoelde voorwerp, maar zy dringen Hem daaromtrent ook zulke uitſpraaken af, welke met de voorſchriften der eeuwige Rechtvaardigheid overeenkomen. zy doen Hem dingen, welke zedelyk goed zyn, weezens, welke zedelyk gelukkig zyn, met een geheel ander oog beſchouwen dan zaaken en ſchepzelen, welke zich in een tegenovergeſtelt geval bevinden, en ik twyfele niet, of het geen de onbevlekte Godheid, in zulke gevallen, gevoelt, hebbe met de aandoeningen van tevredenheid en afkeer, welke in ons, by zoortgelyke gelegenheden, opryzen, wel zoo veele overeenkomst,

verliest, maar veeleer aangroeit, als wy Hem, ook in deezen opzichte, als het onvergelykelyk origineel van de geheele zedelyke ſchepping beſchouwen, dan zullen wy gewis niet gevaarlyk kunnen mistasten, als wy dit zelvde beginzel mede voor de grond-trek van het God'lyk character aanzien. Maar dan zal ſtraks volgen, dat de Godheid ook vatbaar moet zyn voor zulke aandoeningen en geneigdheden, welke met de zucht naar volmaaktheid onvermydelyk verbonden zyn, en welke wy, wanneer wy ze in onszelven, of andere ſchepzelen, ontmoeten, gemeenlyks hartstochten noemen.

2. Wy ſtreeven onophoudelyk naar het geen ons ſchynt te kunnen volmaaken; Hoop, Verlangen, Ongeduld en Nieuwsgierigheid zyn de geduurige medgezellinnen van dit altyd duurend poogen. Elke ſchrede, welke wy, naar onze verbeelding, der volmaaktheid nader komen, bekoort ons; Vreugde, Verrukking, Erkentenis en Zelvs-behaagen zyn de gewoone tolken van deeze geestgeſteldheid, 't geen met het denkbeeld, 't welk wy van de volmaaktheid gevormd hebben, onbeſtaanbaar is, mishaagt ons, Haat, Afkeer, Vreeze en Verlegenheid drukken deezen weerzin zeer verſtaanbaar uit. Dingen, welke wy niet vooruit zagen, en waarin wy toch enig belang ſtellen, verraſchen ons; Verwondering, Ontſtekenis en Verſtomming zyn het natuurlyk uitwerkzel van dien onverwachten ſchok. Perzoonen of gevallen, die ons

bezigheden en liefhebberyen der menſchen verklaard worden, welke met hunne aangeboorne zucht naar volmaaktheid, in den eerſten opſlag, onbeſtaanbaar zyn, maar vooral, door het geen wy in kinderen ontdekken, en noch van onze eigene kindſche jaaren weeten, als gewrochten der menſchelyke verbeeldingskracht worden aangeweezen. (*)

3. Deeze zyn de voornaamſte harts-tochten en roerzels van de daaden der menſchen: Allen hangen zy met het ingeſchaapen gevoel van volmaaktheid meer of min zichtbaar, zamen, en, in zoo verre, zyn zy gelykzoortig. Maar in een ander opzicht verſchillen zy, en het is van het uiterst aanbelang, dat men dit onderſcheid kenne. Zommige deezer gemoeds-bewegingen vloeien, zuiver, alleen en onmiddelyk uit onze zucht voor het volmaakte voort; anderen, ſchoon wel aan het zelvde beginzel haaren oorſprong verſchuldigd, worden tevens door de plaatze, welke wy op de lyst der geſchaapene Weezens beſlaan, door het gevoel, 't welk wy van onze kortzichtigheid en zwakheid hebben, en door het misbruik; 't welk wy van onze zedelyke vermogens geleerd hebben te maaken, gewyzigd en als 't ware, bewerktuigd.

Dit laatſte zoort van gewaarwordingen is; zoo als het op onze handelingen werkt, enkel voor den mensch

(*) De wreede liefhebberyen van veele menſchen vinden vooral in deeze laatſte waarneeming haare oploſching.

der ontſteltenis en verzaagdheid: van den goeden uitſlag zyner ontwerpen vast verzekerd en ten volden overtuigd, dat alles tot derzelver volvoering eindloos zal medewerken, kent Hy de kwellingen des ongeduld's en der moedeloosheid by ondervinding niet. (*) Van de verſchillende waarde der dingen nauwkeurig onderricht, en de betrekkingen, waarin alles tot het plan des Onzien'lyken ſtaat, met de grootſte juistheid kennende, is Hy voor de vervoeringen der trotschheid en vermetelheid voor eeuwig beveiligd: op geen ſchepzel ziet Hy immer met eene liefdelooze verſmaading uit zyne hoogte neder. Aan geene misſlagen ooit onderhevig zynde kan Hem het berouw en de zelvs-kwelling ook nooit ontrusten. In alles onafhang'lyk en altyd meester van zyne daaden zynde is Hy voor al het uitſpatten zelvs van de edelſte aandoeningen voor eeuwig gedekt: Hy wordt nooit door enige hartstocht overweldigd; geene bedwelmt ooit zyn verſtand, of zet Hem tot ſpoorloosheden aan, welke door de uitſpraaken der eeuwige Rechtvaardigheid veroordeeld moeten worden. Geene onedele neigingen wellen immer in dien ongeſchapen geest op, maar alleen dezulken, met welke aan te kweeken en op te volgen Hy zonder einde

(*) . . . . Neque enim cœleſtia tingi
ora licet lacrymis.

OVIDIUS *Metam.* Lib. II.

waar gehoegen, vooral om dat Hy ze allen voor gewrochten van zyne wysheid en almacht houden mag. Jaa zy ſchenken Hem een zoort van vreugde, 't welk zyne hoogſte volmaaktheid en onafhang'lykheid veeleer verheft en veredelt dan krenkt of verduistert. De laatſte kunnen, op zich zelve beſchouwd, Hem nooit behaagen. Hy keurt het wangedrag van zyne ſchepzelen zeer ernſtig af, hunne wederwaardigheden vervullen Hem met het edelst medelyden, en de verhevenſte zucht om hun lot te verzachten, om goedheid met geſtrengheid te paaren, verlaat Hem nooit. De menigvuldige boosheden en ellendens van het menschdom kunnen Hem echter niet verdrieten of ontrusten; vreeze en verlegenheid kunnen zyne geneuchten niet afbreeken; het berouwt Hem niet de tegenwoordige wereld tot ſtand gebragt te hebben: want het ſtuiten dier wanordens, het voorkomen van derzelver ſchroomelyke gevolgen en, het herſtellen van de zegerykſte orde, is geheel in zyne macht; deeze vluchtige dwaasheden en droeffenisſen der aard-bewooneren kunnen, in haare betrekking tot het groot ontwerp des Scheppers, beſchouwd, ook het haare tot deszelvs uitgebreidheid en volkomenheid toebrengen.

God beſchouwt verders zich zelven als het eeuwig origineel van zedelyke volkomenheid en geluk met een onbaatzuchtig zelvsbehaagen. Hy ſchat zichzelven hooger en bemint zichzelven meer dan iets anders, juist om dat Hy eene meerdere inwendige waarde,

ten, gelyk weleer te *Ninive* (*). De barbaarschheden van ongevoelige ſtervelingen zouden Hem bedroeven, by aldien het, droevig zyn, Godlyk ware: Hy juicht onze zwakke, doch oprechte, pogingen om volmaakt te worden, uit den hoogen Hemel toe: Zyne Kinder-liefde bemoedigt en onderſteunt ons: Zyne Barmhartigheid verſchoont onze feilen: Zyne Trouwe beloont ons, en verſchaft, met nieuwe toezeggingen van hulp en heil, aan onzen loflyken yver, een geduurig voedzel: Hy verdraagt den overtreder van Zyne wetten; terwyl Hy deszelvs misdryv en halſtarrigheid afkeurt, gevoelt Hy echter een verheven medelyden met den ongelukkigen zondaar. „ Hy is toch myn Zoon (denkt God) dat hy noch te rug keerde! dat hy noch met het bewonderen, navolgen en genieten van myne volmaaktheid een begin maakte." Hy verlengt en vermenigvuldigdt voor hem de ogenblikken en hulpmiddelen der boete, en offert hem niet, dan na dat alles vrucht'loos beproefd is, aan de gevolgen van zyn dwaasheid en aan het groot belang van zyne ontwerpen op.

Jaa Gods goedwilligheid ging zoo verr', dat Hy, ten behoeve van het afgeweeken menschdom, zelvs een onvergelykelyk wonderwerk beraamde, een Hemelsch redmiddel uitdacht, en zyne zucht om ſtervelingen te volmaaken, om ook het gelaat der aard-

ryks

(*) Jona. IV. 11.

ryks met deugd en zaligheid te verzieren, door Zynen eniggebooren' Zoone, op de nadrukkelykſte wyze, te kennen gav.

Dus heb ik in een beknopt tafereel myne meening gepoogd te ontvouwen omtrent de *wyze*, waarop aan den Eeuwigen God hartstochten mogen worden toegeſchreeven. Met een opſlag van het oog ziet men thands, welke hartstochten, als Godlyke, en welke, als louter mensch'lyke, moeten worden aangemerkt. Als men hierby nu noch voegt de meergemelde bepaalingen, onder welke zelvs de eerstgenoemde aandoeningen alleen in God kunnen plaatze hebben, dan zal men eerst in ſtaat zyn, om myne denkbeelden over dit aangelegen onderwerp rechtmaatig te beoordeelen.

Ik moet nu in de *tweede plaats* rekenſchap geeven van de gronden, waarop de evengemelde *gewaarwordingen* der Godheid, als eigenlyk gezegde hartstochten, mogen aangemerkt, en dus met recht beweerd kan worden, dat God, onder andere eigenſchappen pen van een rede-machtig Weezen, ook hartstochten bezit.

Het is zoo, in het geheel beloop van deeze verhandeling komen reeds veele bedenkingen voor, welke, niet ſlechts ter opheldering, maar ook ter ſtaaving van myne begrippen, gediend hebben. Het kan dus iemand toeſchynen, dat ik, my tot dit betoog verleedigende, aan myn geſchrift eene onnoodige uitvoerig-

righeid zal geeven. De uitſchryvers van het opgehangen vraagſtuk hebben echter deeze moeite, met ronde woorden, van allen gevorderd, die deszelvs oplosſching onderneemen zouden: Ik moet my dus mede naar dit verlangen ſchikken. Ook kan het veellicht enige nuttigheid hebben, dat ik alles, wat ik ten voordeele myner ſtelling weete by te brengen, al wierd het in het voorgaand deel van deeze verhandeling al eens geopperd, in één gezicht-punt verzaamele, en dus het oordeel over de meerdere of mindere aanneemelykheid van myn gevoelen voor elk een pooge gemak'lyk te maaken (*).

1. Ik kan my God niet zonder zulke hartstochten, waarop ik thands het ooge heb, voorſtellen, of het denkbeeld van de hoogſte volmaaktheid verdwynt eensklaps, ten ware men een' ſtaat van onverſchilligheid omtrent alles, een geest, van alle liefde, goedwilligheid en deelneeming ontbloot, voor noodzaakelyke vereischtens van de hoogst mogelyke zedelyke volkomenheid houden wil. Het is zoo, wy kennen dat Weezen, 't welk in de volſte nadruk volmaakt mag heeten, nu maar zeer gebrekkig; wy doen kwalyk, met deszelvs hoedaanigheden, vatbaarheden en geaardheid in alles, naar de onze af te meeten. Wy zyn wel,

(*) En dit zal, hoope ik, menige herhaaling, welke ik wel zal trachten, maar niet altyd zal kunnen vermyden, by den billyken Lezer verſchoon'lyk maaken.

wel, in zommige opzichten, Gods afbeeldzel op aarde: Maar Hy is niet, in andere opzichten, onze gelykenis in den Hemel, en wy moeten derhalven in de toepasſing van zulke verſchynzelen, welke zich by den ſterveling opdoen, op den Oneindigen, altyd zeer omzichtig zyn.

Dit echter weeten wy zeker genoeg, dat iets, het welk aan de geheele zedelyke wereld, met het hoogſte recht, als een beklaag'lyk ongeluk, of als eene onvergeev'lyke ondeugd zou worden toegerekend, onmogelyk op de lyst der God'lyke volmaaktheden en deugden behooren kan. Onaandoen'lykheid kan dus in geenen deele eene Character-trek der Godheid zyn. Eene echte, aan de heerſchappy der zuiverſte rede ondergeſchikte, en met Gods wysheid, Almacht en onafhang'lykheid beſtaanbaare gevoeligheid voor alles, wat zich als *zedelyk volmaakt of* onvolkomen, als nuttig of nadeelig; aan het God'lyk verſtand vertoont, ſtrookt, dunkt my, veel beter met de natuur en het ſtand-punt van een Weezen, 't welk, aan het hoofd van de ganſche denkende ſchepping geplaatst, aan al wat leevt en rede bezit, een gevoelig en aandoen'lyk hart geſchonken heeft.

Men zondere eens ter goeder trouwe alle hartstochtelykheid, alles, wat naar menſchelyke aandoeningen maar enigzins zweemt, zorgvuldig van den Allerhoogſten af; men ſtelle, dat God voor die gevoelens, welke wy met de woorden, liefde, afkeer, me-

medelyden, langmoedigheid, tevredenheid en vreugde uitdrukken, volſtrekt onvatbaar zy; wat blyvt ons in Hem, als een zedelyk weezen beſchouwd, dan noch overig te kennen en hoog te ſchatten? „ De „ volmaakſte rede" zal men antwoorden. Maar ik vraage verder: wat beduidt deeze ſpreekwyze? „ Een „ verſtand, (zal men zeggen) 't welk alle mogely„ ke dingen bevat, een oordeel, 't welk in zyne uit„ ſpraaken nooit feilt, een wille, die naar deeze be„ ſlisſchingen van het oordeel eeuwig werkzaam is, „ en eene wysheid, welke, ter bereiking van het een„ maal uitgekoozen oogmerk, de beste wegen zon„ der misſlag aanwyst." Ik erkenn' het, voor den Wiskonstenaar, die een opgegeeven vraagſtuk met de groofſte koelzinnigheid moet trachten op te losſchen, ware deeze volmaakte rede by uitſtek voldoende: maar is zy ook toereikend voor den vriend des menschdoms, voor den Vader van een talryk huisgezin, voor den Opper-Rechter van allen, met één woord, voor dat Weezen, 't welk ons, als de Helper der verdrukten, als de Trooster der treurigen en als de Belooner der geene, die hetzelve zoeken, zoo dierbaar is? Is God te volmaakter, wanneer Hy, zyne ſchepzels uit den hoogen Hemel zegenend, geen aangenaam gevoel heeft van zyne goedwilligheid of van onze erkentenis? Behoort het mede tot zyne onafhanglykheid, dat Hy de lydende onſchuld, zonder enig gevoel van deernis of deelneeming redt?

Is God achtenswaardiger, als wy weeten, dat Hy, het verheven Richterampt bekleedende, niets van den ernst en het medelyden eenes Richters gevoelt? Is het volmaaktheid, het verstandigst ontwerp te beraamen en ten uitvoer te brengen, zonder daarover by zichzelven ooit recht voldaan te zyn, zonder de zoete vruchten van zyne wysheid en rechtvaardigheid ooit gesmaakt te hebben?

Trouwens wat zyn deugd en rechtvaardigheid in een onaandoenlyk en, voor alle vatbaarheid en afkeer geheel onvatbaar, Weezen? Niets anders dan de juistheid, waarmede een sterrekundige de zons- en maans-verduisteringen van een volgend jaar aantekent. En deeze zal dan die Hemelsche deugd zyn, welker bekoorlyk afbeeldsel de mensch voormaals geweest is, welke hy noch meer aanschouwen, dan welke hy naar geheel kan bezitten, ofschoon hy een geweldig en neerbuigend hart in zynen boezem draagt!

„De volmaakte Rede (zegt men) vergoedt by „God het gemis van aandoeningen, welke wy, juist „omdat onze rede onvolmaakt is, niet ontberen „kunnen."

Deeze korte aanmerking zou misschien die zaak ten voordeele der onaandoenlykheid, beslissen, [illegible] niet de hartstochten der menschen zelve, gelyk [illegible] bewezen opgemerkt is, *) uit een menschlyk oog [illegible]

*) Zie bladz. [illegible].

beſchouwd konden worden, te weeten *en* als *prikkels* waardoor wy tot het vervullen van onzen plicht geholpen worden, *en* als *aandoeningen*, welke, met onze vatbaarheid, voor geluk verbonden, zelve dikwyls de zoetſte vergelding van onze deugdsbetrachting, en dus een voornaam deel van onze gelukzaligheid, uitmaaken.

Eene edele Geest-drift vuurde weleer de moeder van *Koriolanus* aan, om de woede van haaren getergden zoon tegen *Rome* te verzachten. Van alle hartstocht ontbloot, zou zy zeker dien bedenkelyken ſtap niet gewaagd hebben: Maar nadat zy dit offer van eene voorbeeldige Vaderlands-liefde aan den gehelgden Veld-Overſte had aangeboden, nadat zy zyne grimmigheid ontwapend en in den verwoesting dreigenden vyand haaren tederhartigen zoon had weergevonden: Hoe gloeide toen haar hart van vreugde en tederheid! Hoe zeer ook door den Raad en de gantſche Burgery geëerd en toegejuichd, vond zy echter in haar hart, in de welluſt, waarmede de bewuſtheid van edel gedacht en gehandeld te hebben, haaren geest overſtroomde, de zoetſte vergelding van haar grootmoedig bedryf. Onaandoenlykheid voor de belooningen der deugd zou voor *Veturia* een beklaaglyk onheil en, tevens eene lelyke ſmette in haar character geweest zyn (*).

Ik

(*) Men zie dit geval vermeld door *Eutropius* Libr. I. *Hist. Rom.*

Ik kan derhalven eens toegeeven, (*) dat een Weezen, 't welk geene zedelyke traagheid behoeft te overwinnen, 't welk, door geene belemmeringen of verleidingen tegen gehouden, alle zwarigheden onfeilbaar te boven komt, den prikkel der hartstochten, tot het doorzetten van zyne ontwerpen, nooit noodig heeft. Maar zal het van zyne werken ook geheel geen genot mogen hebben? Zal het derzelver aangenaamste vergelding, welke wy ons kunnen voorstellen, eeuwig moeten misschen? Zal eene heilige verlustiging, het natuurlyk uitwerkzel van de volmaaktheid en gewisheid zyner raadsbesluiten, het toppunt der Hemelvreugd, waarnaar wy allen, volgends Zyne aanwyzing, moeten reikhalzen, voor God onteerend, met Zyne volmaaktheid en gelukzaligheid onbestaanbaar zyn?

Ik belyde openhartig, dat ik my dit met geene mogelykheid kan opdringen, dat ik, door het geen reeds gezegd is, van het tegendeel volkomen overtuigd ben, en daarom het gegeeven bewys als één der gronden aanmerke, waarop aan God hartstochten mogen toegekend worden.

2. God is zedelyk volmaakt; veel volmaakter dan enig

(*) Ik noeme dit eene toegeev'lykheid, wyle het, naar myn inzien, noch niet beweezen is, dat de hartstochten, zelvs als dryfveeren van werkzaamheid beschouwd, Gode niet mogen worden toegeschreven. Edoch ook dit stuk is elders in deeze verhandeling breeder ontwikkeld. Men zie bl. 27, 28.

enig ander Weezen; de bron en het model van alles, wat in het Heelal weezenlyk volmaakt mag heeten. Deeze ſtellingen zullen, denk ik, door niemand tegengeſproken worden: Maar daaruit volgt, dat ook alle weezenlyke volmaaktheid, welke wy elders by de ſchepzels aantreffen, door God in den hoogſtmogelyken trap moet bezeeten worden.

Door *weezenlyke* of *volſtrekte* volmaaktheid (*) verſtaa ik hier zulke vermogens, voortrechten en vatbaarheden van geſchaapene Weezens, welke op zich zelve en uit haaren eigenen aard, maar niet ſlechts met betrekking tot de Schepzelen, als behoeftige en afhanglyke Weezens beſchouwd, den naam van volmaaktheden voeren kunnen (†). Zoo zyn b. v. het vermogen van omliggende voorwerpen te kennen, de bekwaamheid van over voorhanden zynde denkbeelden eene uitſpraak te doen, het vermogen van vry te zyn, en de vatbaarheid voor deugd en geluk weezenlyke volmaaktheden van een zedelyk werkend Weezen: Wy kennen ze met gerustheid aan den Opper-Heer van alles in de ruimſte maate toe, en ontdekken 'er meer of min merkbaare ſpooren van in die Weezens, welke God tot eene zedelyke werkzaamheid verordend heeft.

God

(*) Abſoluta perfectio.

(†) Deeze laatſte mogen veel eer *betrekkelyke* volkomenheden (perfectiones relativæ) heeten.

God is dan ook gelukkig, boven allen zonder ophouden gelukkig. Maar waarin is het geluk waar voor redelyke ſchepſels vatbaar zyn, noch gelegen? In de deugd zelve of, om nauwkeuriger te ſpreeken, in de zalige vergeldingen, welke de rechte deugdsbetrachting geſtaag verzellen. Met nu de deugd te beoeffenen zyn zy, aan hunnen Maaker gelykvormig: Hy is de Deugd zelve (*). En zullen zy dan, met de winsten der Deugd te verzamelen, met door de Deugd te vrede geſteld en verblyd te worden, aan hunnen Schepper ongelyk zyn? Zal de gebrekkige plichtsbetrachting van den zwakken mensch ſtraks eene ryke vergelding hebben, terwyl de volmaakte Deugdsbeoeffening van het Weezen aller Weezens onbeloond blyft? Gewis dan is elke nadering aan de Godheid, wel eene vermeerdering van heiligheid, maar ook eene vermindering van ſtreelende gewaarwordingen; dan is de Hemelſche gelukzaligheid van een geheel anderen aard, dan wy tot hier toe op het gezach der Godlyke Openbaaring, geloovd hebben; dan zyn de Engelen, die God een zuiver Hallelujah toezingen, juist om dat zy, meer dan wy, op onzen Maaker gelyken, voor de zoetigheden der Godverheerlyking waarſchyn'lyk reeds ongevoeliger; God zal dan gelukkig zyn, zonder ooit enige vreugd te ſmaaken, in de bewustheid, van altyd wel gedaan te hebben,

van

(*) 1 Joh. I. 5.

van nooit het richtſnoer der Rechtvaardigheid verlaaten, het Heelal met de heerlykſte blyken zyner macht en wysheid vervuld en aan millioenen van gelukkige Weezens het aanweezen geſchonken te hebben.

Deeze gevolgen komen my handtastelyk ongerymd voor, en dringen my om het geluk der zedelyke Weezens, zoo als het vooral in aangenaame aandoeningen gelegen is, als eene weezenlyke volmaaktheid, en dus mede als het eigendom der Godheid aan te merken.

Laat ons nochmaals tot het beginzel, 't welk ik zoo even aangenomen heb, te rug keeren. God is de bronwel van alle weezenlyke (abſolutae) volmaaktheden; zelve bezit Hy ze in den hoogstmogelyken trap; Hy deeltze onder Zyne ſchepfelen naar Zyne willekeur uit. De vraag is dan; of de gevoeligheid voor het volmaakte, welke wy by de redelyke Schepzelen aantreffen, ook op de lyst van deeze volmaaktheden behoore, dan of zy veeleer als eene betrekkelyke (relativa) hoedanigheid moet aangemerkt worden? Men merkt wel; dat het van het antwoord, 't welk op deeze vraag gegeeven wordt, volkomen afhangt, of men Gode dit zelvde gevoel, in den hoogstmogelyk zuiverſten trap, al dan niet moge toekennen?

Laat ons dan dit vraagſtuk kortelyk onderzoeken.

Die hoedanigheden en voorrechten, welke ik hier *betrekkelyke* noeme, omdat zy met onze behoefte en afhanglykheid in eene nauwe betrekking ſtaan, zyn,

zoo

zoo rasch zy aan het opperst Weezen toegeſchreven worden, geene volmaaktheden meer; zy onteeren en verlaagen de Godheid, en hier aan zyn zy van de overige volmaaktheden zeer licht te onderkennen. De gehoorzaamheid aan den wille des Allerhoogſten, het vertrouwen op den machtigſten Helper, de lydzaamheid en het mistrouwen omtrent zich zelven, zyn zulke hoedanigheden; zy vloeien uit de betrekking; waar in de mensch geplaatst is, voort: zy vormen, tegelyk met andere begaafdheden, den man, die zedelyk volkomen zyn zal. Maar zy kunnen in God niet vallen: zy zyn met het denkbeeld van een onafhang'lyk en algenoegzaam Weezen onbeſtaanbaar. Met de vatbaarheid om het volmaakte te kennen en te gevoelen is het geheel anders gelegen. Deeze is geen aanhangzel of uitwerkzel van onze afhang'lykheid of onvermogen. Men verandere onze ſtand en betrekkingen, zoo veel men wil; men plaatze ons in den rang der Engelen; men verryke ons met de zegeningen des Hemels, en maake de lydzaamheid en hoope voor ons overtollig; Nochthands zal deeze gevoeligheid voor ons, als denkende Weezens aangemerkt, een onbetaalbaar voorrecht, de bronwel der zuiverſte geneugte blyven. De edelſte zielsvermogens, waarmede wy onbetwistbaar op onzen Maaker gelyken, welke niemand aan God ontzeggen durvt, kunnen ons niet dierbaarer zyn, dan deeze aandoen'lykheid; zy kunnen ons, zonder dezelve, zelvs geen voordeel aan-

aanbrengen. Deeze gevoeligheid, tellen wy dan billyk onder de grond-trekken van alle denkende Weezens: God bezit ze in de ruimſte maate.

O Jaa, Hy kent beide het volmaakte en onvolmaakte nauwkeurig, veel beter dan enig geſchaapen Weezen: Hy ziet het verbaazend onderſcheid tuſſchen deeze beide volkomen door; zyne Alweetenheid ſtelt Hem, in alle gevallen, tot het vergelyken van die twee uiterſtens overvloedig in ſtaat, onophoudelyk zweeven Hem de tegenſtrydigſte denkbeelden van rechtvaardigheid en onrecht, van geluk en rampſpoed voor den geest; het groot toneel, waarop deeze wyd verſchillende verſchynzels vertoond worden, is zyn gewrocht, de vrucht en de ſchouwplaats van zyne Macht en Goedheid. En zou Hy by dit alles volſtrekt onaandoen'lyk kunnen blyven? Zou Hy, met door dit alles min of meer getroffen te worden, ophouden moeten God te zyn? Neen, Hy neemt in de lotgevallen van de werken zyner handen waarlyk deel; Hy verheugt zich over hun' voorſpoed en volkomenheid; Hy aanſchouwt hunne verkeerdheden en ellendens met een waarachtig medelyden; en by dit alles ſtelt Hem een heilig zelvs-behaagen eeuwig gerust.

3. God is het allerverſtandigst Weezen; Hy gaat altyd in zyne gedragingen met de regelen van het gezond verſtand te raade; Hy doet niets zonder een genoegzaam overleg; Hy luiſtert beſtendig naar de

vermogendſte beweegredenen, en men kan van God niet verwachten, dat Hy immer, uit loutere grilligheid en zonder eene voldoende rede, iets ondernomen of ten uitvoer gebragt zal hebben. Deeze ſtellingen zyn weder onbetwistbaar, en ik zie niet, hoe men, met dezelve te lochenen, Gods oneindige volmaaktheid beveiligen kunne.

Hy heeft die orde van zaaken, welke nu ſtand grypt, wel eer uitgedacht en aan dezelve het beſtaan gegeeven. Gewichtige redenen hebben Hem tot dit bedryv gewis bewoogen. Welke zyn nu deeze redenen geweest? Ik erkenn' gaarne, het is enigzins vermetel voor den mensch, dat hy tot de geheime dryfveeren van de daaden zynes Maakers pooge op te klimmen. Spoedig kan hy zich in deeze naarſpooringen vergisſen: Veellicht is dit reeds meermaals gebeurd, daar de gevoelens der ſtervelingen over dit diepzinnig onderwerp inderdaad uit elkanderen loopen.

Zommigen gebruiken de taale der openbaaring en beweeren, dat *God alles gemaakt heeft om zynes zelvs wille.* Volgends deeze was de eigenliefde, een zeker zoort van eigenbelang, de groote beweegrede van de wording aller dingen. Bewust van zyne eeuwige volmaaktheid en gelukſtaat konde God niet beſluiten, om ſlechts zelve en alleen zich in de beſchouwing en het genot van zyne uitmuntendheid te verlustigen: Hy verkoos eene wereld te ſcheppen, dezelve met ver-

verſchillende rangen van denkende Weezens te bevolken, deeze Weezens, langs verſchillende wegen, tot kennis en erkentenis van zyne grootheid, op te leiden, den lof des Eeuwigen uit millioenen monden te hooren, en dus, in het middenpunt van ontelbaare aanbidderen geplaatst, ook deeze, ter belooning van hunne Godsverheerlyking, tot eene evenredige trap van volmaaktheid en geluk te verheffen. God wist zelve, hoe verheven en aangenaam het denkbeeld en het bezit der zedelyke volkomenheid zy; Hy wilde die voldoening hebben, dat ook andere verſtandige Weezens dit ontwaar wierden, dit tot hunne duurzaame vreugd ondervonden en, Hem daarom eeuwig hoogſchatteden. Hy ſchiep dies de wereld, niet uit vuige baatzucht, niet om, als een kind, voorwerpen te hebben, wien Hy met zyne grootheid of verſchrikken of in de oogen kon blinken, maar echter *om zynes zelvs wille*, dat is, om aan het verrukt Heelal deeze hulde als af te dwingen, dat God het grootſte het gelukkigſte en tevens het weldaadigſte Weezen is.

Anderen erkennen Gods goedwilligheid alleen voor de dryfveer der Schepping. Daar Hy zich, volgends deezen, ten volſten in ſtaat kende; om de zegeningen van Zyne macht en goedheid tot in het oneindige te vermenigvuldigen, om aan ontelbaare verheugde deelgenooten van Zyne gunſten het beſtaan te geeven, vond Hy zich reeds van eeuwigheid geneigd, om een ontwerp te

beraamen, 't welk, hoe zeer ook door goedwilligheid ingegeeven, echter, tot in de kleinſte byzonderheden, met alle Zyne overige deugden en eigenſchappen inſtemmen, en dus der hoogſte volmaaktheid, in allen opzichte, moest waardig zyn. De wording van Hemel en Aarde wyst het tydſtip aan, waarin de volvoering van dit ontwerp een aanvang nam; allengs ontwikkelt het zich meer en meer; eerlang zal het aan allen blyken, hoe zeer God Zyne goedwilligheid met dit onmeetelyk plan heeft weeten te verheerlyken.

Anderen trachten eindelyk deeze gevoelens met elkanderen te verbinden, en geeven *eensdeels* het belang, 't welk God in Zyne eigene volmaaktheid ſtelde, Zyne zucht, om dezelve voor het oog van veelen ten toon te ſpreiden, *anderdeels* Zyne goedwilligheid en begeerte, om het getal van volmaakte en gelukkige Weezens, zoo veel mogelyk, te vergrooten, als de vermogende beweegrede op, waaraan het verbaazend groot Heelal zyn aanweezen en voortduuring verſchuldigd is.

Ik zal my thands over de verſchillende waarde deezer onderſcheidene meningen niet behoeven uit te laaten, om daaruit het volgend beſluit te trekken: Dat God, volgends alle deeze begrippen, niet door eene koelzinnige redeneering maar door de zeer vermogende neigingen van zelvs-liefde en goedwilligheid, tot het groote werk der wereld-ſchepping bepaald en

als

als overgehaald is; dat dus het Opperst Weezen, daar het aan eene geheele reeks van ſchepzelen het beſtaan geſchonken heeft, onmogelyk van alle hartstocht of aandoening ontbloot kan zyn.

Trouwens als wy het ſtuk onpartydig inzien, dan ſchynt my dit gevolg ten uiterſten rechtmaatig toe. God formeerde voorheen, als een verſtandig Weezen, dit Heelal; Hy had zeker Zyne gewichtige redenen, waarom Hy hetzelve, liever al dan niet, tot ſtand bragt; hoedanige deeze redenen ook geweest zyn, zy wierden door het onfeilbaar oordeel gebillykt; zy bepaalden den wille der Godheid, en zy gaven de eerſte aanleiding tot de wording van alles. Men veronderſtelle nu, dat deeze geheele reeks van ſchepzelen en gebeurenisſen, welke nu beſtaat, Gode eeuwig voor den geest gezweevd hebbe, dat Hy dezelve door en door gekend, haare verkieslykheid boven andere werelden geweeten, en haare geſchiktheid, om de volmaaktheid van het Weezen aller Weezens ten toon te ſpreiden, en voor ontelbaare weezens van de uitgebreidſte nuttigheid te maaken, volkomen begrepen hebbe: was dan reeds alles, waardoor deeze orde van zaaken tot ſtand moest komen, aanweezig en in werking? ô Neen. Het groot beſluit des Allerhoogſten: *Deeze wereld worde*, ontbrak 'er noch. Maar om dit beſluit tot ſtand te brengen, moesten zeker de denkbeelden, welke tot dit groot ontwerp behooren, eene geheel byzondere en ande-

re indruk op den God'lyken geest maaken, dan alle overige denkbeelden. Deeze indruk bepaalde den wille des Scheppers: Deeze wils-bepaaling had de wording van Hemel en Aarde ten gevolge: En gelyk elk uitwerkzel aan zyne oorzaak evenredig is, zoo ſtaat ook elke oorzaak met haare gewrochten in eene juiste evenredigheid, gevolg'lyk moet deeze indruk ſterk genoeg geweest zyn, om het evengemeld beſluit ten gevolge hebben; derzelver kracht en behaag'lykheid moeten aan de grootheid en uitgebreidheid van Gods ontwerp beantwoord hebben. Maar hoe konde dit in een Weezen, 't welk voor alle neiging en aandoening, voor alle begeerte en genoegen onvatbaar ware, plaatze vinden?

4. Of de volgende aanmerking voor een *vierde* bewys van myne ſtelling dan of zy voor eene nadere opheldering en bevestiging van het voorgaande moet aangezien worden, ſtaat aan den Lezer te beſlisſchen.

De denkbeelden, welke denkende weezens hebben, drukken de voorwerpen, tot welke zy behooren, meer of min volkomen uit. De God'lyke denkbeelden ſtemmen met haare voorwerpen allernauwkeurigst overeen, en bevatten alles, wat daaromtrent kan worden waargenomen. Maar de voorwerpen zyn van een' zeer verſchillenden aard; derzelver beelden in de zielen der verſtandige Weezens zyn even onderſcheiden. Gods denkbeelden zyn, juist om dat Hy alles door en door kent, de onderſcheidenſte van allen.

Zom-

Zommige Voorwerpen zyn voor altyd of een tydlang beſtendig: Andere zyn aan de grootſte ongeſtadigheid onderhevig. Zommige voorwerpen zyn van hun aanweezen en beſtemming onbewust: Andere kennen beide meer of min. Veele voorwerpen zyn van een' zedelyken aard, voor zedelyke weezens van veel belang, of zelve voor zedelyke volmaaktheid of genietingen vatbaar: By andere beſpeurt men geene beginzels van zedelykheid en geene hoedanigheden, waarmede zy, meer dan anderen, de aandacht en behartiging van zedelyke weezens verdienen zouden.

Dit verſchil van voorwerpen wordt ongetwyfeld door de gewaarwordingen der verſtandige weezens meer of min nauwkeurig, doch allerduidelykst door de God'lyke denkbeelden uitgedrukt. Men mag dus met recht beweeren, dat elk voorwerp eene, met zyn aard overeenkomstige, werking doet op den geest des opmerkzaamen waarneemers. Dezulken, die van een' zedelyken aard zyn, verwekken, behalven het denkbeeld, 't welk dezelve vertegenwoordigt, ook noch een zeker gevoel van deelneeming, 't welk het belang te kennen geevt, 't welk men daarin ſtelt of daarby heeft, en 't welk, naar het verſchil der omſtandigheden, de bron-wel van onderſcheidene aandoeningen is. Het gemis van deeze deelneeming wordt aan Gods redelyke ſchepzelen, nooit als een bewys van hunne volmaaktheid of gelykvormigheid aan God, maar altyd als een gebrek van hun verſtand of hart,

als

den, dan moet één van beiden volgen, *of* dat de waare zedelyke volmaaktheid van het Opperstweezen een ding is, waaraan ons, zoo lang wy op aarde verkeeren, mogelyk ook, nadat wy namaals Hemel-Burgers zullen geworden zyn, niets gelegen ligt; *of* dat al het onderwys, het welk wy door de Rede en Openbaaring omtrent God ontvangen, geheel verkeerd, ten minſten onnut is, om ons aangaande zyne volmaakte zedelykheid te onderrichten.

Immers beide de Rede en de Openbaaring ſchilderen ons onzen Schepper als de volmaaktſte liefde af, zy kennen Hem deeze tedere aandoening, by alle gelegenheden, op de ſtelligſte wyze, zelvs onder de plechtigſte verzekering, toe: zy maaken beide van Zyne barmhartigheid en ontferming, van Zyne langmoedigheid en verdraagzaamheid eene geduurige ophef; zy wyzen ons ontelbaare gevallen aan, waarin deeze bemin'lyke deugden des Allerhoogſten luisterryk hebben doorgeblonken; zy moedigen ons, by alle gelegenheden, tot een gerust vertrouwen op deeze goedertierene geneigdheden van onzen Maaker aan; zy berispen ons, zy ruien zelvs het geweeten tegen ons op, zoo menigwerv wy aan deeze zachtmoedige geaardheid van den Opper-Heer van alles maar een ogenblik durven twyffelen. Beide Rede en Openbaaring beſchryven ons Gods gelukzaligheid, niet als eene harsſenſchim, maar als een waarachtig en zuiver genot, als eene vreugde, welke vooral door een op-

geklaard gezicht van Zyne voortreffelykheid en Zelvsgenoegzaamheid verwekt en eeuwig onderhouden wordt. Beiden trachten zy ons, met de ſterkſte afteekeningen van Gods zucht naar Waarheid en Rechtvaardigheid, ten voordeele van de belangens der waarheid en deugd in te neemen, en belooven ons, dat wy, met deeze twee naar ons vermogen voor te ſtaan, op onzen Maaker gelyken zullen.

Nergends waarſchuwt ons de groote Stichter van onzen Godsdienſt, die zoo veele wanbegrippen der volkeren omtrent het Eeuwig Weezen verholpen heeft, voor deeze bemin'lyke tafereelen: Nooit geevt Hy, zelvs aan zyne vertrouwelingen, een wenk, dat alles, wat hy leerde, wat zy eerlang verkondigen zouden, voor zoo verr' het zynen Hemelſchen Zender betreft, zinnebeeldig en oneigenlyk moest uitgelegd worden; dat zyn onderwys, het volmaakſte, waarop wy immer hoopen kunnen, alles, wat God aanging, ſlechts onder een grof bekleedzel voordroeg, en tot de onwaardigſte begrippen van den Allerhoogſten aanleiding zou geeven, zoo rasch het iemand waagen durvde, om van duizend woorden en ſpreekwyzen, door Hem gebruikt, maar ééne in den gewoonen natuurlyken zin op te neemen.

Ik houde my dus verzekerd, dat *en* de eerſte Leerlingen van den grooten Heiland, *en* allen, die in volgende eeuwen zyn onderwys met vrucht genooten hebben, de zulken alleen uitgezonderd, die op wysgee-

geerige gronden, Gode alle hartstocht meenden te moeten ontzeggen, zyne bemin'lyke tafereelen van Gods liefde, Rechtvaardigheid en Trouwe in den natuurlykſten en meest verſtaanbaaren zin opgevat, en geen ogenblik getwyffeld hebben, of zy zouden, met deeze lof'lyke neigingen aan te kweeken, en de tegenovergeſtelde te verdooven, aan hunnen Maaker, niet ſlechts behaaglyk, maar ook inderdaad gelykvormig zyn, en op hunne wyze diezelvde zedelyke volkomenheid bezitten, waarin de groote Wereld-ſtichter boven al het geſchaapene, zoo oneindig verr' uitmunt. Ik zal uit dien hoofde, denk ik, ook veel minder gevaar loopen, van my aan de waarheid en waardigheid van mynen Maaker te vergrypen met dit voorbeeld te volgen, dan wanneer ik, *of* het onderwys van *Jeſus* omtrent de Godheid groot deels voor eene begotheling aanzie, *of* my Gods zedelyke volmaaktheid als eene, voor den mensch onnutte, harſenſchim voorſtelle, en dus de pylen der kwaadaartigſte beſtryderen van eene redelyke Godskennis onvoorzichtig ſcherpe.

Zie daar hebt gy, Lezer! het verſlag van myne denkbeelden over de *wyze* en de *gronden*, waar op Gode hartstochten mogen en moeten worden toegeſchreven. Hoe men ook over dit onderwerp denke, men zal my toch het recht laaten wedervaaren, dat myne oogmerken zuiver en myne ſtappen niet onberaaden zyn geweest, en blykt

het eerlang duidelyk, dat ik echter gedwaald heb, ik zal altyd deeze troost behouden:

Quod magnis tamen exciderim auſis.

VYFDE HOOFDSTUK.

Over den invloed, dien de leere van Godlyke hartstochten op God zelve en den mensch kan hebben.

Alles wat ik tot hiertoe beweerd heb, zoude ik aanſtonds als onnauwkeurig en misleidend opgeeven, byaldien daaruit voor God of Zyne ſchepzelen een onververmydelyk nadeel moest voortvloeien. Gewis zoo volmaakt als Hy is, zoo gelukkig is Hy ook; zoo zeker is het ook dat Hy de gelukzaligheid van Zyne ſchepſelen met niets in den weg ſtaat. Indien derhalven de hartstochten, zoo rasch zy tot het Godlyk Weezen den toegang hadden, deszelvs geluksſtaat verſtooren, en op het algemeen welzyn van de voortbrengzelen zyner Almacht een nadeeligen invloed moesten hebben, dan zou deeze één rede reeds voldoende zyn, om ons alle Godlyke hartstochten, als ongerymd en God onteerend te doen verwerpen.

Dit

Dit ſtuk moet dan noch wat nader onderzocht worden: Vooral naardien in het tweede lid van het opgegeeven vraagſtuk deeze naarvorſching uitdrukkelyk geeischt wordt. Men begeert daarin een betoog van de mogelykheid, om Gods hartstochten *zoo te verklaaren, dat derzelver werking op zyne gelukzaligheid geen invloed hebbe.* Laat ons dan den invloed, dien God'lyke hartstochten hebben kunnen, trachten te kennen, en wel *eerst* ten opzichte van *God* zelve (*), *daarna* ten opzichte van den *mensch.*

1. Indien ik Gode alle aandoeningen had toegeſchreven welke de menſchen meermaals beheerſchen, en indien deeze aandoeningen in het Opperst Weezen alle die verſchynzels moesten opleveren, welke onder de ſtervelingen gemeenzaam zyn, dan zou ik voorzeker geen kans zien, om Gods volmaaktheid en gelukſtaat te beveiligen, en het geſchilſtuk moest, met het ontzeggen van deeze onzalige driften aan den Oneindigen, noodwendig beſlecht worden: want welk allervrees'lykst wangedrocht zou de Godheid zyn, welke, door onze grimmigheid en wraakzucht aangevuurd, alle voorwerpen van Haare verbolgenheid of nyd met eene onbegrensde macht verpletteren konde! Tot welk een verachtelyk Weezen zouden wy

(*) Myne denkbeelden over den invloed, dien de hartstochten op God kunnen hebben, zyn reeds in het voorgaand hoofdſtuk meermaals voorgekomen, weshalven ik my daaromtrent nu met een kort betoog te vrede houde.

wy biddend hart en handen opheffen, wanneer het, ſchoon van alles onderricht en tot alles in ſtaat, noch door de vreeze en het ongeduld van kortzichtige en zwakke aard-bewooneren geteisterd wierd! en waarin zou de gelukzaligheid van onzen Schepper verkies'lyker en benydenswaardiger zyn dan de wisſelvallige vreugd en ſmert van ſtervelingen, daar Hy, door dezelvde driften, als wy, zonder eind beroerd, de waare tevredenheid eeuwig moest ontbeeren?

Jaa de buitenſpoorigheden der menſchelyke driften zouden in God noch veel onbegrypelyker en onverſchoon'lyker zyn dan in ons; zy zouden *Zyne* zedelykheid en waarde veel meer vernietigen, dan de menſchelyke waardigheid daardoor onduisterd kan worden. Want alle hartstochten, welke in ons kunnen opwellen, zelvs zulke, wier uitſpattingen de verfoeielykſte en verderv'lykſte gevolgen hebben, zyn eene waare behoefte van den mensch: zy worden door de plaatze, welke de mensch op de lyst der ſchepzelen beſlaat, allen gevorderd: Een mensch, zonder deeze hartstochten, ware voor de aarde volſtrekt onnut; hy zou, alle moeite ſchuwend, de rust alleen beminnen, niets zou hem nuttige wetenſchappen doen beoeffenen, niets hem tot groote daaden aanvuuren, niets hem een aannaderend onheil in tyds doen ontvluchten; niets hem tot de zoetigheden der Vriendſchap en der Huwelyks-trouw aanlokken; niets zou hem beweegen kunnen, om,

om, ten nutte van Volk en Vaderland, dreigende doods gevaaren moedig onder de oogen zien. De mensch, met een woord, van onze hartstochten ontbloot, ware, niet door gebrek aan opvoeding en beschaaving, maar door 't verzuim van zynen Maaker, noch onvernuftiger en ellendiger dan de Natuurmensch van *Rousseau*. Zy zyn dan voor den mensch een onwaardeerbaar geschenk van God, eene onontbeerlyke behoefte, wier uitbarstingen, door onoplettenheid of zeden-bederv veroorzaakt, hoe noodlottig ook, in zeker opzicht gelyk staan met de geduchte verwoestingen, welke onweders en aard-beevingen, schoon op zichzelven heilzaame natuur-behoeftens zynde, meermaals hebben aangericht. (*)

Maar

(*) Zeer fraai heeft de Heer *Bonnet* in zyne *Beschouwing der Natuur* Deel I. bladz. 124. van de Nederduitsche overzetting dit denkbeeld ontwikkeld.

„ Verwonderlyke werktuigen (deeze zyn zyne woorden) door den wy„ zen Schepper der Natuur in beweeging gebragt, gelukkige Hartstochten, „ die, gelyk weldaadige winden, de bezielde werktuigen op den Oceaan „ der zinnelyke voorwerpen doet dobberen! Gy zyt het, die door de „ beide geslachten tot elkanderen te doen naderen voor het behoud der „ zoorten waakt; Gy zyt het, die door geheime banden de Vaders en „ Moeders aan hunne kinderen de kinderen aan hunne ouderen verbindt; „ Gy zyt het, die de vlyt in de dieren, en in den mensch zelve ont„ steekt: Gy zyt het, in één woord, die de ziel der gevoelende We„ reld zyt.

„ Onstuimige hartstochten, vrees'lyke en verwoestende orkaanen! Gy „ zyt het, die de stormen veroorzaakt, die, de zielen overstelpen: Gy „ zyt het, die de ondeelbaare weezens vernietigt, door de zoorten te „ willen bewaaren: Gy zyt het, die de Vaders tegen hunne kinderen

„ wa-

ter aan derzelver woelingen tot eene prooi diende, in het oog van alle verſtandigen, volſtrekt onvolmaakt en verachtelyk zyn.

Edoch in de voorgaande Hoofdſtukken van deeze verhandeling heb ik reeds genoeg te kennen gegeeven, dat ik alleen zulke hartstochten aan God toekenne, welke met Zyne volmaakte kennis, wysheid en macht beſtaanbaar zyn, en welke ik reeds opzettelyk genoemd heb (*), ook zyn de God'lyke hartstochten niet zulke onſtuimige beweegingen als de menſchelyke; welke laatſte, zoo niet haaren eerſten oorſprong, ten minſten haare meeste ſterkte, aan de vereeniging en weerkeerigen invloed van ziel en lichaam te danken hebben. Neen God'lyke hartstochten zyn enkel zachte aandoeningen, welke door Gods eeuwige gevoeligheid voor, het geen volmaakt en onvolkomen is, zonder tusſchenkomst van enig ſtof'lyk beginzel, in den allervolmaaktſten Geest ontſtaan en onderhouden worden, en welke wy, juist omdat zy het modèl zyn van der menſchen heiligſte gemoedsbeweegingen, Gods hartstochten noemen mogen.

De vraage is nu: Welk een' invloed deeze aandoeningen op de Volmaaktheid en Gelukzaligheid van het Opperst Weezen hebben kunnen?

Te beweeren, dat zy op deeze beiden geheel geen' invloed hebben, is, naar myn inzien, het zelvde met vast

(*) Men zie bladz. 21 en 22.

Zyne ſchepzels liev: het volmaakte bekoort Hem: het onvolmaakte mishaagt Hem: Hy is by de zekere bewustheid en gerust genot van Zyne eeuwige uitmuntendheid boven alles inderdaad gelukkig en wel te vrede: in het heil van zyne redelyke voortbrengzelen verheugt Hy zich: derzelver rampſpoeden maaken het God'lyk medelyden gaande. Deeze zyn de groote aandoeningen, welke ik in God erkend heb. Wat kunnen nu Zyne Volmaaktheid en Geluk van deeze te vreezen hebben?

Zal zyne wetenſchap 'er iets by lyden? of zullen zy misſchien gevaar loopen, van, door eene te groote hevigheid, Zyn verſtand te bedwelmen, Zyn oordeel te verbyſteren, aan de bepaalingen van Zynen wille eene verkeerde richting te geeven, of Zynen geest met onnutte harſenſchimmen of vergeefſche wenſchen te vervullen? Heb ik iets beweerd of toegeſtaan, waaruit volgen zoude, dat het God'lyk zelfsbehaagen immer in vuile baatzucht of zinn'looze vermetelheid ontaarten kan, dat Zyne ſchepzelen-liefde zich ooit tot eene zondige weekhartigheid of dwaaze partydigheid verlaagen zal, dat Zyn heilig mishaagen immer door tekenen van wraakzucht, wangunst of oplopenheid zal worden aangeduid, of dat Zyne vatbaarheid voor vreugde en vergenoegdheid ten laſten op vuige welluſt of vadzige werkloosheid zal uitloopen? Neen, in God volgen alle harſtstochten de eeuwige grondwetten van waarheid en rechtvaar-

heid onfeilbaar op: in Hem zyn zy met eene duidelyke kennis van alles, met eene grenzenlooze macht en eene ondoorgrond'lyke wysheid voor eeuwig nauw vermaagſchapt; zy ſtaan met alle overige vermögens en eigenſchappen der Godheid in een nauwkeurig evenwicht, en zoo min als deeze elkanderen immer benadeelen of belemmeren, zoo min als de betooningen Zyner macht ooit verder gaan, dan door Zyn verſtand en wysheid gebillykt wordt, even weinig hebben deeze van Zyne hartstochten enige overmacht of overrompeling te duchten.

De volgende waarneeming zal deeze aanmerking, denk ik, noch vry wat ſtyven. De buitenſpoorigheden der menſchelyke driften zyn zelve wel het uitwerkzel van onze kortzichtigheid en zede-verbastering, maar geenzins een noodwendig gevolg van onze hartstochtelykheid, geen verſchynzel, 't welk men in alle Weezens, welke voor aandoeningen vatbaar zyn, noodzaakelyk verwachten moet. Want wat zyn deeze buitenſpoorigheden? Inderdaad niets anders dan verſtooringen van het evenwicht, 't welk tusſchen de verſchillende vermögens van den mensch en derzelver werkingen behoort plaatze te hebben. Zoo rasch ik my zelven voor een gewrocht van een wys en rechtvaardig Opper-Weezen aanzie, mag ik niet twyffelen, of alle krachten, welke aan my verleend wierden, zyn naar myn ſtand en behoefte nauwkeurig afgemeeten; zy ſtonden, toen de mensch

uit

uit handen van zyn' Maaker eerst te voorſchyn kwam, in eene juiste evenredigheid tot elkanderen; zoo lang deeze evenredigheid ſtand greep, nam elk vermogen zyn' plicht gewillig en onverhinderd waar; de mensch bewoog zich onberispelyk in den aangeweezen kring. Maar zoo rasch dit evenwicht ongelukkig geſtoord wierd; zoo rasch onervaarenheid en zinn'lykheid de driften aanvuurden, zoo rasch deeze, het voorgeſchreeven perk te buiten gaande, de overige geest-vermogens belemmerden of mede ſleepten, ontſtonden alle onheilen, en vermenigvuldigden zich, met veel ſpoed, alle wanordens, welke ons billyk met ſchaamte, droefheid en verontwaardiging vervullen, en welke niet, dan door onbedachtzaame en oppervlakkige, waarneemers, voor onvermydelyke uitwerkzels van onze vatbaarheid voor hartstochten, kunnen aangezien worden.

Jaa wy kunnen ons den mensch noch zeer gemakkelyk voorſtellen, zoo als hy, in zynen oorſprongelyken ſtaat, ſchoon met hartstochten bedeeld, voor derzelver uitſpattingen beveiligd, door dezelve in zyne werking en gelukzaligheid niet verhinderd, maar in tegendeel merkbaar geholpen wierd, en op derzelver veelvermogend aanſtaan, veele kundigheden verzamelde, veele plichten vervulde en veele genoegens ſmaakte, wier gewicht en waarde by hem, zonder haare gelukkige medewerking niet zoo zwaar zou gewoogen hebben. Enkele ſtervelingen verraſchen

ven te beſtieren, dan Hy aan de Engelen geſchonken heeft, van wier Heiligheid en Hemelvreugd onze gewyde Boeken zoo veel ſchoons bevatten? Zal het ongeſchaapen Weezen minder inſtaat zyn, om het evenwicht tuſſchen Zyne eigene vermogens te bewaaren, dan in Zyne meestvolmaakte voortbrengzelen? Zal een Weezen, 't welk nimmer gefeild of misdaan heeft, 't welk door niets tot wanbedryv of misſlag kan vervoerd worden, met de zachtſte en bekoorlykſte aandoeningen te gevoelen, ophouden volmaakt te zyn, en tevens in Zyne Schepzelen de geweldigſte driften, zelvs naa eene hevige en langduurige woede zoodaanig kunnen beſtieren en beteugelen, dat zy, in het eind, de voornaame bronnen en krachtigſte medewerkers van hunne zedelyke volkomenheid worden? Zullen de hartstochten alomme, waar men ze by denkende Weezens aantreft, eene richting hebben, om het geluk dier Weezens te verhoogen en duurzaamer te maaken, en intuſſchen op de gelukſtaat van den Schepper aller Weezens eene onvermydelyke inbreuk doen? Of moet alles, wat in den mensch onvolmaakt of bedorven is, enkel daarom, aan God ontzegd worden? Dan is het *denken* en *willen* ook niet meer Godlyk, en wy misdoen dan tegen de hoogſte Volmaaktheid, met in Haar enig denkbeeld, enig welbehaagen of enige vryheid te veronderſtellen.

„ Neen (zegt mogelyk iemand) daarom verwerpen

„ wy

„ wy de hartstochten niet: Maar wy mogen Gode „ geene van onze behoeftens toe ſchryven; dit zou „ met zyne Volmaaktheid onbeſtaanbaar zyn: harts„ tochten nu behooren tot onze behoeftens; zy zyn „ hulpmiddelen van onze zwakke rede, en helpen „ ons onze aangeboorene traagheid overwinnen. Dit „ alles nu is in het Opperst Weezen onnoodig."

Tegen deeze redeneering heb ik het volgende in te brengen. *Voor eerst*, zy bewyst niets meer dan dat de werking der hartstochten op God niet in alles gelyk is aan den invloed, dien zy op den mensch moeten hebben; dat zy aan den laatſten dienſten bewyzen, welke de eerſte niet behoevt. Edoch dit heb ik zelve reeds meermaalen, in deeze verhandeling, toegeſtemd en beweerd. De behoeftens van den mensch zyn *ten tweeden*, van een' verſchillenden aard, zommige zyn louter menſchelyke, en deeze heeft de mensch met geen ander zoort van Schepzelen gemeen. Andere zyn behoeftens van den mensch, als een ſchepzel van God beſchouwd, en deeze vindt men tevens in al het geſchaapene. Weder andere zyn zedelyke behoeftens, zonder wier vervulling de mensch ophouden zoude een zedelyk Weezen te zyn, en deeze ſtrekken zich over de geheele Zedelyke Wereld uit. In deezen laatſten zin is *denken*, *willen*, *vry zyn*, *zelvs-bewustheid hebben*, eene behoefte in den Cherub, eene *behoefte* (of behaagt iemand een ander woord beter) een *vereischte*

zelvs

zelvs in God. Daaruit derhalven, dat wy hartstochten behoeven, volgt noch niet, dat zy in het Opperst Weezen onnoodig zyn. Men zou zelvs, daar zy onder onze zedelyke behoeftens begrepen zyn, tot een tegenovergeſteld beſluit moeten overhellen. De hartstochten zyn *ten laatſten* in ons niet ſlechts *prikkels* tot opmerking, werkzaamheid en plichts-betrachting, zy ſtreelen ook ons hart, veraangenaamen onzen arbeid en verhoogen onze geneuchtens, zy zyn zelvs de zoetſte *belooningen* van onze moeite en opofferingen. Dunkt het iemand nu onbeſtaanbaar, dat zy het eerstgemeld vermogen op God hebben; 'Er zal toch, zoo veel ik zie, geen kwaad in ſteeken, dat men haar het laatst-gemeld vermogen, zelvs op de Godheid, laate behouden.

Een ander wordt mogelyk noch door de volgende zwarigheid afgeſchrikt: „ Wanneer eene hartstocht „ werkt, dan is de mensch lydelyk; zyne ziel wordt „ geheel naar de willekeur der gemoeds-drift geſtemd; „ Hy wekt dezelve niet op; het ſtaat niet aan hem, „ dezelve in veele gevallen te verzwakken veelmin te „ onderdrukken: voor zulke toevallen nu kan God „ niet blootliggen: Lydelyk te zyn kan geene eigenſchap zyn van een Weezen, 't welk eind'loos werkzaam is."

Maar ook deeze zwarigheid komt my geenzins onoploschlyk voor.

De armoede toch van de menſchelyke taal brengt

ons *vooreerst* waarſchyn'lyk op het verkeerd denkbeeld, dat een redelyk Weezen, terwyl maar één van deszelvs vermogens in werking is, als *lydelyk* moet beſchouwd worden, enkel om dat de werking van zulk een vermogen, in deszelvs voortduuring, ten minſten in deszelvs oorſprong, van de overige vermogens meer of min onafhanglyk is. Waarſchyn'lyk vergisſen wy ons, met een Weezen, waarin zich dit verſchynzel vertoont, *lydelyk* te noemen. Een deel van deszelvs vermogens is inderdaad werkzaam. Dit verſchynzel bewyst alleenlyk, dat de byzondere vermogens van denkende weezens, ſchoon met elkanderen in eene juiste evenredigheid ſtaande, en op elkanderen een' geduurigen invloed hebbende, echter in haaren aard en werking tot zekeren trap van elkanderen onafhanglyk zyn. De volmaaktheid van God zal dan niet beſtaan in het volſtrekt gemis van dit zoort van onafhanglykheid, maar hierin, dat dezelve het evenwicht, 't welk tusſchen Zyne vermogens en derzelver werking behoort plaatze te vinden, nimmer benadeele, nooit in eene roekelooze losbandigheid of heillooze weerſtreeving van de wetten der hoogſte zedelykheid ontaarte.

Ten tweeden. „ De Godheid kan niet lydelyk zyn." zegt men. Maar hoe moeten wy Haar dan beſchouwen, wanneer de voorwerpen op Haar verſtand enige indrukken maaken, in Haar enig denkbeeld verwekken? Wanneer Zy, by het beſchouwen van een rond

rond of vierhoek, deeze gedaantens voor zich heeft? Het kan van Gods wille afhangen, of Hy deeze denkbeelden wilde voor zich brengen: Maar het zoort der denkbeelden zelve is toch van Zyn' wille onafhanglyk; Hy kan het rond niet als een vierkant en dit laatſte niet als een rond denken. Is nu God, in dit geval, lydelyk of niet? zoo jaa: Dan vervalt de ganſche zwaarigheid, welke ik hier tegen de hartstochten geopperd heb; want waarom zou God maar in één geval lydelyk kunnen zyn? zoo neen: Dan blykt, dat Gods verſtand ook, onafhang'lyk van Zyne overige vermogens werken kan; en waarom zouden dan Zyne hartstochten dit ook niet kunnen?

Men ſchrikt *ten derden* mogelyk op het denkbeeld van onafhang'lyke aandoeningen, welke God zelve niet vernietigen kan. Maar alle vreeze voor derzelver overweldigend vermogen wordt, door het geen ik zoo even gezegd heb, volkomen wechgenomen. Zy zyn, wel in het zoort, maar geenzins in den trap van werking, van Gods wille onafhang'lyk, en moeten zich, gelyk alles wat in de Godheid denkt en werkt, naar de onfeilbaare voorſchriften van Waarheid en Rechtvaardigheid voor eeuwig ſchikken.

Ik zie dus niet, hoe die hartstochten, welke ik in God veronderſtelle, aan Zyne volmaaktheid enigen hinder kunnen toebrengen; zy maaken hoogst-waarſchyn'lyk een even weezenlyk gedeelte uit van Gods alles overtreffende zedelykheid als van de onze, en, of-

genaam gevoel van dezelve, niet bykoome, geen' mensch gelukkig maakt, jaa dikwyls met eene onvergenoegde en mistroostige geest-gesteldheid verbonden is. God moet dan, om gelukkig te zyn, Zyne volmaaktheid in haare geheele uitgestrektheid genieten. Maar hoe kunt gy u dit genot verbeelden, zonder iets, 't welk naar onze hartstochten zweemt, zonder aandoeningen van vreugd en zelvs-behaagen in God mogelyk te stellen? zonder hartstochten kan God de schoonheid Zyner werken kennen, het geluk van Zyne schepzelen weeten: Maar door deeze kennis gelukkig te zyn, zich in den welvaart des Heel-als, als een onwraakbaar bewys van Zyne volmaaktheid, te verlustigen, dit komt my zonder enige hartstocht onmogelyk voor. God kan van de volmaaktheid Zynes Weezens en van Zyn onbepaald gezach over alles bewust zyn, Hy kan verzekerd zyn, dat 'er niets tegen Zyne verwachting of bedoeling gebeuren kan, al bezit Hy geene hartstochten: Maar de gerustheid en tevredenheid, welke hieruit moeten gebooren worden, en waarin het eigenlyk geluk bestaat, zyn zonder vatbaarheid voor de zachtste aandoeningen onverklaarbaar. Zonder hartstochten te bezitten, kan God het treurend schepzel troost en aan den lydenden mensch hulp toeschikken: Maar zonder hartstochten is Hy van de zaligheden des medelydens en der weldaadigheid onbewust: Zyn naam is niet in den volsten nadruk, *Ontfermer.*

ſtaat, maar ook wanneer hy de vruchten van zyne weldaadigheid en deugds-betrachting inzamelt, en by derzelver genot gelukkig is. De mensch is dan geſchaapen, niet ſlechts om Gods volmaaktheden naar te ſtreeven, maar ook om Gods gelukzaligheid te beërven. Dan eerst beantwoord hy geheel aan 't Godlyk doelwit, wanneer hy de beeld'nis niet ſlechts van zynen deugdzaamen, maar ook van zynen vol-zaligen Formeerer, reeds op aarde draagt. En o! hoe zeer wordt de waarde van den ſterveling door dit één denkbeeld verhoogd! Menig een verbeeldde zich meermaals, dat alle zoetheid der hartstochten eene vernedering van den mensch, eene afwyking van zyne oorſprong'lyke volkomenheid, ware. Hy leidde zich daarom op het onderdrukken van alle gemoedsdriften, op het lasteren en vernietigen van alle haare geneuchtenis dwaas'lyk toe; Hy ſtreevde naar iets onmogelyks, en hoonde zelvs den Schepper der menſchen. Men ſtaake voortaan deeze onbillyke onderneeming, en bekenne, dat de mensch ook dan, wanneer eene zachte aandoening hem traanen van vreugd of mededoogen uit de oogen drukt, het afbeeldzel van zynen gelukkigen Maaker is, en deeze gelykheid enkel door de beperktheid of onſtuimigheid van zyne hartstochten verliezen kan.

2. Twee even gevaarlyke uiterſtens zyn 'er, voor welke wy ons in het naarſpooren van de natuur en wegen van God zorgvuldig moeten wachten, doch voor

Ook dit uiterſte is allergevaarlykst en ſleept meermaals de droevigſte gevolgen naar zich. Alle onze Gods-kennis wordt daardoor onzeeker. Wat God'lyke rechtvaardigheid of goedheid zy, kunnen wy dan niet meer bepaalen: Immers wy mogen ons op de uitſpraaken van ons eigen hart en geweeten dienaangaande niet langer verlaaten. Zoo Gods zedelykheid met de onze in geen ding meer overeenkomt, zoo 't getuigenis der Schriften, *dat Gods gedachten niet als onze gedachten zyn*, zonder enige bepaaling op alles, wat Hy doet en denkt, en op de grond-wetten, naar welke Hy handelt, moet worden toegepast, dan weeten wy niet meer, of 't geen wy deugd noemen, van God, als zoodanig, gedacht worde; dan vreezen wy billyk, dat God zich eene daad, welke wy als ondeugend verfoeien en vlieden, tegen ons en de onzen veroorloven zal; dan hebben wy geen onfeilbaar richtſnoer meer, naar het welk wy ons in het vereeren van onzen Maaker gedraagen kunnen; jaa dan is het zeker genoeg, dat alle Christenen, die der Godheid, naar 't getuigenis van hun geweeten, trachten te behaagen, grovelyk mistasten, en eene geheel vergeevſche moeite neemen: Immers dit getuigenis van het geweeten veronderſtelt, dat de waare gronden van zedelykheid altyd en overal dezelvde zyn.

Men merkt dus lichtelyk, dat dit uiterſte vooral niet minder zorgvuldig, dan het voorgaande, ver-

ker over derzelver eindelooze woelingen, en poogt zichzelven te overreeden, dat hy enkel door zyne hartstochtelykheid aan zynen Schepper ongelykvormig, en aan deszelvs bevelen ongehoorzaam is. Mogelyk merkt hy zyne hartstochten wel als iets onverſchilligs aan, als iets, 't welk tot deezen bepaalden levens-kring volſtrekt behoort, en waarmede hy aan zynen Schepper noch gelyk- noch ongelykvormig worden kan; hy verzuimt dus derzelver voorzichtige beteugeling; verſchoont derzelver uitſpattingen gemakkelyk, en geevt zich aan derzelver geleide en vervoeringen met veele gerustheid over.

Maar zoo rasch wy ook aan God hartstochten toekennen en de onze voor het afbeeldzel, voor uitſpruitzels, als 't ware, van zyne heilige aandoeningen houden, dan wordt over alles, wat tot dit onderwerp behoort, een aanmerkelyk licht verſpreid. De leere der hartstochten verkrygt dan dezelvde waarde als alles, wat op onze ganſche zedelykheid en geluks-ſtaat betrekking heeft. Dan zyn 'er God'lyke modellen voor onze genegenheid, haat, ontferming en zelvsgenoegzaamheid: Dan is 'er eene onfeilbaare regelmaat van zelvs-beſtuur, en wy volgen niet ſlechts in 't geen wy doen en zeggen, maar ook in 't geen wy gevoelen, en waarmede wy ons verlustigen, het voorbeeld en geleide des Hemels: Dan beklaagen wy ons niet meer over het aanweezen, maar enkel over de buitenſpoorigheden der hartstochten, en het kan

vetheugen? Deeze dingen gaan zelvs in God, die de zuiverſte en volmaaktſte zedelykheid bezit, gepaard: Gelukzaligheid is zelvs in Hem een onvermydelyk uitwerkzel van Volmaaktheid: zedelyke deugd kan nergends plaatze hebben, zonder zedelyk geluk te veroorzaaken: Door beide, niet door één van beiden, wordt de mensch aan zynen Maaker gelykvormig. Ik beſluite dan, dunkt my, met recht, dat zy, die de deugd beminnen, zonder haare voordeelen te beoogen, zaaken van één ſcheiden, welke volgends de wetten der zedelykheid niet geſcheiden mogen worden. Dat een mensch de toevallige belooningen der deugd niet bejaage, dat hy, om gewichtige redenen, van dezelve afzie, dit is mogelyk en kan lofwaardig zyn: Maar dat hy de natuurlyke vergeldingen der deugd voorby zie, en, de deugd betrachtende, zelvs de lief'lykſte bewustheid van wel gedaan te hebben, zyner wenſchen onwaardig keure, dit zou een voorbeeld van onbaatzuchtigheid zyn, waarvan wy zelvs in den Schepper van alle Weezens geene enkele voetſpoor vinden: zy, die zich beroemen, dat zy de deugd, enkel om haares zelvs wille, hoog waardeeren, moeten *of* de zalige bewustheid, de onwaardeerbaare geneuchtens, welke de deugd eigenaartig aanbrengt, als denkbeelden, welke in het woord *Deugd* reeds opgeſloten liggen, aanmerken, *of* zy jaagen eene ongerymdheid naar, en ſlooven zich met onnutte harſen-ſchimmen vruchteloos af.

geſtaadig beneerſtigen, om daaruit alle die voordeelen te trekken, welke de Maaker van alles ons daarmede toegedacht heeft.

Ook die gelukzaligheid zelve, waarover wy ons in den tegenwoordigen ſtaat allermeest bekommeren moeten, wordt ons door deeze beſchouwingen aangeweezen. Gelyk op aarde veele onheilen gevreesd en ondervonden worden, zoo biedt ons deeze wereld ook veele winſten en genenchtens aan: Maar alle deeze goederen verdienen de vlytige naarjaaging en aanhoudende bezorgdheid van het redelyk Schepzel niet even zeer: zommige ſtaan zelvs met ons waar geluk geheel in geene, of ſlechts in eene verafgeleegene betrekking: Andere zyn voor onze gelukzaligheid volſtrekt nadeelig, en bereiden voor den mensch, wiens hart zy gekluisterd houden, een langzaam of haaſtig verderv. De groote vraag van allen, die gaarne op den duur gelukkig willen zyn, is dan: Waarin is toch myne duurzaame gelukzaligheid gelegen? Aan welke genietingen mag en moet ik, om op den duur gelukkig te zyn, de voorkeur boven anderen geeven? Ik antwoorde aan de zulken, waarin zelvs uw Maaker het meest gewicht ſtelt. De bewustheid van Zyne voorrechten, het genot van Zyne Volmaaktheid en Goedwilligheid maakt Zyne ganſche gelukzaligheid uit. Men ſtreeve dit onberispelyk voorbeeld naar; men pooge die voorrechten te kennen, waarmede men door den milden Geever van al 't goede

boven andere Weezens beſchonken is; men arbeide onbezweeken aan zyne zedelyke volmaaking, en maake beſtendig van zyne vermogens het best mogelyk gebruik; men zy gelyk God, goedwillig en weldaadig; men beſchouwe en gebruike de hartstochten, waarmede God den mensch toegerust heeft, als prikkels en hulpmiddels tot deeze verhevene plichtsbetrachtingen; men lette vooral op de aandoeningen welke met de bewustheid van zyn best in deezen gedaan te hebben, verbonden zyn; men beſchouwe deeze ſtreelende gewaarwordingen als waare vergeldingen der deugd, en als de eigenlyke gelukzaligheid van den mensch; men pooge deeze onwaardeerbaare indrukken te behouden en te vermeerderen, en men zal niet ſlechts van de volmaakte, maar ook van de volzalige, Godheid een navolger en afbeeldzel op aarde zyn.

6. Indien het ons eindelyk vry ſtaat, *om Gode* die hartstochten toe te ſchryven, welke in deeze verhandeling, als Gode betaamelyk, zyn opgegeeven, dan kunnen wy ook verzeekerd zyn, dat alle die bekoorlyke beſchryvingen van de Godheid, welke wy in het H. Euangelie vinden, naar de letter mogen opgevat worden, en aan elken vereerer van de Godheid, als echte kenſchetzen van zynen Hemelſchen Vader, moeten dierbaar zyn, daar wy, in het tegenovergeſteld geval elk ogenblik op gedwongene verklaaringen, zelvs van de meeste en eenvoudigſte getuigenisſen der H. S., moeten bedacht zyn, en den gemee-

meenen man *of* in zyn onvermydelyk misverſtand omtrent den God van allen laaten, en dus, ter zyner opbouwing in het goede tot vroome bedriegeryën onze toevlucht neemen, *of* het gevaar loopen van door enige nadere ontvouwing van het geheim des Eeuwigen, zyne twyffelzucht omtrent den geheelen inhoud der God'lyke openbaaring op te wekken, en zyne zucht tot Gods verheerlyking merkelyk te verzwakken.

God is liefde zegt de H. *Johannes* (*), ô! hoe veel ſterker zal dit getuigenis op den geest der menſchen werken, wanneer zy hetzelve in een' eigenlyken zin opneemen, en den Opper-Heer van alles, als de zuiverſte liefde zich mogen voorſtellen, dan wanneer zy gedrongen worden om vooraf aan het Opperweezen alle liefde, omdat zy eene hartstocht is, te ontzeggen, en daarna Hetzelve, als of Het inderdaad Zyne ſchepzelen beminde, met wederliefde te bejegenen! God wordt ons elders beſchreven als *geene lust hebbende in den dood des zondaars maar in zyne bekeering en eeuwig heil.* (†) Welk eene krachtige drangrede is dit, om den zondigen mensch, die dit als den eigenlyken wensch van zynen Maaker aanmerkt, tot boetvaardigheid en heil-begeerte te dringen! Maar zoo rasch hy zich God, als van alle lust ont-

(*) 1 Joh. IV. 16.
(†) Ezech. XXXIII. 11.

ontbloot en als onverſchillig omtrent de heiligheid en den eeuwigen welvaart van Zyne ſchepzelen moet voorſtellen, verliest dees' prikkel ſtraks al zyn vermogen, en de bygevoegde plechtige bekrachtiging dient tot nicts anders dan om het onwaardeerbaar getuigenis der H. S. by hem van alle gezach en waarde te berooven. Biddend roepen wy, naar het voorſchrift van *Christus*, (*) God als onzen geliefden en liefhebbenden Vader aan: Maar met welk een hart kunnen wy dit doen, als wy ons verbeelden moeten, dat de geneigdheid van een' Vader even verre van God verwyderd is als die van een' onverbid'lyken menſchen-haater of gramſtoorigen Dwingeland?

Meer byzonderheden van het zelvde zoort konde ik aanvoeren: Maar het is my genoeg, den denkenden leezer dit ſpoor met ééne wenk *geweezen te* hebben.

Ik eindige myn geſchrift, hetzelve onderteekenende met eene zinſpreuk, welke ik my by deszelvs zamenſtelling meermaals heb voor den geest gebragt.

Nec temere, nec timidè.

(*) Matth. VI. 9.

ANT-

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

ZYN 'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA; IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN' INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

DOOR DEN EERWAARDEN HEER

ALLARD HULSHOFF,

A. L. M. PH. DOCT. EN LEERAAR DER DOOPSGEZINDEN TE AMSTERDAM.

Aan welke Verhandeling, door DIRECTEUREN VAN TEYLER'S NALATENSCHAP, de eerſte ZILVERE EERPENNING is toegeweezen.

VERHANDELING

OVER DE

GODLYKE HARTSTOCHTEN,

TER BEANTWOORDING DER VRAAGE:

ZYN 'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA: IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN' INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

INLEIDING.

Gods Gelukzaligheid en Aandoenlykheid.

Met eenige bevreemding, las ik het voorſtel dezer Vraag. Dezelve vertoonde gene bedoeling van het nuttige tot Deugd en Godzaligheid. Ook ſcheen het gezogte niet nodig ter beſcherming van de grote Leringen des Godsdiensts; maar zweemde naar eene poging, om wys te willen zyn boven 't geen men behoort. My kwam voor, dat Schryvers, daartoe

bevoegd, zig niet ligtelyk aan het Antwoord zouden wagen, en de Vraag aldus wel te rug genomen zou worden. De herhaalde opgave, in gevolge, zekerlyk, van ryp beraad, wekte op nieuw myne aandagt, tot het zoeken van een waardig oogmerk.

Nieuwere Schryvers, ſchoot my te binnen, hadden ſterk uitgevaren tegen het menschbeeldig ſpreken over de Godlyke Eigenſchappen, zo in het gemene Leven, als in de gewyde Schriften. Dit wysgeerige, had ik opgemerkt, naderde, by ſommigen, tot een gevaarlyk uiterſt.

Het Opperwezen koomt dan voor, niet alleen als een onverſchillig Aanſchouwer; maar zelfs als een afgetrokken Denkbeeld, 't welk ons het Perſoonlyke doet verliezen, als zynde niet duidelyk onderſcheiden van zogenoemde Kragten des Levens en der Beweging, verſpreid door de gehele Natuur.

Dit, verder doorgezet wordende, zou ten laatſten alles doen verdwynen, wat den naam van Godsdienſt of Godsverering kan dragen. (*) Zulke bedenkin-

(*) Illud apparet, aliquid in Deo agnoscendum eſſe analogum ei moleſtiæ, quam nos percipimus, non quidem ex rebus, quæ nos, aut corpus noſtrum, reipſa attingunt ac lædunt, (nam ab hujusmodi malis, ac porro ab eorundem ſenſu Deum diximus eſſe remotiſſimum) ſed quæ extra nos eveniunt, et judicio, voluntati ac deſiderio noſtro adverſantur, et adverſantur quidem vehementer. Satis enim liquet, verbis illis Scripturæ metaphoram ſubeſſe. Metaphora autem omnis ex rerum ſimilitudine oritur. Itaque cum dolor, moleſtia, exacerbatio, et ſimilia Deo tribuuntur, neceſſe eſt aliquid

kingen deden wel het Vraagſtuk belangryk voorkomen; maar ook tevens vermoeden, dat het gezogte te diep ligt voor het menſchlyk Onderzoek. Tot hiertoe, was men met het nadere vergenoegd, bepalende zig tot het zoeken ener voldoende *Theodicée*, tot eene genoegzame Regtvaardiging of Verdediging van Gods Goedheid en Wysheid by de Toelating van het kwaad in de waereld. Die verder wil gaan, moet vrezen, dat hy het donkere meer merkbaar zal maken, dan ophelderen. Myne opmerking, egter, was in beweging gebragt. Twyfelingen, die nadeelig of knellende konden worden, meldden zig aan; en de inſpanning bragt het zo verre, dat ik in myn gemoed de nodige Ruste kon bewaren. Dit ontſtond, misſchien, uit de byzondere ſtemming myner Ziel; zynde het dus wel mogelyk dat het genoegzame voor my aan anderen niet merkwaardig, veel min aanneemlyk kon voorkomen. Dan het ontwerpen van een Opſtel werdt aangemoedigd, door de beſchouwing

aliquid illis rebus ſimile in Deo exiſtere. Tanto autem magis id ſtatuendum est, quia alias nec odii adverſus impietatem, nec iræ adverſus ejus auctores, analoga in Deo eſſent. Unde porro ſequeretur, nec amoris erga pietatem et ejus cultores, nec miſericordiæ analogum in eodem eſſe. Eadem enim horum affectuum ratio est. Itaque tale numen fingeremus, quod eodem modo, vel potius nullo modo, erga pios et impios, erga recte et prave facta ſit affectum: et ſimiliter, ſive ores, ſive non ores, ſive id colas, ſive blasphemes, animatum ſit. Quis vero ista, niſi qui ad Epicuræorum, aut Stoicorum ſaltem de Deo ſententiam accedere velit, credat? J. CRELLIUS, *de Deo ejusque Attributis, c. XXXI*

wing van de onderſcheidende geſteldheid des Genootſchaps, 't welk ernſtig gezet was op een Antwoord, 't welk zig van uiterlyke banden bevryd vindt, 't welk zigzelven niet legt aan eigengemaakte banden, 't welk Uitwyzing kan doen, zonder Toeſtemming aan te duiden, vooral by een onderwerp, dat niet behoort tot meermaalen verhandelde en betwiſte Leerſtukken, een Genootſchap, eindelyk, 't welk dus genoegen zou kunnen neemen in het mededelen der vrugten van eigen nadenken, welke by anderen ter aanleiding konden ſtrekken tot eigene Werkzaamheid, door het denkvermogen op te roepen, te ſcherpen, uit te breiden, en op weinig- of niet-betredene Paden te brengen. Is myne Proeve niet voldoende, niet klaar of bondig; dezelve zou egter kunnen dienen om iets anders uit te lokken, dat onze kennis wezenlyk kon verryken, door *nader* beproeven, door bevestigen of wederleggen, en dat, zeer waarſchynlyk, gewigtig zou geagt worden by alle geoefenden, die den natuurlyken of ook den geopenbaarden Godsdienst in waarde houden.

God is Gelukzalig.

Het Opperwezen wordt onderſteld, ten hoogſten gelukzalig te zyn in zig zelven. Elk ſtaat dit gereedelyk toe, de Heiden, de Jood en Chriſten, de Eenvouwige en de Wysgeer. Niemand heeft hierin tegen-

genſpraak te vreezen. (*) Gelukzaligheid is vreugde over het eigen aanwezen, met begeerte tot, en genoegen over, het verder voortduuren. Deze Staat onderſcheidt zig van dien der Onverſchilligheid, waarin men even gaarne of ongaarne zou vernietigd worden als dus in wezen blyven. Het gelukzalig zyn ſtaat over tegen het gewaar worden eener Meerderheid van Ongeneugte, dat, geene verandering ten goede verwagtende, wenscht naar het einde des beſtaans. De laatstgemelde geſteldheden zyn niet denkbaar ten aanzien van een levend Wezen, 't welk geheel volmaakt is in zig zelven; zo dat wy naauwlyks naar enige bewyzen zoeken, om ons te overtuigen aangaande Gods hooge en volle Gelukzaligheid. Genoegen, immers, is iets mogelyks. Zulks weten wy by bevinding. Dit genoegen kan zuiver zyn; want het vereischt niet noodwendig, het ſluit niet van zelve in, enige Beperking of Onvolkomenheid. Dus behoort zodanig genoegen zekerlyk tot de natuur van dat algenoegzaam Wezen, 't welk noodzaaklyk door zig zelven beſtaat, 't welk oneindig is en geheel onafhanglyk. Zou in God de Gelukzaligheid mogelyk zyn, en egter by Toeval ontbreken? Dit kan men niet ſtellen. Ook laat het zig niet begrypen, dat

(*) Zou God zyn Leven niets agten, geene waarde ſtellen in zyn Aanwezen, of blootſtaan voor verdrietlykheden? De ongerymdheid van dit berwyfelen heeft aan zig iets afſchuwlyks,

ven en Bewustheid is Gelukzaligheid. Maar, de Godheid is een zuivere Geest, niets van buiten ter Zaligheid behoevende, niets van buiten ontfangende, by wyze van zinnelyke Gewaarwordingen. Daarby, is die aangename Zelfgenieting zo wel onveranderlyk als ongeſtoord; altoos volkomen eenzelvig. Dit is onbegryplyk voor ons, die Verandering behoeven, om de Zelfverveling te verdryven, en om niet weg te ſluimeren in werkeloosheid. Alle Wetenſchap te bezitten drukt nog niet uit, zig zalig te gevoelen; de bewustheid van Almagt is nog niet dezelfde met blydſchap. Wat is 'er dan in God, waarover Hy zig verheugt? Met zeer algemeene uitdrukkingen moeten wy ons vergenoegen. Zekerlyk verblydt zig de Allerhoogſte over alle, in Hem verenigde, Volmaaktheid; en Hy erkent zigzelven als het behaaglykst Voorwerp, met de hoogſte Goedkeuring, bezittende die Geſteldheid, welke wy, in betrekking tot den Wil, zedelyke Regtheid, Regtmatigheid of Heiligheid noemen. Om in zig alle hoogſte, zuivere Gelukzaligheid te hebben, moet God zig zelven eene oneindige Liefde toedragen, en zig derzelve waardig bevinden, beſchouwende zig als het waardig en gepast Voorwerp van alle Genegenheid, Eerbiedenis, Hoogachting, Lof en Verheerlyking. Dieper kunnen wy niet indringen; maar vastelyk beſluiten, dat de Gelukzaligheid van alle redelyke Wezens, die niet belemmerd zyn door Verderf en Schuld, zig zekerlyk zal moeten uitbreiden en

„ Godheid is allerheerlykst; en, daarom, behoorde De-
„ zelve gekend en bewonderd te worden. Dat volmaakt
„ Wezen is aller verheerlyking oneindig waardig, en
„ zou hoogst-verlustigend zyn voor de aanbiddende
„ Getuigen. Zou de Almagt eeuwiglyk rusten? Zou
„ 'er geen gebruik worden gemaakt van oneindig
„ Wondervermogen? God kan zekerlyk geen regt
„ behagen hebben in Schepzelen, dan alleenlyk in
„ zo verre zy Hem gelyken; want Hy vindt in zig
„ zelven al het behaaglyke te ſamen; en het hoogst-
„ behaaglyke ligt in die Vereniging. Maar het zou
„ Gode waardig zyn, dat zelfde, 't welk in Hem on-
„ eindig en volmaakt is, buiten zig daar te ſtellen, in
„ het eindige en onvolmaakte; om ten voorſchyn te
„ brengen zulke Wezens, die ook verſtandig en ze-
„ delyk regt waren, zaligheid-waardig en zalig zynde,
„ naar de maate hunner Eindigheid of Uitbreiding, al-
„ len Hem liefhebbende en Voorwerpen Zyner Gene-
„ genheid." Deeze gedagten van den ingebeelden Geest ſchynen wy te mogen overdragen op de Godheid zelve, en dus aanleiding te vinden tot de daad der Schepping.

Bepaalder vraagt men: welke Eigenſchap in God noopt Hem tot het Scheppen, en wat bedoelt dezelve? Gemeenlyk antwoordt men: Goedheid; en deeze bedoelt de mededeling van Gods Gelukzaligheid aan eindige Wezens; want Goedheid, op zig zelve genomen, beſtaat in de Zugt of Begeerte om Vreugdegenot buiten zig te verbreiden. Dit antwoord behelst Waarheid;

gevormd naar zyn eigen Beeld, en Hy begeert alzo het Geluk der Schepzelen in verband met hunne Geluk-waardigheid. Dus zouden wy, van voren redeneerende, over de aanſtaande Schepping, dit volgende moeten verwagten. De Algenoegzaame ſchept, dat is, Hy wil kragtdadig, en God blyft begeren, dat is, Hy onderhoudt, een Heelal of eene Volheid, die nimmer in haar geheel daar is; dewyl dezelve nooit ten einde koomt; maar het aanwezen eeuwig blyft behouden. Gods hoogſte Bedoeling is, behalven tot de Middelen de Werktuigen en Aanvullingen, voornamelyk ingerigt tot de verſtandige en vrywerkende Wezens, en wel zodanige, die nooit misbruik maken van hun vermogen; maar zuiver blyven in zedelyke Regtheid. Adam was, naar de afbeelding van ſommige Godgeleerden, voor den Val, zodanig; doch onbevestigd. Men ſchetst de goede Engelen en gelukzalige Hemelingen als vrywerkende, en egter buiten 't gevaar van Overtreding en Afval, door ſteeds te blyven onder een gunſtig beſtuur of heiligenden invloed, en dus altoos genoegte te vinden in de opvolging van het pligtmatige. De te ſcheppene Wezens zouden naar deeze gelyken, en te ſamen leven in eene Maatſchappy, zonder Zonde en Smart; geheel bevryd van zedelyk en natuurlyk kwaad, allen God-vereerende, en altoos in Leven blyvende, allen vorderende in Volmaaktheid, en eeuwig opklimmende, om Gode gelyker te worden in Heerlykheid.

God

ziende in de Voorwerpen niets aantreft, 't welk Hem als Goed en Kwaad voorkoomt. Doch dit is eene Onverſchilligheid omtrent alle Hoedanigheden, welke ook alle Betrekking en Eerdienst zou uitdelgen.

Het eerſte Lid der Vraage is: zyn 'er goede gronden om Gode Hartstochten of Aandoeningen toe te ſchryven? Dit meen ik met ja te moeten beantwoorden; doch met byvoeging van enige Bepalingen of Ophelderingen.

Het ſpreekt van zelve, dat eigenlyke Hartstogten, als onderſcheiden van Aandoeningen, door ongemenen Aandrift en Ontroering, by God gene plaats vinden. Ook wordt het woord Aandoeningen, in de Vraag, niet gebruikt ter Onderſcheiding, maar ter Opheldering; zo dat wy ons voordaan aan dit laatstgenoemde kunnen houden.

Aandoeningen in God zyn gene opkomende en voorbygaande Toeſtanden, gene Gemoedsbewegingen die afwisſelen naar het voorleden, tegenwoordig en toekomend zyn der Schepzelen en hunner Veranderingen; maar ze zyn eenparige en beſtendige Gevoelens, voor zo verre aan God niets onverwagts te voren koomt, en Hy zig het gantsch Heelal, van den Aanvang tot in Eeuwigheid, duidelyk voorſtelt, niet ſlegts als een Geheel; maar ook in alle Deelen en Byzonderheden; zynde dat alles, 't welk, ten onzen opzigte, voorleden, tegenwoordig en toekomend is, altoos gelykelyk en even klaar in Zyne oneindige Bevatting.

Gods, zeggen zy, betekent niets anders dan het Leed of Ongemak zelve, voor zo verre God geagt wordt hetzelve te laten of te doen overkomen. Zy verwerven Toeſtemming door Verraſſing. Als wy menſchen ons Misnoegen, ook billyk misnoegen, dadelyk betonen, zyn wy doorgaands min of meer in drift, niet vry van zondige beweging, en dus toornig. Toorne, als Hartstogt, valt zekerlyk niet in God. Maar kan God niet haaten? Dit vereischt Onderſcheiding. Haat, evenredig aan, en geheel bepaald tot, het booze, kan Gode worden toegeſchreven, doch ruim zo voeglyk is dan de uitdrukking van Regtmatig Ongenoegen. Dus brengen wy de Betekenis van Straffe niet te zoek, door enkel te wyzen op het Uitwerkzel; maar wy zien tevens op de Schuld, en klimmen op tot het Misnoegen in God over het Zedelyk kwaad, wanneer wy, namelyk, redenen meinen te vinden om te ſpreken van eigenlyke Straffe. Sommigen verſtaan door Langmoedigheid niets anders dan de voortduring van Zegeningen, en het uitblyven der Rampen, boven de verwagting der menſchen. Dit egter kan de bedoelde mening in 't ſpraakgebruik niet getrouw en volledig uitdrukken. By ons is Langmoedigheid Wederhouding van Toorne, van uitbarsting des Misnoegens, met Opſchorting van het voornemen ter Uitvoering. Langmoedigheid in God is een uitſtel van welverdiende ſtrafoefening, met een Oogmerk, om gelegenheid te geven tot eene

dikwyls voorkomen. (*) Weshalven ik hier afbreke met ene algemene Aanmerking ten beſluite. Behalven de twee algemene, kunnen wy ook byzondere Aandoeningen in God erkennen, zonder daarin iets te begrypen, 't welk eigenlyk hartstogtelyk is of enig gebrek onderſtelt. En deze byzondere Aendoeningen zyn gene onbeduidende Naamen; maar waarlyk gegrond op iets overeenkomſtigs in Gods Natuur. Op dezelfde wyze, wordt Gode toegeſchreven het gebruik van oogen en handen, verſchillende naar het vereisch der omſtandigheden. Hiermede wyst men naar de Eigenſchappen van Wysheid en Magt in de beſtuuringen der Voorzienigheid.

God is geregtvaardigd.

Naar den gewonen loop onzer Overdenkingen, ontſtaat nu, vooreerst, de Vraag: hoe kan men, met de Godlyke Eigenſchappen, overeenbrengen het menigvuldig Kwaad, 't welk wy in de Waereld aantreffen? Over deze Stoffe is veel geſchreven, 't zy in afzonderlyke Verhandelingen, 't zy in de Hoofdſtukken der Godgeleerde Samenſtelzels, handelende over de Voorzienigheid. Het beste, dat hierover is bygebragt, laat egter de Vraag van het Genootſchap nog onbeantwoord. Dus zal ik deze Afdeling bekorten, en

(*) GLASSII *Phil. ſacr. L. II. Tract. 2. c. VII. Edit.* DANTZ.

deze loop der Natuur wettigt ook die ſmetten, welke geene eigenlyke voortbrengzels zyn der Zonde; maar die toegelaten worden, in gevolge van algemeene Natuurwetten, welke de beste ſtrekking hebben. Door Pyngevoel, ontfangen wy heilzame Waarſchuwingen, ter bewaring van onze Lighamen en Zintuigen. De Dampkring wordt gezuiverd door Onweders.

Beſchouwen wy de Voorzienigheid, als werkzaam door nader Beſtuur, door openbare en bedekte Tusſchenkomsten; zo begrypen wy terſtond, dat het wonderdadige zeer ongemeen moet blyven; op dat wy ſtaat zouden kunnen maken op de werkingen der natuurlyke Oorzaken, welke aanleiding geven ter ontwikkeling onzer Vermogens, tot het uitvinden van kunsten en wetenſchappen; om te voldoen aan onze behoeften, door Voedzel, Dekzel en Huisvesting, waartoe het Akkerwerk, de Bouwkunde van Huizen en Schepen, en velerlei Bewerkingen vereischt worden. De kennis van den gewoonen loop der natuur leert ons Beleid en Voorzigtigheid, als mede 't geen dienen kan om ons Leven te verſieren en aangenamer te maken. Onder het Beſtuur der Voorzienigheid, kan veel zedelyk kwaad beperkt worden in de Gevolgen, en dikwyls geleid tot het voortbrengen van veel natuurlyk goed (*); maar het gedurig ſtuiten

(*) Ea ipſa, quæ cæteroquin peſſima ſunt, et cum optima Dei volun-

tate

Gods Gelukzaligheid is niet geſtoord.

De Burgermaatſchappy is opgeregt enkel ter beveiliging van Lyf en Eigendom, en van alle die Vryheid voor een ieder, welke niet inloopt tegen het natuurlyk regt van een ander. Hy, die naar gemeennuttige en vastgeſtelde Wetten, de inbreuken ſtraft, heeft niets te maaken met het zedelyke; maar ziet enkel op het uiterlyke der daaden. Een Vader tuchtigt, zonder wrevel en hartstogt, enkel, om dat zagtere middelen ongenoegzaam zyn, ter bereiking der goede oogmerken van Bewaring en Verbetering. De Regter en de Vader, als gevoelige menſchen, beklagen zig over de droevige Noodzaaklykheid der aanwending van zulke harde Middelen. Zy troosten zig, door te gedenken aan het pligtmatige; hun geweten is vry, en 't is hun heuglyk, dat zy God als Getuige kunnen aanroepen. Hun gedrag is ten vollen verdedigd. En dit zelfde is geſchied ten aanzien van 't Beſtuur der Goddelyke Voorzienigheid. De kennis hiervan is ons genoegzaam tot de betragting der Godzaligheid. Men berust gemeenlyk by dezelve; en het dieper graven zou misſchien ſtrekken, meer om aftebreeken dan op te bouwen. Doch het diep-doordagt en verreziend Vraagſtuk, doelt, in het laatſte Lid, bepaaldelyk op dat diepere. Tot nog toe, is hierop Niets geantwoord. Wegens den

om God te ontſchuldigen of te verdedigen; maar 't kan niet dienen op onze Vraag. Of zouden zy zeggen: God moet daarmede te vreden zyn, niet murmureren tegen de Noodzaaklykheid, het onmooglyke niet begeeren, het onvermydelyke voor lief nemen, de Aandoenlykheid kloekmoedig verlochenen, en den Pligt der Lydzaamheid behoorlyk in agt nemen? Juist dit loopt regelregt aan tegen de Onderſtelling in het Vraagſtuk. Zou het den algoeden God niet behaaglyker zyn, zo al het goede en volmaakte, dat nu is of komen zal, plaats konde hebben, zonder iets van het nevensgaand kwaad? Is dit plaats hebben, onmogelyk? Treurt God dan niet over die Onmogelykheid? Terwyl Hy het Heelal overziet, in deszelfs gantſche Uitgebreidheid, en de geheele Voortduring van den Aanvang tot in Eeuwigheid, aanſchouwt Hy egter tevens, met volkomene duidelykheid en onderſcheiding, alle kwaad inelke Byzonderheid; en dit kwaad, in welk natuurlyk verband ook geſteld, behoudt zynen eigenen aart; het kwaad is en blyft op zig zelve een onaangenaam Voorwerp. Zal men nu zeggen: zo God Aandoeningen heeft, en volzalig hadt willen blyven; moest Hy deeze Waereld niet voortgebragt hebben? Dit kan niet baten. Deeze Waereld beſtaat. De Algenoegzaame moet evenwel eene volkomene, onvermengde beſtendige Gelukzaligheid blyven genieten; Hy moet het geſchapene met vergenoeging aanſchouwen, in des-

delbäare Genoegens van twee of drie der allerbeste redelykeſchepzelen, zonder eenige Vergoeding voor deeze onſchuldigen, in Tyd of Eeuwigheid. Kan dit goedgekeurd worden en behagen? Neen. Beter, zo 't niet anders kan, beter het natuurlyk goed in de Waereld verminderd, liever het Voordeel verworpen dan deeze zedelyke Onregtmatigheid toegelaten. Dit hoger Beginzel, namelyk, deeze zedelyke Regtheid, is de dryfveer en het Rigtſnoer by het Wezen, 't welk wy als allerbest en hoogstaanbidlyk erkennen. HARPAX is een Godslasteraar, in den kring zyner vertrouwden, hy is, een eerlooze Guit, de Vleyer van den veragtelykſten aller Despooten, de Verdrukker van het Volk, en verrykt zigzelven, door duizend bedekte, wreede ſchelmeryen, alles zonder Onrust in zyn Gemoed; want hy is in de wol geverwd, zyn geweten is toegeſchroeid, en zyne Walgelykheid wordt verhoogd, door Gemoedelykheid te vertonen, en van Godsdienst te ſpreken, zo dikwyls het huichelen in zynen kraam kan dienen. Dit verfoeylyk ſchepzel is, van de geboorte af, ſterk en gezond van Lighaam, bezit een vrolyk temperament, en gebruikt eenig beleid in 't genieten; hy leeft in aanzien, hy hoereert, zuipt, jaagt, ſpeelt, tot eenen hoogen Ouderdom, en ſterft ſchielyk zonder gevoel van krankheid. In PROBUS, blinken de ſchoonheden van den waren Christen, met luister en eenparigheid; doch alles loopt hem tegen; ſlepende ziekten verteren zyne kragten; pynlyke kwalen verlenen zel-

toos bepaaldelyk het Nut in 't oog te hebben, of op te zien naar den hoogſten Regtbank; en dus ſta ik toe, dat dit gevoelen by ons niet geheel zuiver is, zynde wy dan gemeenlyk wat in Drift, en ook onbevoegde Beoordelaars van het zedelyke in de enkele Bedryven. Ten aanzien van God, erken ik ten vollen, dat 'er redenen kunnen zyn, om de verdiende ſtraffe niet uit te voeren, en het vergeven voeglyk te doen worden. Maar, de zaak beſchouwende buiten alle ander Verband en Gevolg, begrypen wy, dat, by zekere mate van zedelyk kwaad, wezenlyk past eene zekere mate van natuurlyk kwaad, welke volmaakt-paſſende Evenredigheid te vinden is, door het oneindig Verſtand, en alzo de regtmatige Vergelding oplevert. Elk, die doordenken wil en dit ontkennen, zal Noodlottigheid moeten aannemen en alle Zedelykheid verwerpen; of hy zal zigzelven verbyſteren en geheel verliezen in ſcherpzinnige ontledingen van de Natuur der Vryheid. Men vergunne my, over deeze zaaken nog wat breder uit te weiden. Buiten allen Eigenbelang, zonder eenigen drift of kwalykgezindheid, koomt het ons Gode-betaamlyk voor, dat de Booswigt, over 't geheel en op den duur, geenen Winst behoude van zyne ſnoode Wanbedryven. *Harpax* moet zig, in den Hemel, altans niet kunnen beroemen op genotene Voordeelen, tegen *Probus*, noch aan deezen een verwyt kunnen doen van nutteloozе Naauwgezetheden, en onvrugtbaa-

wigtig Voorſtel: tot de Zedelyke Regtheid der Goddelyke Natuur behoort het eigenlyk ſtraffen, dat is, het ſtraffen om dat 'er gezondigd is. Veelen zouden dit Voorſtel in overhaasting erkennen, en dan weldra in verzoeking komen, om hunne toeſtemming te rug te nemen, by het opmerken der gedugte Gevolgen, Gevolgen, waarin iets voorkoomt, 't welk zonderling is en zeer diepzinnig, iets, 't welk ons, in den eerſten opſlag, aanſtotelyk kan voorkomen en zeer tegenſtaan. Men moet vooral niet denken, dat wy nu handelen van het Regt tot ſtraffen, waarby men tevens Regt behoudt tot niet-ſtraffen; zo dat men kan afzien van het eerstgenoemd Regt, en vryelyk mag vergeven, ook alſchoon het Voorwerp niet veranderd is, noch in zig bevoegd is geworden om vergeving te verlangen. Bloot Regt tot ſtraffen, dat is, met nevensgaande Vryheid tot vergeven, bloot Regt tot ſtraffen kan op zig zelve nog geen Regt geven tot de dadelyke Aanwending of Uitoefening der ſtraffe; maar deeze Uitoefening vereischt op nieuw zekere bykomende redenen, die de aanwending der ſtraffe regtmatig en geoorloofd maken, en, zonder welke, de Aanwending van bloot Regt willekeurige en verfoeylyke Wreedheid zou wezen. Van bloot Regt tot ſtraffen, kan geen gebruik gemaakt worden, ten zy in de vooruitziende bedoeling van beveiliging, verbetering en voorkoming des kwaads in het vervolg.

Wanneer wy aan God alleenlyk dat Regt toekennen,

Gods zedelyke Regtheid begeert en vereischt de ſtraffe. Wreedheid is dit zekerlyk niet; want wreedheid begeert het lyden als lyden, ook buiten het verband; maar Geregtigheid begeert de Koppeling als Koppeling, en het oneindig Verſtand past de Vergelding af naar de wezenlyke Verdienſte. Evenwel blyft deeze Leere wonderlyk; en dit wonderlyke zal nog meer ten voorſchyn komen. Doch, in den grond, is het volgend Voorſtel mede wonderlyk of duister, en evenwel aanneemlyk: aan de Ondeugd of Zonde, in haar zelve, dat is, enkel zedelyk, beſchouwd, kleeft Wanverdienſte, eigenlyke Wanverdienste, Wanverdienste, welke de Straffe inroept, de Straffe vordert; zo dat het toevoegen van Straffe betaame en behore, of moete geſchieden. Dit betamen ſtaat geheel op zig zelve, en is volſtrekt onafhanglyk van Oogmerken daar buiten. Het ſtraffen is betamelyk, op de zelfde wyze, als het betamelyk is, vooral op Belofte, een Toevoegzel van Heil, eene eigenlyke Beloning, toe te ſchikken, op de moeijelykſte Proeven van volſtandige Deugd en Gehoorzaamheid. Dit nieuw en byzonder Toevoegzel van Heil vertoont zig als betaamlyk en gepast in de oogen van den regtmatigen Opperheer, wiens Goedertierenheid reeds neigt om Genoegen in 't algemeen te verbreiden. Enkel door verandering in de woorden, zal het geſtelde een nog harder Gelaat ſchynen te hebben. Ik zeg

of Deugden denzelfden aart hebben by God, by Menſchen en alle redelyke Wezens. Hier is eene wezenlyke Uitzondering; want wy moeten niet ontveinzen, dat zulk ſtraffen gewoonlyk Wraake genoemd wordt. By alle Schepzelen is de Wraake ongeoorloofd; maar niet alzo by den eeuwigen Oorſprong van alles, by den eenigen Eigenaar en Opperheer aller dingen! Door de boden des Vredes zelve, vinden wy, uit het Oud Testament, in het Nieuwe overgebragt dit gezegde wegens God: My koomt de Wraake toe (*). Om de mening dezer Woorden te vinden, zou men gebruik maken van gezonde Uitlegkunde. Maar, volgends het geen nu, buiten de Schrift, in bedenking koomt, zou men Gode, eigenlyk en Wysgeerig, in dien zin, Wraake toekennen! Het woord kan men myden, en ſtellen daarvoor Strafzugt. Doch dit verandert niets in de voorgeſtelde zaak, die ons alzo roept tot alle mogelyke Behoedzaamheid. By veele verſtandige Godsdienstigen zal huivering gevoeld worden, eene diepgaande Vreeze, van dus iets te ſtellen ter ontluistering van het hoogwaardigst en allerbeminlykst Wezen. Ernſtig, zeer ernſtig, verzoek ik den Lezer, nu in zigzelven te treden, en, met alle inſpanning, aandagtig, koelzinnig, opregt-eerlyk, los van alle Voor-

(*) *Deut. XXXII.* 35. *Rom. XII.* 19. *Hebr. X.* 30. Zie ook 1 *Theſſ. IV.* 6. 2 *Theſſ.* 1. 8. *Openb. VII.* 10. *XIX.* 2.

Myne Uitweiding zal nu verſchoning vinden, door te doen blyken, dat dezelve diende ter Voorbereiding tot het belangryk Antwoord. Op de onderſtelling, dat ik gedwaald heb in de Leere wegens de Goddelyke Geregtigheid, betuig ik voluit, dat ik de Mogelykheid eener Oplosſing volſtrekt niet kan begrypen, ziende niet alleen generlei open; maar het ook bewezen agtende, dat men het opgegeeven Vraagſtuk dan ontkennender wyze moete beantwoorden, en wel in eene van deeze drie ſtellingen; of: God is noch gelukzalig, noch ongelukzalig; of: God is in zigzelven gelukzalig; maar volſtrekt onverſchillig omtrent alles wat buiten Hem beſtaat; of: God heeft Aandoeningen, betreklyk tot de Voorwerpen in deeze Waereld; en de Werking deezer Aandoeningen heeft noodwendig eenen nadeligen Invloed op Gods Gelukzaligheid. De Ongerymdheid van het eerſte is genoeg gebleken. Het tweede wederlegt zig zelve, doordien God de Schepping heeft gewild, en nog in aanwezen onderhoudt. Het derde, derhalven, is onvermydelyk. Men zou moeten zeggen: is God volzalig; dan gedoogt Hy geene onzaligheid in Zyne Werken. Hy kan dezelve niet begeeren. Moet dezelve, in weerwil der hoogſte Wysheid en Magt by de weldadigſte Oogmerken, evenwel toegelaten worden; dan beſchouwt God die booze Noodlottigheid met Tegenzin en waaragtig Leedwezen. Daar is ondertusſchen in de Waereld tweeërlei kwaad,

we-

niet opeeten; maar zy kan het walgelyke, hatelyke, bedroevende, aanſtotelyke, ergerlyke, of, hoe men 't noemen wil, het mishagende daarvan gantſchelyk uit den weg ruimen. Ten deezen opzigte, ten opzigte van het mishagende, wordt het een kwaad door het ander als ter dood gebragt en vernietigd; beide worden, als mishaaglyk, onderling verdelgd en te ſamen uitgewischt, verliezende het onbehaaglyke van hun eigen Wezen, gelyk twee ſtrydige vergiften, die elkander aangrypen, en alzo te ſamen tot eenen kragteloozen klomp worden; of gelyk de Ontmoeting van twee Lighamen de Beweging uit beide kan wegnemen. Kwaad en nog een Kwaad is, in dit geval, geene Verdubbeling des Kwaads, geene twee Kwaden; maar een Onkwaad; zo als Beweging en Beweging, door het ontmoeten, Rust maakt. Ik gevoel myn Onvermogen om dit naar wensch helder te ſtellen, en verzoek verſchoning voor het zwakke en gebrekkige der welmenende pogingen tot Opklaring. Tevens merk ik aan, dat meermalen een wysgerig Verſtand datzelfde, in 't afgetrokken, niet kan verzwelgen, 't welk het gemeen gezond Verſtand, in de toepaſſing op elk voorkomend geval, zeer geredelyk zou aannemen.

Wanneer nu deeze Ontmoeting of Verbinding overal in de Schepping naauwkeurig geſchiedt; dan is 'er volkomene Zuivering; dan blyft 'er, als voorwerp van zedelyke Aandoening, niets over, 't welk ontreinigd en mismaakt is, niets dat eenigzins hin-

tyds genoegzaam zou wezen. Dit alleen wordt beweerd: niemand lydt hier meer, dan hy, naar 't oordeel Gods, reeds heeft verdiend. Dus geven wy ook geene aanleiding tot ligtvaardige toepasſingen, volgends welke zekere Rampen afgebeeld worden als byzondere ſtraffen, doelende op byzondere Overtredingen (*). In het voordragen van leerzaame Bedenkingen over het Beſtuur der Voorzienigheid ten aanzien der Bezoekingen, beſchouwen wy die Bezoekingen in de Hoedanigheid van vermanenden Tugt of waarſchuwende Kastyding. Dit beſchouwen kan redelyk zyn en Nut aanbrengen.

Tot verdere Opheldering, moet ik de Menſchen in claſſen onderſcheiden. Ten aanzien hunner Zedelyke Waarde en Onwaarde, ſtaan zy op veele Traptreden. Doch aan myn oogmerk en ter bekorting, voldoet de Verdeling in twee Rangen of Soorten, van Boozen of Onregtvaardigen, en van Goeden of Regtvaardigen.

De Boozen verwerpen de Vreeze Gods, geven zig toe in ongeregeldheden, verongelyken de naasten, en volharden in de Zonde, zonder berouw te gevoelen, of zig te ſtoren aan Onderwys en Vermaning. Het vervroegen of uitſtellen, in zekere mate, van hunne ſtraffen geſchied om redenen, alleen bekend by Hem, die

(*) En daar waren, ter dierzelver tyd, enigen tegenwoordig, die Hem boodſchapten van de Galileërs, welker bloed, enz. *Luk. XIII.* 1-5.

als weldadige Tugt en bitter Geneesmiddel. Hun Lot is zeer ongelyk in dit tydelyk Leven; en zy, die ongemeen gedrukt en gesterkt worden, zullen 'er geen Nadeel by hebben, zy zullen geene redenen vinden om zig te beklagen over weldoorgestane Beproevingen.

Men beklaagt dezulken, die harde kunstbewerkingen ter genezing ondergaan moeten; maar het heiligend lyden der besten klimt, ten aanzien van God, niet boven hunne steeds vernieuwde Wanverdiensten, en het is alzo geen Voorwerp van dat Medelyden, onder welk de Vaders onzes Vleeschs somtyds moeten zuchten.

Men zou het gezegde verkeerd opvatten, indien men nu waande, dat daardoor de kragt wordt ontnomen aan het zedelyk Bewys voor eenen toekomenden Staat, ontleend van de onevenredige Lotgevallen der goeden en bozen op Aarde. Niemand, immers, zou dit Bewys aldus willen inrigten: „ die voortreflyke Man lydt, door zyn gantsche Leven, meer dan hy by God verdiende te lyden, en de Somme zyner tydelyke Zegeningen is niet genoegzaam voor zyne zedelyke Waarde; zo dat by, ook buiten Belofte, Schâvergoeding mag vorderen van de Goddelyke Regtvaardigheid." Ware dit geene stoute en onbeschaamde Zelfverheffing? Het welgeschikt Bewys moet deezen loop houden: „ sommige Regtvaardigen worstelen hier met veele Moeylykheden; terwyl sommige Onregtvaardigen het einde hunner loop-

wyl hy zyn gezigt inſpant tot het beſchouwen dezer verhevene zaken. Wy ſtervelingen moeten te vreeden zyn met eene geringe mate van doorzigt, met een algemeen bezef der Waarſchynlykheid, of zelfs der Mogelykheid, berustende daar in, terwyl wy in dit Schemerlicht verkeeren, en, met ootmoedige onderwerping, wagten moeten naar den Dageraad des volgenden Levens. Wy moeten niet verdrietig worden over het gebrekkige, noch overſlaan tot algemeene Twyfelzugt, om zulke Duisterheden, waar in geene kragt is tot eigenlyke Wederlegging. Ik blyf my houden aan het voorgeſtelde, als voor my nog het aanneemlykſte, ſchoon my veele, zeer veele Zwaarigheden overblyven, waarvan ik, ten beſluite, de voornaamſten zal aanwyzen; om de meer Begunſtigden tot het Onderzoek te nodigen.

Hoe kan God een klaar begrip hebben van lyden, zonder ooit lyden te gevoelen? Dit ſchynt ons byna onmogelyk. Wy kunnen geen begrip van lyden mededelen aan dezulken, die nimmer eenig lyden gevoelden, waar by het verhaalde eenigzins vergeleken kan worden. Het aanſchouwen van lyden, het denken aan hetzelve, valt ons pynlyk ..., Hoe kan de Volmaakte Kennis des lydens pyneloos zyn? Dit onbegryplyke is een Gevolg onzer Eindigheid, waardoor het ons ook byna onmogelyk ſchynt, dat God gelukzalig zou weezen zonder zinnelyke Gewaarwordingen en afwisſelende Toeſtanden.

in deeze leevende Onderwerpen, niets vallen, 't welk eenige Gelykredigheid heeft met Schuld? Wat is, in dit lyden, Vertoning, en wat is Wezen? Een Eerprys zou wel verdiend zyn door Hem, die een goed antwoord gaf op de vraag: hoe kan het lyden der Dieren overeengebragt worden met Gods Regtvaardigheid en Goedheid?

ADIN en BANI *ſpreken.*

A. Geſtrafte Ondeugd laat doch geen fraai Voorwerp over.

B. Misſchien denkt gy heimelyk: „ Deugd met Genoegen ware beter." Dit ſtaat buiten allen twist; maar dit geeft de Tegenſtelling niet, die gy zoudt maken.

A. Dat verdiend lyden te zien valt my evenwel ſmartelyk.

B. Gy gunt den ondeugenden altans eenige Pyn, hoe weinig ook; maar nu ſtelt gy; zonder zulks te merken, zyn lyden te zwaar, erger dan gy hem toewenscht. Mogelyk zyt gy wat zwak van Zenuwgeſtel, en valt in flaauwte op het gezigt van een Bloeddruppel. Ons Verſtand alleen moet hier werken, en onze Onderſtelling moet vast blyven, dat, namelyk, de Ondeugende niets, volſtrekt niets, lydt, boven 't geen hem volkomen regtmatig wordt toegewenscht.

A. Myne Verbeelding kan my verwarren.

B. Juist-geſtrafte Schuld, geheel in 't afgetrokken genomen, laat geen Aandoening-wekkend Voorwerp

gen, om niet te ſtraffen, is niet beter, is niet geregter, dan bloot nalaten der ſtraffe met behoud des Levens.

A. Zoudt gy dan, met ſommige Godgeleerden, eene altoos-brandende Hel kunnen geloven?

B. De Wysgeer vindt zig niet gedrongen tot het aannemen eener Onderſtelling, volgends welke 'er een eeuwig Overwigt ten Nadeele zou wezen; en hy verkiest, het verder beantwoorden aan den Schriftuitlegger op te dragen.

Ach! hoe bekoorlyk ware die ſchone Waereld, welke wy ons voorgeſteld hebben, als geheel vervuld met heilige Gelukzaligen, met Rangen van redelyke Schepzels, allen zonder Zonde en Elende! ... Dan, men ſtelle vryelyk, dat die ſchone Waereld 'er waarlyk zy. Noem dezelve een Gedeelte van 't Heelal; want die heerlyke Waereld kan niet zo oneindig groot zyn, of 'er kunnen nog onbevestigde Schepzelen by gevoegd worden. Onze Aarde met haare Bewoners zy dat Byvoegzel! Misſchien ook, hebben alle Wezens, die nu heilig en volzalig zyn, zig voormaals in eenen onbevestigden Staat, in eenen Proefſtaat, bevonden. Misſchien wordt zulks vereischt, ter Ontwikkeling, Opvoeding, Voorbereiding, beloonbaar-wording, en tot de hoogſte genoegens in het herdenken. Hoe dit ook zy; de Christen mag zig wel verheugen over zyn aanwezen in 't geſchapene.

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

ZYN 'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA; IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN' INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

DOOR DEN EERWAARDEN HEER

PAULUS VAN HEMERT,

HOOGL. DER WYSBEGEERTE AAN HET KWEEKSCHOOL DER REMONSTRANTEN TE AMSTERDAM.

ONDER DE SPREUK:

Cum de Diis immortalibus disputemus, dicamus digna Diis immortalibus.
CICERO *de naturâ Deorum*, III. 25.

Aan welke Verhandeling, door DIRECTEUREN VAN TEYLER'S NALATENSCHAP, de tweede ZILVERE EERPENNING is toegeweezen.

VERHANDELING

OVER DE

GODLYKE HARTSTOCHTEN,

TER BEANTWOORDING DER VRAAGE:

ZYN'ER GOEDE GRONDEN OM GODE HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) TOE TE SCHRYVEN? ZOO JAA: IS HET DAN MOGELYK, DE WERKING DIER HARTSTOCHTEN (OF AANDOENINGEN) IN DIERVOEGE TE VERKLAAREN, DAT DEEZE WERKING GEEN' INVLOED HEBBE OP GODS GELUKZALIGHEID?

Ziet, God is (zoo) *groot, dat wy* (Hem) *niet begrypen*, zegt de ſchrandere *Elihu* (*a*): en hier mede komt de getuigenis van alle Wyzen, door alle tyden, overëen. Inzonderheid behooren wy ons deze waarheid *dan* te herinneren, wanneer wy ons onderwinden, om, aangaande dat verheven Wezen, onze gedachten aan onze medemenſchen voorteſtellen: op dat onze wysgerige beſchouwingen alleszins zedig zyn, en blyken geven van het diepe bezef onzer nie-

(*a*) *Job* XXXVI. 26.

een' *onbegryplyk'* God. Ook hier mag ik, met zekeren ouden Digter, zeggen (*d*): *wy menſchen moeten geenzins waanen, dat God ons reeds alles ontdekt heeft. Nog veel is 'er*, in tegendeel, *voor ons verborgen.* Het is waar, de Kristen weet, en erkent, met eene dankbaare ziel, dat *Gods zoon gekomen is, om* den menſchen, aangaande den Waaragtigen, kennis te geven (*e*): maar tevens weet hy, dat het onderwys van zynen grooten Meester daar toe alleenlyk ſtrekte, om de *Zedenlyke* natuur van God, met betrekking tot den mensch, in den hellen dag te plaatzen. Meer behoefden wy, menſchen, eigenlyk niet te weten, ter onzer zedenlyke verbetering', aanmoediging', en vertroosting'. De overige vraagen, welken men, omtrend de Godheid, doen kan, behooren tot de Scholen der Wysgeren. Daar mogen dezelven, ja, vryëlyk behandeld worden: maar niet dan op de billyke voorwaarde van zedigheid en eerbied.

Tot deze ſoort van vragen, Myne Heeren! behoort, myns inziens, ook die, welke Gy voor dit lopende jaar hebt uitgeſchreven. Ter beandwoordinge van dezelve (laat my liever zeggen, ter mededeelinge van myn gevoelen, daaromtrend) heb ik thands my-

(*d*) — — — παντα γαρ ουπω
Εκ Διος ανθρωποι γινωσκομεν, αλλ ετι πολλα
κεκρυπται. *Aratus*, Διοσημειων. v. 36.

(*e*) 1 *Joan.* V. 20.

EERSTE HOOFDSTUK.

Nadere bepaling der vraag.

Ter verduidelyking' van het voorſtel, zal het niet ondienstig zyn, eerstlyk, in 't algemeen, over de hartstogten, derzelver aard, en oorſprong, eenige geestkundige aanmerkingen voortedragen, om dan, wyders, bepaaldlyk te konnen aanwyzen, hoedanige hartstogten *Teyler's* Godgeleerden hier alleen konnen bedoeld hebben.

EERSTE HOOFDSTUK,

EERSTE AFDEELING.

Hartstogten, derzelver aard, en oorſprong.

By het doorbladeren van de ſchriften der Wysgeren, bevinden wy, dat allen, gelyk over veele andere zaaken, zoo ook over de *hartstogten*, hunne gedachten niet op dezelfde wyze leiden. Zommigen

Naar de onderſcheidene bepaling, welke men, aangaande de hartstogten, geeft, beöordeelt men dezelven tevens gunstiglyk, of ongunstiglyk. Konnen 'er geene hartstogten plaats hebben, ten zy men, gelyk een onbezuisd paard, buiten het ſpoor der reden holle, en zig zelven, zoo wel als anderen, aan het grootſte gevaar blootſtelle? wie is dan de man, die de hartstogten verdedigen, en als bydragen ter volmakinge van onze redenlyke natuur verheffen zal? Wie zal dan niet veel eer den ouden *Stoicynen* byvallen, die all', wat naar beroering, verwarde en ongeregelde aandoening zweemt, uit het gemoed *des Wyzen* verbanden? Is reden boven redenloosheid, regtzinnigheid boven krankzinnigheid, verre te verkiezen? wie zal dan zulke hartstogten, niet als een geweldig *kwaad* (gelyk wy ſpreken) —— als eene ſoort van krankzinnigheid vreezen? — van *krankzinnigheid*, zeg ik; want van deze vervaarlyke ongeſteldheid verſchillen hevige hartstogten, ſlegts in trap, en in duur; en in deze beklaaglyke krankheid ziet men den mensch niet zelden, door zulke telkens herhaalde, of heviger aanhoudende, togten nederſtorten.

Wil men nu zulke geweldige beroeringen *alleen* met

unwillkuhrlichen Handlungen verruckt werden. *Jo. Dan. Metzger*, medicinisch-philoſophiſche Anthropologie fur Ärtze und Nicht ärtze §. 164. *ſ.* 91.

tegen — het *redenlyke* beginzel, en aan welk men vervolgends verſchillende namen heeft gegeven. Anderen wederom plaatsten de hartstogten, gelyk de *Stoicynen* deden (*k*), in 's menſchen redenlyke ziel.

Laat ons, myn Lezer, de Wysgeren aan hunne plaatſen laten, tot zoo lang, ten minſten, dat wy, in ons zelven getreden, ons eigen *ik* bedaardlyk zullen geraadpleegd hebben.

Volgends de aangenomen bepaling, verſchillen hartstogten, in mate, en uitwerkzelen op de grovere ſtof van ons ligchaam, mooglyk ook in duur, van het geen wy nu voordäan *aandoeningen* zullen noemen (*l*). Beiden, en hartstogt en aandoening, komen hier in met elkander overëen, dat onze ziel, in deze geſteldheid, werkzaam is, en wel bepaaldlyk met dat vermogen, welk begeerte of afkeer oefent, dat is, met *den wil*. De oorſprong van beiden moet, derhalve, enerlei wezen; en 'er is ter waereld gene rede, om, ter verkla-

(*k*) Vid. *Plutarch.* de virt. mor. p. 441-443 et de placit. Phil. IV, 21. Van hier zegt *Cicero*, die, in dit opzigt, de *Stoicynen* volgt, Tusc. disp. IV. 14, dat de hartstogten in de dieren niet vallen. Itaque in hominibus ſolum exiſtunt: nam beſtiae ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. Conf. *Seneca*, de irâ. I. 3.

(*l*) *Aandoeningen* zyn dan eigenlyk 't geen zommige Schrijvers *Affectus* noemen: *hartstogten* zyn 't geen de *Grieken* πάθη heeten; de *Romeinen*, inzonderheid *Cicero*, *perturbationes*, *morbos*, **perturbatos motus*; latere Schrijvers *paſſiones*. Conf. *Cicero*, Tusc. disp. III. 10. Ondertuſſchen werden de *aandoeningen*, *affectus*, niet zelden verward met *hartstogten*.

* *Animi perturbationes*.

zelfsliefde de grond van ons willen, of niet willen, met opzigt op zekere, door ons gekende, voorwerpen; dan moeten onze wilsdaden, noodzaaklyk, sterker, of zwakker zyn, naar mate wy oordeelden, dat enig voorwerp, voor ons, of beter, of schadelyker is: want de bevatting van het *beste*, het zy *waarlyk het beste*, het zy slegts *in schyn*, bepaalt den wil. Zie hier de *naaste* bron der *aandoeningen*, of sterker dan naar gewoonte ingespannen *wilsdaden*, welken, oorspronglyk, twee zyn, *begeerte* en *afkeer*; waartoe alle de overigen, als soorten tot hare geslachten, konnen terug geleid worden.

Wanneer wy nu, met een naauwlettend oog, nog dieper in ons zelven treden, dan bezeffen wy, dat *aandoening*, het gewrocht der zelfsliefde, *neiging* onderstelt: doch tevens, dat deze gene oorspronglyke hoofdkracht onzer ziele is. Gene neiging, immers, is 'er, zonder enig denkbeeld. Van hier het algemeen zegwoord: *onbekend maakt onbemind.* Maar hoe vaakmaal zyn onze denkbeelden zonder neigingen? Gevolglyk moet de oorspronglyke hoofdkracht, het allereerst grondvermogen, onzer ziel, omtrend *denkbeelden*, werkzaam zyn, en in ene onbepaalde poging bestaan, om zig (mag ik my dus uitdrukken?) van alle kanten uittebreiden in het vak van denkbeelden. Men zoude *deze kracht*, met den diepdenkenden *Cochius* (*o*), ene zekere *veerkrachtigheid* konnen

(*o*) In zyne door de *Berlynsche Academie* bekroonde Prijsverhandeling,

de hartstogten, genoegzaam ophelderen. De natuur onzer ziel is eenvoudig, zynde ſlegts éne enkele grondkracht, om denkbeelden en bevattingen uittebreiden. Deze hoofdkracht verdeelt zig, met opzigt op het onderſcheid der bevattingen, in twee algemene takken. Hebben de denkbeelden geheel gene betrekking tot ons: dan doen zig dezelven aan ons voor, of als *waar*, of als *valsch*. Hebben zy enige betrekking: dan doen zig dezelven voor, als welken *konnen* of *niet konnen gedaan*, of *geleden* worden. Door de beſtendige poging der ziel, om zig meer en meer uittebreiden, is het natuurlyk, dat zy aan de denkbeelden, of bevattingen, welken zy *waar* vindt, als ook aan die, welken zy *doen*, of *lyden* kan, ingang geeft, en de tegenovergeſtelde terugſtoot. Zyn de denkbeelden ſlegts *waar:* dan ontſtaat in de ziel *kennis*. Hebben dezelven tot ons enige betrekking, zoo dat zy ons voorkomen, als *konnende gedaan*, of *geleden worden*: dan wordt 'er *neiging* geboren (*q*). In zommige gevallen, derhalve, is deze kracht der ziel alleen *beſchouwende:* in anderen, wordt dezelve *beoefenende*. Het voorwerp, of liever, de wys, op welke wy hetzelve in betrekking tot ons beſchouwen, geeft eene *bepaalde rigting* aan de onbepaalde neiging. All', wat met de grondneiging der ziel, om zig uittebreiden, ſchynt overëentekomen, be-

(*q*) V. *Cochuis*, t. a. p. bl. 14.

even aangehaalde Schryver heeft zig, ook hier omtrend, zeer naauwkeuriglyk uitgedrukt (r): „ La „ vivacité, zegt hy, augmente-t-elle? il existe des „ desirs, des pasions. La vivacité devient impetuo„ sité, fureur. On n'a plus d' égard, comme la rai„ son l'exige, à des idées accesoires à l'objet de la „ pasion. L'ame en est entierement occupée, tou„ tes ses forces s'y portent en ligne directe sans s'é„ tendre à des idées voisines, qui la detourneroient „ de sa route. A raison du plus haut degré de la „ force propre de l'ame, & de la vivacité de l'idée „ qu'elle a de l'objet, le penchant devenu pasion „ est plus impetueux, & l'extension de l'ame se „ change davantage en simple mouvement. Elle vo„ le à travers le champ des idées, ainsi qu'à travers „ l'espace immense le rayon de lumiere, dont la ra„ pidité n'est arretée par la résistance d'aucun mili„ eu, qui ne se dilate point, & ne frappe que l'ob„ jet; que l'oeil sur le quel il tombe en ligne direc„ te, tandis que le son plus lent éprouve plus de „ résistance, se répand au loin, & touche les objets „ circonvoisins. Avec un tel degré de vivacité on „ ne peut manquer de donner dans des excés, on „ est emporté par la premiere impulsion, & non pas „ conduit par la reflexion: dans ce mouvement ra„ pide l'ame ne touche à aucune idée, qui l'écarteroit „ de sa direction." Uit

(r) *Cochius*, p. 56 et suiv.

des (*s*). In den ſtaat des *gevoels*, heeft het tegengeſtelde plaats. Hier is de ziel alleenlyk met zig zelve bezig. Haren eigen ſtaat wordt zy levendig gewaar: doch het voorwerp, welk deze gewaarwording heeft voordgebragt, ſlegts flaauw en duisterlyk. Het is waar, de vriend der wysheid geniet een ſtrelend vermaak, by het diep denken, en het inſpannen zyner aandacht. Dan, eigenlyk geſproken, *vergezelſchapt* het vermaak de ingeſpannen denking niet: maar *volgt* op dezelve, wanneer de ziel wederom t'huis komt. Wanneer zy, naamlyk, den draad van hare ingeſpannen overdenking' allengskens verlaat, en all', wat zy bepeinsd heeft, in één hoofdpunt verzamelt; dan is het, dat het vermaak, of ook het verdriet, door de verwarde denkbeelden des voorwerps, en het klare, levendige, bezef van zig zelve, geboren wordt. De ſtaat van *beſchouwing* is een middenſtaat, in welken de ziel de voorwerpen ſlegts in het ruwe bevat: doch hare kracht niet inſpant, om byzondere delen waartenemen. In dezen ſtaat, kan de indruk en, gevolglyk, het gevoel van aangenaam, of onaangenaam, niet dan zeer gering wezen.

Wat 'er van de naauwkeurigheid dezer optellinge zyn

(*s*) *Sulzer's* Theorie der aangename en onaangename bevindingen, IV afdeel., en zyne Verhandeling over *de vermogens der ziel*, in het IV Deel der uitgelezen Verhandelingen van de *Berlynſche Academie*, in onze tale uitgegeven door den Hooggeleerden *Hennert*, te *Utrecht*.

Wat zoude een Redenaar — wat een Digter, zonder aandoening, wezen? *De ziel*, zegt *Seneca* (*u*), *moet aangedaan zyn, zal de tong verheven dingen ſpreken.* Het is de onbezuisde hartstogt alleen, die wilde, toomlooze, drift, door welke de mensch, als een redenloos dier, buiten het ſpoor der reden holt, — deze is 't alleen, welke een *verſtandig Stoicyn* veroordeelde: gelyk uit *Seneca*, en anderen volkomenlyk blykt (*v*). *Aandoeningen* zyn den mensch natuurlyk:

aanzien van *toekomend goed:* noch door *vrees* (φοβος), ten aanzien van *toekomend kwaad*: noch door *uitgelaten blydſchap* (ηδονη, αλογος επαρσις), ten aanzien van *tegenwoordig goed:* noch door *droefheid* (λυπη, συσολη αλογος), ten aanzien van *tegenwoordig kwaad.* Hier tegen ſchreven zy hunnen wyzen toe, met opzigt op *toekomend goed*, *redenlyke begeerte* (βουλησις, of ορεξις ευλογος): ten aanzien van *toekomstig kwaad*, *redenlyke poging om hetzelve aftewenden* (ευλαβεια of ευλογος εκκλισις): ten aanzien van *tegenwoordig goed*, *ſtille*, *bedaarde*, *eenparige vreugd* (χαρα, επαρσις ευλογος). Maar tegen de *droefheid* ſtelden zy geene ευπαθεια — geene *conſtantia*, over. vid. *Diog. Laërt.* VII. 110 Seqq. *Stobaeus*, eclog. Ethic. p. 175. *Cicero*, Acad. I. 11. Tusc. disp. IV. 6 Seqq.

(*u*) De Tranquil. anim. c. XV. „ Non potest grande aliquid et ſupra ceteros loqui, niſi mota mens.

(*v*) Ik wil egter geenzins tegenſpreken, dat *zommigen* dezer wysgerige *Secte*, zig te ſterk en onbepaaldlyk uitdrukten, als of ongevoeligheid de hoogſte deugd ware, en de mensch zig voor alle aandoening volkomenlyk wagten kan. Men onderſcheidde niet genoeg *aandoeningen* van *hartstogten*, *affectus* van *perturbationes.* Zoo verklaart, by voorbeeld, *Seneca*, Ep. 175, het denkbeeld van *affectus* door *motus animi improbabiles* &c. Van hier de twist der ouden, of men de hartstogten *al* of *niet* kunne uitrooijen. *Seneca* zegt, Ep. 116, „ Nostri (*Stoici*) illos (affectus) expellunt: *Peripatetici* temperant." Conf. *Cicero*, Acad. I. 10. Tusc. disp. IV. 17. Vader *Lactantius* vaart vinniglyk uit tegen de

EERSTE HOOFDSTUK,

TWEDE AFDELING.

Bepaalde aanwyzing, hoe men het woord HARTSTOGTEN *in deze vraag hebbe op te vatten.*

Het komt 'er, inzonderheid, op aan, regt te weten, welk denkbeeld men aan dit woord, hier ter plaatze, hegten moete. Zonder ene naauwkeurige aanwyzing' van dit denkbeeld, zoude geheel ons verder onderzoek wild en iedel wezen.

Eigenlyk gezegde *hartstogten*, hoedanigen wy beſchre-

het zeggen van *Plutarchus*, l. l. αλλα τουτο δη και το κοινον εγκλημα πανλος παθους εσιν, οτι ταις πρακτικαις ορμαις εκβιαζομενα, κατεπειγει και συντεινει τον λογισμον, In Welke plaats ik in bedenking geef, of men, voor κατεπειγει niet moete lezen καταπνιγει, terwyl anderen reeds hebben opgemerkt, dat voor συντεινει beter voegde συντεμνει." vid. C. F. *Matthaei*, ad h. l. — Voor 't overige, wilden de *Stoicynen* te regt, dat men zyne aandoeningen matige, en met den gouden toom der Reden teugele. „ Satis praestiterit ratio, zegt *Seneca*, ſi id unum ex dolore, quod „ et ſuperest et abundat, exciderit," Conſol. ad *Polyb.* c. 37. Hier mede ſtemmen alle Wyzen overëen. *Theages*, een *Pythagorisch* Wysgeer, zegt zeer wel, by *Stobaeus*, ſerm. I. περι αρετης. p. m. 12. ουκ αφελειν ουν δει ταπαθη κ. τ. λ.

zyn — de Onafhanglyke konnen afhangen van de voorwerpen zyner beſchouwinge, of gewaarworden, gelyk een van de kinderen der menſchen? Zou Hy, die alles volmaaktlyk kent, verrasscht, of bedwelmd worden konnen? Zou Hy, die oneindig is in volmaaktheid, zielsziekten en beroerten ondergaan? Het is genoeg, deze ongerymdheden met een enkel woord te noemen. In tyden van domheid en ſtikdonkere duisterheid, mogt het nodig zyn, hier by langer ſtil te ſtaan: thands, op den avond onzer achttiende eeuw', ware dit een geheel nodeloos —— een onverdraaglyk werk, welk men voor den Onderwyzer van jonge kinderen vryëlyk mag overlaten. Het is waar, de gewyde Schriften brengen, zoo 't ſchynt, de hartstogten der menschlyke natuur, niet zelden, over op den aanbiddelyken Maker des Heelals, en ſchryven Hem *toorn*, *grimmigheid*, *wraak*, *droefheid bevig berouw*, en dergelyke menschlyke togten, toe. Doch, wie bevroedt niet, dat de *Bybel*, als ene regelmaat des zedenlyken levens, voor allerleie menſchen gefchikt, zig van de taal der menſchen bedienen, en naar derzelver zwakheid en zinnenlykheid moet ſpreken? De natuur der Godheid, in hare eigenaardige verhevenheid vertoond, zoude de menschlyke bevatting overſchreed, en by den zwakken ſterfling niet dan blote bedwelming veroorzaakt hebben. Het mangelt, egter, in dat Boek, geenzins aan plaatzen, in welken de regte zin dier leenſpreukige uitdruk-

kin-

thands mede, door meerder licht omſchenen, meestal redenlyker taal te ſpreken, en zig van zodanige uitdrukkingen te onthouden — of dezelven te matigen, welken *hartstogten* in den Aanbiddelyken ſchynen te onderſtellen (*b*). Dewyl, derhalve, dit begrip deszelfs aanhang zo langer zo meer verliest zie ik geene rede, om op dit ſtuk langer ſtil te ſtaan.

Even weinig acht ik het nodig, *Teyler's* Godgeleerden, wegens het gebruik van 't woord *hartstogt*, breedvoeriglyk te verdedigen. De uitſchryvers dezer vraag hebben, voorzeker, gene eigenlyk gezegde *harts-*

(*b*) Te voren heette het, b. v. dat *Kristus* zig zelven, in onzen naam, voor zynen Vader geſteld heeft, OM ZYNEN TOORN TE STILLEN, MET VOLLER GENOEGDOENING. Dus leest men, in de Belydenis des Geloofs van de *Gereformeerde* kerken in Nederland, Art. XXI. Doch nu houdt men zig nader aan de letter der Schrift, welke ons nergends leert, dat *God* zoude *verzoend* zyn: maar wel, dat *de waereld met God verzoend is*. Zie *Jo. Euſeb. Voet, de redenlykheid van den geeſtlyken Godsdienſt, in eenige deelen van denzelven overwogen, in zes Verhandelingen*, bl. 76—78. Het beginzel der Godlyke ſtrafoefening wordt nu, door eenigzins nadenkende Godgeleerden, niet meer voorgeſteld, als eene *hartstogt* van *toorn* en *wraak*, welke door *voldoening* moest *geſtild* worden: neen, maar als de onveranderlyk werkende wil van God, om de volmaakte ſchoonheid in de zedenlyke order der waereld te bewaren. Zie *Voet*, l. a. p. en in zyn werkje, *de heerlykheid van God in Jeſus Kristus, overwogen in vyf Verhandelingen*, bl. 291, 307, 311, 316, en op andere plaatzen. Doctor *de Haas* zelfs, in zyne *verklaaring van 't vyfde en drie volgende hoofdſtukken uit den brief van Paulus aan de Romeinen*, I. D. bl. 237—248, matigt de ſpreekwys van *Gods toorn* in dier voege, dat hy *alle vyandſchap*, als zynde eene *heerſchende kwaadwilligheid*, daar van trachte afteweren, en te bewyzen, dat de H. Schryvers, in 't gebruik van 't woord *verzoening*, niet op de *verwerving*, maar op de *toepaſſing* der zaligheid, zien.

ken mensch moet het niet om woorden, zo zeer, als zaken te doen zyn. Wy, die, van de Godheid, niet dan als ſtamelende kinderen kunnen ſpreken, moeten ons wel van zwakke woorden bedienen. Ware dit ons niet geöorlofd; men zoude verſcheiden woorden uit de leerboeken, voor altoos, moeten uitſchrabben, en, of ene geheel nieuwe, betere, *terminologie* verzinnen, of, (daar deze tog altyd onvolkomen blyven zou) zig van alle geſprek en geſchryf, aangaande den Onëindigen, onthouden.

Maar welk is dan het denkbeeld, welk men aan dit woord, hier ter plaats, hegten moet? Zeker ſchryver (*d*) is van begrip, dat *Teyler's* Godgeleerden op zulke aandoeningen, of bewegingen, bepaaldlyk doelen, welken by alle gevoelige wezens, hoe geheel geeſtlyk ook, onderſteld moeten worden plaats te hebben, en welken, naar *zyn* gevoelen, zelfs van het allerhoogſte en volmaaktſte Wezen, in ons denkbeeld, niet ſchynen te konnen afgeſcheiden worden, zonder hetzelve geheel onverſchillig en werkloos te maaken.

Doc-

(*d*) Ik bedoel den zo even gedachten ſchryver, of verzamelaar van den algemenen Konſt- en Letterbode, t a. p. De daar aangehaalde verhandeling, over *Gods Algenoegzaamheid*, vindt men in den *denkenden Kristen*, te *Amſterdam* uitgegeven, by J. *van der Burgh, en zoon*, 1785. De geringe aftrek, welken deze veelzins uitmuntende Bundel van uitgelezen verhandelingen gehad heeft, bevestigt helaas! al te zeer het zeggen des Uitgevers, in het voorberigt: *denkende Kristenen, zoo als wy die verlangen, zyn te ſchaarsch, hier te Lande, om een werk van dezen aard lang aan den gang te houden.* — Di meliora!

aangaande de zedenlyke daden Zyner redenlyke ſchepzelen, in ene verſchillende mate, juist gëëvenredigd aan de goedheid, of kwaadheid van dezelven, op ene aangename, of onäangename wyze, wordt aangedaan. Van hier is het, dat de voorſtanders der lere van *Gods aandoeningen* zig met de hoogſte Gelukzaligheid, welke zy niet nalaten konnen den Allerhoogſten toetekennen, altyd verlegen gevonden hebben (*e*). Ook zoude 'er, byaldien men de gemelde omſchryving niet wilde toelaten, gene overeenkomst, hoe genoemd, bedacht konnen worden, tuſſchen Gods aandoeningen, of — zo men wil — hartstogten, en die van ons; menſchen: daar men, nogtans, onder hen, die deze leer verdedigen, dit wel duidelyk beweert (*f*); en ook, naar die beginzelen, behoort te beweren. Het gehele denkbeeld, eindelyk, van *aandoening*, *hartstogt*, of welken naam men hier verkieze te gebruiken, zoude, anderzins, ten enemaal wegvallen, en verdwynen. — En dit oordeel ik genoeg te zyn, ter opheldering van het eerſte gedeeldte der vraag: *Zyn 'er goede gronden, om Gode hartstogten toeteſchryven?*

TWE-

(*e*) Vid. *Crellius*, Bibloth. Fratr. Pol. T. VII. p. 89 et 106 ſeq. *de denkende Kristen*, bl. 6. *J. E. Voet*, de heerlykh. van God in K. bl. 207.

(*f*) vid. *Crellius*, l. l. p. 106 Seq. *Thomas Burnett*, demonſtration of true Religion. p. 61.

minder nog konnen wy dit doen, wanneer het voorwerp buiten den kring onzer gewaarwording' ligt? En hoe onmooglyk is dit ons dan niet; inzonderheid, wanneer het de Godheid geldt? —— Waar mede moeten wy dan den aard der eigenſchap, naar welker mooglykheid wy, in betrekking tot enig voorwerp, vragen, in vergelyking brengen? Voorzeker, met die eigenſchappen, of gewyzigden, welken wy of weten, of immers op goede gronden onderſtellen, dat tot de natuur van 't voorwerp behoren, en welken tevens tot de gevraagde eigenſchap in enige betrekking ſtaan.

Om, gevolglyk, te beöordeelen, of 'er voor de leer van *Gods hartstogten*, in den boven gezegden zin verklaard zynde, *goede* gronden voor handen zyn, moeten wy ons eerstlyk voorſtellen, wie, of wat God zy, en dan, met de aan ons bekende eigenſchappen der Godheid, de gegeven bepaling, of omſchryving der hartstogten in vergelyking brengen.

TWEDE HOOFDSTUK,

EERSTE AFDEELING.

God.

Byna algemeen is het geloof aan het beſtaan van eene hoogstvolmaakte Opperöorzaak van alles. De gron-

bewyzen, of wederleggen (*k*): dan is het immers loutere dwaasheid, aangaande God te redeneren, en Hem hartstogten, aandoeningen, of wat het wezen moge, *niet* of *al* toeteſchryven (*l*). Deze bedenking, benevens vele anderen, heeft men den ſchranderen Wysgeer van *Königsberg*, en deszelfs voorſtanderen, meermalen voorgeworpen. Doch zie hier het geen zy antwoorden (*m*). „ Een allerhoogst, ver-
„ ſtandig, Wezen, uit *practiſche* gronden eenmaal
„ vooruit vastgeſteld zynde; doet ons de beſchou-
„ wende Godgeleerdheid dezen gewigtigen dienst,
„ dat wy de kennis van dit hoogſte Wezen, daar
„ door, meer en meer in order brengen, het begrip,
„ aangaande hetzelve, naauwkeuriger beſtemmen, van
„ alle inmengzelen van bepalingen, uit de ondervin-
„ ding genomen, zuiveren, en alle tegengeſtelde le-
„ ringen uit den weg ruimen. Dezelfde redenen tog,
„ welken het onvermogen van het menschlyke ver-
„ nuft, of, van onze reden, bewyzen, om het be-
„ ſtaan

(*k*) Anſchauungsleere und blosz ſubjektivgultige Idee, ohne objektiverkennbares Objekt, zegt *Schmid*, Verſuch einer Moralphiloſophie. *Jena*. 1790. f. 38.

(*l*) Men ſchynt dan met *Cicero* te kunnen vragen, de nat. Deor. I. 38. Hoc, per ipſos Deos, de quibus loquimur, quale tandem est? Nam ſi tantummodo ad cogitationem valent, nec ullam habent ſoliditatem, nec eminentiam, quid interest, utrum de Hippocentauro, an de Deo cogitemus?

(*m*) *Born*, t. a. p. f. 497.

Wanneer ik nu dit denkbeeld, aangaande Gods beſtaan, ten grondſlage leg, en dan, wyders, naar de ſtem der beſchouwende Godgeleerdheid luister, dan moet ik my God voorſtellen, als een zelfbeſtaand, volſtrekt noodzaaklyk, eeuwig, eenvoudig, onafhanglyk, onveränderlyk, hoogstgelukzalig Wezen. Een God van tegengeſtelde eigenſchappen is een onding, welk niemand zig kan denken, als zynde vierkant ſtrydig met het denkbeeld van hoogſte volmaaktheid. Het redenlyke verſtand kan niet nalaten, ons op dit beſluit te voeren, en ons te gelyk te overtuigen, dat de noodzaaklykheid, en andere, aan het denkbeeld van God verbonden, eigenſchappen, den Allerhoogſten, in den *volſtrektſten* zin, zonder de minſte bepaling, moeten worden toegekend, en dat alles, wat met deze eigenſchappen ſtrydig is, van God moet worden afgeweerd, als ten enemaal onbeſtaanbaar met het verheven denkbeeld van *hoogſte volmaaktheid*.

Ik kan niet denken, dat *Teyler's* Godgeleerden een opzetlyk betoog dezer Godlyke eigenſchappen, te dezer plaats, van my verwachten. Hetzelve is in alle zamenſtelzels der Godgeleerdheid, (ſchoon niet in allen, even keurig) voor handen, en mag dus onder de zogenaamde *loci communes* gerangſchikt worden. Het zy genoeg, hier, alleenlyk, met een enkel woord, aantemerken, dat wy ons de natuur van God niet anders, dan *hoogst eenvoudig*, moeten voorſtellen. Dit niet genoeg in acht te nemen, en God, wien men

doet vormen. —— Van hoe veel belang deze aanmerking zy, in het tegenwoordige onderzoek, zal in het vervolg nader blyken.

Voords, zou de *hoogſte gelukzaligheid*, welke ik, volgends het gezag der beſchouwende Godgeleerdheid, onder de Godlyke eigenſchappen optelde, hier ter plaats, enige nadere opheldering vorderen. Dan, de wys, op welke het Genootſchap de vraag heeft voorgeſteld, ſchynt my niet alleen te raden, maar zelfs te gebieden, om aan de beſchouwinge dezer zaak, naderhand, in 't vervolg dezer Verhandeling', een afzonderlyk hoofdſtuk interuimen.

TWEDE HOOFDSTUK,

TWEDE AFDELING.

Hartstogten, met het geen van God kennenlyk is, vergeleken.

Zo haast wy het denkbeeld van *aandoeningen*, of *hartstogten*, in den nu bepaalden zin, met het onderrigt der beſchouwende Godgeleerdheid, aangaande het Opperwezen, in vergelyking brengen, wordt ons verſtand terſtond het tegenſtrydige gewaar, en moet,

noeg zyn, om uit *onze* natuur, tot die van den *Oneindigen*, te beſluiten? Naar de uitſpraak der Reden, kan by God niet éne van die redenen plaats vinden, waarom oorſpronglyke hartstogten, of aandoeningen, by ons, voor volmaaktheden te houden zyn. In tegendeel bevinden wy, dat het gehele denkbeeld van *God* daar door zoude verwoest worden.

Maar, mooglyk, valt my de Lezer in, en zegt: „ dit zy zo, ten aanzien van *grove* hartstogten, hoe„ danigen by ons niet gevonden worden! doch hier „ vraagt men naar *fynere* aandoeningen, *waar van all'* „ *het onvolmaakte ten enemaal is afgeſcheiden.*" Dan, ook zodanige aandoeningen houde ik voor my geheel onbeſtaanbaar met welzamenhangende begrippen, omtrend de Godheid. Eer ik, egter, deze zaak ga bepleiten, moet ik, vooräf, by die voorgewendde *afſcheiding van alle onvolmaaktheid*, een weinig ſtilſtaan.

„ Wy ſcheiden all' het onvolmaakte van de God„ lyke aandoeningen, ten enemaal af," zeggen ons de voorſtanders van *fynere* aandoeningen, in God, by herhaling; en zy menen hier door, zo het ſchynt, zig tegen alle mooglyke zwarigheid genoegzaam te dekken (*p*). Zommigen voegen 'er nog by: „ wy „ ſchry-

(*p*) Vid. inter alios *J. F. Buddaeus*, Inſtit. Theol. dogm. T. I. L. II. c. 1. §. 32. „ eminentiori autem modo, et absque omni imperfectione „ ſpectati affectus Deo recte quoque tribuuntur &c." Doctor *Hulshoff* ſpreekt van *Gods zedenlyk gevoel, gepast naar de volmaaktheid zyner natuur.* Zie 's Mans Verhandeling, over Gods wetgevende magt, in 't Legaat van *Stolp.*

overblyven, welk den naam van *aandoening*, of *hartstogt*, verdient, of daar mede genoegzaam overëenkomt. Het is, derhalve, van het opperſte belang, de uitdrukking: *all' het onvolmaakte:* nader te bepaalen: want het geen by het ſchepzel, zelfs by het redenlyke ſchepzel, ene volmaaktheid is, kan by den Schepper ene onvolmaaktheid wezen, als, b. v. het *redeneren*, *beſluiten trekken*, enz. Wanneer het dan nu op ene nadere bepaling aankomt, welke hier noodzaaklyk gevorderd wordt, zal men, denk ik, aan de volgende bepaling plaats geven:

I. Zal men de *zinnenlyke* aandoeningen uitmonſteren, als mede die, welken zommigen enkel *ligchaamlyk* noemen. Tot verſtand van dit gezegde, moet de Lezer weten, dat 'er Godgeleerden en Wysgeren zyn, die de hartstogten onderſcheiden in *enkel geestlyken*, in *gemengden*, of *zinnenlyken* (welken uit ene onderſtelde verëeniging van ziel en ligchaam ontſtaan), en in *enkel ligchaamlyken* (*r*). *Zinnenlyken* en *ligchaamlyken*, ſtaat men toe, dat by den Allerhoogſten gene plaats konnen hebben, dewyl Hy *zuiver geest* is (*s*).

II. Wat de *geestlyken* betreft; onder dezen behoren dan die te worden uitgezonderd, welken, uit haren

(*r*) Vid. *Budd.* Inſt. Theol. moral. C. I. Sect. IV. §. 29. 30. et Sect. VI. §. 5.

(*s*) Vid. *Budd.* Inſt. Theol. dogm. T. I. L. II. c. 1. §. 32.

de kennisſe des onfaalbaren verſtands. Onze hartstogten zyn, met betrekking tot derzelver beweeggronden en voorwerpen, dikwerf of te ſterk, of te zwak. Maar Gods aandoeningen zullen dan immer geëvenredigd zyn aan de waarde der zedenlyke bedryven van de redenmagtige ſchepzelen, en, gevolglyk, nimmer onredenlyk — nimmer overdreven. De onſtuimigheid onzer hartstogten doet onze daden, niet dan al te dikwyls, ontbloot zyn van de ware merktekens der zedenlyke regtheid. Doch, by het Opperwezen, kan dit nooit het geval zyn.

Na de affcheiding, nu, van alle deze onvolmaaktheden, meent men, Gode gerustlyk hartstogten te mogen toekennen: ſchoon — gelyk men 'er uitdrukkelyk byvoegt — *op ene veel voortreffelyker wyze.* Aan welke laatſte woorden ik, in der daad, genen zin weet te hegten, indien dezelven nog iets anders moeten betekenen, dan *de affcheiding van alle onvolmaaktheid.*

'Er blyft dan, volgends dit gevoelen, tusſchen de aandoeningen, of hartstogten, van God, en die der menſchen, nog deze overëenkomst, dat dezelven, zo by God, als by den mensch, ontſtaan uit het bezef van goed en kwaad: wyders, dat dezelven, dus, in ſoorten verſchillen, dat is, onäangenaam, zo wel als aangenaam zyn moeten (*v*); en, eindelyk, dat dezel-

(*v*) De oude *Stoicynen* ſtelden, tegen de *droefheid*, niets over. Aegritudini nulla conſtantia opponitur, zegt *Cicero*, Tusc. diſp. IV. 6. In dit op-

als onmiddelbaar verbonden met het denkbeeld ener hoogstvolmaakte Opperöorzaak van alles, eenmaal vastgeſteld zynde, volgen daar uit de overige volmaaktheden (gelyk wy gewoon zyn te ſtamelen) als van zelven.

Met deze volmaaktheden, welken Gode, in den allervolſtrektſten zin, toekomen, konnen, zo het my toeſchynt, gene hartstogten, of aandoeningen, hoe fyn ook, verzoend worden. Derzelver oorſprong en natuur konnen den onpartydigen onderzoeker hier van genoegzaam overreden. Ja, men denke zig die aandoeningen zo geheel geestlyk, redenlyk, en fyn, als men kan: men noeme dezelve een zeker *gevoel*, welk naar Gods hoogstvolmaakte natuur gepast zy, en waar door God, by 't bezef onzer deugdbetrachting, op ene aangename wyze, by 't bezef onzer ondeugd, op ene onäangename wyze, werde aangedaan: kortöm, men gebruike hier welke woorden men wille, mids dezelven maar *afwisſelende*, zo wel *onäangename*, als *aangename*, en naar onze vrye daden *geëvenredigde*, gewaarwordingen uitdrukken; men zal, zo my niet alles bedriegt, het gantſche denkbeeld der *Opperſte Volmaaktheid* zien verdwynen. Van hier is 't, dat zommigen der genen, die, uit verſchillende beginzelen, voor dit *gevoel* van 't Opperwezen pleiten, gene grote veréerers zyn der betogen van de Overnatuurkunde, en dezelven of in 't geheel niet willen laten gelden, of immers daar op geen' hogen prys ſtel-

II. Even weinig duldt het denkbeeld, welk wy ons, aangaande de Godlyke natuur, moeten vormen, dat wy in haar ene *lydlyke afhanglykheid* zouden aannemen. En deze afhanglykheid, ondertusſchen, volgt reeds uit het verſchil der aandoeningen, welken men Gode toegeſchreven, en, door de bewustheid van de verſchillende daden zyner redenlyke ſchepzelen, wil veröorzaakt hebben. Het is niet mooglyk, den oorſprong en de natuur van Gods onderſtelde aandoeningen te verklaren, zonder Hemzelven te doen afhangen van der ſchepzelen vrye daden, met betrekking tot de bepaling van Gods behagen of mishagen — genoegen of ongenoegen — en de mate van hetzelve. Dit volgt van zelf uit de beſchryving, welke men van de Godlyke hartstogten geeft. Maar, volgends den eisch der Reden, is God een allervolmaaktst Wezen, dat den grond zyner hoogstvolmaakte natuur, en van all' wat is, geheel en alleen, op de volſtrektſte wyze, in zig zelven bezit. Gelyk, dus, het Godlyk verſtand zig, en alles wat beſtaat, moet kennen, *door zig zelven;* en de volmaakte kennis van zig zelven, by God, de enige grond is zyner, even zo volmaakte, kennis van alles, wat (gelyk men gemeenlyk zegt) buiten God is: zo moet ook zyn wil, uit kracht zyner onäfhanglykheid, welke op de zelfsbeſtaanlykheid, noodzaaklykheid, eeuwigheid, en eenvoudigheid berust, omtrend alle dingen, zelfs all' het mooglyke, door en uit Gods natuur alleen bepaald

ſchen, is geheel iets anders, dan, omtrent het Opperwezen, zodanige hoedanigheden vaſtteſtellen, welken *in zig zelven* onbegryplyk, door het verſtand nimmer, *onderwerpgeldiglyk*, konne betoogd, maar wel wederſproken worden, noch ook in den *Bybel*, behoorlyk gelezen, den minſten grond hebben. Iets, welk *in zig zelven* onbegryplyk is; moet wél onderſcheiden worden van 't geen, met betrekking tot ons, menſchen, onbegryplyk is. God is, geenzins, *in zig zelven*, onbegryplyk: want Hy begrypt zig zelven, op de volkomenſte wyze: *voor ons* nogtans kan Hy niet anders dan onbegryplyk zyn. Dwaas zoude het, derhalve, zyn, Gode, *in zig zelven*, onbegryplyke, dat is, ongerymde, tegenſtrydige, hoedanigheden toetedigten, en, om dezelven ſtaande te houden, zig op Gods onbegryplyke natuur te beroepen. Niet minder dwaaslyk zoude hy handelen, die, onder voorwendzel van Gods onbegryplykheid, Hem zulke hoedanigheden wilde toeſchryven, welken, hoewél niet in zig zelven; egter, op God toegepast; volſtrekt onbegrypelyk en ongegrond zyn. Aan dit laatſte, vrees ik, zouden wy ons ſchuldig maken, wanneer wy, uit hoofde van Gods, voor ons onbegryplyke, natuur, beweerden, dat de onäfhanglyke Zelfswezenaar; door de zedenlyke daden zyner ſchepzelen, die zonder — en buiten Hem *niets* zyn, op verſchillende wyzen, kan worden aangedaan.

Hoe meer wy op de noodzaaklykheid, volſtrekte

ſtrekt eeuwig, volſtrekt eenvoudig, volſtrekt onveranderlyk, en even zo onafhanglyk: want het is niets anders, dan Gods volmaakte *zelfsbewustheid.* Gelyk nu dit alles op onwrikbare gronden rust, welken in de beſchouwende Godgeleerdheid behoren verklaard en betoogd te worden; zo volgen hier uit enige — en wel *vier* — byzonderheden, welken ons gevoelen, aangaande Gods *hartstogtenloosheid*, aanmerklyk bevestigen:

I. Dat 'er by God geen *verſchil*, of *verſcheidenheid*, van aandoeningen kan plaats hebben: zo dat Hy nu eens aangenaam, dan, wederom, onaangenaam, zoude konnen aangedaan worden, en dat de ene aandoening aan de andere opvolgde. Zelfs de *meervoudige* uitdrukking van *aandoeningen*, welke wy, ſtamelende kinders, ons veröorloven, aangaande God, te bezigen, is reeds een ſchennis van het regte denkbeeld der *hoogſtëenvoudige* natuur van God, welke, all' wat zy zyn kan, *te gelyk* is. De aandoening, of het gevoel, zyner eigen volmaaktheid, moet zo volſtrekt eenvoudig, eeuwig, en onveränderlyk zyn, als God zelve, in wien alles, op de volſtrektſte wyze, één is, en wiens eigenſchappen, dus, niet van elkander daadlyk onderſcheiden zyn. Uit welk oogpunt men de hoogſte volmaaktheid beſchouwe, mids men gehoor geve aan de uitſpraak der Reden; terſtond zal men de ongerymdheid van 't denkbeeld bezeffen, dat 'er, by God, *verſchillende* aandoeningen zouden konnen

vloed ener hoger oorzaak kennende, moet Hy ſteeds op dezelfde wyze beſtaan, gevoelen, en werkzaam zyn; niets aannemen, niets verliezen; door niets, wat het zy, gezwaaid worden. Bedwelmende, maar niet te min gegrondde, overdenking! Eeuwige, eenvoudige, onveränderlyke aandoening — deze is het, welke ons de Reden gebiedt, Gode toeteſchryven. Houdt dan op, Sterflingen! God te *vermenſchen*, en den Oneindigen met uwen eindigen maatſtok te meten. Zyn naam is: *ik zal zyn, die ik zyn zal* (*b*).

II. Wyders, volgt uit het gezegde, dat de aandoening, welke (of, zo men wil, het gevoel, welk) wy Gode moeten toedenken, eniglyk in de bewustheid zyner eigen volmaakte natuur gegrond, en, derhalve, geenzins, van de vrye daden der redenlyke ſchepzelen afhanglyk is. Een Wezen, dat alles, uit — en door zig zelven, kent, moet ook alles, uit — en door zig zelven, willen, en zyne eigen aandoening *zelve* bepalen. De minſte afhanglykheid, de geringſte bepaling, Gode van buiten aankomende, zoude met het gantſche denkbeeld zyner onëindige volmaaktheid, welke men zig in verſcheiden opzigten, vertegenwoordigt, duidelyk en kennenlyk ſtryden. All' wat is, hangt geheel van God af, en beſtaat alleen door zyne eeuwige kracht. Hoe zoude Hy dan, door iets bui-

(*b*) *Exod.* III. 14. Zie *Herder's* uitmuntende Verhandeling, getiteld *Gott.* f. 173.

mishagen onafſcheidbaar rekent, noodzaaklyk, gaande maakt.

Wat de *onäangename* aandoeningen belangt, dezelven ſtellen, in het lydende onderwerp — of, in 't onderwerp, dat aangedaan wordt, altyd zwakheid en onvermogen vooruit. Zelfsliefde, immers, is het grondbeginzel van alle redenlyke, en gevoelige wezens. Dit beginzel brengt, natuurlyker wyze, ene poging mede, om alle onaangename gewaarwording, zo veel men kan, van zig te verwyderen, als welken de *uitzetting der ziel* (mag ik zo ſpreken?) verhinderen. Hoe zoude dan nu het Opperwezen, zelfs van deze zyde beſchouwd, onäangename aandoening hebben konnen? Of bemint Hy, die de zelfsliefde, als ene eerſte grondwet, in ons hart heeft ingeplant, zig zelven niet? Het is waar, zyne zelfsliefde is gene poging, om zig uittebreiden, of tot groter volkomenheid opteklimmen: maar de zuiverſte goedkeuring van zyne allervolmaaktſte natuur, als de bron van alles, wat is, en gedacht kan worden. Ten zy God zig zelven dus, op de zuiverſte, en uitmuntendſte wyze, (doch welke geen ſterfling kan bevatten of uitſpreken) beminde; dan, voorzeker, konde Hy niet één zyner ſchepzelen liefhebben. Zyne volmaakte zelfsliefde is de enige grondſlag, op welken zyne liefde tot de ſchepzelen rust. Bemint God nu zig zelven, in de allereerſte plaats; dan is 't zeker, dat Hy onaangenaam gevoel van zig verwyderd houdt: of men zoude moe-

verhoging van gevoel zoude moeten ontſtaan, of uit de bewustheid van vermeerdering der volmaaktheid, of uit ene grotere levendigheid, in de beſchouwinge van enig bezeten goed, of uit de onverwachte ontdekking, dat men enig goed bezit. Wat men hier verkieze, het zal terſtond blyken, even ongerymd te wezen, zo haast men de toepasſing maakt op den Allerhoogſten. By Hem kan nimmer bewustheid van vermeerderde volmaaktheid plaats hebben, dewyl zyne volmaaktheid voor gene vermeerdering vatbaar is. Zyne volmaaktheid kan niet vermeerderen, dewyl zyne natuur noodzaaklyk, eeuwig, eenvoudig, onveranderlyk, en, even als zyne gelukzaligheid, oneindig is: zynde zyne gelukzaligheid gegrond in de onveranderlyke bewustheid zyner hoogſtmooglyke volmaaktheid. Even ongerymd zoude het zyn, aan ene onverwachte ontdekking van enige bezeten volmaaktheid te denken. Immers kent God zig zelven, op de volmaaktſte wyze, en tevens all' wat is, of zyn zal. Zyne eigen zelfsbewustheid, of zyn zelfsgevoel, ſluit de kennis in van alles, wat is, dat is, wat *in* en *door* Hem beſtaat. En wat ene meerdere levendigheid betreft, in de beſchouwinge van zyne volmaaktheid; ook deze is, om de aangevoerde redenen, niet mooglyk. Of zoude de Eeuwige, de Eenvoudige, de Onafhanglyke, de Onveränderlyke, gelyk wy, menſchen, uit den ſtaat der *beſchouwinge*, en dien der *overdenking*, en uit dezen, wederöm, in den ſtaat des *gevoels* over-

en moge voorſtellen, met het denkbeeld der hoogſte volmaakheid ſtryden, en dat, gevolglyk, het eerſte gedeelte der vraag: Zyn 'er *goede* gronden, om Gode hartstogten toeteſchryven?: met *neen* moet beandwoord worden: zoo nogtans, dat God geenzins verlaagd wordt tot een *gevoelloos* wezen, dat ſlegts *werkloos*, in de diepſte rust, daar heen ſluimert: zynde dit denkbeeld mede ten enemaal ſtrydig met die gelukzaligheid, welke ik nu ga overwegen, en welke, gelyk nader zal blyke, het aangenaamſte gevoel van zig zelven duidelyk inſluit.

DERDE HOOFDSTUK;

Gods Gelukzaligheid.

In het vorige Hoofdſtuk, heb ik gepoogd te bewyzen, dat de leer der fynere aandoeningen, zo wel als die der grovere hartstogten, met de natuurlyke volmaaktheid, welke ons de Reden gebiedt in de Godheid te onderſtellen, geheel onbeſtaanbaar is. 'Er is overig, dat wy die fynere aandoeningen, of hartstogten, met *Gods gelukzaligheid*, in 't byzonder, vergelyken, om, langs dezen weg, in ſtaat te zyn ter beandwoordinge van het andere deel der vraag, te weten:

opzigten, verre beneden een regtſchapen mensch verlaagden. —— Dewyl dan een ieder toeſtaat, dat God *hoogst volmaakt* moet wezen, en de gelukzaligheid uit de oneindige volmaaktheid voortvloeit (*f*), zal het niet nodig zyn, Gods gelukzaligheid, hier, breedvoeriglyk te ſtaven.

Intusſchen, kan het dienſtig zyn, aantemerken, dat men aan God, volgends den eisch der Reden, de *hoogstmooglyke gelukzaligheid* moet toedenken (*g*): want, naardien zyne volmaaktheid *onëindig* is, kan ook zyne gelukzaligheid, op gene andere wyze, begrepen worden. Hier uit volgt, niet alleen, dat geen ſtaat, hoe gelukzalig, met dien van Gods gelukzaligheid kan worden vergeleken: maar ook, inzonderheid, dat het verheven denkbeeld van *Gods gelukzaligheid* de mooglykheid van enigerleie *vermeerdering* ten enemaal buitenſluit; naardemaal het gene voor vermeerdering vatbaar is, even hier door, blykt eindig en bepaald te zyn.

Dan,

zalige onſterflykheid toe. Altans hy ſtelt zyne *gelukzalige Goden*, nu en dan, over tegen de *ſterflyke menſchen*, b. v. Ilias. *α*. 339.

(*f*) Vid. *de Vries* exercit. XXII. §. 6.

(*g*) Zeer verheven is de aanſpraak aan *Jupiter*, by *Aeſchylus*, in Supplicib. 533.

Αναξ ανακτων μακαρων
Μακαριστε, και τελεων
Τελειστατον κραλος, ολβιε Ζευ!

ren, in de daad, *niet-Goden*, in den zin, waar in de Afgoden der *Heidenen*, by de Propheten der oude *Joden*, לא-אלהים, dat is, *niets minder dan Goden*, of, *all' het tegengeſtelde van Goden*, genoemd worden: waaröm *Cicero* te regt beweert (*l*), dat *Epicuur* de Goden, ſlegts in naam, gelaten: maar, wat de zaak betreft, weggenomen heeft: want, zegt hy, op ene andere plaats, *hy, die niets doet, komt my voor, om zo te ſpreken, ook niet te beſtaan* (*m*). De beſchryving, welke *Epicurus* gaf, van de gelukzaligheid zyner Goden, was, naar het oordeel van *Maximus Tyrius* (*n*), veel belagchelyker, dan de beuzelaryen der Digteren, die den Goden ten minſten nog enige bezigheden te verrigten gaven, al ware dezelve dan nog zo laag en zinnenlyk. Ja, zegt deze Wysgeer, *Sardanapalus* zelve, hoe verwyfd ook, was te midden van zyne luie ledigheid, nog bezorgd voor *Nineve*, en den welſtand van zyn *Aſſyriſche* Ryk, en, dus, in dit opzigt, volmaakter dan de *Epicuriſche* Goden. De kinderen zelfs, zegt *Cicero* (*o*), ſpelen nog, en vermaken zig kinderlyk, wanneer zy niets uitvoeren. — Het is helaas! den meesten menſchen eigen, in uiterſten te vallen. *Epicuur* zag, misſchien, dat een hoogst volmaakt Wezen, in zyne *aandoening*, of, in *zyn gevoel*,

(*l*) de N. D. III. 1.
(*m*) Ibid. II. 16.
(*n*) Diſſert. XXIX. ſub finem.
(*o*) de N. D. I. 37.

het eindige. Zedigheid zy ons dan ook hier aanbevolen, terwyl wy als kinderen ſtamelen.

Wy beſchouwen Gods *gelukzaligheid*, als „ dien „ ſtaat van hoogstmooglyke volmaaktheid, waar door „ Hy de oorſprongiyke en eenvoudige algenoegzaam„ heid zyner volheerlyke natuur volkomenlyk ken„ nende, in de genieting van dezelve, met het hoog„ ſte en zuiverſte genoegen, eeuwiglyk berust." Wy, die de volſtrektlyk eenvoudige volmaaktheid van den groten God, niet anders, dan ſtukswyze, en als by delen, konnen beſchryven, om onze bevattingen aan anderen enigzins medetedelen, maken onderſcheid tusſchen de algenoegzaamheid, en de gelukzaligheid der Godlyke natuur, en merken de eerſten aan, als den grondſlag en de ſpringbron van de laatſte. Gods *algenoegzaamheid* is dan „ die ſtaat van volmaaktheid, waar „ door Hy den grond, en de genoegzame rede zyner „ eigen onëindige volmaaktheid, en van alle mooglyke volmaaktheid der ſchepzelen, in zig zelven al„ leen, op de onäfhanglykſte wyze, bezit." Dat deze algenoegzaamheid tot Gods natuur behoort, kan niemand betwyfelen, die God erkent voor een zelfsbeſtaand, noodzaaklyk Wezen. Gods kennis, nu, of zyne bewustheid, dat Hy oneindiglyk volmaakt is, en wel, dat Hy die volmaaktheid, oorſpronglyk, uit- en door zig zelven bezit, en de enige bron is van denkbare wezenlykheid, — deze kennis, zeg ik, moeten wy aanmerken, als den grond zyner gelukzaligheid.

heid kan men, aan God denkende, van deszelfs natuur niet ſcheiden, zonder het gehele denkbeeld van God, door de Reden geëischt, te verwoesten. Even weinig kan men de volmaakte kennis van zig zelven afſcheiden van den Onëindigen. Brengt nu de volkomen kennis der Godheid van zig zelve het aangenaamſte gevoel (*r*) harer eigen hoogſte volmaaktheid noodzaaklyk mede; dan behoort, gewislyk, Gods gelukzaligheid, op ene even zo volſtrektlyk noodzaaklyke wyze, tot zyne natuur, als zyne algenoegzaamheid, en de kennis van den algehelen rykdom zyner onëindige volmaaktheid tot Gods natuur behoren; ja, dan bezit God de hoogstmooglyke gelukzaligheid, zynde het onmiddelbare gevolg der volkomenſte kennisſe zyner volmaakte natuur, als een volſtrektlyk noodzakelyk Wezen, ten enemaal onäfhanglyk van iets buiten zig. Ik zeg, opzetlyk, onäfhanglyk *van iets buiten zig*;

(*r*) Ik gebruik hier het woord *gevoel*, by mangel aan een beter. Verkiest men het woord *aandoening*, of *gewaarwording*, het is my 't zelfde. Dit alleen beweer ik, dat God zig zyner eigen volmaakte natuur bewust is, en dus niet zonder de aangenaamſte aandoening beſtaat: maar te gelyk, dat deze aandoening, of dit gevoel, zo noodzaaklyk, eeuwig, eenvoudig, onafhanglyk, onveränderlyk is, als God zelve, en, derhalve, geenzins beſchouwd moet worden, als *afwisſelende*, en naar de zedenlyke daden der ſchepzelen *geëvenredigd*. Eigenlyk is 'er, by God, ſlegts eenvoudige *zelfsbewustheid*, welke de ſterkſte goedkeuring van zig zelven, of van zyne volmaakte natuur, inſluit, en noodzaaklyk maakt. *Villaume* ſpreekt van *een onäfgebroken volmaakt aanſchouwen der hoogstmooglyke volkomenheden*. t. a. p. I. D. bl. 62.

ke natuur regt voorſtelt, terſtond bevinden, dat gemelde uitdrukking, voor 't allerminst, niet naauwkeurig, maar zeer kwalyk geplaatst is.

Ik beken nogtans, dat, wanneer wy ons de Godlyke gelukzaligheid in diervoege voorſtellen, ons verſtand, dan, verbazende diepten ontmoet. Dit heeft zommige Wysgeren en Godgeleerden aangezet, ter aanwendinge hunner pogingen, om de zaak voor ons meer begryplyk te maaken. Laat ons zien, hoe deze menſchen geſlaagd zyn. Zy menen, naamlyk, dat wel de natuurlyke geſchiktheid ter hoogſte gelukzaligheid: maar niet het daadlyke bezit der hoogſte gelukzaligheid zelve, tot de natuurlyke volmaaktheid des Opperwezens behoort. De gelukzaligheid zelve hangt, hunnes oordeels, af van Gods zedenlyke volmaaktheden. God zoude, dan, een volmaakt gelukzalig Wezen zyn, *in zo verre* Hy, ſteeds, volmaakt zedenlyk goed en wys, in dier voege, te werk gaat, als tot deze zyne hoogſte gelukzaligheid verëischt wordt (*t*). Naar deze wyze van denken, meent men verſcheiden zwarigheden gelukkiglyk te konnen ontwyken.

Wat my betreft; zo weinig ik zien kan, dat deze voordragt met de leer der gezonde Reden kan worden overëengebragt, even zo weinig kan ik bevroeden, dat dezelve de zwarigheden zoude verminderen.

Zonder den eisch der Reden, met opzigt op God, bo-

(*t*) Ibid. bl. 12 en 13.

dat de onbegryplykheden, welken 'er in ons gevoelen overig blyven, en altyd blyven zullen, dewyl wy den Onëindigen niet bevatten konnen, — dat, zeg ik, deze onbegryplykheden, myns oordeels, in het andere gevoelen, *ongerymdheden* worden, welken, niet ſlegts in betrekkinge tot ons, menſchen, maar *in zig zelven* onbegryplyk zyn, eu het gehele denkbeeld van den *waren God* verwoesten. Ik behoef dit niet breedvoeriger te bewyzen. Alleenlyk voeg ik by het gezegde nog deze aanmerking, dat, naamlyk, zy, die hier van my in denkwyze verſchillen, het oogmerk ſchynen te hebben, om den Onëindigen voor ons begryplyker te maken. Dan, dit acht ik ten enemaal onmooglyk te zyn; of 't geen men ons voorſtelt, is geen *God* meer. Het geen *Theophilus*, Biſchop van *Antiochie*, tot *Autolycus* zeide, aangaande Gods *gedaante* (*u*), zeg ik, belangende Gods *natuur*: „ Gy zult my dan te gemoet voe„ ren; Gy, die zien kunt, verhaal my, welke Gods „ gedaante zy. Hoor, ſterfling! Gods gedaante is „ onüitſpreeklyk, en niet volkomen verklaarbaar, en „ van dien aart, dat gene vleeſchlyke ogen dezelve „ aanſchouwen konnen: want God is onbegryplyk in „ heerlykheid, onbezeflyk in grootheid, onbevattelyk „ in hoogheid, onvergelyklyk in magt, ontoeganglyk „ in wysheid, onnavolgbaar in goedheid, onüitſpreek„ lyk

(*u*) Lib. I. Segm. 5. ἰδεῖς γὰρ μοι σὺ ὁ βλέπων, ἀπήγησαι μοι τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. κ. τ. λ.

zen niet eigenlyk *duren*, of, dat zyn beſtaan uit gene, elkander opvolgende, tydsdelen kan zamengeſteld zyn (*w*). Door de *eenvoudigheid* van de Godlyke natuur, op welke de regte bevatting harer eeuwigheid rust, enigzins te verminken, ſcheiden zy Gods volmaaktheden (gelyk wy, menſchen, plegen te ſtamelen) te veel van elkander, en beſchouwen tevens Gods werking te zeer afgezonderd van Gods natuur.

De tegen ons gevoelen, gewoonlyk, ingebragte bedenkingen, bevestigen de waarheid dezer aanmerking. Vergunt my, myne Heren! op dit gewigtige ſtuk nog enige ogenblikken ſtilteſtaan, en te dezer plaatſe een kleinen uitſtap te doen.

Volgends onze denkwyze, zegt men, zoude 'er gene plaats voor Gods vryheid en zedenlyke eigenſchappen overblyven. Ook zoude men gene reden konnen uitdenken voor de Godlyke werking der ſcheppinge en voorzienigheid (*x*).

God is, voorzeker, op de volmaaktſte wyze, *vry*. Dit ſtaat vast, en kan niet gelogend worden. De vraag is

(*w*) Spreek ik te ſterk, wanneer ik zegge, dat dit volkomenlyk betoogd is, naar den eisch der Reden, b. v. door de volgende beroemde Mannen, *de Vries*, exerc. VIII. p. 69 ſeqq. *Lulofs*, Theol. nat. theoret. §. 35. *Van de Wynperſe*, inſtit. metaphyſ. §. 730?

(*x*) Deze zyn de bedenkingen van den aangehaalden Schryver der Verhandeling over *Gods algenoegzaamheid*. 's Mans overige zwarigheden, — die, naamlyk, welken meer gerigt ſchynen te zyn, tegen de algehele leer van *Gods hartstogteloosheid*, zal ik, in 't volgende Hoofdſtuk, behoorlyk in aanmerking nemen.

magtige ſchepzelen. Wy, menſchen, konnen, ja, buiten het geval van meerderen of minderen dwang, doen wat wy willen. Maar waar ligt de genoegzame reden van ons willen? In de voorſtellingen en werkingen van ons verſtand. Goed! maar wie bepaalt ons verſtand? Doen wy dit zelven? Hoe iedel zoude dit voorgeven zyn, en hoe gemaklyk door de ondervinding te logenſtraffen! Neen: het zyn de omſtandigheden, in welken de genoegzame reden dier bepalinge voor handen is; en, ten aanzien waar van, wy volſtrekt lydelyk, en in enen ſtaat van volkomene afhanglykheid zyn. Deze leer der *wysgerige noodzaaklykheid* is, zederd enige jaren, door Doctor *Priestley*, en andere vermaarde Mannen, boven allen twyfel verheven. In zo verre, dan, onze wil de ſterkſte voorſtellingen van ons verſtand volgt, en wy, in gevolge hier van, doen wat wy willen, — in zo verre (maar ook niet verder) ſtrekt zig onze vryheid uit. Dan, hoe verbazend veel verſchilt de Godlyke vryheid van deze? Niet alleen doet God wat Hy wil: maar ook bepaalt Hy alleen zig zelven, om het éne mooglyke boven het andere te willen. Dewyl het Godlyk verſtand de bron van alle dingen is, kan God gene bevatting, hoe genoemd, buiten zig ontvangen. Zyne kennis moet inwendig, onmiddellyk volmaakt zyn: zo dat 'er gene eigenlyke gewaarwording, beöordeling, redenkaveling, of gevolgtrekking, by Hem kan plaats hebben. Naardien de hoeveelheid der daadlyk

Hy dezelven onderſcheidenlyk kent, en zig voorſtelt. Gene begrippen ontleent Hy van de voorwerpen zyner kennisſe. Ook verkrygt Hy nimmer enige meerdere kundigheid, uit de werkingen der ſchepzelen, of de uitkomſten der zaken: daar Hy alles door onmiddelbare zelfsbewustheid kent, en alle de veränderingen der dingen, wat de order van bevattinge betreft, eerst in Gods verſtand zyn, en daar na in de dingen voorvallen. In God, derhalve, — in God *alleen*, is de genoegzame reden te vinden, waaröm 'er bevatting van onderſcheiden dingen, voor zyn verſtand, eeuwiglyk, tegenwoordig is. Deze genoegzame reden, welke den grond uitmaakt der nadere bepaling van het *enkel mooglyke* tot byzonderheid en onderſcheiding' in 't Godyke verſtand, dat is, tot *werklyk beſtaan*, — deze reden, zeg ik, kan, door ons, in den zelfden zin, niet begrepen worden, *noodzaaklyk* te zyn, als Gods kennis zelve, en de natuurlyke volmaaktheid, welke wy Gode moeten toedenken: want, in dat geval, zoude die bepaling zig tot all' het inwendig mooglyke *even eens* moeten uitſtrekken; iets, welk ongerymd zoude zyn te beweren, naardien het mooglyke, en deszelfs tegengeſtelde, niet te gelyk, in denzelfden zin, op dezelfde wyze, kan beſtaan. Deze genoegzame reden, egter, moet in Gods natuur gegrond zyn, op ene wyze, welke ik niet geloof dat het eindige verſtand zig immer zal verklaren konnen. Voorzeker, kan de kennis van het *mooglyke*, als zodanig, de

dingen, kan hier uit gene de minſte bepaling tot het daarſtellen van enig byzonder ding, boven andere even mooglyke dingen, worden afgeleid.

Uit alle deze aanmerkingen ſchynt te moeten volgen, dat de genoegzame reden, welke den grond der bepaling uitmaakt, noch uit enigen van Gods, by ons bekende, *eigenſchappen*, gelyk wy plegen te ſpreken, noch uit den aart der dingen zelven, kan worden afgeleid. Weshalve wy aan God de *volſtrektſte vryheid* moeten toedenken — vryheid, aan welke wy gene bepaling geven konnen, dan alleenlyk die, welke de beſchouwing van Gods (naar onze onderſcheiding) andere eigenſchappen oplevert. Dan, wat zouden deze bepalingen, wederöm, anders zyn, dan alleen gevolgen onzer eindige en gebrekige bevatting, volgends welke wy Gods *alleréénvoudigſte* natuur, niet, als ware dezelve zamengeſteld, bepeinzen konnen? Zie hier dan het heerlyke denkbeeld van *Gods vryheid* enigzins ontwikkeld — denkbeeld, welk ons verbaast, en, by het dieper indringen, bedwelmt!

Met deze vryheid kan die van ons, noch van enig redenlyk wezen, vergeleken worden. Wy doen, ja, wat wy willen: maar wie is het, die den grond zynes willens geheel in zig zelven heeft? Onze wil volgt de ſterkſte voorſtellingen van ons verſtand, en dit, wederöm, wordt door de omſtandigheden bepaald: maar wie kan zeggen, dat Gods wil zyn verſtand *volgt*? Alle vertegenwoordiging van byzondere dingen, met

niet mooglyk, dat God zig zelven zoude bepalen, om niet wyslyk — niet heiliglyk te handelen. Welke ook de grond van bepaling in God zyn moge, zeker is het, dat deze, in Hem alleen berustende, met alle zyne (naar den mensch geſproken) overige volmaaktheden moet overëenkomen. Derhalve konnen Gods handelingen niets ſtrydigs daar mede opleveren, of, met andere woorden, alle wyzigingen en bepalingen der byzondere dingen moeten, alleszins, met de Godlyke volmaaktheden overëenſtemmen; en all'.wat God doet, moet volmaaklyk goed zyn: waaröm wy ook, uit alle byzondere dingen, als uit enen ſpiegel, Gods volmaaktheid, wel ſlegts enigzins, doch tevens zeker, konnen leren kennen; naardien all', wat is, zynen grond van mooglykheid, en van beſtaan, geheel heeft in den Algenoegzamen, en dus bewyzen geeft van deszelfs eindeloze volmaaktheid. Wyders, ziet men, uit deze beſchouwinge der Godlyke vryheid, dat deze grond van bepalinge des Godlyken wils, in Gode alleen berustende, overëenkomſtig met alle zyne volmaaktheid, alleen in onze eigen bevatting, verſcheiden is: maar in God de *volkomenſte eenvoudigheid*, of *eenvoudigſte éénheid* uitmaakt, in welke de allerminſte zamenſtelling zig geenzins laat denken. Tevens kan men, hier uit, de onveränderlykheid der vrye bepaling van Gods wil afleiden, welke onveränderlykheid den grondſlag onzer kennisſe moet uitmaken, die wy, door oplettendheid op de natuur der dingen, verkrygen.

leen op de eigenſchappen zyner natuur, maar ook op *de volmaaktſte wysheid, en de zedenlyke goedheid van zynen wil*, gebouwd heeft (z).

Maar welke reden, vraagt men, zal 'er, volgends dit ons gevoelen, voor de Godlyke werking worden uitgedacht? *De Schepping*, zegt de reeds meermalen aangehaalde Schryver, *de Voorzienigheid, en dus het beſtaan van een geſchapen Heelal, en ons eigen beſtaan, zullen dan niet ſlegts volkomen onbegryplykheden, maar volſtrekte onverſtaanbaarheden worden.*

De beſchuldiging is zwaar: maar, gelukkiglyk, noch bewezen, noch bewysbaar. Ik heb, over Gods vryheid ſprekende, reeds opgemerkt, dat de bepalende grond van den Godlyken wil, voor alle eindige verſtanden, uit den aart der zake, ondoorgrondlyk is, en blyven zal; naardien dezelve in onmiddellyk verband ſtaat met de oneindige volmaaktheid van Gods natuur, en de volſtrektſte eenvoudigheid oplevert. Ik geloof, dus, met dien Schryver, dat *de eigenlyke, byzondere, hoofdbeginzels, waar uit God te werk gaat, en de byzondere uiterſte einden, welken Hy in zyne handelingen bedoelt, ons onbekend zyn.* Zelfs ſchynt het my, met hem, toe, *vermetelheid te wezen, wanneer wy, kortziende ſterflingen, die zo weinig weten, ja, zo gebeel onkundig zyn van de ware natuur der eenvoudigſte en meestbekende zaken, en die dus zo veel minder geſchikt en*

(z) Zie de Verhand. over Gods Algenoegzaamheid, bl. 21. 22.

welk de Schryver der aangehaalde Verhandeling uit dezelven wil trekken. Het is waar, God ſchept genoegen in zyn werk, welk Hy, volgends zyn hoogst wys oogmerk, voordbrengt en beſtiert. Dit genoegen is in God zo noodzaaklyk, als het noodzaaklyk is, dat Hy zig zelven bemint, zig zelven onveränderlyk goedkeurt, en juist dat geen werkt, wat met zyne oneindige volmaaktheid overeenſtemt. Doch dit *genoegen ſcheppen* ſtelle men zig nimmer voor, als een' hoger trap van genieting, of gevoel: neen, maar als ene eeuwige, eenvoudige, onveränderlyke, genieting van zig zelven, waar door Hy altyd in zig zelven berust. De vraag, derhalve, *waaröm heeft God de waereld geſchapen?* is zeer onnaauwkeurg; dewyl dezelve een *voorleden*, en *afgedaan* werk te kennen geeft, en God, egter, volgends zyne *eenvoudige* natuur, niet anders kan aangemerkt worden, dan als *altyd ſcheppende*: waaröm men de onderhoudende Voorzienigheid met regt ene *aanhoudende ſchepping* noemt. Behalve dit, volgt uit het beredeneerde, dat wy, op de voorgeſtelde vraag, niets anders konnen andwoorden, dan dat het Gode behaagt en betaamt zo te doen. De grond der bepaling' van Gods wil moet in God zelven gezogt worden, en is voor eindige navorſching' ten enemaal onbereikbaar. Behaagt het nu Gode, dit Heeläl te doen aanwezig zyn, en andere mooglyke dingen in den ſtaat der *blote mooglykheid* te laten; dan volgt te gelyk, dat Gods genoegen, of gelukzaligheid

me-

Ik meen, de twee genoemde bedenkingen, tegen ons begrip, belangende Gods gelukzaligheid, genoegzaam uit den weg geruimd te hebben, en keer, nu, na dezen uitſtap, ter zake weder.

Op de gelegde gronden, beweer ik, derhalve, dat de hoogſte gelukzaligheid *zelve* Gode *natuurlyk* is, even gelyk de kennis Zyner oneindiglyk volmaakte natuur, op welke kennis die gelukzaligheid berust, en van welke dezelve, naar onze wyze van denken en ſpreken, het onäffcheidbaar gevolg is. Is dit zo; dan is Gods gelukzaligheid even zo noodzaaklyk, eeuwig, eenvoudig, onäfhanglyk, en onveränderlyk, als de Godlyke natuur zelve is: maar dan is dezelve, tevens, van enen geheel anderen aart, dan de gelukzaligheid van eindige ſchepzelen, hoe voortreffelyk ook. Gene gelukzaligheid kan met die des oneindigen Zelfswezenaars in enige vergelyking komen. Niemand voere my dan te gemoete, dat, zo God op eenmaal zo gelukzalig onderſteld wordt, als Hy zyn kan, het geheele denkbeeld van gelukzaligheid verdwynt, naardien, gelyk *Villaume* en anderen aanmerken, gelukzaligheid, niet in 't *bezit*, maar in 't *werkzaam verkrygen*, van voorgeſteld goed gelegen is. De aanmerking moet gelden, ten aanzien van eindige wezens. Maar laat ons zorgen, om de natuur des Oneindigen niet naar de onze te beöordelen. Zyne natuur, zo min als Zyne werking, kan door 't eindige verſtand begrepen, of door enige woorden uitgedrukt, worden.

klaarden zin, Gode hartstogten toeſchryven, zig met het denkbeeld van Gods volkomen gelukzaligheid geweldiglyk verlegen vinden, en van ouds verlegen gevonden hebben. Inzonderheid, ſchynen zy bezwaard te zyn, wegens de *onäangename* aandoeningen, welken met de hoogstmooglyke gelukzaligheid, voorzeker, niet gemaklyk te verzoenen zyn. Het was natuurlyk, dat men zig zelven afvroeg, wat moet 'er van Gods gelukzaligheid worden, zo het waar is, dat dezelve door de zedenlyke daden der redenlyke ſchepzelen bepaald wordt? De veelvuldige — de gedurige ongehoorzaamheid dier ſchepzelen zal, dan, immers, in God, de onäangename aandoeningen, onophoudenlyk, levende houden, en het aangenaam gevoel, wegens het zedenlyk goed, geheel verdringen. Ja, hoe veel meer *onäangename*, dan *aangename*, aandoeningen zal God, dan, niet ondervinden, vooräl, zo 'er meer zedenlyk kwaad, dan goed, in de waereld zy? En waar — waar, bid ik, blyft dan het denkbeeld van *Gods gelukzaligheid*?

Men zegge niet, met den Schryver der aangehaalde Verhandeling' (*c*), dat, ſchoon onze ongehoorzaamheid en ondeugd, op zig zelven, geſchikt zyn, om Gode daadlyk ongenoegen, of, onaangename gewaarwordingen te verſchaffen, Hy, egter, dit uitwerkzel, naar Zyne magt en wysheid, voorkomen kan, door zul-

(*c*) Verhand. over Gods Algenoegzaamheid, bl. 32.

daaröm, de deugd van ons betracht, de ondeugd van ons vermyd wil hebben (*d*). Hoe ſtrookt dan nu hier mede de ſtelling, dat God het uitwerkzel onzer ongehoorzaamheid, in het gezegde opzigt, *voorkomt?* Zo Hy dit doe, hoe kan dan onze ongehoorzaamheid op Zyne gelukzaligheid invloed hebben?

De ſchrandere *Crell* meende de zwarigheid, op ene andere wyze, te ontwyken. De onaangename aandoeningen, zeide hy, verſtoren Gods gelukzaligheid niet: deels, om dat God in zig zelven eene onëindige overmaat van goed gewaar wordt, waar door het kwaad, welk Hy ziet bedryven, als ware het, verzwolgen wordt; deels, om dat God, naar Zyne onëindige wysheid en almagt, het kwaad tot de beste einden beſtiert (*e*). Anderen hebben gepoogd, zig op dezelfde wyze te redden. Doch wie ziet niet, dat dan, wederöm, de daadlyke invloed der kwade gedragingen wordt weggenomen, welken invloed men nogtans wil ſtaande houden? Behalve dat de eenvoudigheid der Godlyke natuur de nietigheid dezer uitvlugt duidelyk aantoont: dewyl 'er, by God, zo min ene meerderheid van *aandoeningen*, als enige *redenering*, of *opweging* van het kwaad, tegen de overmaat van goed, welk Hy in zig zelven vindt, kan gevonden worden.

Doc-

(*d*) Ibid. bl. 31.

(*e*) Vid. *Crellius*, Biblioth. Fratr. Pol. T. VII. p. 90. c. 26. Voords leze men, tegen deze oplosſing van *Crell*, wat *Hoornbeek* aanmerkt, Socinianism. conſutat. T. I. L. II. c. 6. p. 457 ſeqq.

betuig ik, voor my, niet te begrypen. *Maakt*, gelyk *Hulshoff* (*g*), en met Hem de meeste Godgeleerden ſpreken, *het zedenlyk kwaad den zondaar een onwaardig voorwerp van afkeuring' en veröntwaardiging; zo dat men de uitdrukking, van God te beledigen, geenzins moet verwerpen:* dan heeft God, dunkt my, daadlyk, *onäangename* aandoeningen: want, zonder dezen, laten zig gene *beledigingen* denken: dan is Gods gelukzaligheid zo groot niet, als dezelve, zonder deze gedurige veröntwaardiging, en daar mede gepaard gaande aandoeningen, zoude wezen. En waar — waar lopen wy dan henen? Ook verſta ik niet, hoe men, aan de éne zyde, kan toeſtemmen, dat *de gelukzaligheid tot het Godlyke Wezen beboort, en uit de noodzaaklykheid van het beſtaan des Onëindigen, van voren, volgt;* gelyk *Hulshoff* ſtelt (*h*): en hoe men tevens, aan den anderen kant, kan ſtaande houden, dat God, door de zedenlyk goede daden der ſchepzelen, zo aangenaam zelfs wordt aangedaan, dat *de aandrang van Gods goedheid ryst, daalt, en weggenomen wordt, door, en volgends de zedenlyke geſteldheden der voorwerpen* (*i*). Ik zwyg van andere bedenkingen, welken, myns inziens, tegen dit gevoelen des *Doctor's*, konnen gemaakt worden.

Het

(*g*) Ibid. bl. 44.
(*h*) Ibid. bl. 68.
(*i*) Ibid. bl. 64.

enigen der voornaamſte tegenwerpingen, welken de Voorſtanders van Gods aandoeningen gemaakt hebben, of maken konnen, in een afzonderlyk Hoofdſtuk te onderzoeken.

VIERDE HOOFDSTUK,

Beändwoording van enige zwarigheden.

Ik heb boven opgemerkt, dat het voor ons onmooglyk is, God volkomenlyk te begrypen. Deze herinnering moet ik hier herhalen. Alle pogingen, om den Onëindigen begryplyk te maken, ſtrekken tevens, om Hem te *vermenſchen*, en, eindelyk, van God, dat geen te maken, wat *Mercurius*, by *Plautus*, van *Jupiter* maakt (*k*). Het ſtaat dan vast, dat God onbegryplyk is voor ons: anders ware Hy geen *God*. Is dit zo, dan kan niemand, met grond, verwachten, dat ik alle bedenkingen, welken men, tegen de leer van Gods *hartstogtenloosheid* zoude konnen inbrengen, op ene zo voldoende wyze, zal oplosſen, dat 'er geen de minſte twyfel, by enig' Lezer, zal overblyven. Dit kan men te minder verwachten, naar-

(*k*) In Prolog. ad *Amphitr.* v. 26 ſeqq.

ſchikt, om regte Wysgeren te worden, en de beſluiten der Reden, met behoorlyke koelbloedigheid, te verbeiden. Ik weet te wel, hoe veel invloeds 's menſchen geneigdheid op zyne denkwyze heeft, en hoe ligtlyk men gelooft, 't geen men hoopt, dan dat ik my zoude laten voorſtaan, alle tegenwerpingen zodanig te beandwoorden, dat 'er gene ſtof tot tegenſpraak meer overig blyve.

Ik zal de bedenkingen in twee hoofdſoorten rangſchikken. De eerſte ſoort zal zodanige zwarigheden in zig vervatten, welken uit de beſchouwing van Gods natuur zelve genomen zyn: de andere zal zommigen van die gevolgen voorſtellen, welken uit onze leer van *Gods hartstogtenloosheid* ſchynen voordtevloeijen, en aan bedenking onderhevig zyn.

VIERDE HOOFDSTUK,

EERSTE AFDELING.

Overweging van enige Zwarigheden, uit de beſchouwing van Gods natuur ontleend.

Men redeneert, hier, uit den aart van ieder redenlyk wezen, en beſluit, dat het met Hem, die de hoogſte — de volmaaktſte Reden is, op dezelfde wyze

redenloos Wezen. Stemt men dit, in tegendeel, toe, dan bevestigt men de leer der aandoeningen, of fynere hartstogten, in dien zin, welken ik boven verklaard heb.

Het andwoord op deze bedenking is niet moeilyk, wanneer men de voorgedragen aanmerkingen wel begrepen heeft. De bedenking gaat door, wanneer het eindige wezens geldt. Maar wy ſpreken hier, thands, over den Oneindigen, wiens eigenſchappen van ene tegengeſtelde natuur zyn moeten met het eindige. Het is, derhalve, valsch, dat ieder redenlyk wezen, verſtand en wil hebbende, ook aandoeningen moet hebben. Behalve dat de eenvoudigheid der Godlyke natuur ons verbiedt te zeggen, dat Gods wil zyn verſtand volgt, gelyk men, *in zekeren zin*, aangaande de menſchen zeggen kan: hebben wy, daar boven, reeds gezien, dat de vertegenwoordiging van onderſcheiden dingen, in 't Godlyke verſtand, de bepaling, en dus ook den wil, onderſtelt, en, daar deze bepaling uit de noodzaaklykheid der Godlyke natuur niet ſchynt te konnen voordvloeijen, ene onafhanglyke wilsvryheid inſluit. Schoon nu Gods wil niet gezegd kan worden, Zyn verſtand te volgen, is, daaröm, Gods wil geenzins redenloos: maar ten hoogſten redenlyk: want, hoewel de grond der bepaling' van Gods wil, of keuze, voor alle eindige verſtanden onpeilbaar is, konnen wy, egter, denzelven in Gods hoogst-redenlyke natuur alleen zoeken.

geëvenredigd zyn, aan de innerlyke waarde der zedenlyke bedryven, en geſteldheden, van redenmagtige ſchepzelen, waar van God ene onmiddellyke en allernaauwkeurigſte kennis heeft. Daaröm ſpreekt gemelde Schryver ook van het *ryzen*, *dalen*, *en weggenomen worden*, *van den aandrang der Godlyke goedheid*: en, ten blyke, dat, naar zyn inzien, het gevoel van behagen, of mishagen, juist geëvenredigd is aan de mate van zedenlyke goedheid, of kwaadheid, in de daden der ſchepzelen, verklaart hy (*o*) die Schriftplaatzen, waar in Gode hartstogten worden toegeſchreven, *niet zo zeer oneigenlyk, als doorgaands pleegt te geſchieden.*

Het is myn oogmerk geenzins, om, by deze gelegenheid, over het *zedenlyk gevoel*, breedvoeriglyk uitteweiden. Men weet, wat, in ons Land, door de Heren *Petsch*, *Colonius*, en anderen, daar tegen herinnerd is. Wat my betreft, het is my altyd voorgekomen, dat men, buiten noodzaak, de beginzels niet behoort te vermenigvuldigen, en dat men even zo veel regt zoude hebben, om een *wiskundig*, als om een *zedenlyk* gevoel, in ons, te onderſtellen, indien de vaardige hebbelykheid om iets te beöordelen, en zig van iets te overtuigen, gronds genoeg ware, om voor dezelve een byzonder beginzel aantenemen. Dan, wat hier van zy, zo de leer der Reden, boven door my voorgeſteld, belangende de Godheid, waar zy, dan kan

(*o*) Ibid. bl. 82 verv.

zedenlyke kwaad komen my voor met de gezonde leer der Reden, rakende Gods natuur, te ſtryden. Wat is *zedenlyk kwaad?* Voorzeker, zo het iets *ſtelligs* zy, moet God alleen, die de bron en de grondſlag is van alle wezenlykheid, de oorzaak van het zelve zyn. In dat geval, zoude het zedenlyke kwaad Gode altans niet konnen mishagen. Hy, immers, kan met zig zelven, geenzins, in ſtryd zyn. Wat dan? *Zedenlyk goed* en *kwaad* zyn *betrekkelyke* woorden, welken hun opzigt alleenlyk hebben op eindige, redenlyke, ſchepzelen, en wel, op derzelver oogmerken, wanneer zy werken. Om deze reden, kan éne en dezelfde daad, naar 't verſchil der omſtandigheden, nu goed, dan kwaad zyn. Wy, eindige wezens, hangen, behalve van het hoogſte Wezen, door welk wy beſtaan, ook nog van elkander, op veelvuldige wyzen, af, en zyn, door ene grote verſcheidenheid van betrekkingen, als met duizenderleie draden onderling verbonden. Zelfsliefde is ons allen eigen, en behoort tot onze redenlyke natuur. Uit kracht van dit beginzel, ſtreven wy allen, naar de onderſcheiden maat onzer werkkrachten, om onzen ſtaat volmaakter te maken. Maar, juist hier door, lopen wy, geduriglyk, in den werkkring van andere ſchepzelen; en, door ene verkeerde voorſtelling van betrekkelyk goed, of door miskenning der verre afzynde gevolgen onzer daden, en door een voorbarig oordeel, misleid, brengen wy aan anderen *kwaad* — *natuurlyk kwaad* — toe, welk by

ſtand is de enige bron van all' het wezenlyke, en all' dit wezenlyke wil Hy. Hy laat niet ſlegts het kwaad toe; gelyk men doorgaands ſpreekt: neen; maar Hy is de enige bron van alles, de grond en oorſprong van all' het *goede*, waar toe (het luidt vreemd!) ook het *kwaad* behoort, zo *zedenlyk*, als *natuurlyk*, volgends onze onderſcheiding. „ Ik verſta zeer wel, zegt *Vil-* „ *laume* (*q*), wat *toelaten* betekene, als wy van een „ mensch ſpreken, die vele dingen niet kan beletten, „ en vele dingen, welken hy niet goedkeurt, uit be- „ hoefte, uit noodzaaklykheid, doen moet. Maar „ van God — is my dit zeer moeilyk te begrypen. „ Geen dwang, gene noodzaaklykheid, maakte Hem „ de ſchepping tot ene behoefte. Dus wilde Hy „ ſcheppen het geen Hy ſchiep, en wel juist zo als „ Hy het ſchiep. Dus wilde Hy het kwaad." All' het kwaad, natuurlyk en zedenlyk, *behaagt* dus Gode, en maakt, te zamen met all' wat is, de *harmonie* en volmaaktheid van 't Geheeläl uit (*r*). Deze, den ſterfling verbazende, *Cosmologiſche* waarheid kan geen Wysgeer in twyfel trekken. Verre is het 'er af, dat ons zedenlyk kwaad den Hoogstgelukzaligen enige onaangename aandoening geven zoude. Alles keert zig, hier,

(*q*) t. a. p. II. D. bl. 195. Vergel. III. D. 43 Br.

(*r*) Vid. *van der Kemp*, l. l. p. 258. ſeqq. Voortreffelyke gedachten vindt men, hier omtrend, reeds, by de Ouden. Men zie, b. v. het ſchone loflied van *Cleanthes*, op *Jupiter*, apud *Stobaeum*, Eclog. Phyſic. T. I. c. III. 12, Ed. *A. H. L. Heeren*, p. 32. verſ. 20. ὡδε γαρ εις εν κ. τ. λ.

eenſtemmen; ten einde de lighamen van beiden in derzelver werking zodanig te bepalen, dat het éne lighaam vallen moet, en daar door het oogmerk van den anderen worſtelaar te vervullen. *Plinius*, de Schryver der natuurlyke Geſchiedenis, verhaalt ons, aangaande den uitmuntenden Schilder *Protogenes* (*t*), dat hy, na lang, vergeefsch, op allerleie wyzen gepoogd te hebben, het ſchuim, op den bek van enen hygenden hond, zo natuurlyk te ſchilderen, dat hy zig zelven voldeed, en zyn beeld volkomelyk aan de natuur gelyk maakte, eindelyk, op de konst zelve, welke 'er, zyns oordeels, boven de natuur te veel in doorſtak, toornig werd, en zyne ſpongie op dat gedeelte van zyn ſchilderſtuk, driftig, nederwierp: met dit gevolg, dat, door dit wanhopig nederwerpen, de lang gewenschte ſchuim, op den bek des honds, allernatuurlykst, ten voorſchyn kwam. Iets dergelyks wil men, dat ook aan *Nealces*, en *Apelles* zoude gebeurd zyn (*u*). Zo ſchilderden deze konſtenaars op ene treffelyke wyze, zelfs toen zy hun werk meenden uittewisſchen. Even zo ſchildert ook gy, o mensch! die wel van de regelen der konst, maar niet van de uitkomſten der zaken weet, naar het verborgen plan des Onëindigen, ook dan,

(*t*) Hist. nat. L XXXV. c. 20. T. V. p. 217. Ed. Paris. „ Est in eâ „ (picturâ) canis mire factus, ut quem pariter casus pinxerit." &c.

(*u*) Vid. *Plinius*, l. l. *Valerius Maximus*, L. VIII. c. XI. *Sextus Empiricus*, Pyrrhon. Hypotypos. L. I. c. XII.

kan worden omvergerukt (*w*). Myn tegenwoordig oogmerk laat niet toe, in een onderzoek der tegenredenen te treden. Ik wilde, en moest, alleenlyk, zo veel zeggen, als my voorkwam nodig te zyn, om een' ieder te doen zien, dat het zedenlyk kwaad, welk wy bedryven, aan God gene onäangename aandoeningen *kan* geven; en dat, derhalve, zo wel de eerst voorgeſtelde zwarigheid, als de nadere aandrang van dezelve, door de lere des *zedenlyken gevoels*, alle hare kracht verliest: want — om nu by het gezegde niet meer te voegen — alles, wat 'er is, en gebeurt, moet even zeer met Gods volmaakte natuur en plan overëen komen; dewyl God de bron van alles is, en alles door Hem beſtaat, en geſchiedt. Gevolglyk, is het éne, ten aanzien van God, niet beter, dan het andere: maar alles even goed. Waar uit volgt, dat het, met opzigt op de Godheid, geheel niet te paſſe komt, te zeggen, dat Zy het éne ſterker wil, dan het andere, of van iets, dat op enige wyze aanwezig is, enigen afkeer heeft.

Maar, zegt men wyders, zo God geheel gene, in den verklaarden zin, aan de bedryven Zyner redenmagtige ſchepzelen geëvenredigde, hartstogten heeft, dan moet Hy, ten minſten, overſchillig zyn, omtrend dat

(*w*) Voords mag ik hier de woorden overnemen, welke men, by *Cicero*, leest, Tusc. disp. II. 2. „ Nos, qui ſequimur probabilia, nec ultra quam „ id, quod veriſimile occurrerit, progredi poſſumus, et refellere ſine per„ tinacia, et refelli ſine iracundiâ parati ſumus."

digen, noch Hem voordeel doen; dan begrypt men ligtlyk, dat Hy, zo min onäangenaam, als aangenaam, door onze bedryven kan worden aangedaan, en zo weinig, *zig vertoornen*, *in toorn ſtraffen*, als *verzoend worden*. Hier kan men, met den groten *Frederik*, in zyne navolging van *Lucretius* (z), zeggen:

„ *Un fils dénaturé peut irriter ſon pere,*
„ *Et ſe voir écraſé du poids de ſa colere:*
„ *Mais nous, contre les Dieux, que peut notre fureur?*
„ *Rien ne peut altérer leur éternel bonheur.*
„ *Ecarts audacieux de notre extravagance,*
„ *Pourriez-vous offenſer l'auguste Providence?*
„ *Signalez, fiers géants, votre rebellion,*
„ *Entaſſez, s'il ſe peut, Oſſa ſur Pelion,*
„ *Armez contre le ciel votre bras redoutable,*
„ *Vous ne ſauriez heuter ce trône inébranlable.*
„ *Dieu voudrait-il punir qui ne peut l'offenſer?*
„ *Un Dieu ſans paſſions peut-il ſe corroucer?*

Maar het woord *onverſchillig* kan ook nog een' anderen zin lyden. *Onverſchillig* en *werkloos* zyn twee woorden, welken dikwerf worden zamengevoegd. Men zoude dus hem *onverſchillig* konnen noemen, die zig met ene zaak niet bemoeit, en den dader, ſchoon hy kan, noch beloont, noch ſtraft. Wil men het woord in

(z) Oeuvres mêlées du Philoſophe de Sans-Souci, T. I. p. 224.

gendeel, is de eerſte oorzaak van alles. *In Hem leven wy, bewegen ons, en zyn wy* (*a*).

Ook volgt deze *onverſchilligheid*, uit de voorgeſtelde leer, aangaande Gods *hartstogtenloosheid*, geheel niet. De *Epicurist* mogt, wylëer, de Voorzienigheid, ook daaröm, logenen, om dat hy zag, dat de Godheid aan gene verſcheidenheid van aandoeningen konde onderworpen zyn. Doch dit beſluit was ten enemaal averegtsch, en gemaklyk te wederleggen (*b*).

Men denkt misſchien, God kan dan egter het zedenlyk kwaad, zo min ſtraffen, als het zedenlyk goed belonen. Hy kan, voorzeker, zo min in hartstogt van *toorn*, als van *blydſchap* komen, en uit zulk een beginzel ſtraffen, of belonen. Maar hier uit volgt niet, dat 'er, van Gods wege, gene beloning, of ſtraf, wezen zoude. Want wie is het, die 't verband gelegd heeft tusſchen deugd en geluk, aan de éne — en tusſchen ondeugd en ongeluk, aan de andere zyde (*c*)? Wie anders dan God, die ons gebiedt, wys te zyn, en ons gedrag te rigten naar de zigtbare order der dingen, dat is, overëenkomſtiglyk onze natuur, betrekkingen, en omſtandigheden te leven? Wie maakt dit verband onverbreekbaar, beſtendig? Wie doet ons zo beſtaan, dat wy in ons eigen hart de natuurlyke be-

lo-

(*a*) *Hand.* XVII. 28.

(*b*) Vid. *Gaſſendus* ad lib. X. *Diogen. Laërt.* T. I. p. 381 ſeqq.

(*c*) Cura pii Dis ſunt, et qui coluere coluntur. *Ovid.* Metam. VIII. 724.

plan, of oogmerk, voldoen moet, ziet een ieder, dat dezelve, hoe ſlegt dezelve zy, met opzigt op de ſchepzelen, Gode gene onäangename gewaarwording geven, of mishagen kan. Van agteren blykt, dat de zedenlyk ſlegtſte daden, en alle derzelver gevolgen, of ſtraffen, noodzaaklyk zyn, ter volvoeringe van het heerlyke oogmerk des Allerhoogſten. Het kwaad is, derhalve, alleen in onze voorſtelling, niet, in die van God. Vraagt men, waar blyft dan de vryheid der redenlyke ſchepzelen? Men denke over dezelve, hoe men wil, men moet, egter, al gaat men zelfs buiten de palen van 't geen de Engelſchen *philoſophical neceſſity* noemen, toeſtemmen, dat God alle de uitkomſten der dingen, op de naauwkeurigſte en zekerſte wyze, kent. Onze vryheid kan dus Gods *zekere* kennis van alles niet vernietigen. En even deze *zekere* kennis bewyst de noodzaaklykheid van alles, in zeker opzigt, en toont te gelyk, hoe onmooglyk het zy, dat God, door onze daden, enige aandoeningen, van welken aart ook; verkrygen zoude. „ 'Er is, zegt *Villau-*
„ *me* (*e*), ene Voorzienigheid, welke alles beſtiert.
„ Geen muschje kan zonder Gods wil (en dit zegt vry
„ wat meer, dan *blote toelating*) ter aarde vallen. Ge-
„ volglyk geſchiedt alles naar den wil van God. Te
„ gelyk doet de mensch niet meer, dan Gods wil; en
„ hy kan niets anders doen. Het is om het even"
(naam-

(*e*) t. a. p. bl. 196.

redigd aan de zedenlyke bedryven der menſchen, dan moet 'er by God zodanig iets plaats hebben, welk naar de menschlyke aandoening van *liefde* zweemt. Maar dan is all', wat ons de Reden leert, aangaande het Opperwezen, louter bedrog: dan is God niet de Eeuwige, de Eenvoudige, de Onäfhanglyke, de Onveranderlyke, die, van eeuwigheid tot eeuwigheid, ſlegts éne allesomvattende voorſtelling heeft, aan gene wet van opvolging verbonden, aan gene form van tyd bepaald — dan is Hy niet hoogstgelukzalig. Dit zyn gene zwarigheden van hun, die, gelyk *Voet* zig uitdrukt, *meer op de klanken der woorden, dan op de genoegzame reden der zaken denken* (*b*). Neen: maar onöploslyke zwarigheden der genen, die meer op de zaken, dan op den klank der woorden letten, en moeds genoeg bezitten, om naar de ſtem der Reden te luisteren, en hare uitſpraak boven alles; zelfs de geliefkoosdſte vooröordelen, te eerbiedigen. Zeker is het, dat God zyne ſchepzelen lief heeft. Dit volgt reeds uit Zyne hoogstvolmaakte zelfsliefde, of de zuiverſte goedkeuring Zyner eigen volmaakte natuur. Want, bemint Hy zig zelven noodzaaklyk, dan kan Hy niet nalaten, Zyne ſchepzelen, om dat ze *Zyne* ſchepzelen — *Zyn eigen* werk — de gewrogten van *Zyn* eeuwig verſtand zyn, altyd te beminnen. Ja, dan moet Hy alles lieven en goedkeuren, wat die ſchepzelen ver-

(*b*) Bl. 207.

ne ſchepzelen even liefheeft. Ja zeker: God bemint Zyne ſchepzelen, als zodanig, allen even zeer. Allen zyn zy *Zyn* werk — de gehele waereld is een uitdrukzel *Zyner* eeuwiglevende, eeuwigwerkende, kracht. Daaröm *is de Heer aan allen goed. Zyne bermhartigheden zyn over alle Zyne werken. Alle Uwe werken Heer! zullen U loven* (*i*). Gods *byzondere* liefde tot de regtſchapenen, onder de redenlyke ſchepzelen, is ene denkform onzes verſtands, welke in zo verre onderwerplyk geldig is, als dezelve gegrond is in de wyze ſchikking des Almagtigen, volgends welke de deugdzaamen *alleen* konnen gelukkig zyn, en de beſlisſchende blyken der Godlyke goedheid, in dit opzigt, ſmaken: ook in zo verre, als de innerlyke waarde der deugd, of zedenlyke regtheid, algemeenlyk erkend wordt, en den mensch, of welk ander redenlijk ſchepzel ook, enigzins doet gelyken op Hem, dien wy, als de volmaaktſte regtheid, of heiligheid, verëren. In dezen zin houden dergelyke getuigenisſen, als de navolgenden, hare kracht: *De Heer heeft een welgevallen aan de genen, die Hem vrezen* (*k*). *De Heer heeft het regt lief, en zal Zyne gunstgenoten niet verlaten: in eeuwigheid worden zy bewaard: maar het zaad der Godlozen wordt uitgerooid* (*l*). *Strek uwe goedertierenheid uit over de ge-*

(*i*) *Pſalm* CXLV. 9 en 10.
(*k*) *Pſalm* CXLVII. 11
(*l*) *Pſalm* XXXVII. 28.

diend, als of Hy iemand [of iets] *behoefde, dewyl Hy zelve, aan allen, het leven, den adem, en alles geeft* (*o*). Godsdienst — of Godsverëring — is, wanneer het opregte, ware, Godsdienst is, niets anders dan een dienst, *dien wy ons zelven bewyzen*, door, uit een beginzel van eerbied voor God, onzen Schepper en Onderhouder, onzen wandel beſtendiglyk interigten naar deszelfs aan ons bekende wetten. Wie dit doet, bewyst zig zelven den grootſten dienst, en maakt zig gelukzalig: wie dit niet doet, rampzalig, volgends het door God zelven gelegde, en in de eeuwige order gegrondde, verband. Waaröm dan zoude Godsdienst — Godsdienstige deugd, of gehoorzaamheid, met het voorgeſtelde gevoelen, aangaande Gods *volkomen hartstogtenloosheid*, in den verklaarden zin, onbeſtaanbaar zyn? Of wil men in dezer voege redeneren: Zo God wil, dat wy Godsdienstig zyn, dan ſtelt Hy belang in deze zedenlyke geſteldheid van ons hart. Stelt Hy belang in dezelve, dan moet Hy daar uit enig genoegen, en, by gebrek aan deze geſteldheid, ongenoegen ontvangen? Indien men op deze wyze redeneren wilde, zoude men duidelyk tonen de Godheid te miskennen in Hare onäfhanglykheid, en overige volmaaktheid. Indien Zy dus *belang* ſtelde in de Godsdiens-

(*o*) *Hand.* XVII. 25. Vergel. *Pſ.* L. 10, 11 12. *Job* XXII. 3 en 4.

gemaakt (*p*), en den weg aangewezen, langs welken wy tot gelukzaligheid allengskens geraken konnen. De ſtem der Reden klinkt duidelyk in ieders oren: egte Openbaringen verſterken haar: ô mensch! wilt Gy gelukkig zyn? leef dan, overëenkomstiglyk uwer redenlyke natuur, uwer betrekkingen, en omſtandigheden. Doen wy dit, wy vinden, reeds hier op aarde, enen hemel vol zaligheid, voor ons ter genietinge. Doen wy 't niet, wy ſcheppen ons zelven ene helle; en doen, niet aan God, maar aan ons, groot nadeel. Het door God gelegde verband onderhoudt Zyne Almagt; en het zy wy wys, het zy wy dwaas, het zy wy goed, het zy wy ſlegt zyn, *het vaste fundament Gods ſtaat.* De Onëindige volvoert Zyn plan, voor ons, van voren, verborgen, welk eindelyk —— want de Schepper is liefde —— op het welzyn der gantſche redenlyke ſcheppinge zal uitlopen. Deze leer kan niet afzyn, onze harten met den diepſten eerbied te vervullen voor den hogen God, die, hoewel Hy ons niet behoeft, den weg, nogtans,

(*p*) Als ik *hier* van Gods *wil* ſpreek, bedoel ik Zyne *wet* niet Zyn *oogmerk*. Gods wil is by voorbeeld dat wij niet ſtelen, niet liegen, kortöm, geen zedenlijk kwaad doen zullen. Maar wie zal zeggen, dat het Gods oogmerk, of plan is, dat wy geen kwaad bedryven? Gods wil, dat is, Zyne wet, of Zyne vriendlyke aanwyzing van den naasten weg ter gelukzaligheid, kan men wederſtaan: maar zyn oogmerk nimmer. *Wie heeft Zynen wil wederſtaan?* zegt *Paulus*, *Rom.* IX. 19. Ja, zoo vaak het ſchepzel Gods *bevel-wil* weêrſtaat, is het Gods oogmerk, dat het ſchepzel, welk van Gods plan, te voren, niet weet, dit doen zal.

moeten of verkeerde bevatting hebben, aangaande waren Godsdienst, of met den aart en den inhoud dezer leer niet regt bekend zyn.

Maar, zegt *de Marees* (*r*), zodanig ene voorſtelling maakt, ten minſte, alle gebed, alle vertrouwen op den Algoeden, tot geheel vergeefſche werkzaamheden. Inzonderheid wordt de liefde tot God, de grootſte van alle pligten, dan ene onmooglyke zaak.

Deze bedenking is niet nieuw. *Porphyrius* maakte dezelve reeds, in zynen brief aan *Anebo*. Voorzeker, wanneer men het *gebed* voor een middel houdt, om God te bewegen tot het ſchenken van enig goed, of het opheffen van enig kwaad, dan, maar ook *dan alleen*, mogt deze bedenking, *enigzins*, in aanmerking komen. Is nu deze Schryver zwak genoeg, om, in wederwil van zo vele uitmuntende ſchriften, als 'er, belangende den *waren aart van 't gebed*, zo elders, als, byzonder, in zyn Vaderland, zyn uitgegeven, zulke onwysgerige, en Gode geheel onwaardige, begrippen te blyven koesteren? dan moet men Hem deze onnozele tegenwerping vergeven. Van Gods zyde, is, gewislyk, het gebed niet noodzaaklyk: want welke dwaasheid ware het, te dromen, dat God zig naar Zyn biddende ſchepzel ſchikte? Maar, aan den kant der menſchen, is 't gebed nuttig, als een geſchikt middel, om het bezef hunner afhanglykheid, nietigheid,

(*r*) t. a. p. bl. 76 verv.